

Fórum-Társadalomtudományi szemle

neGyedévenkénti Megjelent Tudományos-Folyóirat

XV.-évfolyam

Főszerkesztő
csanda-Gábor

Főmunkatárs
Fazekas-józsef

a-szerkesztőbizottság-elnöke
Öllős-ászló

szerkesztőbizottság

biró-a.-zoltán,-csanda-Gábor,-Fazekas-józsef,-Fedinec-csilla,-Gyurgyík-l.ászló,-
Hunčík-Péter,-kiss-józsef,-l.aml-zsuzsanna,-l.anstyák-István,-l.iszka-józsef,-
Mészáros-andrás,-simon-attila,-szarka-l.ászló,-Tóth-károly,-végh-l.ászló

Tartalom

Tanulmányok

Gaucsík-István

szempontok-és-adalékok-a-szenci-szövetkezetek-történetének-
vizsgálatához-(1905–1948)- 3

Gábor -Péter

a-csehszlovákiaiának-fizetendő-magyar-jóvátétel-(1945–1949)-..... 37

Molnár-Ferenc

a-munkácsi-püspökség-kísérletei-egy-önálló-görög-katolikus-érsekség-
felállítására-a-19.-század-közepéig- 63

szakál-Imre

az-első-csehszlovák-koztársaság-telepítéspolitikája-revíziójának-
kísérlete-kárpátalján-1938-és-1944-között- 75

Túrli-Aszló

a-vereckei-honfoglalási-élmű-„mitológiájának”-kialakulása-
és-újraértelmezése-mélyinterjúk-tükrében- 87

anTallóczy-anló

Források-a-20.-század-eleji-magyarországi-nemzetiségi-tanítóperek-
történetéhez- 101

közlemények

TóTH-I ászl ó

adalék-a-(cseh)szlovákiai-magyar-tudományosság-megszervezéséhez 129

GáGyor -j ó zseF

egy-maréknyi-anyanyelvünk-aranypénzeiből..... 135

Műhely

HeGed űs-nor ber T

a-tudomány-szolgáltatásban.-az-*Eruditio*-*Educatio* 7.-évfolyamáról 149-

könyvek

eplényi-kata-és-kántor-zoltán-(szerk.): -Térvesztés-és-határtalanítás.-

a-magyar-nyelvpolitika-21.-századi-kihívásai-

(Öllős László) 153

braun-l ászl ó,-csernicskó-istván-és-Molnár-j ó zsef:-Magyar-

anyanyelvű-cigányok/romák-k árpátalján-

(Gazdag Vilmos) 154

vajda-barnabás:-egy-szabad-hang-kelet-európában.-a-szabad-európa-

r ádió-tevékenységéről-a-hidegháború-alatt-

(Baka L. Patrik) 157

bárczi-zsófia-(összeáll.): -s szerző---szöveg---olvasat.-Irodalmi-szövegek-

elemzése-és-tanítása-

(Csanda Gábor) 160



r ealizované-s-finančnou-podporou-úradu-vlády-s-lovenskej-republiky-
--program-kultúra-národnostných-menšin-2013

Fórum-Társadalomtudományi Szemle, XV. évfolyam 2013/1, Somorja

a szerkesztőség-címe: Fórum-kisebbségkutató-Intézet, Park-u.-4., 931-01-somorja. e-mail: csanda@foruminst.sk
• kiadja: Fórum-kisebbségkutató-Intézet, somorja. Felelős kiadó: Tóth-károly-igazgató • nyomdai-előkészítés:
kalligram-Typography-kft., érsekújvár • nyomta: Print-Invest-Magyarország-H, zrt., Győr • Megjelent-a-szlo-
vák-köztársaság-kormányhivatala-támogatásával • Példányszám: 600 • ára: 3-€ • nyilvántartási
szám: ev-904/08 • lssn-1335-4361 • Internet: http://www.foruminst.sk • kéziratokat-nem-őrünk-meg
és-nem-küldünk-vissza.

Fórum-Magyarországi Magyar Tudományi Szemle

adresa-redakcie: Fórum-institút-pre-výskum-menšin, Parková-4, 931-01-Šamorín. e-mail: csanda@foruminst.sk
• vydavateľ: Fórum-institút-pre-výskum-menšin, Šamorín. zodpovedný: károly Tóth-riadiateľ • Tlačiarenská
príprava: kalligram-Typography-s.r.o., nová-zámky • Tlač: Print-Invest-Magyarország-H, zrt., Győr • s-finan-
c-ným-príspevkom-ú-v-s-r • náklad: 600 • cena: 3-€ • evidenčné-číslo: ev-904/08 • lssn-1335-4361 • Inter-
net: http://www.foruminst.sk

Gaucsík István

szempontok-és-adalékok- a-szenci-szövetkezetek-történetének- vizsgálatához-(1905–1948)

István Gaucsík
aspects-and-additional-data-to-the-research-of-the-history-
of-cooperatives-in-szenc-(1905–1948)

338.2(437.6)"1905/1948"-
94(437.6)"1905/1948"

keywords: c cooperatives-in-szenc-at-the-first-half-of-the-20th-century.-The-historical-economical-background
of-the-commonage-in-szenc.-The-credit-cooperative-in-szenc.-The-consumer-cooperative-in-szenc.-The
Hanza-commodity-centre.-alajos-károly-(1864–1942).

ez a tanulmány nem vállalkozik kizárólag a szenci szövetkezetek szervezeti-központú történetének bemutatására, ami a kutató-sematikus-hozzáállását is megelőlegezheti. sőt nem is egy töretlennek tűnő fejlődési ív felvázolása a cél. a bevezetőben leszögezném, hogy kimondva kimondatlanul az ún. polgári-korszak-szövetkezeti-eszmeiségét főképpen a közösség-szervezés-hatékonyasága és a (kis)polgári-milió-kialakulása szempontjából előbbremutatónak tartom, mint a szocialista-korszakét. a szocializmusban hagyományos szövetkezetekről nem is beszélhetünk, hiszen a direktív-tervező-gazdálkodás-részelemeiként és végrehajtóiként olyan termelőszövetkezetek működtek, amelyek a demokratikus és autonóm, közösség-teremtő mintákat teljes mértékben nélkülözték. a szocialista-szövetkezeti-tag-1945-előtti-társával szemben nem őrizhette meg tulajdonosi-státusát, egyszerű alkalmazottá vált. ez a diktatórikusan bevezetett szovjet kolhozrendszer, bár a későbbiekben számos szervezeti változáson és módosításon ment keresztül, elhomályosította a polgári-időszak-szövetkezeti-intézményrendszerét. a köztudatban ennek következményei máig hatnak. az ún. szocialista-szövetkezet és a tervutasításos agrár-és-szövetkezetpolitika számlájára írható a közösségközpontú gazdasági-tevékenységekkel szembeni mai érdektelenség, a közgondolkodásban továbbra is élő számos negatív jelző, szűkebben véve pedig a historiográfiákban a szövetkezetekkel kapcsolatos homályos fogalomhasználat.¹

a tanulmányban koncepcionális és terjedelmi okok miatt nem szentelhetek figyelmet a legkülönbözőbb szenci-szövetkezeti-típusoknak. ebből a szempontból az orszá-

1. a hagyományos és szocialista szövetkezet közötti különbségekre. l. burešová-2002, 223–228. p.

gos-hatáskörű,-egy-egy-gazdasági-területre-és-kiskereskedelmi-szférára-szakosodott, inkább-1918-at,-illetve-1938-at-követően-alapított-szövetkezetekkel-(konzum,kárpátia,² országos-Gazdasági-szövetkezet-szenci-fiókja,³ eke-Magyar-Gazdák-állat-és Terményértékesítő-szövetkezete,⁴ szlovák-telepeseke-alsómajori-szövetkezete⁵)-nem-foglalkozom.-a-témaválasztás-során-elsősorban-a-legelső-helyi-alapítású-szövetkezetekre összpontosítok,-melyeknél-károly-alajos-szenci-plébános-és-gazdaságszervező-játszott kulcsfontosságú-szerepet.-éppen-ezért-életútjára-és-tevékenységére,-még-ha-vázlatosan-is,-de-szintén-kitérek.

károly-alajos-tevékenysége-a-dél-szlovákiai-magyar-fogyasztási-szövetkezetek-legsikeresebb-vállalkozásának,-a-Hanza-szövetkezeti-árúközpontnak-az-elindításában-fontos.-az-1923.-évi-központalakításról-folyó-tárgyalásokat-ő-kezdemenyezte,-segíttette,-és vezetése-alatt-a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-az-árúközpont-1925-ös-létrehozásában is-részt-vett.

a-szóban-forgó-szövetkezetek-fejlődésével,-gazdálkodásukkal,-üzleti-eredményeikkel-és-az-üzletrészes-tagok-megoszlásával-foglalkozom.-k-ülön-kitérek-a-szövetkezetek 1945-utáni-elkobzási-folyamatára-és-felszámolásukra.

a-szövetkezetek-alapításának-körülményeit-és-tevékenységük-kibontakozását,-ha úgy-tetszik,-a-szövetkezeti-szellem-előretörését,-a-szövetkezeteknek-a-gazdaság-és-a kiskereskedelem-terén-betöltött--főképpen-az-árúelosztó-és-hitelnyújtó--szerepét összehasonlító-módszert-alkalmazva-regionális-szinten-vizsgálom.

a-mondanivalóm-egyértelműbbé-tétele-érdekében-mindenekelőtt-a-problémakörrel kapcsolatban-felmerülő-és-a-jelenlegi-historiográfiai-diskurzust-uraló,-gyakran-etnikumközpontú-sugalmazások-revideálására,-témapontosításra,-az-értelmezési-mezők körülhatárolására-és-a-tárgyalt-korszak-időbeli-határainak-a-kijelölésére-van-szükség. ez-a-lokalitáson-belül-zajló-társadalom-és-gazdaságszervező-folyamatoknak,-egy-specifikus-együttműködési-formának-az-elemzésekor-hatványozottan-érvényes.

a-tanulmányban-a-szenci-szövetkezetek-alapításának-20.-század-eleji-körülményeit és-későbbi-fejlődésüket-három-korszak-szövetkezeti-rendszerein-belül-vizsgálom.-ezek a-dualizmus-korának-alapozó-évei,-főképpen-a-19.-század-utolsó-két-évtizedétől-kibon-

2. a-kárpátia-a-két-világháború-között-szlovákiában-és-kárpátalján-működött.-a-gazdaságok-és felszereléseik-biztosítására-szakosodott.-szencen-1924-ben-Pupkay-Ferenc-trafikos-volt-a kárpátia-megbízottja.-I.-*Megállapodás Pupkay Ferenc és a Kárpátia között* (1924.-február 12.),-szenci-városi-Múzeum-gyűjteménye.
3. az-országos-Gazdasági-szövetkezetet-az-ellenzéki-magyar-pártok-alapították-1927-ben Pozsonyban,-és-1935-ig-működött.-a-szövetkezet-hat-dél-szlovákiai-városban-szervezett-fiókot-(szenc,-somorja,-nagymegyer,-érsekújvár,-Párkány,-Ipolság).-Takarmány,-műtrágya, gépek-és-az-agráriumban-használatos-szerszámok-és-munkaeszközök-eladásával-foglalkozott.-bővebben-I.-Gaucsik-2008a,-44.,-129-133.-p.
4. a-szövetkezetet-1938-1944-között-alapították.-vö.-„eke”-Magyar-Gazdák-állat-és Terményértékesítő-szövetkezete-alapszabályai.-budapest,-jövő-n-y.-1938.
5. vrabcová,-eva:-Prvá-pozemková-reforma-a-vznik-seneckých-kolónií-(előadás-szövege).-a-szenci-környéki-szlovák-telepítéspolitikai-elképzeléseket,-azok-asszimilációs-tendenciáit-és-a létrehozott-telepek-társadalmi,-gazdasági-és-szociális-körülményeit,-illetve-beágyazottságát részletesen-bemutatja-simon-2008,-88.,-136.,-176.,-293.,-240.-p.

takozó-szövetkezeti-intézményesedés,- melynek-a-fundamentumát-a-városi-és-vidéki szövetkezetek-alkották.-a-szenci-kezdeményezéseket-szélesebb-összefüggésekben-kell vizsgálni,-ezért-a-Pozsony-megyei-kölcsönös-segélynyújtás-szervezeti-formáinak,-a-hitel-és-fogyasztási-szövetkezetek-hálózatának-külön-figyelmet-szentelek.-a-másik-korszakot a-két-világháború-közötti-csehszlovák,-illetve-szlovák-szövetkezeti-struktúra,-majd-az 1938-1945-közötti-rövid-magyarországi-korszak-alkotja.-a-harmadik,-az-1945-1948-as-időszak,-melyben-újra-egy-nemzeti-szempontokat-követő,-homogenizáló-jelleggel bíró-szövetkezeti-felépítménybe-való-reintegráció-zajlott,-és-a-tárgyalt-szövetkezetek végleges-felszámolására-került-sor.-a-dolgozat-címében-jelölt-évszámok-csupán-tájékoztató-jelleggel-bírnak,-mert-a-szenci-szövetkezetek-történetét-szélesebb-időszakaszban-szükséges-tárgyalni.-ebben-az-értelmezési-mezőben-mind-az-1905-előtti,-mind-az 1945-utáni-folyamatokra-rá-kell-világítani.

a-szövetkezet-mint-együtműködési-forma-és-az-együttélés-„műhelye”

ezen-a-helyen-nem-lehet-célom-egyfajta-előzmény-és-üdv-történet-bemutatása,-egy-„ősi akarat”-vizionálása-vagy-az-„alapító-atyák”-felsorolása,-mert-úgy-gondolom,-hogy-a-szövetkezet-mint-emberi-együtműködési-forma-történeti-arculata-sokféle,-és-mindig-az adott-társadalmi-közeg-egyesületi-élete,-egyesülési-mintái-és-a-társadalmi-mezőbe való-beágyazottság-mikéntjei-határozzák-meg.

a-szövetkezetek-történeti-jelentőségét,-társadalmi,-gazdasági-és-kulturális-szerepüket-taglaló-irodalmat-bőszeg,-néhol-jogosult-vagy-éppen-túlhangsúlyozott,-sőt-egymástól-teljesen-eltérő,-szinte-kizárólagosan-pozitív-töltésű-fogalmak-használata,-sőt számos-toposz-is-jellemzi.-így-például-a-nyitott-tagságot,-demokratikus-irányítást, önigazgatást,-konfesszionális-semlegességet,-közérdek-szolgálatát,-etikus-hozzáállást, emberközpontúságot,-új-identitásépítést,-individualizmust-és-szolidaritást-sorolják-egymás-mellé,-és-nem-keves-ellentmondással-egy-a-kapitalizmus-és-szocializmus-közötti harmadikutas-lehetőséget,-a-piaci-kapitalizmus-sáncain-kívül-álló-és-azokat-lebontó-feladatot-is-hozzájuk-kapcsolnak,-miközben-piacgazdasági-környezetben-működnek,-köz-pontosított,-államilag-(is)-támogatott-termelő,-szolgáltató-és-hitelközvetítő-hálózatok részeit-alkotják,-és-haszonnövelő-tevékenységet-is-folytatnak.⁶ vári-andrás-szerint-a szövetkezetek-mint-„szervezeti-forma,-bevallottan-ambivalensek,-céljukként-a-kapitalista-piacon-elérendő-sikert-tűzik-ki,-miközben-(...)intézményes-elrendezéseikkel-csökkenteni-igyekeznek-tagjaik-attól-való-függőségét.”-(vári-2009,-325.-p.)

a-20.-században-a-nacionalista-és-nemzetépítő-gondolkodás-sajátította-ki-ezeket-a társas-formákat.-a-történettudományban-is-beértek-ennek-káros-gyümölcsei:-a-törté-nészeknél-a-szövetkezetek-az-etnikai-önkép-és-ellenségkép-megalkotásának-a-játék-szereivé-váltak.-Gazdasági-szerepük,-típusbeli-különbségeik,-belső-együtműködésük kohéziója-vagy-eltérései,-társadalomszervező-szerepük-vagy-a-vidék-polgárosodásában játszott-szerepük-nem-lelt-fontos.-ezen-irányvonal-képviselői-szerint-egyedül-a-többség-és-kisebbségi-társadalmak-nemzeti-mozgósítása-volt-a-szövetkezetek-célja.-ennek-az

6. a-szövetkezet-fogalmára,-történeti-értékelésére-és-a-jelenlegi-identitáskeresésre-l.-például k-luge-1992,-101-117.p.;-Patera-1992,-58-68.-p.

lett-a-következménye,-hogya-szövetkezetek-helyi-(falusi-kisvárosi)-világokon-belüli-vizsgálata-a-háttérbe-szorult.⁷

a-szövetkezeti-intézményrendszer-kiépülése-és-fejlődése Magyarországon

a-Magyar-k-iráltságban,-hasonlóan-a-cseh-korona-tartományokhoz,-a-19.-század-első felétől-kiépülő-hitelrendszer-keretei-közt-kellett-megtalálni--vagy-legalábbis-keresni, kikísérletezni--a-mezőgazdasági-hitelezés-megfelelő(bb)-formáit.-általában-a-hitel-ügyek-és-az-agrárhitel-váltak-a-gazdaságpolitika-tengelyévé-a-19.-század-második-felében.-a-hitel-szűke-korabeli-valódiságáról-és-szektoronkénti-nagyságáról-azonban-inkább feltevéseink-vannak.-Mind-a-mezőgazdasági-termelés-intenzifikálása,-mind-az-üzem-szerkezet-átalakítása-nagy,-a-gazdaságtörténet-száma-ismeretlen-nagyságú-tőkein-jekciót-igényelt-volna.-Homályos-az-is,-hogya-termelés-fokozás-letéteményesének-tekintett-kisbirtok-működését-mennyire-akadályozta-a-tőkehiány.-Tény,-hogya-kisbirtokos hitelfelvétel-a-hitel-szervezet-intézményi-hibáiba-ütközött,-illetve-a-kistermelők-száma-az-személyi-hitelezés-nem-állt-rendelkezésre,-drága-jelzáloghitelt-vagy-rövid-lejáratú kereskedelmi-hitelt-vehettek-fel.-az-uzsora-és-a-takarékpénztári-kölcsönök-magas kamatlába-itt-lépett-színre,-lehetetlenné-tette-a-kisgazda-hitelfelvételét.

Magyarországon-a-hitelrendszer-önellentmondásával-találkozhatunk.-a-megalakulásukkor-filantropikus-elveket-és-takarékosságot-hirdető,-a-polgárosodást-támogatni hivatott-takarékpénztárak-gyorsan-haszonmaximáló-letéti-bankokká-váltak,-és-a-lassan egységesülő-magyarországi-hitelpiacon-helyi-vagy-regionális-pozícióikat-monopolizálták.-ez-az-intézményi-forma-már-az-üzletvezetés-nagyobb-szervezettségét-követelte (vári-2008,-630-639.-p.).⁸ a-takarékpénztárak-által-nyújtott-jelzáloghitel-kamat-szintjét-1877-ben-8%-ban-határozták-meg.-a-váltóhitel-kamatmaximálására-1883-ban került-sor-(bácskai-1993,-265.-p.)

a-nagybirtokosok-hitel-szükségletének-kielégítésére-szakosodott-pénzügyintézetek (Magyar-Földhitelintézet,-kisbirtokosok-országos-Földhitelintézete)-ugyan-jogilag-szövetkezetek-voltak,-azonban-a-jelzáloghiteleikből-a-kisbirtokosok-kimaradtak.-a-Magyar Földhitelintézet-a-100-hold-feletti-birtokoknak-nyújtott-kölcsönöket,-de-a-kisebb-terjedelműeknek-nem.-ennek-a-problémának-a-megoldására-hozták-létre-1873-ban-a kisbirtokosok-Földhitelintézetét,-amely-azonban-hűtlen-kezelés-miatt-megbukott. Helyette-1879-ben-a-kisbirtokosok-országos-Földhitelintézetét-szervezték-meg.-a-kisbirtokosoknak-nyújtandó-legkisebb-kölcsönt-300,-a-legmagasabbat-5000-forintnyi

7. vári-andrás-ennek-a-szemléletnek-a-létjogosultságára-a-következőképpen-mutatott-rá:-„a-szövetkezeti-formák-eredeti-társadalmi-világának,-környezetének-szem-elől-tévesztésével (...)teleologikus-lesz-a-fejlődés-ábrázolása.-(...)elvész-a-szem-elől,-hogya-szövetkezet,-mint a-jövőt-megelőlegező-társas-forma-legalábbis-az-első-világháborúig-hatalmas-reményeket ébresztett-és-komoly-elmélyült-munkára-sarkallt.-az-e-forma-variációiként-létrejött-szervezetek-többségükben-nem-a-népek-harcának-színterei,-hanem-különbéle-hagyományú-és identitású-csoportok-közös-jövőépítési-kísérletei-voltak.”-(vári-2007a,-80.-p.)

8. a-magyarországi-hitel-szervezet-történetére-l.-Tomka-1996.

összegekben-határozták-meg.-(sebők-1993,-63-66.-p.;-kovács-2004,-128-134.-p.)-a Magyar Földhitelintézetek- országos- szövetségének- 1911-es- alapításában- a- Magyar Földhitelintézet,- a- kisbirtokosok- országos- Földhitelintézete- és- az- országos- központi Hitelszövetkezet-vett-részt.-a-szervezet-„elsősorban-ingatlanfeldarabolásoknak,-telepítéseknek-és-más-birtokpolitikai-intézkedéseknek”-a-keresztülvitelét-tűzte-ki-céljául.⁹

a- 19.- század- utolsó- évtizedében- a- pénzpiac- országos- egységesüléséről- beszélhetünk.-a-kisebb-régiókba-is-eljutottak-a-pénzügyi-szolgáltatások,-és-ebben-a-vidéki-takarékpénztáraknak-volt-fontos-szerepük,-azonban-a-mezőgazdaság- hitelszükséglete,-a-mezőgazdasági-kis-és-középhitel-továbbra-sem-volt-biztosított.-(Tomka-1996,-54.-p.)

a- gazdahitel- intézményi- biztosításának- eszméjét- és- a- hitelszövetkezeti- hálózat kiépítését-az-agráriusok-karolták-föl.-a-Gazdakör-által-1884-ben-a-kormány-nak-benyújtott-tervezet-konkrét-javaslatokat-tartalmazott-a-hitelszövetkezetek-kiépítésére,-melyek a-kisbirtokosok-hitelszükségletét-biztosították-volna.-(vári-2008,-639-641.-p.)-az-első lépés--gróf-károlyi-sándor-és-a-Pest-megyei-nagy-és-középbirtokosok-együttműködésének,-a-szövetkezeti-és-gazdaköri-kezdményezések-találkozásának,-nem-utolsósorban-a-külső-tőkeforrások-biztosításának-eredményeképpen,-a-vármegye-jelentős-anyagi-támogatásával--a-Pestvármegyei-Hitelszövetkezet-alapítása-volt-1886.-december-19-én,-amely-a-megyei-hitelszövetkezetek-központjának-a-szerepét-is-ellátta.-ez-egy-új-szövetkezeti-elit-születését-is-jelentette.-(schandl-1938,-14-16.-p.;-csepregi-Horváth 1926,-42-43.-p.)-az-új-szövetkezetek-száma-a-r aiffeisen-minta-alapján-dolgozták-ki-az-alapszabályokat.

a-r aiffeisen-szövetkezetben,-szemben-a-schultze-dELITZSCH-szövetkezetekkel,-nem-az-üzletrészek-képzését-tartották-elsőrendűen-fontosnak.-ez-a-modell-eredetileg-nem-is-tartalmazott-üzletrészt.-a-tagok-egyetemleges-felelőssége-is-megfelelt,-tehát-a-fedezetet-a-kisgazdák-birtokai-alkották.-schultzenál-a-tag-személyi-hitele-rövid-időre-szólt, 3-hónapra,-a-r aiffeisen-féléknél-hosszú-lejárátú,-rendszerint-fél-vagy-egy éves,-a-munkához-szabott-hitelt-nyújtottak.-a-r aiffeisen-típusnál-a-kölcsönöket-kötelezvényekre,nem-váltókra-adták,-a-kisebbeket-a-felvevő-csak-aláírta,-a-nagyobbaknál-egy-vagy-két-személy-kezes-sége-kellett.-a-hitel-felhasználását-ellenőrizték.-a-szövetkezetek-egy-köz-ség-területén-alakultak.-ennél-a-szövetkezeti-típusnál-osztalék-sem-volt,-ezzel-a-spekulációt-zárták-ki.-a-nyereséget-tartalékalap-bővítésére-és-jótekonycélokra-fordították.-a-betétgyűjtés-szintén-a-szövetkezet-üzleti-tőkéjét-gyarapította.-a-r aiffeisen-főszövetkezet-egy-egy-gazdasági-tevékenységre-szakosodott-„mellékszövetkezeteket”-is-alakíthattott,-ügymint-pince,-tej,-állatbeszerző,-biztosítószövetkezeteket-vagy-kulturális-népművelő-célokat-szolgálógyleteket.-a-főállású-szövetkezeti-vezetők-tiszteletbeli-állást-foglaltak-el,-fizetést-nem-kaptak.-csak-a-pénztáros-és-könyvelő-kapott-munkájáért-javadalmazást.-(csepregi-Horváth-1926,-153-156.-p.)

Magyarországon-tehát-a-r aiffeisen-típus-vált-követendő-mintává,-de-kisebb-mértékű-módosításokkal.-az-eredeti-konceptió-szerint-a-tagok-korlátlan-vagyoni-felelősséget viseltek-a-hitelszövetkezet-tartozásaiért,-a-magyar-alkalmazásban-azonban-ez-a-felelősség-a-tagok-üzletrészeinek-kétszereséig-terjedt.-a-Pest-megyei-hitelszövetkezetekben-osztalékfizetés-is-volt-az-üzletrészek-után,-de-annak-nagyságát-maximalizálták.-a

9. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7115>-(utolsó-letöltés:-2012.-november-9.)

pénzfelesleget-tartalékbővítésre,-jótékonyági-és-közhasznú-célokra-fordították.-a-megszületett- hitelszövetkezeti- struktúrában- „hibridszerűen”- ötvözték- a- szövetkezet- és- a részvénytársaság- jegyeit.- ennek- az- előzmények- nélküli- kezdeményezésnek- egyrészt- a magyar- jogkörnyezethez- kellett- alkalmazkodnia,- másrészt- a- kormány- is- jó- viszonyt kellett- ápolnia,- nem- utolsósorban- a- jövőbeli- állami- támogatás- és- a- kedvezmények- biztosításának- reményében.- a- kezdet- sikeres- volt,- és- a- lomb- terebélyesedett.- Papok,- tanítók,- jegyzők- vállalták- az- alapításokat,- és- a- gazdák- alkották- a- szövetkezetek- tagságának gerincét.- a- Pest- megyei- hitelszövetkezetek- száma- 1894- re- elérte- a- 80- at- és- több- mint 23- ezer- taggal- rendelkeztek.- (vári- 2008,- 644,- 646,- 648.- p.;- vári- 2009,- 348- 359.- p.) a- károlyi- csoport- eredetileg- a- megyei- szintű- és- fenntartású- szövetkezeti- központok- koncepcióját- képviselte,- de- ezt- a- Tisza- kormány- bukása- után- (1890)- gyorsan- korrigálták.- a pesti- központ- országossá- váló- kiszélesítése- vált- időszerűvé,- mely- az- intézményesítéssel- is- kéz- a- kézben- járt.- a- Szövetkezés című- folyóirat- 1890- ben- indult,- és- 1894- ben- a Pestvármegyei- Hitelszövetkezet- felvette- a- Hazai- s- szövetkezetek- k- központi- Hitelintézete nevet,- ugyanakkor- szoros- hitelkapcsolatot- létesített- a- Pesti- Hazai- első Takarékpénztárral.- Üzletköre- kibővült,- takarékbetétek- gyűjtésével- és- biztosítással- is foglalkozott.- (s chandl- 1938,- 19- 21.- p.)- az- „új- intézménykép”- megalkotására,- az- állami ellenőrzés- megjelenésével,- végül- 1898- ban,- az- országos- központi- Hitelszövetkezet (o k H)- megszületésekor- került- sor.¹⁰ az- o k H- a- kisbirtokosok- hitelezésének- biztosítását- tartotta- prioritásnak,- főleg- a- váltó- és- a- közléplejártatú- hitelezést,- ezenkívül- kötvény- kibocsátásokra- is- ráállt.- a- vidéki- hitelpiacon- monopolhelyzetbe- került,- tagszövetkezetei csak- nála- vehettek- fel- hiteleket.- a- kisiparosoknak,- ipari- munkásoknak- és- vagyontalan falusi,- „munkásseregnek”- nyújtott- személyi- hitel- a- polgárosodást- egyengető- eszköz- volt. a- szövetkezeti- eszme- népszerűsítésére- és- a- rendszer- „tökéletesítésére”- ügyosztályokat hozott- létre,- és- az- adminisztrációt- kiépítették- a- szervezési,- felügyeleti- és- ellenőrzési- feladatok- teljesítésére.- az- o k H- szervezete- eltért- a- külföldi- példákétól,- mert- nem- vált- el egymástól- az- „eszmei”- és- az- üzleti- irányítás.- a- szervezet- négy- feladatkört- látott- el:- 1.- a hitelközvetítést- és- pénzügyi- tevékenységet- (takaré- és- folyószámlabetétek,- kötvényüzlet,- jelzálogüzlet);- 2.- a- tagszövetkezetek- felügyeletét- és- ellenőrzését;- 3.- a- szövetkezeti eszme- fejlesztését- és- népszerűsítését- (folyóiratok,- sajtó,- kongresszus);- 4.- „különleges agrár- és- szociálpolitikai- feladatok.”¹¹

a- magyarországi- szövetkezeti- rendszer- másik- tartóoszlopát,- az- agráriusprogram, illetve- a- megszülető- szövetkezeti- eszménykép- egyik,- bár- károlyi- által- kevésbé- értékelt részét,- a- fogyasztási- szövetkezeteket- tömörítő- Hangya- központ- alkotta.- az- országos szövetkezeti- hálózat- következő- lépcsőjének- tekinthetjük.

10. *Magyar hitelszövetkezeti törvények és törvényerejű rendeletek.*- k iadja- az- 1898.- évi- XXIII.- t. c.- alapján- alakult- o rszágos- k özponti- Hitelszövetkezet.- budapest,- 1932.- a- törvény- elfogadását- közel- egy- évtizednyi- liberális- agrárius- politikai- küzdelem- előzte- meg.- a- törvényi- szabályozásra- azért- is- szükség- volt,- mert- az- álszövetkezeteket,- melyeket- a- takarékpénztárak- és- antiszemita- köpeny- alatt- „keresztény- gründerek”- hoztak- létre,- a- szövetkezeti- eszme- védelme- és- gazdasági- megfontolások- alapján- korlátozni- kellett.

11. *A huszonöttestendő Országos Központi Hitelszövetkezet 1898-1923.*- budapest,- 1923, 15- 23.- p.;- *A harmincesztendő Országos Központi Hitelszövetkezet 1898-1928.*- budapest, 1929,- 12,- 20- 37.- p.;- s chandl- 1938,- 42- 46.- p.

a-Hangya-Fogyasztási,-értékesítő-és-Termelő-szövetkezet-1898.-január-23-án-alakult,-k-árolyi-s-ándor-nagy-volumenű-anyag-támogatásával,-illette-üzletrészjegyzésével. a-támogató-személyeket-tekinthe-szorosan-összefonódott-a-Magyar-Gazdaszövetség-gel.- (vári-2009,-514.-p.-; csepregi-Horváth-1935,-6,-9-14,-18-20.-p.) a-Hangya-az-olcsó-és-minőségi-áruellátás-biztosítására-és-az-áruuzsorától-való-megszabadulásra-törekedett.-s-zervezetét-az-értékesítés-és-többtermelés-megszervezésére-alakították-ki. az-1907-es-alaptőke-emeléssel-a-pénzügyi-konszolidációt-érték-el.-ellenőrzési-kerületeket- szerveztek- és- 1907-ben- megalakították- a- nagyszombati- kirendeltséget.¹² a-Hangya-súlya-és-presztízse-az-1900-as-évek-elejétől-nőtt-meg.-Tagszövetkezeteinek-épületei,-boltjai-a-magyar-vidék-jellegzetes-képét-alkották.-a-szövetkezetek-a-falu-ellátását-segítették,-beszerző-és-értékesítő-tevékenységükkel-a-tagokat-hozták-előnybe,-és-egy-egy-ágazatra-szakosodott-termelőegységeket-hoztak-létre.-c-éljaik-közt-tehát-a-magánkereskedelem-túlkapásaival-szembeni-védelem-biztosítása-és-a-megfelelő-minőségű-áruszolgáltatás-szerepelt.-a-nyereséget-a-tagok-közt,-vásárlásuk-arányában,-vásárlási-visszatérítés-formájában-osztották-szét-és-közhasznú-célok-magvalósítására-fordították.-a-vidéki-települések-kisebb,-széttagoltnak-tekinthető-fogyasztói-szükségleteinek-kielégítésére-szakosodtak.-ez-a-szövetkezeti-típus-az-alapvető-szükségleti-áru-cikkeket-biztosította,-kisebb-rezsi-költséggel-dolgozott-és-a-kiskereskedelem-monopol-helyzetével-szállt-szembe.¹³ a-fogyasztási-szövetkezetek-indulása-nem-volt-egyszerű,-az-alapítónak-a-helyi-közösségtől-kezdve-a-tapasztalatlanságon-keresztül-az-előítéletekkel-és-rosszindulattal-is-meg-kellett-küzdeniük.-az-alapítók-kezdeményező-k-társadalmi-státusa-is-meghatározó-volt.-ugyanúgy,-mint-a-hitelszövetkezeti-mozgalomnál,-az-arisztokraták-és-nagybirtokosok-nagyobb-súlyt-képeztek.

az-ok-H-és-a-Hangya-hálózatán-kívül-még-meg-kell-említeni-a-néppárti-és-keresztényszocialista-politikai-programokhoz-kötődő-keresztény-szövetkezetek-központját,-mely-megalakulásától,-1901-től-a-Hangya-konkurensként-láttatta-magát.-a-katolikus-legény-és-gazdakörök-egyesülési-tapasztalataira-építő-keresztény-szövetkezetek-a-„nemzetfönntartó-kisgazdaosztály”-gazdasági-szociális-felemelését-és-hitelezését-kívánták-elérni.-a-d-unántúli-keresztény-Fogyasztási-szövetkezeti-központ-alapítója-gróf-zichy-aladár-volt.-ez-a-központ-1917-ben-egyesült-a-Hangyával.¹⁴

ezenkívül-országos-hatáskörű,-az-agrárokhoz-kapcsolódó,-a-gazdasági-területek-szerint-szakosodott-nagyobb-szövetkezetek-is-működtek.-ilyen-volt-a-főleg-gabonaértékesítéssel-foglalkozó,-1888-ban-alapított-Magyar-Gazdák-Hadseregellátó-szövetkezete,-melynek-utódja-lelt-1891-ben-a-Magyar-Mezőgazdák-szövetkezete.-a-Gazdák-biztosító-szövetkezetét-1899-ben-1-millió-korona-alaptőkével-az-országos-Magyar-Gazdasági-egyesület-a-magas-kartelldíjak-és-az-egészségtelen-jég-és-tűzkárbiztosítás-miatt-hívta-életre.-k-ezdetben-tűz-és-jégbiztosítással-foglalkozott,-majd-tevékenységét-kiterjesztet-

12. *A Hangya Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja első 25 éve.*-budapest,-a-Hangya-saját-kiadása.-1923,-24-27.-p.

13. *Hanza Szövetkezeti Újság*,1934.-március-1,-5.-sz.-3-4.-p.

14. a-keresztényszocializmus-kibontakozására-l.-Gergely-1970.-a-katolikus-szövetkezetekre-l.-csepregi-Horváth-1926,-116-120.-p.

te-az-állatbiztosításra-is.-(csepregi-Horváth-1926,-31–33.-p.)¹⁵ a-Magyar-Gazdaszövet-ség-alapítása-volt-a-Magyar-Gazdák-vásárcsarnok-ellátó-szövetkezete,-mely-1898-és-1913-között-működött.-a-vidéki-állattenyésztő-szövetkezetek-hálózatának-kiépítését-a-Magyar-kölsönös-állatbiztosító-Társaság-(1898)-vállalta-fel.-a-biztosítási-ügyletek-kiterjedtek-a-lovakra,-szarvasmarhákra,-betegségben-elhullott-haszonállatokra.(csepregi-Horváth-1926,-25–27.-p.)

a-korszak-liberális-tábora-dehonesztálni-igyekezett-az-agrárius-elképzeléseket,melyek-a-magyarországi-mezőgazdaság-problémáira,-strukturális-gondjaira-kerestek-válaszokat,-azonban-bizonyos-fokú-átmeneti-együtműködésre-(a-hitelszövetkezetek-esetében)-mégis-sor-került.-az-agrárizmussal-szembehelyezkedők-csoportja-ugyan-nagy-volt,-de-mégsem-tekinthető-egységesnek.-a-károlyiék-által-mérsékeltlen-defenzí-van,-jól-rosszul-képviselt-vagy-képviselni-kívánt-társadalomszervezési-egyensúlymodell-eszméje-végül-is-korán-háttérbe-szorult-és-fénye-megkopott.¹⁶

a-szenci-szövetkezetalapítások-Pozsony-megyei-kontextusa

Mielőtt-a-szenci-szövetkezetek-alapításával-foglalkoznék,-szükséges-egy-kitérőt-tenni,mert-a-szóban-forgó-szervezetek-esetében-is-felülről-történt-szervezésről-beszélhetünk.vajon-ez-a-központosító-folyamat-és-a-tagszövetkezet-központ-kapcsolatának-bürokratizálódása-negatív-előjelű,-autonómiát-felszámoló,-sőt-költségnövelő-tényezőkként-jelentek-e-meg?-vagy-azt-kell-inkább-hangsúlyozni,-hogy-s-zencen-az-o-k-H-és-a-Hangya- fontos-eredményeket-értek-el-és-a-helyi-elitiek-bevonásával-sikeres-társadalomszerve-ző-tevékenységet-fejtettek-ki?

a-bürokratizálódás-okozta-pluszkiadások-és-azok-fedezete-a-hiányzó-források-miatt-konkrét-példákon-immár-nem-rekonstruálhatók.-a-központszervezés-kérdéséhez-pedig-annyit-fűznék-hozzá:-a-korabeli-társadalmi-és-közgazdasági-viszonyok-között-lehetett-e-másképp?¹⁷

15. a- szövetkezetről- szóló- tájékoztatást- és- az- üzletrészjegyzésre- való- felhívást- l.- *Erdészeti Lapok*, 1899.- szeptember,- 9.- füzet,- 1114–1120.- p.,- http://epa.oszk.hu/01100/01192/01525/pdf/01525_1104-1120.pdf

16. vö.-kiss-2002,-239–257.-p.;-vári-2007b,-88–108.-p.

17. a-Hangya-igazgatósága-az-első-lépéseket-a-következőképpen-jellemezte:

„ámbr-el-voltunk-készülve-a-küzdelemre,-be-kell-vallanunk,-hogy-ritka-vállalkozás-ütközött-még,-mindjárt-a-kezdeten,-annyi-nehézségbe,-mint-a-miénk.-oly-időben-fogtunk-hozzá,-mely-egyáltalán-nem-kedvezett-társadalmi-akcióknak.-a-közszellem-megbénult,-s-a-lépten-nyo-mon-fölmerülő-nehézségek-még-azok-kedvét-is-elvették-a-cselekvéstől-kikben-megvolt-az-érzék-a-közjő-s-a-népérdek-iránt.

Ily-viszonyok-között-nem-csuda,-hogy-az-elvetett-mag-kezdetben-terméketlen-talajra-hullott-s-az-eredmény-nem-állott-arányban-azzal-a-munkával,-melyet-az-elszigeteltlen-álló-kezdém-nyezők-az-ügyre-fordítottak.-a-társadalom-érzéketlenül-nézte-meginduló-mozgalmunkat-s-harczi-kedvünket-legfeljebb-az-ellenség-gúnyos-kicsinylése-élesztgette.

a-további-nehézség-magában-a-vállalkozás-természetében-rejlett.-n-em-indulhattunk-külföl-di-példák-után,-javunkra-fordítva-künn-szerzett-tapasztalatainkat,-mivel-a-kontinensen-nem-létezik-oly-szövetkezet,-mely-a-miénkhez-hasonló-kiterjedt-földadat-megoldását-tűzte-volna-maga-elé.

a-centralizáció-az-összetett-szervezési,-üzleti-és-pénzforgalmi-feladatok-ellátására elkerülhetetlen-volt,-mondhatjuk-úgy,-hogy-a-szövetkezeti-központok-a-gyakorlati-problémákra-reflektálva,-racionális-lépések-sorozataként,-„vezéregyének”-és-érdekcsoportok-programalkotásának-eredményeképpen-születtek-meg.-a-tagszövetkezetek-pedig-eleve-helyi-jellegűek-voltak,-esetleg-még-a-szűkebb-vidék-tartozott-hatáskörükbe,-helyi-feladatok-ellátására-törekedtek,-vagy-kisebb-jelentőségű-gazdasági-tevékenységük-folytán,-ha-jelentősebb-tőkeforrásokat-nem-tudtak-bevonni,-lokálisak,-czettler-jenő-szerint-korlátoztak-maradtak,-aki-hangsúlyozza,-hogy-ez-volt-a-magyar-szövetkezeti-intézmény-rendszer-történeti-fejlődésének-iránya.¹⁸

a-szenci--egyébként-a-megyei-kereteken-belül-megkésettnek-tűnő--szövetkezet-alapításoknak-legalább-négy-fontos-tényezőjük-volt:-a-szövetkezeti-központok-réséről kifejtett-presszió-és-kezdemenyezés;-a-Pozsony-megyei-szövetkezeti-hálózat-kiépülése szűkebben-véve-az-1880-as-évek-végétől,-egyben-a-már-fennálló-szövetkezeti-minták húzóereje-és-ösztönzése;-a-helyi-társadalomszervezés-irányítója-és-a-szövetkezeti-eszme-agitátora,-k-ároly-alajos,-akinek-a-személyén-keresztül-a-katolikus-egyház-közösségszervező-ereje-is-megnyilvánult;-nem-utolsósorban-pedig-a-szenci-vagyonosodó-rétegek-(az-első-tényezővel-a-fentiekben-részletesen-foglalkoztam).

úgy-tűnik,-és-helyi-jellegzetesség-lehet,-ezt-azonban-további-kutatásoknak-kellene-tisztázniuk,-hogy-ezek-a-szövetkezetek-vagy-legalábbis-az-egyesülési-kedv,-nem-támaszkodtak-egy-fejlett-és-virágzó-kisvárosi,-pontosabban-akkor-még-nagyközségi-egyesületi-életre.-ezt-a-sommás-véleményt-annak-ellenére-fogalmazom-meg,-hogy-1902-ben-ugyan-megjelent-a-helyi-kisgazda-érdekvédelem-egyik-fontos-szervezete--egyben-a-hitel-szövetkezet-létrehozásának-egyik-katalizátora-,-a-s-zenci-Gazdakör,-amely-1925-ben-a-s-zenci-Gazdasági-egyesület¹⁹ nevet-vette-fel,-de-a-társadalmi-és-kulturális-egyle-

a-külföld,-e-tekintetben,-különben-is-más-csapásokon-szokott-haladni.-a-társadalom-ott-előbb-a-vidéken-szervezkedik-s-a-községi-szövetkezetek-alkotják-meg-utóbb-a-központot.-n-álunk-fordítva-történik-a-dolog.-n-épünkben,-sajnos,-nincs-eléggé- kifejlődve-az-a-törekvés,-hogy-anyagi-és-erkölcsi-javát-saját-iniciatívájából,-önerejére-támaszkodva,-tömörüléssel-előmozdítsa.-a-mozgalomnak-tehát-felülről-kell-kiindulnia,-mivel- valamilyen-központ-egységes-vezetése-és-hatásos-propagandája-nélkül-mi-sem-történnék-ebben-az-irányban.”

Magyar-nemzeti-l-evéltár-országos-l-evéltára-(továbbiakban-MnI-ol),-Hangya-Termelő,-értékesítő-és-Fogyasztási-szövetkezet-(továbbiakban-HTéFsz),-z-791,-10.-doboz,-7.-tétel.-a-Hangya-a-Magyar-Gazdaszövetség-Fogyasztási-és-értékesítő-szövetkezete-igazgatóságának-és-felügyelő-bizottságának-közgyűlési-jelentése-az-1899-ki-zárszámadásokról.-budapest,-Pátria-Irodalmi-vállalat-és-nyomda-r-észvénytársaság,-1900,-1.-p.

18. a- hadirokkantak-telepítése-Magyarországon.-előadta-czettler-jenő-a-Magyar-Társadalomtudományi-egyesület-és-a-Magyar-Gazdaszövetség-által-1916.-ápr.-14-én-tartott-rokkantügyi-értekezleten.-budapest,-stephaneum-nyomda-r.-T.,-1916.-12.-p.-Más-kérdés-a-központ-és-tagszövetkezet-közi-közvetítő-elemek,-intézmények-megléte-vagy-hiánya.-a-kirendeltségek--esetünkben-a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-száma-elsőrendűen-fontos-nagyszombati-kirendeltség--nem-lehettek-„valódi-középfokú-szervezetek”,-ez-egy-utólagosan-támasztott-elvárás-egy-ideális-szövetkezeti-struktúrára-vonatkozóan.-ezek-a-fiókszervezetek-a-regionális-szintű-kereskedelmi-tevékenység,-hitelközvetítés,-áruforgalom-és-adminisztratív-feladatok-ellátására-alakultak,-más-jogosítványuk-nem-is-lehetett.

19. Štátny-archív-v-bratislave,-pobočka-Šaľa,-o-kresný-úrad-v-Galante,-17.-doboz,-874.

tek-alapítására,-a-társadalmi-élet-átstrukturálózására-majd-csak-a-két-világháború között-került-sor.

az-önsegély-és-hitelnyújtás-szervezeti-formáit--legalábbis-a-rendelkezésemre-álló statisztikai-anyag-tükrében,-Pozsony-megyében-a-19.-század-70-es-és-80-as-éveiben--nem-jellemzi-területi-expanzivitás,-kezdetben-és-hosszú-ideig-egy-egy-regionális-központban-jelennek-meg-ezek-a-szervezetek-jól-körülhatárolt-céllal-alakultak,-az-irányítási-és-felügyeleti-szervek,-valamint-a-tagok-jogait-és-kötelességeit-alapszabályzatilag rögzítették,-de-szűkebben-csak-a-tagjaiknak-hiteleztek-és-tevékenységük-nem-lépte-át-a-közösségi-határokat.-(vári-2009,-342-343.-p.)-a-megyei-hitelélet-egyedüli-központjának-számító-Pozsonyban,-illetve-olyan-nagyközségekben,-mint-Modor-és-szered,-a-városlakó-polgársághoz-és-tisztviselőréteghez-kötődő-előlegtársulatok-és-segélyegyletek-működtek.²⁰ n agyszombatban-alakult-meg-talán-az-első-megyei-hitelszövetkezet 1886-ban,-bár-az-országos-statisztika-már-1884-ben-hat-ilyen-típust-talált-(nem-kizárt, hogy-ezek-egy-része-inkább-előlegpénztár-volt).-(vö.-Mihók-1885,-72.-p.;-Magyar statisztikai-évkönyv-1886,-54.-p.)-a-hitelszövetkezet-alapítások-boomja-a-megyében 1900-tól-datálható,-amikor-a-hivatalos-statisztika-már-11-et-mutatott-ki.-s-zámuk-1910-ben-48-ra-emelkedett-és-(leszámítva-Pozsony-városát)-a-megyei-betétek-egyizedét helyezték-el-náluk.²¹ az-első-világháború-végén-55-megyei-hitelszövetkezet-került csehszlovákia-területére.²²

Pozsony-megyében-a-fogyasztási-szövetkezeteket-1899-nyarától-hozták-létre,-és néhány-év-leforgása-alatt-gombamód-szaporodtak.-Fáziskésést-nem-tapasztalhatunk, hiszen-a-legelső-magyarországi-fogyasztási-szövetkezet-egy-évv-el-előbb-a-bars-megyei brogyán-(brodzany)-szlovák-községben-alakult-1898.-április-12-én-a-helyi-földbirtokos, n atália-o ldenburg-Friesenhof-hercegnő-támogatásával-és-aktív-résztételével.²³ Pozsony megye-1917-ben-országos-viszonylatban-a-szövetkezetek-számát-illetően-a-hatodik helyet-foglalta-el-az-eladott-árak-tekintetében-az-előkelő-harmadik-helyen-tanyázott.-a megyei-fogyasztási-szövetkezetek-száma-az-1903-as-16-ról-1917-ben-elérte-a-64-et,-és a-tagok-száma-2591-ről-68-315-re-nőtt.²⁴ az-1918-as-hatalomváltással-Pozsony-megyé-

20. Pozsonyban-1873-tól-a-Pozsonyi-első-Önsegélyző-egylet-(erster-Pressburger-selbst-Hilfsverein)-és-1876-tól-az-osztrák-Magyar-Monarchia-első-általános-Tiszti-egylet-Takarék-és előlegtársulata-(spar-und-vorschuss-consortium-des-erste-allgemeine-beamten-vereines des-Österreichisch-ungarisch-Monarchie)-fejtett-ki-hitelnyújtó-és-üzleti-tevékenységet--l. Mihók-1881,-281-p.-a-pozsonyi-hitelközvetítő-intézetek-túlnyomó-többségükben-a-későbbiekben-nem-voltak-az-ok-H-tagjai.-vö.-Galánthai-n agy-1915,-136-137.-p.

21. *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. XVIII. évf.* 1910,-279.-p.

22. národný-archiv-(továbbiakban-na),-ústřední-jednota-hospodářských-družstev-(továbbiakban új Hd),-235.-doboz,-s oznam-úverných-družstev-na-slovensku.

23. A *Hangya Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja első 25 éve. A Hangya saját kiadása.* budapest,-1923,-54.-p. Fabricius-et.-al.-1995,-51.-p.

24. Mnl-ol,-HTÉfsz,-z-791,-10.-doboz,-7.-tétel,-a-Hangya-Termelő,-értékesítő-és-Fogyasztási szövetkezete-a-Magyar-Gazdaszövetség-szövetkezeti-központja-igazgatóságának-és-felügyelő-bizottságának-közgyűlési-jelentése-az-1918.-évi-zárszámadásokról.-budapest,-Pátria Irodalmi-vállalat-és-n yomdai-r észv.-Társ.,-1918,-33-34.-p.

ben-70-fogyasztási-szövetkezet-került-szlovákia-területére,-melyek-közül-11-a-buda-pesti,-a-többség-pedig-a-nagyszombati-kirendeltséghez-tartozott.²⁵

a-legelső-megyei-fogyasztási-szövetkezetek--a-Hangya-központ-intencióinak-megfelelően-és-feltehetően-a-Pozsony-Megyei-Gazdasági-egyesület,-valamint-a-helyi-földbirtokosok,-lelkészek,-tanítók-és-gazdák-széles-körű-támogatásával²⁶--szlovák-etnikai-területen alakultak-(nagyúr,-Pozsonynádas,-budmeric,-szomolány)-és-1900-tól-szenci-környékén (cseklész,-Magyarbél),-illetve-a-felső-csallóközi-és-mátyusföldi-régióban-is-megjelentek.

1. táblázat. Fogyasztási-szövetkezetek-adatai-Pozsony-megyében-1903-ban

Község/alapítás éve	A fiókok száma	A tagok száma	Az üzletrészek száma	Egy üzletrész értéke (korona)	Alaptőke (korona)	Árukészlet (korona)	Évi forgalom (korona, fillér)	Nyereség (korona, fillér)
Baka/1903	–	105	257	10	2570	5885,76	11 731,23	485,04
Budmeric/1899	2	145	171	30	5130	14 521,64	48 068,26	487,95
Csallóközcsütörtök/1900	–	239	446	10	4460	4565	20 760,10	487,15
Csallóköztárnok/1902	–	88	257	10	2570	3548,11	13 212,61	404,04
Cseklész/1900	–	200	270	30	8100	14 728,67	81 822,38	1894,30
Felsőszeli/1903	–	283	324	20	6480	6274,20	17 753,99	153,39
Illésháza/1900	–	151	214	40	8560	6237,71	24 885,95	498,34
Magyarbél/1900	–	118	207	30	6210	5881,29	41 744,87	976,34
Nagylég/1903	–	239	443	10	4430	3964,36	27 962,58	843,11
Nyárasd/1900	–	170	213	30	6390	7744,96	37 908,64	1504,45
Nyékvárkony/1902	–	109	338	10	3380	6568,20	36 599,72	2032,20
Pozsonynádas/1899	1	206	227	30	6810	9771,26	52 463,38	1017,49
Stomfa/1901	–	126	609	10	6090	19 667,28	59 307,17	533,24
Szentmihályfa/1900	–	73	96	50	4800	2866,45	17 235,50	1593,80
Szomolány/1899	1	182	201	30	6030	7544,71	60 649,65	177,02
Tallós/1900	–	157	183	30	5490	7976,33	58 794,43	3884,53

Forrás: Mnl-ol, -HTéFs z, -z-803,-16.-csomó,-29.-tétel;-a-Hangya-kötélékébe-tartozó-fogyasztási-szövetkezetek-kimutatásai-(1900–1906);-z-791,-10.-doboz,-7.-tétel;-nyomtatott-igazgatósági-jelentések.

a-szenci-szövetkezetek-megalapítása-és-fejlődésük-1918-ig

Milyen-szerep-jutott-a-megyei-szövetkezeti-hálózat-kiépülésének-folyamatában-a-szenci-szövetkezeteknek?-Hogyan-érintette-a-szenci-viszonyokat-a-megyei-hitelszervezet-és kiskereskedelem,-valamint-az-áruellátás-átalakulása?

25. Mnl-ol, -HTéFs z, -z-803,-16.-csomó,-29.-tétel,-a-csehek-által-megszállt-szövetkezetek megyék-szerinti-névsora.

26. a-korabeli-vélemény-szerint-a-megyei-szövetkezetek-szervezése-terén-Horváth-jenő-egyesületi titkár-volt-agilis.-Mnl-ol, -HTéFs z, -z-791,-10.-doboz,-7.-tétel.-a-Hangya-a-Magyar-Gazdaszövetség Fogyasztási-és-értékesítő-szövetkezete-igazgatóságának-és-felügyelő-bizottságának-közgyűlési jelentése-az-1900-iki-zárszámadásokról.-budapest,-a-s-tephaneum-nyomása,-1901,-3.

a-20.-század-elején-szencen-is-két-hagyományos-szövetkezeti-típus-jelent-meg:-a hitelszövetkezet-és-a-fogyasztási-szövetkezet.²⁷

a-s zenci-Hitelszövetkezetet-1905-ben-alapították,-még-s zempczi-Hitelszövetkezet néven,-és-1906.-január-22-én-vették-fel-a-cégjegyzékbe.-valószínűleg-1914-ben-változott-a-megnevezése-s zempcziről-s zencire.-(Galánthai-n agy-1915.-185.-p.)-a hitelszövetkezet-alapításától-kezdve-1919.-augusztus-10-éig-az-o k H-tagja-volt-és-hatásköre csak-s zencre-korlátozódott.-Hivatalos-helyiségei-a-szenci-római-katolikus-elemi-iskolában-voltak.-Már-csak-ez-az-apró-adat-is-jelzi-a-katolikus-egyházhoz-való-szoros-kapcsolódást.-a-szövetkezet-fennállása-alatt-saját-ingatlannal-nem-rendelkezett,-gyakorlatilag ilyenre-nem-volt-szüksége.²⁸ 1906-ban-96-tagja-volt,-akik-164-üzletrészt-jegyeztek.-egy-üzletrész-értéke-50-korona-volt-és-egy-szavazati-jogot-jelentett.-a-tagok-vagyoni-felelőssége-az-üzletrészek-ötszöröséig-terjedt.-a-szövetkezet-üzletrésztőkéje-8200-koronát tett-ki.-(Galánthai-n agy-1908a,-151.-p.)-a-szövetkezet-az-első-világháború-előestéjén, 1913-ban-a-44-megyei-hitelszövetkezet-közt-a-középmezőnyben-foglalt-helyet:-a-tag-létszám-szerint-a-33.-a-jegyzett-üzletrészek-alapján-a-28.-és-az-üzletrésztőke-tekintetében-a-24.-volt.²⁹

az-ügyfélfogadásokra-vasárnaponként-került-sor-a-katolikus-iskolaépületben,-ahol károly-alajos,-a-pénztáros-és-egy-igazgatósági-tag-volt-jelen.³⁰

2. táblázat. a-szenci-Hitelszövetkezet-néhány-mutatója-(1906–1913)³¹

Év	Tagok száma	Üzletrészek száma	Üzletrésztőke (korona)
1906	96	164	8200
1907	99	167	8350
1908	99	167	8350
1909	96	165	8250
1910	103	179	8950
1911	115	192	9600
1913	138	236	11 800

a-hitelszövetkezet-azért-érdemel-kiemelt-figyelmet,-mert-létrehozásával-a-mezőgazdasági-hitelellátás-gondjaira-és-a-vidéki-uzsora-visszaszorítására-kerestek-válaszokat.-ez-a-szövetkezeti-intézmény-a-kisbirtokosok-hitelellátásának-biztosítását-tartotta-prioritá-

27. a-hitelszövetkezetnek,-de-minden-bizonnyal-a-fogyasztási-szövetkezetnek-is-az-1905–1918, illetve-1910–1918-közötti-történetére-vonatkozó-levéltári-forrásai--valószínűleg-az-1945-ös harci-események-során-és-az-azt-követő-áttekinthetetlen-helyzetben,-mikor-rablásokra-is-sor került--elkallódtak,-elpusztultak,-illetve-ez-ideig-ismeretlen-helyen-találhatók,-így-az-alapítás körülményeiről,-a-vezetőségről-és-tagságról,-valamint-a-hitel-és-üzletpolitikáról-csupán-általános-következtetések-vonhatók-le.-I.-s-lovenský-národný-archív-(továbbiakban-s n a),-ústredné družstvo-(továbbiakban-úd),-568.-doboz,-s-práva-ústredného-družstva-z-25.-novembra-1946.

28. s n a,-úd,-1031.-doboz,-s-práva-o-revízii-zo-dňa-4-5.-apríla-1921-(4246).

29. vö.-Galánthai-n agy-1908a,-151.-p.;-Galánthai-n agy-1908b,-153–154.-p.;-Galánthai-n agy 1908c,-152–153.-p.;-Galánthai-n agy-1908d,-169–170.-p.;-Galánthai-n agy-1912,-182.-p.; Galánthai-n agy-1913,-88–89.-p.

30. s n a,-úd,-1031.-doboz,-s-práva-o-revízii-zo-dňa-4-5.-apríla-1921-(4246).

31. a-táblázat-adatainak-a-forrásait-lásd-a-29.-jegyzetben.

sának, főleg a váltó- és a közleplejárátú hitelezést. végül is mi a hitelszövetkezet történeti jelentősége? Miért volt fontosabb, mint a fogyasztási szövetkezet? a személyi hitelnyújtás esetén a bizalmi alapú kapcsolatokon volt a hangsúly: a gazdák ismerték egymást, a másik hitelképességéről, vagyoni helyzetéről, munkateljesítményéről és életmódjáról is tudomásuk volt. a rövid lejáratú hitel lehetősége ezenkívül takarékosagra nevelt. a hiteleosztás során pedig megnőtt a kezesek jelentősége, társadalmi súlya.

a szenc és vidéke Fogyasztási és értékesítő szövetkezet 1910-ben alakult meg és augusztus 10-én nyitotta meg üzlethelyiségét. a Hangya kötelékébe tartozott. a határváltozás következtében 1918 után a hitelszövetkezethez hasonlóan az új szlovák szövetkezeti rendszerbe tagolódott be. 1919. augusztus 10-én lépett ki a Hangyából.³² Üzletköre 1923-ig szencre és boldogfára terjedt ki; a főüzlet szencen volt, a fióközlet bérelt házban működött.³³ az egykori Molnár-albert-utca 12. szám alatti – még 1850-ben épült – ház 1917-ben került a fogyasztási szövetkezet tulajdonába. a székház, amelyben üzlet, vendéglő, négy konyha, négy raktár és hat szoba volt, a város fő „útőerén”, a központban helyezkedett el.³⁴ a fogyasztási szövetkezet „hagyományos” és legfontosabb üzleti partnere kb. 1924-ig a Hangya nagyszombati kirendeltsége volt.³⁵

a magánszemélyek mellett jogi személyekként a kórház és a római-katolikus plébánia szerepelt a tagjai között. a fogyasztási szövetkezet háztartási és fogyasztási cikkek beszerzésére és értékesítésére alakult. vendéglői ipart folytatott. a tagok termény- és termékértékesítését is felvállalta.

Mindkét szövetkezet alapító személyeit, a „felülről” és „lentől” kiinduló törekvéseket, az első igazgatóság és felügyelőbizottság tagjait, egyben szerepüket további kutatásoknak kell tisztázniuk. Tény, hogy a szövetkezetek alapításában és működtetésében, a szövetkezés víziójának megalkotásában károly-alajos³⁶ vállalt oroszlánszerepet (a jövőben a megyei és ha voltak ilyenek, keresztényszocialista és agrárius kapcsolatainak is figyelmet kellene szentelni). a hitelszövetkezetnek és a fogyasztási szövetke-

32. s n a, ú d, -569.-doboz, j egyzkönyv-felvétetett-szenczen-1919.-évi-augusztus-hó-10-én-a-szencz és-vidéke-Fogyasztási-és-értékesítő-szövetkezetnek-e-napon-tartott-rendkívüli-közyűlésén.

33. s n a, ú d, -569.-doboz, -s práva-ústredného-družstva-o-revizii-v-dňoch-od-10.-do-16.-dubna 1920.

34. s n a, ú d, -568.-doboz, -v šeobecny-výpis-č.-1936;-o dvolanie-(1950.-november-16.).-a-szövetkezeti-székház-tulajdonlapjának-másolata-1936-ból-származik, amely-a-468.-számú-parcellára-vonatkozik.-a-házhoz-464-m²-kert-tartozott.

35. a-Hangya-nagyszombati-kirendeltségét-(áruraktárát)-1907-ben-hozták-létre, és-pótolhatatlan szerepet-játszott-a-nyugat-magyarországi-fogyasztási-szövetkezetek-árueellátásában.-Mn I o l , HTéFsz, z, -791, -10.-doboz, -7.-tétel.-a-Hangya-a-Magyar-Gazdaszövetség-Fogyasztási-és-értékesítő-szövetkezete-igazgatóságának-és-felügyelő-bizottságának-közyűlési-jelentése-az-egyezerkilencszáztizenketedik-évi-zárszámadásokról.-budapest,-a-stephaneum-nyomása, 1912,-Forgalmi-kimutatások.

36. károly-alajos-(1864-1942)-elfeledett-egyházi-és-közösségszervező-személyisége-szencnek.-az-egyik-szenci-visszaemlékező-szerint-„nagy-tiszteletben-állt-az-egész-környéken”.-a-velence-melletti-vigonuovóban-1864.-július-18-án-született.-Teológiai-tanulmányait-a-bécsi-Pázmáneumban-végezte.-1887.-december-22-én-szentelték-pappá.-udvardon,-l éván,-Pozsonyban-és kirván-volt-káplán.-szencnek-1899-től-plébánosa,-1907-ben-esperessé-nevezték-ki.-Máig-nem tisztázott-az-az-állítás, hogy-1925-1937-között-miért-fosztották-meg,-ha-egyáltalán-megfosztották,-plébánosi-pozíciójától.-n-evéhez-fűződik-a-dél-szlovákiai-magyar-fogyasztási-szövetke-

zetnek egészen-haláláig,- 1942-ig-az-elnöke-volt.-nem-hagyható-figyelmén-kívül,-sőt felettebb-érdekes,-hogya-gazdák-érdekvédelmi-szerveződése-a-gazdakör-és-a-hitelezés új,-hatékony-formájának-keresése-és-megvalósulása-után-1910-ben-még-két-kezdeményezés-szökött-szárb.-a-fogyasztási-szövetkezetről-és-a-s-zempczi-s-zölőtermelők szövetkezetéről-van-szó.-[Galánthai-n-agy-1911,-851.-p.]-ekkor-tehát-a-nyolc-éve-fennálló-gazdakör-mellett,-melynek-tevékenysége-kiterjedt-a-tagok-elméleti-képzésére,-felvilágosítására-és-gyakorlati-mezőgazdasági-ismeretekkel-való-felvérteztetésére,-már-létezett-a-mezőgazdasági-hitelezés-új-csatornája,-a-hitelszövetkezet,-a-helyi-áruellátást-írányító,-a-kereskedőknek-verseny társaként-megjelenő-fogyasztási-szövetkezet-és-a-zölőtermelők-szervezete,-amely-szakosodott-mezőgazdasági-szövetkezet-volt.

Törések-és-folytonosság-(1919-1938)

a-fentiekben-tárgyalt-szenci-szövetkezetek-1918-1948-között-a-dualizmus-kori-kereteken kívül- a- határváltozások- következtében- háromféle- szövetkezeti- rendszerbe- kerültek, melyekbe-újra-integrálódniuk-kellett.-valójában-1918-1919-ben-és-1938-ban-a-fennálló nehézségek-ellenére,-nagyobb-megrázkódtatás-nélkül,-még-ha-a-körülmények-által-kiváltott-kényszer-is-diktálta-az-alkalmazkodást,-de-sikeres-betago-lódás-valósult-meg.-az-1945 utáni-helyzet-azonban-már-végzetes-volt:-a-szövetkezeti-eszmevilág-helyi-destrukciója,-a hitelszövetkezet-és-a-fogyasztási-szövetkezet-központi-ag-levezényelt-felszámolása-zajlott.

csehszlovákiában- az- új- szlovákiai- szövetkezeti- rendszer- meghatározó- eleme- az 1919.-január-23-án-alakult-pozsonyi-székhelyű-központi-szövetkezet-(k sz.-ústredné družstvo)-lett.³⁷ a-210.-számú-1919.-április-15-i-törvény,-amely-a-k sz.-létrehozásáról rendelkezett,-alapjaiban-változtatta-meg-a-szenci-szövetkezetek-helyzetét.-korábbi, komoly-múlta-visszatekintő-üzleti,-pénzügyi,-adminisztratív-és-személyzeti-kapcsolatokat,-melyeket-a-magyarországi-szövetkezeti-központokkal,-az-OKH-val-és-a-Hangyával alakítottak-ki,-végérvényesen-fel-kellett-számolniuk-és-kötelezően-a-k sz.-kötelékébe kellett-belépniük.-1919-július-végéig-ezt-meg-kellett-valósítaniuk-és-közgyűlési-határozat-kinyilvánításával-kellett-csatlakozniuk-a-korabeli-forrásokban-kezdetben-csak-„kényszerközpontnak”-nevezett-új-intézményhez.-a-k sz.-lett-a-szenci-magyar-szövetkezetek működését,-gazdálkodását-és-vagyoni-helyzetét-felügyelő-ellenőrző-szerv.³⁸

tek-megszervezésének-első-kísérlete-1923-ban.-vezetése-alatt-a-szenci-Fogyasztási szövetkezet-az-egyik-alapítója-volt-1925-ben-a-Hanza-szövetkezeti-áruközpontnak.-1939-ben esztergomi-kanonok-lett.-1939-decemberében-*Plébániai Értesítő* cím-alatt-katolikus-lapot-szerkesztett.-1942.-október-13-án-hunyt-el.-a-szenci-római-katolikus-temetőben-nyugszik.-l-ásd www.lexikon.katolikus.hu/ (utolsó-letöltés:-2012.-november-21.);-Gaucsík-2008a,-90.,-95.-p.; http://piacsekclan.x3.hu/p_maria_1921.htm (utolsó-letöltés:-2012.-november-21.)

37. a-k sz.-alapszabályát-l.-n a,-úHjd,-285.-doboz,-259/4.-Magyar-fordítását-MnI-oI,-HTéFsz,-z 795,-26.-csomó,-94.-tétel,-Hangya-felvidéki-szövetkezeti-vagyonának-zárolása,-1919.-április 15-én-kelt-210.-számú-törvény.

38. a-központi-szövetkezet-létrehozására-és-tevékenységére-részletesebben-l.-Gaucsík-2008b, 74-76.-p.-a-szlovák-nyelvű-ellenőri-jelentés-a-kényszer-csatlakozás-tényét-meg-is-jegyezte:-„kústrednému-družstvo-pristúpili-len-preto-lebo-museli.”-s n a,-úd,-569.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-o-revízii-v-dňoch-od-10.-do-16.-dubna-1920.

a-szenci-hitelszövetkezet-és-a-fogyasztási-szövetkezet-tagsága-egy- napon,-az-1919. augusztus-10-én-tartott-rendkívüli-közgyűléseken-döntött-a-k sz -hez-való-csatlakozásról.³⁹ a- fogyasztási- szövetkezet- közgyűlésén- a- következőkről- határoztak:- „elnök- ismerteti- a- csehszlovák- állam-1919.- évi- április- hó- 15-én- kelt- 210.- számú- törvényét,- amely- a- s- zlo-venszko-területén-levő-szövetkezetek-viszonyait-rendezi,- és-amely-szerint-egy-szövetkezet sem- lehet- egy- külföldi- központnak- tagja,- illetve- amely- kötelezi- a- szövetkezeteket,- hogy- ilyen- tagságot- záros- határidőn- belül- felmondjon;- továbbá- előadja- az- igazgatóságnak- abbeli-indítványát,- hogy- a- közgyűlés- a- törvény- rendelkezései- szerint- a- Hangya- budapesti- központ- kötelékéből- kilépjen.- a- közgyűlés- határozatilag- kimondja,- hogy- a- Hangya- buda-pesti- központból- kilép- és- további- teendőkkel- az- igazgatóságot- bízza- meg.”⁴⁰

az- új- --a- tárgyal- hitelszövetkezet- levéltári- fondjából- hiányzó- --alapszabályokat- 1921. február-16-án- fogadták- el,- melyek- 1928.- július- 8-án- kerültek- módosításra.- az- igazgatóság- kilenctagú- lett,- de- a- tulajdonképpeni- ügyintézés- és- hitelbírálatokat- továbbra- is- az- elnök- végezte- egy- igazgatósági- tag- és- a- pénztáros- közreműködésével.⁴¹ a- könyvelésért- az- elnök- felelt.- k- ároly- alajos- szakszerű- hozzáállásáról- és- agilis- vezetési- módszeréről- a- k sz -ből- kikül- dött- ellenőrök- sorra- pozitívan- nyilatkoztak.⁴² a- szövetkezeti- tőkét- immár- csehszlovák- koro- nában- mutatták- ki.- egy- üzletrész- értéke- 50- koronát- tett- ki.- a- beíratási- díj- összegét- 50- fil- lérben,- a- legalacsonyabb- betét- nagyságát- 10- koronában- határozták- meg.- 1921-ben- a- szö- vetkezet- 155- tagja- 275- üzletrésszel- rendelkezett- és- ötszörös- kezességet- vállalt.⁴³

a- s- zenci- Hitelszövetkezetet- az- 1918-as- határváltozással- nagy- anyagi- veszteségek- érték.- az- o k H- nál- budapest- 173- ezer- korona- maradt- letétben,- a- hadikölcsönök- és- értékpapírok- vesztesége- 25- ezer- koronára- rúgott.- az- o k H- val- szembeni- tartozás- 5257- koronára- rúgott.⁴⁴ a- szövetkezet- válsága,- illetve- pénzügyi- helyzetének- ingatag- volta

39. s n a,-űd,-,569.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-o-revizii-v-dňoch-od-10.-do-16.-dubna-1920; 1031.-doboz,-s práva-o-revizii-zo-dňa-4-5.-apríla-1921-(4246);-n a,-új Hd,-,235.-doboz,-s oznam úverných-družstiev-na-slovensku.

40. s n a,-űd,-,569.-doboz,-j egyzőkönyv-felvetetett-szenczen-1919.-évi-augusztus-hó-10-én-a-szencz- és-vidéke-Fogyasztási-és-értékesítő-szövetkezetnek-e-napon-tartott-rendkívüli-közgyűlésén.-n a,- új Hd,-,s oznam-členov-ú.-d.-dňa-1.-septembra-1921.

41. s n a,-űd,-,1031.-doboz,-s práva-o-revizii-(4246).-a-kutatásoknak-a-hitelnyújtás-során-nagy-súllyal- bírő-kapcsolathálóknak,-az-ajánlók-társadalmi-és-vagyoni-státusának-kellene-figyelmet-szentel- niük.-Például-károly-alajos-1926-ban-c zikhart-sándor-kölcsönkérelmét-terjesztette-elő.-az-1926.- december-12.-jegyzőkönyv-megtalálható-s n a,-űd,-,1031.-doboz,-j egyzőkönyv-az-1931.-évi-októ- ber-hó-11-én-délután-4-órákor-szenczen-a-r.-k.-iskola-helyiségében-tartott-évi-közgyűlésről.

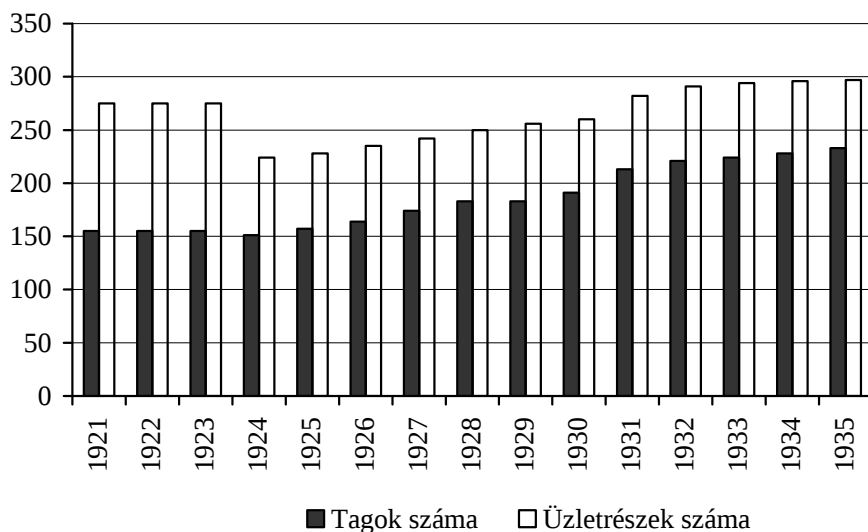
42. s n a,-űd,-,1031.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-z-5.-augusta-1933.-az-1920-as-években- r itter-Mátyás-volt-a-pénztáros,-az-1930-as-években-pedig-Morvay-józsef.-a-hitelszövetkezet- vezetősége-1921-ben:-Igazgatóság:-károly-alajos-(elnök,-könyvelő),-sipeky-Gyula-(alelnök),- csutura-Márton,-Mokos-Ferenc,-Poór-r ezső,-r itter-Mátyás-(pénztáros),-id.-szabó-István,-Tóth-Pál.- Felügyelőbizottság:-Heringes-I ászló-(elnök),-Morvay-józsef,-szabó-j ános,-Tuser-Gyula.-s n a,-űd,-, 1031.-doboz,-zápis-o-revizii-ústredného-družstva-zo-4-5.-apríla-1921.-az-1925-ös-vezetőség- összetételét-lásd-uo.-zápis-o-revizii-ústredného-družstva-(24.,-26-27.-III.-1925).

43. s n a,-űd,-,1031.-doboz,-s práva-o-revizii-(4246).

44. s n a,-űd,-,1031.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-o-revizii-v-dňoch-11-12.-marec-1923.- Paradox-módon-1924-ben-a-szövetkezet-legnagyobb-adósa,-3434-koronával--az-elhúzó-dó-hadi- kölcsön-beváltás-miatt- --károly-alajos-volt.-s n a,-űd,-,1031.-doboz,-jegyzőkönyv-a-szenci- Hitelszövetkezet-1924.-évi-rovancsolásának-a-befejezése-alkalmával-1925.-március-27-én.

1924-ig tartott, amikor állami segélyben részesült, a veszteségeit a k-sz-leírta és a központtól kapott kölcsönök, melyek a szövetkezet anyagi helyzetét konszolidálták, növekvő arányt mutattak (1921–1924 között összesen 72 042 korona, de a teljes szanalás értéke 134 ezer koronára emelkedett).⁴⁵ a tartalékbővítés lehetőségei azonban 1926-ig jelentősen beszűkültek. a tartalékalap-tőkésítése 1928-tól javult, de a világgazdasági válság-időszakában fokozottan kellett ügyelni a kiegyensúlyozott üzletmenetre. a k-sz még 1931-ben is a tartalékalap alacsony összegére mutatott rá. a szövetkezet anyagi helyzete, főképpen az 1924–1929 közötti szlovákiai konjunktúra és az élénk hitelkereslet idején kezdett fokozatosan megszilárdulni. a hitelszövetkezet gazdasági mutatóinak a javulásához a váltóüzlet előtérbe kerülése és a rátermett szakmai irányítás is hozzájárult. csak néhány kiragadott adat: a szövetkezet tagjainak száma 1921-hez képest 1935-re 1,5-szeresével nőtt meg. az elhelyezett takarékbetétek 1921-hez képest 1937-ben 2,7-szeresére emelkedtek, miközben a betéti kamatláb folyamatosan nőtt és az 1930-as évek végén 5–6%-körül mozgott. a hitelek összetételében a váltóüzlet vált uralkodóvá, a jelzálogkölcsönök teljesen háttérbe szorultak és a kötelezvényekre adott kölcsönök nagymértékben visszaestek. a betevők száma 1937-ben elérte az 539-et. a töredékes adatok szerint ez a szám 1927-hez képest 334-gyel lett több.

1. grafikon. a szenci Hitelszövetkezet tagjainak és a jegyzett üzletrészeknek a száma (1921–1935)⁴⁶



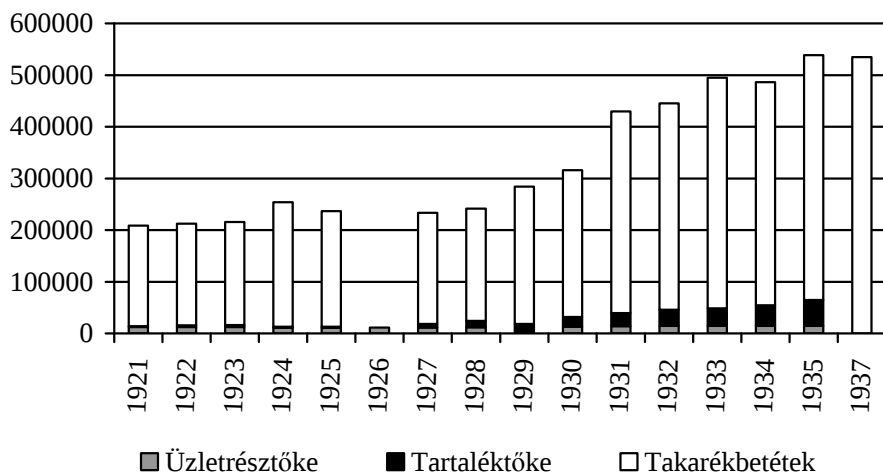
45. s.n.a., ú.d.-1031.-doboz, -bilancia-na-rok-1925.-správa-ústredného-družstva-za-4.-októbra 1926; č.j.-14505-(1931.-október-20.).-a-szlovákiai-hitelszövetkezetek-szanalásának-háttérrel-foglalkozik-Fabricsius-et.-al.-1995.-90-91.-p.

46. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók.

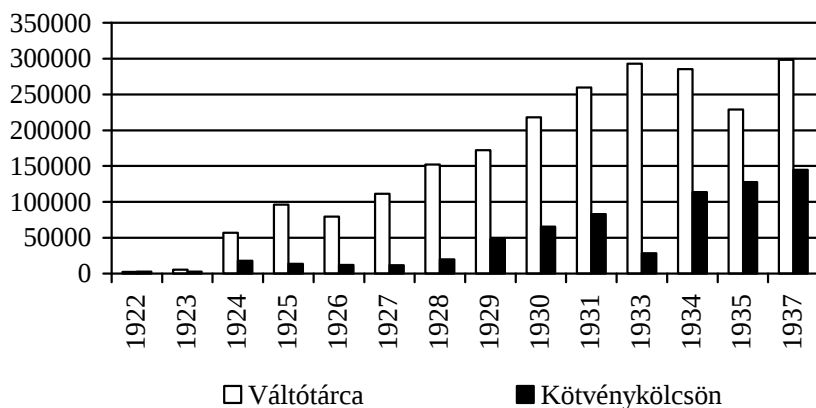
47. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók.

48. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók.

2. grafikon. a-szenci-Hitelszövetkezet-néhány-pénzügyi-mutatója-(csehszlovák-korona, 1921–1937)⁴⁷



3. grafikon. a-szenci-Hitelszövetkezet-által-nyújtott-hiteltípusok-megoszlása-(csehszlovák-korona,-1922–1937)⁴⁸



a-csehszlovákiai-szövetkezeti-integráció-a-szenci-hitelszövetkezet-számára-nem-jelentett sem-visszafordíthatatlan-földindulást,-sem-az-eredeti-szövetkezeti-struktúra-felbomlását vagy-felbomlasztását,-sőt-sérelmi-jellegű-magatartás-sem-dokumentálható.-a-k-s-z-részéről-zajló-ellenőrzések-és-tanácsadás--melyeket-magyar-vagy-magyarul-tudó-hivatalnokok végeztek--hasznos-volt.-az-állami-támogatások-közvetítése-a-pénzügyi-egyensúly-megtartását-és-a-tőkegyarapítást-segítette.⁴⁹ egy-korabeli-példa-jól-szemlélteti-a-kizárólagosan etnikai-szempontokat-követő-magyarázatok-bizonytalan-premisszáit.

49. a-k-s-z-csak-a-fizikai-személyeknek-nyújtandó-hitelek-esetében-adott-szabad-kezet-a-szövetkezet-vezetőségének.-a-jogi-személyeknek-és-más-szövetkezeteknek-nyújtandó-kölcsönkhöz-a-központ-jóváhagyása-kellett.-a-kiosztott-szerepkörökről:-s n a,-úd,-1031.-doboz,-s práva ústredného-družstva-o-revizii-10.-februára-1932.

a hitelszövetkezet-tagsága-kísérletet tett 1931-ben és 1933-ban, a jelenkori optikán keresztül nézve, talán egy-egy értelműen-kisebbségi-magyar-projektumnak tűnő, de a forrásokat vizsgálva inkább a felekezeti-szervező, katolikus-ön-szerveződés szövetkezeti-támogatására. az 1931. október 11-én tartott közgyűlés a katolikus iskolának 3 ezer korona adományozásáról döntött. a k s z azonban ezt -- a szövetkezetek alapjait veszélyeztető, mindjobban elmélyülő csehszlovák gazdasági válság-időszakában -- meggondolatlan lépésnek tartotta, mely egyben az 1919-től kialakult és kölcsönösen betartott szabályok megsértését is jelentette. a k s z azzal érvelt, hogy a szenci-ek az 1920-as évek elején kérvényezett és folyósított támogatást felhasználták és a kezdetektől kötelezték magukat a hitelnyújtás során a felsőbb utasítások betartására: „ellenkező esetben az egész szanalási összeget visszafizetik. nem lehet azért, hogy az egyik oldalon segítséget fogadjanak el, a másik oldalon ajándékozzanak összegeket.”⁵⁰ a másik lépést 1933-ban egy nagyobb összegű kölcsön folyósítása jelentette volna a katolikus iskola építésére. bár a plébánia (áttételesen a katolikus egyházközség) tagja volt a hitelszövetkezetnek, az 50 ezer korona hitel jócskán túllépte az alapszabályzatilag rögzített összeget, a 15 ezer koronát.⁵¹

a hitelszövetkezet betagolódása az új-szlovákiai szövetkezeti rendszerbe ugyanakkor nem jelentette a szövetkezeti autonómia megszűnését. Ha csak az ügyintézés és az adminisztrációt jellemző nyelvhasználatot vizsgáljuk, nyilvánvaló, hogy a magyar ügyviteli nyelv dominanciája -- annak ellenére, hogy az ellenőri jelentések és az adminisztráció „eszközei” (nyomtatványok, űrlapok, alapszabályok, jegyzőkönyvek) kétnyelvűvé váltak -- megmaradt, és a felsőbb állami szervek ezt nem is nehezményezték. a választott irányító és ellenőrző szervek pedig felsőbb akadályoztatás nélkül végezheték munkájukat.

a szenci-fogyasztási szövetkezet a hitelszövetkezethez hasonlóan 1919 nyarán kilépett a Hangyából és deklarátívan csatlakozott a k s z-hez, ugyanakkor kisebb szervezeti változásokon esett át. az új alapszabályok, melyek a k s z utasításaihoz alkalmazkodtak, az igazgatóság sok esetben formális működését is új mederbe kívánták terelni. egy későbbi, a munka és hatáskörök szabályzó belső irányelv a szövetkezet működésének hatékonyságát és a tisztviselőknek az irányításban való aktívabb részvételét tartotta szem előtt: „Minden gondosan vezetett fogyasztási szövetkezetnél sok a munka, miért is azt több személy között kell megosztani. nem engedhető meg, hogy a fogyasztási szövetkezetet csak egy vagy két személy vezesse, mert ezek képtelenek az összes teendőket tökéletesen elvégezni, s így a szövetkezet nem mehet előre. az egészséges fejlődés minden szövetkezetnél megköveteli, hogy a vezetésben tevőlegesen és minél több funkcionárius vegyen részt; ezáltal u. i. megoszlik a szövetkezeti munka és nem terheli túl az egyeseket.”⁵²

50. s n a, ú d, 1031. doboz, č. j. 14505 (1931. október 20.).

51. s n a, ú d, 1031. doboz, 2577 (1933. február 24.).

52. s n a, ú d, 569. doboz, s práva ústředného družstva o revízií v dňoch 19-21. a 23-24. v l l. 1923. ebben a dokumentumban található a hivatkozott forrás: a munkakör-felosztása a fogyasztási szövetkezet-ténykedői között. k i adta a bratislavai központi szövetkezet, é. n.

az-igazgatósági-tagok-felvételének-és-lemondásának-korábbi-„szóbeli”-gyakorlatát megszüntették.-az-alapszabályok-az-igazgatósági-tagok-számának-bővítését-írták-elő. az-igazgatók-száma-hatról-kilencre-nőtt-és-évenként-három-tag-került-újraválasztásra (ez-1921-től-valósult-meg).-a-felügyelőbizottság-tagjainak-számát-háromról-15-re-emelték-és-önállóságát,-illette-ellenőrző-tevékenységét-kívánták-újraéleszteni.-n-agy-Ferenc 1920-as-revizori-jelentésében-a-következőképpen-jellemezte-a-bizottságot:-„Igyekszik feladatát-teljesíteni.-Önállóan-ugyan-keveset-ülésezik.”-Továbbra-is-megmaradt-a-szokás,-hog-y-ez-a-szerv-az-igazgatósággal-közös-gyűléseket-tartott.⁵³

a-szövetkezet-kb.-1924-ig-mély-kereskedelmi-és-pénzügyi-válságba-került.-ehhez nagymértékben-hozzájárult-a-budapesti-Hangya-hálózatának-a-felbomlása,-a-Hangya nagyszombati-kirendeltségének-szlovák-kényszerigazgatás-alá-helyezése,-a-csehszlovák-nemzetállam-szervezés-politikai-következményei-és-a-piacáthelyeződések.-az-áru-beszerzés-akadályai-mindjobban-nőttek,-mert-a-nagyszombati-kirendeltség-tevékenysége-1919-1922-között-a-k-sz-monopolizáló-üzletpolitikája-következtében-jelentősen visszaszorult.⁵⁴ a-szövetkezetnek-budapesten-a-Hangyánál-19-812-korona-behajthatatlan-követelése-maradt,-melynek-73%-át-üzletrészek-alkották.⁵⁵ a-Hangyánál-16-ezer egykori-magyar-korona-névértékű-szenci-„rendes”-üzletrész-és-13-ezer-magyar-korona névértékű-alapítványi-üzletrész-maradt.⁵⁶

53. s n a,-úd,-569.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-o-revízii-v-dňoch-od-10.-do-16.-dubna 1920.-a-fogyasztási-szövetkezet-vezetősége-1920-ban:-Igazgatóság:-károly-alajos-(elnök), csizmázia-l ászló,- Heringes-l ászló,- Major-sándor,- Mészáros-Géza,- Tóth-Pál. Felügyelőbizottság:-Matzer-józsef,-Piacsek-jános,-Ürge-István.-az-1921-es-átszervezés-során a-kilenctagú-igazgatóság-összetétele:-károly-alajos,-szabó-István-(alelnök),-ágh-lajos, csizmázia-l ászló,-Heringes-l ászló-(pénztáros),-Major-sándor,-Mészáros-Géza-(könyvelő), n agy-István,-Tóth-Pál.-a-forrás-uo.-a-felügyelőbizottság-tagjai:-Haltz-l-józsef-(elnök?),-Gábris Ferenc,-csizmázia-d énes,-csizmázia-jános,-csizmázia-józsef,-csutura-Márton,-id.-n agy István,-apoldusz-jános,-Piacsek-jános,-Pomsai-Imre,-Poór-rezső,-itter-Mátyás,-Ürge-István, vincte-nándor,-Tuser-Gyula.-s n a,-úd,-569.-doboz,-j egyzőkönyv-fogyasztási-szövetkezet ellenőrzéséről-(1921.-április-6.).

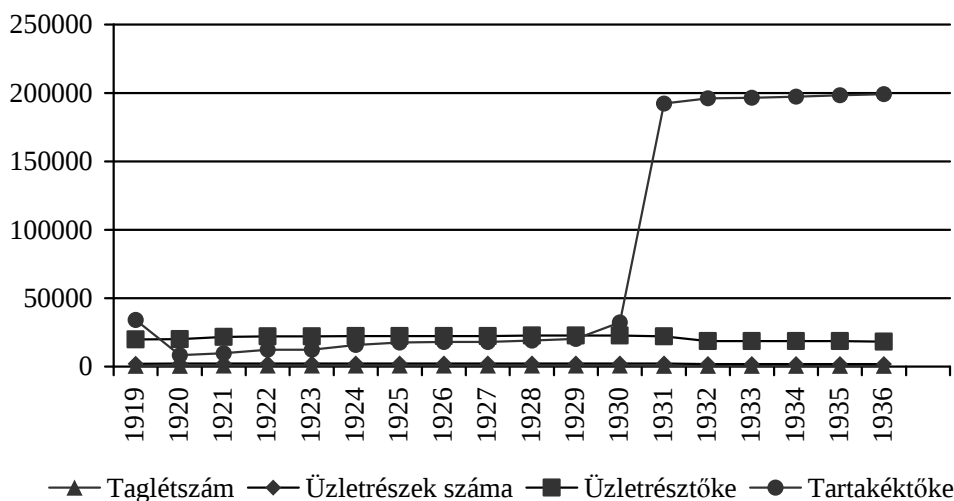
a-vezetőség-szociális-összetételét-egy-1934-es-forrás-részletezi.-Igazgatóság:-károly-alajos (elnök,-plébános),-n agy-István-(alelnök-könyvelő,-igazgató-tanító),-csizmázia-l ászló-(munkás),-j an kó-István-(gazda),-k atona-jános-(gazda),-Mészáros-Géza-(községit-írnok),-Poór-István (gazda),-n agy-sándor-(gazda),-ifj.-n eszméri-jános-(gazda).-Felügyelőbizottság:-Ürge-István (elnök,-szabó),-bordás-józsef-(alelnök,-gazda),-csizmázia-d énes-(gazda),-csizmázia-jános (gazda),-csizmázia-józsef-(gazda),-csutura-Márton-(gazda),-Gábris-Ferenc-(gazda),-k atona l ajos-(munkás),-Mókos-béla-(gazda),-n émeth-István-(munkás),-Poór-Ferenc-(magánzó), simonics-jános-(nyugalmazott-vasutas),-szabó-Ferenc-(gazda),-szabó-jános-(gazda),-szabó józsef-(munkás).-s n a,-úd,-569.-doboz,-úctovná-uzávierka-za-rok-1934.-Potravné-družstvo-v senci-Fogyasztási-szövetkezet-szencen.

54. Mnl-ol,-HTéFsz,-z-795,-26.-csomó,-94.-tétel,-Hangya-felvidéki-szövetkezeti-vagyonának zárolása,-1993/1919.

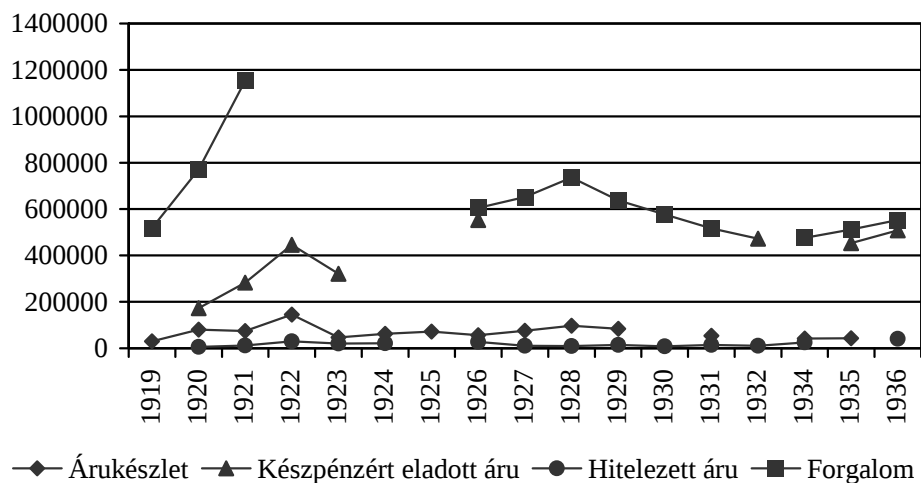
55. s n a,-úd,-569.-doboz,-s práva-ústredného-družstva-o-revízii-v-dňoch-od-10.-do-16.-dubna 1920.

56. Mnl-ol,-HTéFsz,-z-795,-26.-csomó,-94.-tétel,-Hangya-felvidéki-szövetkezeti-vagyonának zárolása,-Összesítés-(felvidéki-szövetkezetek-jegyzéke).

4. grafikon. a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-taglétszámának,-üzletrészeinek,-üzletrész-és-tartaléktőkéjének-alakulása-(1920-1936)⁵⁷



5. grafikon. a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-néhány-gazdálkodási-mutatója-(csehszlovák-korona,-1920-1935)⁵⁸



57. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók,-és-felhasználtam-még-az-1919-es szövetkezeti-statisztikát-(*Družstva neuvěrní v republice Československé v roce 1919*.-Praha, státní-úřad-statistický,-1926,-35.,-252-253.-p.)-az-üzletrész-és-tartaléktőke-csehszlovák koronában-értendő.

58. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók,-és-felhasználtam-még-az-1919-es szövetkezeti-statisztikát-(*Družstva neuvěrní v republice Československé v roce 1919*.-Praha, státní-úřad-statistický,-1926,-35.,-252-253.-p.)

a-fogyasztási-szövetkezet-tőkeakkumulációja-és-gazdálkodási-mutatói-egyszerre-tükörözik-a-csehszlovák-korszak-válságéveit,-a-konjunkturális-korszakok-fejlődési-íveit-és-a-helyi-jellegzetességeket.- a- szövetkezet- történetében- a- két- világháború- közötti- időszakban 1931-1932-tekinthető-fordulópontnak.-a-tagok-száma-1932-ben-az-előző-évtized-legmagasabb-adatához-képest-(1920:-737)-141-gyel-esett-vissza,-ami-az-üzletrészek-számának a-zsugorodásához-vezetett.⁵⁹ az-1930-as-évek-legfontosabb-tendenciája,-a-tartalékbővítés-és-kiadáscsökkentés-politikája-azonban-nemcsak-ehhez-a-jelenséghez-kötődik.-a-szövetkezet-vezetősége-már-1929-től-a-forgalom-visszaesését-tapasztalta,-amit-a-helyi-kereskedői-konkurencia,-az-árcsökkenés-és-a-raktáron-maradt,-eladatlan-árucikkek-csak-súlyosbíttak.-a-hitelezett-árak-utáni,-gyakran-kellő-biztosíték-nélküli-deficitet-pedig-az-üzletvezetők az-államfordulattól-kezdve-maguk-előtt-görgettek.⁶⁰ ez-a-felhalmozódó-teher-sürgős-megoldást-kívánt-és-súlyos-következményekkel-járt:-a-bevétel-utáni-járulékok-és-az-alkalmazottak-fizetése-csökkent,-a-hitelezett-összegek-behajtása-elodázódott-(sok-esetben-ezek-behajthatatlanokká-váltak),-a-fióközletet-felszámolták-és-a-tanonctartást-megszüntették.

az-üzletrésztőke-és-a-taglétszám-tehát-nagyobb-mértékben-a-nagy-gazdasági-válság idején-esett-vissza-és-1938-ig-csökkenő-tendenciát-mutatott.-a-pénzügyi-és-a-forgalmi adatok-töretlenebb-fejlődési-íve-csupán-az-1925-1930-közötti-időszakban-mutatható ki.-a-vagyoni-helyzet-konzolidálását-1934-1935-ben-sikerült-elérni.⁶¹

a-dél-szlovákiai-(kisalföldi)-áruellátás-és-kiskereskedelem-újraszervezésének-szüksége,-egyben-a-történelmi-Magyarország-gazdasági-erővonalainak-a-felbomlásával-való szembesülés-ténye-hívta-életre-1925-ben-a-galántai-Hanza-szövetkezeti-árúközpontot (Hszá).⁶² ez-annál-inkább-sürgetővé-vált,-mert-a-Hangya-nagyszombati-kirendeltségének-pénz-és-árúkészlete--a-szövetkezeti-jog-és-gyakorlat-alapelveit-sértve--gyakorlatilag-kisajátítás-alá-került,-és-a-k sz -szervezete-kezdetben-nem-tudott-megbirkózni-a-mindjobban-tornyosuló-szervezési-és-üzleti-problémákkal.⁶³

59. a-tárgyalt-korszakban-károly-alajos-számított-a-legnagyobb-üzletrészesnek:-1919-ben-83-üzletrészt-jegyzett,-1927-ben-már-129-et.-az-adatokat-l.-s.n.a.-úd,-569.-doboz,-a-megfelelő-közügylési-jegyzőkönyvek.

60. csizmazia-józsef-üzletvezetőt-1923-ban-7938-korona-fedezetlen-hiány-terhelte,-amit-a-szövetkezet-a-vagyonára-be-is-táblázott.-k ropacsek-andor-1921-1922-ben-5213-korona-hiányt-produkált,-és-gyorsan-fel-is-mondtak-neki.-s.n.a.-úd,-569.-doboz,-adatok-a-reviziós-jelentésekben.

a-két-világháború-között-az-üzletvezetők:-d anis-Ferenc,-k ropacsek-andor,-Füle-károly,-s záva György,-s imonics-Gyula.-a-fióközlet-vezetői:-Weigand-ella,-csizmazia-józsef,-vietorisz-Mihály,-csizmazia-Teréz,-eliás-zsófia,-j uhász-sándor.-kocsma-vezetői:-r ocsis-Mihályné,-l assu-jános,-Piacsek-jános.-a-szolgálati-szerződéseket-l.-s.n.a.-úd,-569.-doboz.

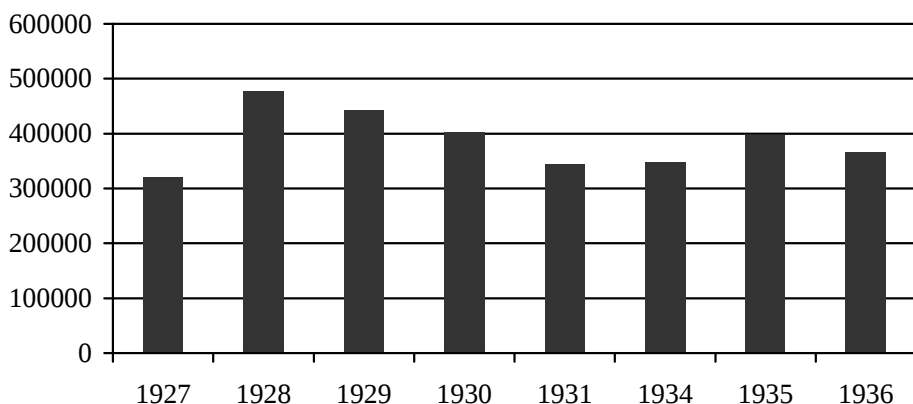
61. s.n.a.-úd,-569.-doboz,-jegyzőkönyv-az-1934.-évi-június-hó-3-án-délután-17-órakor-szencen-a-Franciska-otthon-helyiségében-tartott-évi-rendes-közügylésről;-ellenőri-jelentés-a-szenci-fogyasztási-szövetkezetről-végzett-törvényes-rovancsolásról-(1935.-július-11.).

62. a-Hanza-hálózatára-és-a-szlovákiai-szövetkezeti-rendszerben-betöltött-szerepére-l.-Gaucsík 2008,-37-41.-p.-a-k sz -szervezetének-átalakításának-korabeli-szlovák-indoklására-és-a-gazdasági-pénzügyi-érvekre-n.a.-úHj d,-235.-doboz,-2594-(v ýročná-správa-ústredného-družstva v-bratislave-za-rok-1923).

63. Mnl-ol,-HTéFsz,-z-795,-27.-csomó,-95.-tétel,-a-csehszlovákiában-levő-Hangya-szövetkezetek-jogi-helyzete-1918-1931,-a-Hangya-és-a-kötélékébe-tartozó-szövetkezetek-helyzete-a-csehek-által-megszállt-területeken.-Fabricius-et.-al.-1995,-93-94.-p.

a-csehszlovákiai-magyar-kisebbség-gazdasági-és-kulturális-életében-fontos-szerepet játszó-árúközpont-létrehozásában- -- melyet-a-ksz-támogatott--a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-és-maga-károly-alajos-pótolhatatlan-érdemeket-szerzett.-1923-ban-az-első-központszervezés-kísérlete-szenchez-kötődött.-két-év-múlva-a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-a-Hanza-árúközpont-egyik-alapító-tagja-volt,-és-az-1925.-június-19-i-alakuló-közyűlés-elnöki-tisztét-károly-alajos-látta-el.-a-Hanza-szövetkezeti-árúközpont-volt-a-szenci-fogyasztási-szövetkezet-legfontosabb-árubeszerző-helye,-egyben-szövetkezeti-központja,-amely-az-ügyvitelt-és-a-vagyoni-állapotot-ellenőrizte.⁶⁴ az-összes-vásárolt-áru-háromnegyed-részét,-386-ezer-korona-átlagértékben-Galántáról-szerezték-be.-a-szen-ciek-a-Hszá-nál-1926-ban-10-darab-üzletrész-jegyezték.-a-Hanza-Hitelszövetkezetbe-1931-ben-léptek-be-5-darab-üzletrész-jegyzésével.-a-vásárlási-visszatérítések-átlagos-összege-1922-1931-között-9936-korona-volt.

6. grafikon. a-Hanza-szövetkezeti-árúközpontnál-vásárolt-fogyasztási-cikkek-értékének megoszlása-(csehszlovák-korona,-1927-1936)⁶⁵



közyjáték-(1938-1945)

az-első-bécsi-döntésnek-és-általában-a-szlovák-magyar-kapcsolatok-mind-feszültebbé válásának-nemcsak-politikai,-hanem-gazdasági,-pénzügyi-és-szövetkezetpolitikai-követ-kezményei-is-voltak.-a-határváltozás-okozta-felhalmozódó-problémák-mellett-pedig-a-térség-államait-a-második-világháború-kitörése,-a-hadigazdálkodás-rendszerének-ki-épülése,-a-német-gazdasági-expanzió-és-a-gazdasági-élet-fokozott-militarizálódása-kiszolgáltató-helyzetbe-hozta.-a-magyar-szövetkezeti-rendszer-átalakítása,-a-súlypon- tok-keresése,-a-korabeli-kedvelt-retorikai-fordulattal-élve,-az-„elszakadt”-felvidéki-szö- vetkezetek-visszatérése-„az-anyaközpontokhoz”-az-előző-összefüggésekben-zajlott.-az- ok H-és-a-Hangya-számára-csábító-volt-a-hálózatbővítés-kecsegtető-lehetősége-az-egy-

64. a-Hszá-nak-szencen-téglagyára-is-volt.-*Hospodársky obzor*,-1945.-augusztus-15.,-16.-sz. 111.-p.

65. a-grafikon-adatai-az-ellenőri-jelentésekben-találhatók.

kori-dél-szlovákiai-területeken,-de-rövid-időn-belül-kiderült,-hogya-szövetkezeti-reintegráció,-a-szlovák-központokkal-való-megegyezés-a-követelésekről-és-kötelezettségekről, illetve-az-üzletrészek-elszámolása-jelentős-anyagi-többletterhekkel-járnak.-a-Hangyával szemben-pedig-nem-várt-konkurensként-jelent-meg-a-Hszá,-amely-kisalföldi-pozícióit és-autonóm-különállását-immár-a-magyarországi-szövetkezeti-rendszeren-belül-kíván-ta-megőrizni.⁶⁶

a- szenci- hitelszövetkezet- az- ok H- kötelékébe- lépett- be.- alapszabályait- ismét- az 1875.-évi-XXXVII.-tc.-rendekezései-alapján-módosította.⁶⁷ az-elnöki-tisztelet-továbbra-is károly-alajos-látta-el.-a-szövetkezet-vezetőségének-összetétele,-hitelei-és-pénzügyi-helyzete-források-hiányában-nem-rekonstruálhatók.

a- fogyasztási- szövetkezet- nem- a- Hangya- keretei- között- talált- menedéket.- a- Hszá hálózatában- maradt,- azzal- „szerves- összeköttetésben”- állt.⁶⁸ a- galántai- központ továbbra-is-felügyelte-az-ügyvitelt,-a-tőke-mozgást,-az-ár-utalást-és-„a-szervezeti-kötelezettségek”-teljesítését.-a-szenciek-a-pénzfelesleget-vagy-a-központnál-vagy-a-Hanza Hitelszövetkezetről- helyezették- el.- a- szövetkezet- hatásköre- boldogfára,- n-émethélre, z-oncra-és-Toronyra-terjedt-ki.-a-Hszá-új-vállalkozásában,-az-1939-ben-alakult-Hanza Mezőgazdasági-szövetkezetben-150-pengős-üzletrészt-jegyeztek.⁶⁹ a-szövetkezetnek-a háborús-évek-alatt-600-körül-mozoghatott-a-taglétszáma.-az-üzletrészek-kétpengősek lettek.-az-igazgatóság-tagjainak-száma-öt-re,-a-felügyelőbizottságé-hat-ra-csökkent.⁷⁰

az-1939-es-alapszabályok-a-következőképpen-határozták-meg-a-szövetkezet-céljait:

a-„a-szövetkezeti-életet-ápolja,-útbaigazításokat-adva-mindarra-nézve,-ami-a-gazdálkodásnak,-földművelésnek-és-munkásságnak-előnyét,-anyagi-és-erkölcsi-helyzetének-javítását-szolgálja;

b.-bevásárol-mindennemű-árut,-nevezetesen-minden-olyan-cikket,-mely-a-gazdasághoz-és-háztartáshoz-szükséges,-továbbá-a-szeszes-italok-kismértékbeni-zártpalackokban-való-árusításával-foglalkozik-és-mindezt-nyílt-üzletben-kizárólag-tagjainak-árusítja;

c.-engedélyezett-vendéglőit-(kocsmait)-ipart-folytat,-trafikárut,-postai-értéktárgyakat, levél-és-okmánybélyegeket-és-váltókat-ad-el.-az-e-pontban-megjelölt-működését-tagok-ra-és-nemtagokra-egyaránt-kiterjeszti;

66. Mnl-ol,-HTéFsz,-z-1396,-5.-csomó,-79.-tétel,-a-Hangya-viszonya-a-galántai-Hanza szövetkezeti-árúközpont-hoz,-Pro-memoria-(1939.-augusztus-5.);-uo.-z-791,-28.-csomó,-229. tétel,-Hanza-szövetkezeti-árúközpont.

67. a-Hangya-elkészítette-a-csatlakozott-hitelszövetkezetek-jegyzékét.-ebben-szerepel-a-szenci lpari,-kereskedelmi-és-Földműves-Hitelszövetkezet-is.-ez-valószínűleg-a-szlovák-telepesek által-az-1920-as-években-alapított-szövetkezet-volt,-amely-rövid-időn-belül-befejezte-működését.-Mnl-ol,-HTéFsz,-z-149,-16.-csomó,-12.-tétel,-Felvidéki-hitelszövetkezetek-betűrendes-névsora-1939.-december-31.-én.

68. Mnl-ol,-HTéFsz,-z-1396,-5.-csomó,-80.-tétel,-a-Hanza-árúközpont-(Galánta)-kötelékébe-tartozó-szövetkezetek.

69. Pukkai-1994,-71.-p.-a-Hanza-Mezőgazdasági-szövetkezet-szencen-gabonaraktárát-működtetett.-uo.,-72.-p.

70. az-igazgatóság-tagjai-1939-ben:-csizmazia-l-ászló,-baran-Mihály(?),-n-agy-István,-n-émeth István,-s-óos-Ferenc.-a-felügyelőbizottság-tagjai:-csaszny-Imre,-jankó-István,-Poór-Ferenc. s-na,-úd,-568.-doboz,-Fascikel-b.-r.-f.-f-(rekonstrukcia-firemného-zápisu,-1947.-május-13.).

d.-átveszi-tagjai-terményeit-és-termékeit-értékesítés-végezt;

e.-o-lyan-működést-fejt-ki,-vagy-olyan-berendezéseket-tart-fenn-tagjai-részére,-amelyek-kizárólag-tagjai-javát-szolgálják-(triőr,-daráló,-kenyérsütés-stb.);

f.-a-tagok-vásárlásaiból-megtakarításokat-eszközöl-és-ezeket-tagjainak-áruban-viszszatéríti.”⁷¹

a-hitelszövetkezet-és-a-fogyasztási-szövetkezet-ezekben-az-években-nagyobb-törések-nélkül-működhetett-(a-tárgyalt-korszak-levéltári-iratai-nem-maradtak-fenn).-a-tag-ság-az-1938-as-nemzeti-eufória-megélése-után-gyorsan-szembesült-a-közigazgatási,gazdasági,-szociálpolitikai-és-társadalom-lélektani-átállás,-valamint-a-pénzügyi-integráció-és-a-pénzkicserélés-negatív-tapasztalataival.-a-világháború-szenci-katonaáldozatainak-száma-növekedett,-az-ellátási-nehézségek-fokozódtak,-az-egzisztenciális-félelem-eluralkodott,-a-feketekereskedelem-virágzott.-a-polgári-lakosság-háborús-élménye,-a-front-átvonulása,-az-emberi-veszteségek,-az-anyagi-károk-és-a-hadseregek-erőszakoskodásai-1945-áprilisának-elején-sejtelmes-és-fenyegető-jövő-képét-vetítették-előre.-a-hatalom-immár-győzők-és-legyőzöttek,-szlávok-és-nem-szlávok-kategóriáiban-gondolkodott,-még-a-szövetkezés-terén-is.

elkobzás,-felszámolás-és-etnikai-diszkrimináció-(1945–1948)

a-hagyományos-szenci-magyar-szövetkezetek-történetében-a-második-világháborút követő-három-év-már-a-végjátékot-jelentette.-a-kassai-kormányprogram-a-szláv-nemzetállam-tézisét-rögzítette.⁷² ebben-a-kormányprogramban-a-szövetkezetek-ugyan-a-társadalmi-együtműködés-és-polgári-önszerveződés-pótolhatatlan-elemeiként-jelentek meg,-azonban-a-szlovák-politikai-elit,-főképpen-dél-szlovákiában-határkijelölő-és-tér-foglaló-eszközként-tekintett-rájuk.-a-magyar-szövetkezetek-autonómiáját-felszámolták, vagyonukat-elkobozták,-tisztviseleket-ellehetetlenítették.-ezek-a-szervezetek-a-hatalmi politika-játékszereivé-redukálódtak-és-a-többségi-nemzet-vagyonszerző-igyekezetének a-céltábláivá-váltak.-a-szövetkezetek-erőszakos-átalakítása,-a-magyar-szövetkezeti-elit eltávolítása,-az-üzletrészek-s-egyéb-vagyonok-elkobzása-a-vidéki-magyar-közösségek társadalmi-és-szociális-földindulását-gyorsította.

a-szenci-hitelszövetkezet-vagyonát-a-belügyi-megbízott-1492.-számú,-1946.-augusztus-12.-keltezésű-rendelete-alapján-kobozták-el.-(*Horváth-Valach-1978,-178-179.-p.*) a-gyakorlatilag-1945-végén-felszámolt-hitelszövetkezet-ez-ideig-ismeretlen-nagyságú vagyonát-1948.-március-30-tól-egy-központi-felszámoló-bizottság-(*súhrnná-likvidáčná správa-konfiškovaných-úverných-družstiev*)-felügyelete-alá-vonták,-majd-1950-elején-a-pozsonyi-s-ignum-lparosok,-k-ereskedők-és-Gazdák-Hitelszövetkezetében-összpontosították.⁷³ a-vezetőség-tagjainak-háború-utáni-sorsáról-nem-rendelkezünk-pontos-információkkal.-Többségüket-kitelepítették.

71. s.n.a.-úd,-568.-doboz,-alapszabályok-(1939.-március-12.).

72. s.zarka-2005,-46.-p.

73. Štátny-archív-v-bratislave,-k-rajský-súd-v-bratislave-Firemný-register,-230.-doboz,-b-XXXvIII-624.

a-fogyasztási-szövetkezetben-1945-tavasán-szovjet-katonákat-szállásoltak-el,-akik augusztusig maradtak-és-módszeresen-kifosztották-a-szövetkezetet.-Iratok-és-számadáskönyvek-pusztultak-el.-állítólag-a-dokumentumok-75%-a-tűnt-el,-és-a-katonák-a-pénzkészletet-is-magukkal-vitték.-az-üzlethelyiség-berendezésében-és-a-többi-helyiségben-hatalmas-károkat-okoztak.⁷⁴

a-szövetkezet-a-szlovák-nemzeti-Tanács-1945-ös-50.-számú-rendelete-alapján-nemzeti-gondnokság-(národná-správa)-alá-került.⁷⁵ a-gondnokságot-„hivatalosan”-1945.augusztus-28-tól⁷⁶ vezették-be-és-1946.november-25-ig-maradt-érvényben,-mikor-a-szlovák-fogyasztási-szövetkezetek-központja-(nákupná-ústredňa-potravných-družstiev,n u P o d)-vette-át-a-tárgyalt-korszakban-mint-elkobzott-„ellenséges”-vagyon-a-nemzeti-újjaépítési-alap-(Fond-národnej-obnovy)-nyilvántartásában-szerepelt.⁷⁷ az-első-állapot-és-vagyonfelmérésre-a-kisz-1945.-július-30-31.-közt-és-augusztus-1-jén-kerített-sort.-az-ellenőrzés-során-fény-derült-a-szövetkezet-katasztrofális-anyagi-és-infrastrukturális-helyzetére,-az-új-szlovák-adminisztráció-hibáira-és-mulasztásaira.-a-szövetkezet-gondnok-által-átvételéről-nem-született-jegyzőkönyv-és-tételeken-a-vagyont-sem-mérték-fel.⁷⁸

a-gondnokság-intézményrendszere-a-szövetkezés-demokratikus-elveit-alapjaiban-sértő,-kizárólag-vagyonkezelést-szolgáló-hatalompolitikai-beavatkozás-volt.-bevezetése-súlyos-következményekkel-járt,-mert-a-közgyűlés-által-választott-szervek-jogainak-a-felfüggesztése,-a-helyi-nemzeti-bizottság-széles-körű-kompetenciái,-egyáltalán-a-gondnok-politikailag-és-törvényileg-támogatott-pozícióbáhozása-csakis-rivalizáláshoz,-klientelizmushoz,-célzott-egyéni-vagyonszerzéshez-és-a-helyi-potentátok-megjelenéséhez-vezethetett.-a-szenci-példa-is-ezt-bizonyítja:-a-gondnok-és-az-üzletvezető-között-személyeskedé-sig-és-kölcsönös-feljelentésekig-fajuló-ellentét-állandósult-1946-ban.⁷⁹

74. az-1946-végi-zárszámadásban-az-előző-év-vesztéseit-nem-teljes-mértékben-vették-figyelembe.-a-ház-értékét-21-800-pengőben,-a-tiszta-vagyont-80-026-pengőben-határozták-meg.-a-hadikárok-22-038-koronát-tettek-ki.-annak-ellenére,-hogy-az-ellenőri-jelentések-a-gazdaságilag-prosperáló-szövetkezet-képét-próbálták-közvetíteni,-a-pénzügyi-nehézségeket-nem-kendőzhették-el-(ezek-közé-tartoztak-a-kötött-betétek-és-a-Hszá-nál-felhalmozódott-követelések,-valamint-az-„átmenetileg”-megnőtt-forgalmi-adó-állománya).-a-pénzkészfizes-gondjait-rövid-lejáratú-hitelekkel-„oldották-meg”-(értsd-ez-alatt-az-üzletvezetők-által-nyújtott-összegeket).-sna,-úd,-568.-doboz,-úctovná-uzáverka-družstva-Potravné-a-speňažujúce-družstvo-v-senci-pod-národnou-správou-(1946.november-25.).

75. *Hospodársky obzor*, 1945.-augusztus-15.,16.-sz.-135.-p.

76. a-gondnok-Štefan-dvorák-volt,-aki-állítása-szerint-már-1945-júliustól-ellátta-a-feladatkörét.-egy-másik-forrás-szerint-1945.-november-20-tól-lett-gondnok.-sna,-úd,-568.-doboz, 156/1949.-691/1946r .

77. sna,-úd,-568.-doboz,-Mimoriadne-valné-zhromaždenie-uverejnené-na-14.-III.-1948.-(benne-Štefan-dvorák-levele,-1946.-november-25.).

78. sna,-úd,-568.-doboz,-správa-ústredného-družstva-z-1.-apríla-1945.

79. Štefan-dvorák-tanító-a-háború-utáni-szenc-egyik-legtöbb-kapcsolathálóval-rendelkező,-nem-éppen-a-szlovák-közösség-érdekeit-képviselő-személynek-tűnik.-nemcsak-a-fogyasztási-szövetkezet-gondnoka-volt,-hanem-a-szólészeti-szövetkezeté-is.-a-fogyasztási-szövetkezet-gondnokaként-fizetést-és-jutalmat-kapott-(gondnoksága-alatt-összesen-16-500-korona-jutalomban-„részesült”).-Pozícióját-tovább-erősítette,-hogy-a-politikai-igazoló-bizottságnak,-az-ellátási-bizottságnak-és-a-slovenská-liga-helyi-szervezetének-is-a-tagja-volt.-a-dokumentumokból-kiviláglik,-hogy-konfliktusba-keveredett-szenc-komisszárával,-ján-Pikalival.-a-szlovák

a-szövetkezet-választott-testületei-(igazgatóság,-felügyelőbizottság)-1945-áprilisától gyakorlatilag-nem-működtek.-a-felügyelőbizottság-„megszűnt”,-közgyűlést-pedig-tekintettel-„a-háborús-és-háborút-követő”-események-miatt-nem-hívtak-össze.-valójában-a-magyar-szövetkezeti-tagok-kiszorítása-és-vagyonfosztása-kezdődött.⁸⁰ sor-került-a-pengő átváltására.-a-csehszlovák-korona-1945.-október-19-től-lelt-hivatalos-fizetőeszköz.⁸¹

a-gondnokság-időszakában-(1945-nyarától-1946-novemberéig)-a-szövetkezet-„teljhatalmú-ura”-Štefan-d vorák-volt.-Formális,-négytagú-vezetőség-állt-fel.⁸² a-k-s-z-a-kizárólag-szlovák-nemzetiségűek-alkotta-vezető-szervek-felállítással-nem-sietett,-az-átmeneti-vezetést-a-helyén-hagyta.-s-zenc-etnikai-átalakítása,-szlovákosítása-folyamatban volt,-és-a-tagság-kiépítésénél-a-betelepülő-magyarországi-szlovákokra,-illetve-a-belső

nemzeti-Front-akcióbizottságának-szemében-pedig-„különc-jelleme”-miatt-volt-szálka.-a-másik-oldalon-kezdetben-a-k-s-z-protezsáltjának-tűnik,-mert-gondnoki-tevékenységéről-nem-nyilatkoznak-kritikusan-(„účinkovanie-národnej-správy-nebolo-dostatočné.-niečo-robil-Štefan d vorák,-ostatní-len-miništrovali.-k-nihy-družstva-vedené-vôbec-neboli”).-d vorák-színpadiaságot-sem-nélkülöző-ellentéte-1945-novemberében-kezdődött-a-pöstyéni-származású--a-külföldi-csehszlovák-hadseregben-szolgálatot-teljesítő--j-ozef-Filóval,-akit-a-n-u-Po-d-nevezett-ki-üzletvezetőnek-rudolf-vašiček-helyére.-d vorák-az-eljárás-„erőszakosságát”-nehezményezte-és-a-k-s-z-felülvizsgálata-mellett-érvelt.-Fél-éven-belül-már-sértegetésekig-és-rágalmazásig-fajult-a-helyzet.-d vorák-szerint-Filó-nyereség-hajhász-volt-és-a-szövetkezet-cégére-alatt-feketekereskedelmet-űzött.-ellenben-a-Filó-támogató-vásárlók-szerint-d vorák-magyar-barát-volt-és-jellemtelen,-aki-mellesleg-50-kg-árpadarát-illegálisan-adott-el-(„Pán-d vorák,bývalý-učiteľ,-za-Maďarov-najtužší-Maďar-v-senci,-dnes-tuhy-slovák,-je-človek-bezcharakterný”).-s-öt-d vorákot-be-kellett-zárni,-mert-fedezte-a-vendéglő-vezetőjét,-a-magyar-nemzetiségű--valószínűleg-időközben-reszlovakizáló--Molnár-Ilonát,-aki-nem-tudott-jól-szlovákul(mellesleg-akit-a-k-s-z-a-szenciek-közt-népszerűnek-tartott-és-kellemes-fellépésűnek-ítélt).ezenkívül-d vorák-és-kompániája-a-vendéglőben-szórakozott-és-magyar-nótákat-énekeltek(„bolo-počuť-maďarské-hulákanie-na-ulici”).-a-k-s-z-ebből-az-ügyből-nem-akart-perpatvart,hiszen-már-eldöntött-tény-volt,-hogy-a-n-u-Po-d-átveszi-a-szenci-szövetkezetet.-Információik-szerint-pedig-Filó-ugyan-nem-„nevelődött”-szövetkezeti-szemléletben,-de-a-vásárlókkal-jól-tudott-bánni-és-az-emelkedő-forgalom-neki-volt-köszönhető.-d vorák-megnyilvánulásai-ahhoz-vezettek,-hogy-a-k-s-z-már-felhagyott-a-támogatásával.-a-szövetkezet-új-vezetőjének-a-szenci-téglagyárat-minden-bizonyal-gondnokként-irányító-ján-jadront-szemelte-ki.-d vorák-1946-novemberétől,-mikor-a-gondnoki-státusa-megszűnt,-a-szövetkezet-pénztárosaként-működött-tovább.

sna,-úd,-568.-doboz,-691/1946;-721/1946;-1313/1946;-1446/1946;-1504/1946;správa-ústredného-družstva-o-revizii-v-dňoch-12-18.-novembra-1945;-revízna-správa-ústredného-družstva-z-21.-mája-1948.

80. a-szövetkezet-fizetett-alkalmazottai-közt-csak-egy-magyar-nemzetiségű-személy-volt,-a-takarítónő.
81. a-13/1945-os-rendelet-a-pengő-korona-árfolyamot,-a-pengőnek-a-csehszlovák-pénzesutalványok-(československé-korunové-poukázky)-és-a-szlovák-koronával-szembeni-átváltását-1.-2-arányban-határozta-meg-s-bierka-nariadení-s-lovenskej-národnej-rady-1946.-bratislava,úrad-Predsedníctva-s-lovenskej-národnej-rady,-1946,-19.-p.
82. sna,-úd,-568.-doboz,-účtovná-uzávierka-družstva-Potravné-a-speňažujúce-družstvo-v-senci-pod-národnou-správou-(1946.-november-25.).-a-vezetőség-feltételezhető-tagjai:-Štefan d vorák-(pénztáros),-josef-Filó-(üzletvezető),-Štefan-kožík,-josef-olšovský-(könyvelő).segédszemélyzet:-Ludovít-Šipka(?),-Helena-Šulcová(?).-a-vendéglő-vezetője:-Molnár-Ilona.

telepítés- során- érkezőkre- is- számítottak.⁸³ a- forrásokban- immár- „önálló”⁸⁴ szlovák fogyasztási-szövetkezetként-jegyzett-szervezet-igazgatóságát-és-felügyelőbizottságát-- a-szövetkezet-elkobzásának-feloldását-követően-- csak-az-1948.-március-14.-rendkívüli-közgyűlésen-választották-meg,-melyen-elfogadták-a-cégjegyzés-feltételeit,-az-alap-szabályokat,-döntöttek-a-k-s-z-be-való-belépésről-és-az-üzletrészek-értékét-50-koronában- határozták- meg- a- szenci- fogyasztási- szövetkezet- formálisan- ekkor- lépett- ki- a- Hs- z- á- ból.- ezeket- a- közgyűlési- határozatokat- azonban- a- szlovák- nemzeti- Front- akcióbizottsága- (valószínűleg- d- vorák- személye- miatt)- megvétőzta- és- új- közgyűlés- összehívását- sürgette.- az- 1948.- június- 20-i- közgyűlés- minden- bizonnyal- a- tagság- passzivitása- miatt- határozatképtelen- volt.⁸⁵ végül- az- 1948.- július- 4-i- rendkívüli- közgyűlésen- ugyan- új- választásokra- került- sor,- de- komolyabb- változás- nem- történt.- a- márciusi- közgyűlésen- megválasztott- tisztviselők- a- helyükön- maradtak.⁸⁶

a- fogyasztási- szövetkezetnek- 1945- végén- 602- tagja- volt,- akik- 1693- üzletrésszel rendelkeztek.- a- szövetkezet- üzletrésztőkéje- 3386- pengő- volt.⁸⁷ az- elkobzott- üzletrészek- értékét- 4020- koronában- jelölték- meg,- melyek- „85%-ban”- magyar- nemzetiségűeké- voltak.⁸⁸ a- magyar- tagokat,- mintegy- 393- üzletrészt- kizártak.- Üzletrészüket,- melyek- négy- koronásak- voltak- (összesen- 4912- koronát)-, külön- számlára- vezették,- melyek- névlegesen- csak- a- k-s-z- hozzájárulásával- voltak- kifizethetők,- de- ilyen- esetekre- nem- került- sor.- a- szövetkezetnek- 209- „igazolt”- (tehát- szlovák)- tagja- maradt,- akik- a- már- időközben,- 1948- márciusában- 50- koronára- emelt- 465- darab- üzletrészt- jegyezték.- a- szövetkezet- üzletrésztőkéje- így- 1948- májusában- 23-500- koronát- tett- ki.⁸⁹ a- szövetkezetnek- a- szlo-

-
83. a-lakosságcsere-egyezmény-v.-cikkelye-alapján-866,-a-vIII.-cikkely-1-4.§-alapján-42,-a-vIII.-cikkely-5.§-alapján-17,-összesen-925-szenci-magyar-nemzetiségű-lakost-jelöltek-ki-az-áttelepítésre.-s-zencre-vadkerty-k-atalin-adatai-szerint-213-szlovák-család-érkezett.-a-lakosságcsere-és-a-belső-migráció-szenci-vonatkozásait-l.-vadkerty-1998;-22,-41,-46,-72,-170,-183.-p.-http://www.foruminst.sk/hu/63/dokumentumtar/2/a_lakossagcsere_keretenben_magyarorszag_i_attelepitesre_kijelolt_szlovakiai_magyarok_nevjegyzekei_1946/1 (utolsó-letöltés:2012.-december-21.)
 84. az-egyik-dokumentum-kihangsúlyozza--közelebbi-érvek-felsorolása-nélkül--,-hogya-szövetkezet-1948.-május-21-től-mint-önálló-szlovák-szövetkezet-fejtette-ki-a-tevékenységét.-s-na,-úd,-568.-doboz,-r-evízna-správa-(1949.-április-14.).
 85. az-igazgatóság-tagjai:-Štefan-bittner-(gazda),-Štefan-d-vorák-(tanító),-Štefan-Gujber-(géplakatos),-Michal-kolárik-(gazda),-o-ndrej-k-ompmán-(gazda).-a-felügyelőbizottság-tagjai:-viliam-kečkés-(vasutas,-elnök),-Hedvig-Šavel-(vasúti-alkalmazott,-alelnök),-Pavol-kolárik-(építési-vállalkozó?),-j-án-Maczák-(gazda),-j-án-Mészáros-(gazda).-s-na-úd,-568.-doboz,-Potravné-družstvo-senec.-r-evízna-správa-revizora-T.-Hanáka-(42017/53).
 86. az-igazgatóság-összetétele-nem-változott.-a-felügyelőbizottság-egy-új-taggal-bővült-(Štefan-Čutora).-az-alkalmazottak:-j-ozef-Filo-(üzletvezető-újra-1948.-május-12-től),-Štefan-d-vorák-(pénztáros),-Štefan-Žák-(könyvelő;-1949.-január-1-jével-Martin-I-aššú-váltja),-Pavol-n-osko-(a-vendéglő-vezetője;-korábban-1947.-november-20-tól-1948.-május-12-éig-üzletvezető-volt),-eduard-brňo-(segéd).-s-na,-úd,-568.-doboz,-r-evízna-správa-zo-16.-X.-1948.
 87. s-na,-úd,-568.-doboz,-účtovná-uzávierka-družstva-Potravné-a-speňažujúce-družstvo-v-s-enci-pod-národnou-správou-za-rok-1945.
 88. s-na,-úd,-568.-doboz,-správa-ústredného-družstva-(1946.-november-25.).
 89. s-na,-úd,-568.-doboz,-r-evízna-správa-(1949.-április-14.).

vák-taglétszáma-azonban-stagnált.-1949-végén-212-en-voltak,-468-üzletrésszel-és-1951-ben-is-csak-211-bejegyzett-tag-szerepelt-a-nyilvántartásban.⁹⁰ a-szövetkezetszervezés-felsőbb-struktúráit-a-szenci-szlovák-tagság-passzivitásával-való-szembesülés-(a-közgyűléseken-való-minimális-résztétel,⁹¹ a-felügyelőbizottság-inaktivitása)-arra-vezet-te,-hogya-tagsági-bázist-nemcsak-a-magyarországi-szlovák-áttelepültek-és-a-belső-telepítés-szlovákjaival,-hanem-a-reszlovakizáltakkal-is-bővítsék.-ez-a-lépés-1951-ben,-bár a-120-szenci-reszlovakizáltat-üzletrészjegyzésre-feljogosították,-nem-jelentette-azt,-hogya-szlovákként-is-tekintettek-rájuk.-ennek-ékes-bizonyítékai-a-levéltári-gyűjteményben-fennmaradt-külön-a-szlovákokat-és-külön-a-reszlovakizáltakat-nyilvántartó-jegyzékek,-melyek-a-nemzeti-és-politikai-megbízhatóság-adatait-is-tartalmazzák.⁹² a-szövetkezet-üzletrésztőkéje-így-40-850-korona-lett.⁹³

3. táblázat. a- szenci- fogyasztási- szövetkezet- néhány- vagyontétele- (1946–1951, csehszlovák-korona)⁹⁴

A mérlegkészítés időpontja	1946. november 25.	1948. május 19.	1951. március 12.
Vagyontételek			
Befektetések (ingatlan, berendezés)	45 108	45 108	94 696
Betétek	49 405	49 405	400 624
Árukészlet	149 931	256 762	169 188
Adósok	72 053	72 453	190 447

90. s n a,-úd,-568.-doboz,-r evízna-správa-zo-16.-X.-1948.-a-tagság-szociális-megoszlása-is-a-rendelkezésünkre-áll.-1948-ban,-amikor-210-tag-466-üzletrésszel-rendelkezett-74-munkást,-71-gazdát,-36-állami-alkalmazottat,-24-kisiparost,-3-kereskedőt-és-2-tanítót-mutattak-ki.

91. az-1949.-május-15.-közgyűlésen-211-tagból-11-jelent-meg.-az-1951.-február-18.-közgyűlésen-25-en-voltak.-ennek-ellenére-a-közgyűlések-„határozatképesek”-voltak.

92. s n a,-úd,-568.-doboz,-abecedný-zoznam-členov-„slovákov”-ku-dňu-20.-februára-1948;-zoznam-členov-Potravného-družstva-v-senci-podľa-stavu-k-12.-marca-1951.

93. s n a,-úd,-účtovná-uzávierka-družstva-Potravné-družstvo-v-senci-od-1.-januára-1951-do-12.-marca-1951.

94. s n a,-úd,-568.-doboz,-účtovná-uzávierka-družstva-Potravné-a-speňažujúce-družstvo-v-senci-pod-národnou-správou-(1946.-november-25.);-účtovná-uzávierka-Potravné-a-speňažujúce-družstvo-v-senci-za-rok-1948;-účtovná-uzávierka-družstva-Potravné-družstvo-v-senci-od-1.-januára-1951-do-12.-marca-1951.-a-szövetkezet-a-betéteket-a-szenci-járási-pénztárnál(o-kresná-sporiteľňa-a-pokladnica-v-senci)-nyitott-folyószámlán-helyezte-el.-nem-egész-1%-át-kötött-betétek-alkották.

4. táblázat. a- szenci- fogyasztási- szövetkezet- néhány- tehertétele- (1946–1951, csehszlovák-korona)⁹⁵

A mérlegképzítés időpontja	1946. november 25.	1948. május 19.	1951. március 12.
Tehertételek			
Tagsági üzletrészek	6772	23 350	40 850
Tartalékalap	183 113	183 113	901 582
Hitelek	118 664	108 800	17 405
Nyereség	34 406	34 406	?

a-következmények-végzetesek-voltak:-hiányos-adminisztráció-és-könyvvitel-vált-jellemzővé,-ellentmondó-üzleti-eredmények-születtek-és-a-vezetőségi-tagok-közt-bizalmatlanság-uralkodott.-a-korszakban-a-tagsági-élet-formálissá-vált,-névleges-demokratizmus-uralkodott.-a-fogyasztási-szövetkezet-beolvadásáról-a-járási-jednota⁹⁶ hálózatába az-1951.-február-18.-közgyűlés-„döntött”.-a-szövetkezeti-eszme-korabeli-kiüresedését jól-jellemzi,-hogyan-ezen-a-közgyűlésen-a-211-szlovák-tagból-csak-25-vett-részt.⁹⁷

a-szenci-szövetkezetek-sorsát-a-szlovákiai-szövetkezeti-rendszer-kommunista-for-gatókönyvet-követő-központosítása-pecsételelte-meg.-ez-a-korszak-azonban-már-a-hagyományos-szövetkezeti-struktúrák-lebontásáról-szólt,-ami-végső-soron-a-polgári-szövetkezeti-eszme-elhalását-eredményezte.

nyitott-ajtók

a-hagyományos-szenci-szövetkezeteknek-a-vizsgálata-nemcsak-a-közösségformálásban-és-a-város-modernizációjában-játszott-szerepük-miatt-megkerülhetetlen.-j-oggal-feltételezhető, hogy-ezek-a-szervezetek-a-19.-és-20.-századi-szenci-társadalom-összetételéről,-csoportrétegződéséről,-mentális-és-értékrendbeli-felfogásáról-is-fontos-üzeneteket-közvetítenek.

ezen- a- ponton- azonban- komoly- nehézségekkel- szembesültem,- amelyeket- itt- és most-teljes-mértékben-nem-tudtam-feloldani.-c-supán-elszórt-mélyfúrásokat-végezhet-

95. az-adatokat-lásd-a-93.-lábjegyzetben-jelölt-forrásokban.-az-1946.-november-25-i-ellenőrzéskor-az-üzletrésztőket-a-tagsági-nyilvántartás-alapján-határozták-meg.-a-magyar-üzletrészesek-nem-vettek-(vehettek)-részt-a-közgyűlésen.-a-Hs-zá-nál,-a-Hanza-Hitelszövetkezetnél és-a-Hanza-Mezőgazdasági-szövetkezetnél-jegyzett-üzletrészeket,-összesen-4020-korona értékben,-1951-ben-leírták.-a-hadikárok-ellenfedezetét,-az-összes-hitel-19%-át-állami-támogatás-alkotta.-az-1946-ból-származó-nyereség-1948-ban-felosztatlan-maradt.

96. jednota-okresné-spotrebné-družstvo-v-Galante.

97. s n a, ú d, -568.-doboz,-zápisnica-napisaná-dňa-25.-mája-1953-na-spoločnej-schôdke-správy-a-dozorného-výboru-Potravného-družstva-v-s enci.-s zencen-alszövetkezet-létrehozására-is-sor került.-a-Ludové-družstvo-v-s enci-nevű-„szövetkezet”-1947.-október-25-én-alakult.-Tényleges-tevékenységet-nem-fejlesztett.-Üzletrészejegyzésre-nem-került-sor.-saját-vagyonnal-nem-rendelkezett.-r-ászedett-és-szakképzetlen-tagjai-1949-ben-a-felszámolását-kérvényezték.-s n a, ú d, -568.-doboz,-1949.-június-17.-levél.

tem,- mert-a-város-19.-és-20.-századi-társadalomtörténetét,-a-helyi-polgárosodás-és-középosztályosodás-dualizmus-kori-folyamatait,-annak-arányait,-építőköveit-vagy-éppen-a-rendi-tagoltság-mintáit-és-mélységeit-gyakorlatilag-nem-ismerjük.⁹⁸ Pedig-a-két-legjelentősebb-szenci-szövetkezet,-a-hitelszövetkezet-és-a-fogyasztási-szövetkezet-igazából-ezekben-a-mezőkben-értelmezhető.-Tulajdonképpen-arról-van-szó,-hogy-a-rendi-kapitalizálódó-társadalom-keretein-belül-polgárosuló---Gyáni-Gábor-szávaival-élve-individualizálódó- (Gyáni-2010,-508.-p.),- Passuth- I ászló- nem- történészi,- de- árnyalt- fogalom-használata- szerint,- legalábbis- külsőségeiben- „középosztályszerű” (Passuth-1966,-11. p.)---szenci-kisiparos,-kiskereskedő,-gazdálkodó-és-paraszti-csoportokból-a-19.-században-hogyan-vált-vagy-válhatott-valaki-polgárrá,-és-ha-azzá-vált,-akkor-mitől-lelt-polgár?-Milyen-utakon-emelkedhetett-a-középosztályba?-s-zociális-és-kulturális-téren-pedig-hogyan-szerveződött?⁹⁹

98. ezen-a-helyen-két-fogalmat-szükséges,-legalább-jelszószerűen-felvillantani:-a-polgárosodást (parasztpolgárosodást)-és-a-középosztályosodást.-a-társadalomtudósok-között-egyetértést mutatkozik-abbban,-hogy-a-19.-század-második-felében-a-jobbágyfelszabadítást-követően bontakozott-ki-a-paraszti-polgárosodás-folyamata.-ezt-a-csehszlovákiai-és-szlovákiai-kontextusban-a-földreformok-(tehát-az-első-csehszlovák-földreform-a-két-világháború-között-és-az újabb-1945-1948-közötti,-amely-erőteljesebben-követett-nacionalista-érdekeket-és-a-kommunista-befolyás-növekedéséhez-is-vezetett)-alakították-át.-ezt-a-folyamatot-pedig-1948-tól a-radikálisan-kibontakozó-szocialista-kollektizálás-törte-ketté-(egyes-vélemények-szerint azonban-néhány-hosszú-távú-trendet-a-szocialista-államszervezés-nem-változtatott-meg).-a-középosztály(ok)-képlékeny-fogalmába-a-kortársak-és-a-tudós-elemzők-közül-sokan-sokfelét beleértettek.-ez-a-változatos-elemekből-(rég-i-nemesség,-földbirtokosok,-gazdálkodók,-tisztviselők,-középiparosok-vagy-csak-a-dzsentr)-szerveződött-társadalmi-réteg-a-vagyonosodás, a-művelődés-és-a-nemzeti-eszme-„kisugárzásával”-egységesült-volna.-a-vélemények-közös nevezője-végül-is-az-volt,-hogy-a-magyar-középosztályt-meg-kellett-teremteni.

a-polgárosodásról,-paraszságról-és-a-vidéki-társadalom-20.-századi-átalakulásáról,-valamint a-társadalomtudományokban-használt-fogalmakról-és-statisztikai-kategóriákról-zajló-különböző-értelmezéseket-ütköztető-diskurzushoz-vö.-kovács-1991,-217-229.-p.;-c site-1997, 117-137.-p.-a-középosztály-koncepciók-genezisével-és-sikertelenségének-összetevőivel részletesen-foglalkozik-kövér-2006,-77-160.-p.

99. bár-j uhász-Pál-polgárosodáskonceptiója-a-szocialista-korszakra-vonatkozik,-szerintem-általános-jellegű-premisszái-alkalmazhatók-a-korábbi,-esetünkben-a-19.-és-20.-század-fordulójára-is:-„az-első-mozzanata-a-polgárosodásnak-az,-amikor-valaki-egyéni-szerepet,-egyéni megoldást-keres-arra,-miként-kapcsolódjon-be-a-munkamegosztásba.-ebből-következik mindjárt-a-második-vonatkozás,-hogy-a-közösségben-is-úgy-akar-megmutatkozni-és-fontos lenni,-hogy-a-személyéhez-kapcsolódjon-az,-amit-csinál,-hogy-a-tevékenysége-által-legyen fontos,-elismert-ember-a-közösségben.

van-egy-harmadik-vonatkozás-is,-ami-a-vállalkozás-mozzanatát-jelenti,-és-ebben-nagyon-fontos-a-kockázatás-eleme.

van-végül-a-polgárosodásnak-egy-negyedik-mozzanata,-amitől-igazán-polgár-lesz-valaki:-és ez-az,-hogy-el-tud-e-szakadni-attól-a-közösségtől,-ami-számára-adott,-aminek-a-kultúrájába beépült,-és-ő-maga-tud-e-magának-közösséget-teremteni?-vagyis-képes-e-a-közösséget-társulásként,-egyesülésként-felfogni,-megkeresni-azokat,-akikkel-egy-közösséget-tud-alkotni? ez-mind-a-gazdasági-köze-g-megteremtése-miatt,-mind-pedig-az-érdekképviselők-és-a-politikai-képviselők-kialakulása-szempon-tjából-fontos.-Polgárról-igazán-akkor-beszélhetünk, ha-mind-a-négy-dimenzióban-tudatos-szerepvállalás-alakul-ki.”-j uhász-1991,-181.-p.

a-szövetkezetek-alkotta-fő-kutatóárok,-de-a-hozzájuk-kapcsolódó-árkok-egyenetlenségeit,-néhol-betemetett,-eltorlaszt-szakaszait-három-dolog-idézte-elő:-a-forráshiány, az-eddig-előttérbe-helyezett,-elfogadott-és-továbbra-is-virágzó-etnikai-alapú-prekonceptiók-és-a-tájainkon-háttérbe-szorított-társadalomtörténeti-kutatások.¹⁰⁰ a-kisvárosi,-de-rurális-háttérű-szenci-szövetkezeti-elit-rétegződésének-vizsgálatára,-amely-a-választott-témához-szorosan-kapcsolódik,-kutatástechnikai-akadályokkal-szembesülve-nem-keríthetem-sort,-de-egy-másik-tanulmány-tárgyát-képezheti.

ez-a-tanulmány-talán-szenc-hiányzó-társadalomtörténetéhez-új-megközelítéseket-nyújt,-és-a-közeli jövőben-elindíthat-egy-szakmailag-és-módszertanilag-megalapozottabb,-hosszú-távú-polgárság-és-városkutatást-is.

Felhasznált irodalom

- A *hadirokkantak telepítése Magyarországon. Előadta Czettler Jenő a Magyar Társadalomtudományi Egyesület és a Magyar Gazdaszövetség által 1916. ápr. 14-én tartott rokkantügyi értekezleten.*-budapest,-stephaneum-n yomda-r .-T.,-1916.
- A *Hangya a Magyar Gazdaszövetség Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete igazgatóságának és felügyelő-bizottságának közgyűlési jelentése az 1899-ki zárszámadásokról.* budapest,-Pátria-Irodalmi-vállalat-és-nyomdai-r észvénytársaság,-1900.
- A *Hangya a Magyar Gazdaszövetség Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete igazgatóságának és felügyelő-bizottságának közgyűlési jelentése az 1900-iki zárszámadásokról.* budapest,-a-stephaneum-nyomása,-1901.
- A *Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezete a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja igazgatóságának és felügyelő-bizottságának közgyűlési jelentése az 1918. évi zárszámadásokról.* budapest,-Pátria-Irodalmi-vállalat-és-nyomdai r észv.-Társ.,-1918.
- A *Hangya Termelő-Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja első 25 éve.*-budapest,-a-Hangya-saját-kiadása,-1923.
- A *harmincesztendő Országos Központi Hitelszövetkezet 1898–1928.*-budapest,-1929.
- A *huszonötéztendő Országos Központi Hitelszövetkezet 1898–1923.*-budapest,-1923.
- bácskai-Tamás-1993.-A *Magyar Nemzeti Bank története I. Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig 1816–1924.*-budapest,-k özgazdasági-és-jogi-k önyvkiadó.
- burešová,-jana-2002.-z družstevňování-nebo-kolektivizace-zemědělství-po-roce-1948?-*Studie Slovákého múzea*,-7.-sz.-223–228.-p.
- csepregi-Horváth-jános-1926.-A *magyar szövetkezeti intézmény története. I. kötet.*-budapest.

100. a-szenc-várostörténeti-monográfiájának-kikiáltott-2004-ben-megjelent-könyv-témánk-és-a-tárgyalt-korszak-szempontjából-hasznosíthatatlan.-a-város-19–20.-századi-történetével foglalkozó,-szlovák-nemzeti-sztereotípiákkal-teletűdelt-és-alaputatásokat-nélkülöző-fejezetei-nem-a-megismerést-és-nem-egy-objektív-történelemszemlélet-kialakítását-szolgálják. a-regionális-megközelítésű-Mátyusföld-kötetből-pedig-nemcsak-a-kisvárosi-szövetkezetek társadalomalakító-szerepének,-az-egyes-szövetkezeti-típusoknak-és-a-rurális-háttérnek-a-vizsgálata-hiányzik,-hanem-a-dualizmus-és-a-csehszlovák-korszak-szövetkezeteinek-fejlődésére-vonatkozó-alapadatok-bemutatása-is.-vö.-Fedor-2004,-93–94.,-97–110.-p.;-Pukkai 2005,-188–189.-p.

- csepregi-Horváth-jános-1935.-*A magyar szövetkezeti intézmény története. II. kötet.* budapest.
- csite-andrás-1997.-Polgárosodás-elméletek-és-polgárosodás-viták.-*Szociológiai Szemle*, -3.-sz. 117–137.-p.
- Družstva neúvěrní v republice Československé v roce 1919.*-Praha,-státní-úřad-statistický,-1926.
- „eke”-Magyar-Gazdák-állat-és-Terményértékesítő-szövetkezete-alapszabályai.-budapest,-jövő ny.,-1938.
- Fabricsius,-Miroslav-Holec,-r oman-Pešek,-j án-virsik,-o to-1995.-*150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry.*-bratislava,-d ružstevná-únia-s lovenskej-republiky.
- Fedor,-Peter-et-al.-2004.-*Senec bránou do tretieho milénia.*-senec,-sinex.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1908a.-*Mihók-féle Magyar Compass 1907–1908.* XXXV. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1908b.-*Mihók-féle Magyar Compass 1908–1909.* XXXVI. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1908c.-*Mihók-féle Magyar Compass 1909–1910.* XXXVII. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1908d.-*Mihók-féle Magyar Compass 1910–1911.* XXXVIII. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1911.-*Mihók-féle Magyar Compass 1910–1911.* XXXVIII. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1912.-*Nagy Magyar Compass 1911–1912.* XXXIX. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1913.-*Nagy Magyar Compass 1912–1913.* XXXV. évf. II. rész. budapest.
- Galánthai-nagy-sándor-(szerk.)-1915.-*Nagy Magyar Compass 1914–1915.* XLII. évf. budapest.
- Gaucsík- István- 2008a.- *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok.*-Pozsony,-k alligram.
- Gaucsík-István-2008b.-a-szlovákiai-magyar-szövetkezeti-mozgalom-a-hálózatépítés-és-központ-szervezés-tükrében-(1918–1938).-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*, -10.-évf.-3. sz.-71–91.
- Gergely- jenő- 1970.- *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923.*- budapest, akadémiai-k iadó.
- Gyáni-Gábor-2010.-Individualizálódás-és-civil-társadalom.-*Történelmi Szemle*, -4.-sz.
- Horváth,-Štefan-valach,-j án-1978.-*Peňažníctvo na Slovensku 1945–1950.*-bratislava,-alfa.
- juhász-Pál-1991.-Polgárosodás.-*Századvég*, -2–3.-sz.-181.-p.
- kiss- Mária- r ita- 2002.- szabadelvűek- és- agráriusok- a- XIX–XX.- század- fordulóján. *Politikatudományi Szemle*, -3–4.-sz.-239–257.-p.
- kluge,-arnd-1992.-Genossenschaftsgeschichte- -- ein- zukunftsweisender- ansatz?- Plädoyer- für- eine- ergänzung- der- Genossenschaftswissenschaft.- *Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen*, -42.-sz.-101–117.-p.
- kovách-Imre-1991.-a-polgárosodás-fogalom-értelmezéséhez.-*Századvég*, -2–3.-sz.-217–229.-p.
- kovács-György-2004.-a-jelzalog-kibocsátáson-alapuló-hitelezés-problémái-történeti-megközelítésben.- In- botos- katalin- (szerk.):- *Pénzügyek a globalizációban.*- s zeged,- s zegedi Tudományegyetem,-Gazdaságtörténeti-k ar,-j aTepress,-128–134.-p.
- kövér-György-2006.-a-magyar-középosztály-teremtés-programjai-és-kudarcai.-Fogalomtörténeti áttekintés- a- reformkor- végétől- a- nagy- válság- kezdetéig.- In:- kövér- György- (szerk.):- *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig.*-budapest,-s zázadvég-k iadó,-77–160.-p.
- Magyar hitelszövetkezeti törvények és törvényerejű rendeletek.*-kiadja-az-1898.-évi-XXIII.-t.-c. alapján-alakult-országos-k özponti-Hitelszövetkezet.-budapest,-1932.
- Magyar Statisztikai Évkönyv*, -1886.

- Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. XVIII. évf. 1910.
- Mihók-sándor-(szerk.)-1881.-*Magyar Compass. Pénzügyi Évkönyv. IX. évf.* budapest.
- Passuth-I ászló.-1966.-*Kutatóárak.*-bratislava,-Tatran.
- Patera,-Mario.-1992.-szövetkezet-a-múlt-és-a-jövő-gazdasági-szervezete?-Szövetkezés,-1-2.-sz. 58-68.-p.
- Pukkai-I ászló.-1994.-*A Hanza Szövetkezeti Áruközpont Galánta.*-Pozsony/bratislava,-Madách-Posonium.
- Pukkai-I ászló.-2005.-a-mezőgazdaság,-a-szövetkezeti-mozgalom-és-a-kereskedelem-alakulása-a Mátyusföldön-1848-1945-között.-In-bukovszky-I ászló-(ed.):*Mátyusföld II. Egy régió története a XI. századtól 1945-ig.*-dunaszerdahely,- Fórum- kisebbségkutató Intézet-I ilium-aurum-k önyvkiadó.
- schandl- károly- (szerk.)- 1938.- *A magyar szövetkezés negyven éve. Az Országos Központi Hitelszövetkezet munkája és eredményei.*-budapest.
- sebők- éva.- 1993.- a- magyarországi- földhitelintézetek- az- első- világháború- előtti- években. *Kereskedelmi Szemle*,-9-10.-sz.-63-66.-p.
- simon- attila.- 2008.- *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között.* somorja,-Fórum-kisebbségkutató-Intézet.
- szarka-I ászló.-2005.-*Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944-1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések.*-komárom,-MTA-etnikai-n emzeti-kisebbségkutató Intézet-k ecskés-I ászló-Társaság.-/Források-a-kelet-közép-európai-kisebbségek-20. századi-történetéhez,-2./
- Tomka- béla.- 1996.- *A magyarországi pénzintézetek rövid története 1847-1945.*- budapest, Gondolat.
- vadkerty-katalin.-1998.-*A belső telepítések és a lakosságcsere.*-Pozsony,-kalligram.
- vári-andrás.-2007a.-nemzetek,-szövetkezetek--és-kutatóik.-*Regio*,-2.-sz.-80.-p.
- vári-andrás.-2007b.-nemzet-és-magyar-agráriusok,-1849-1909.-*Korall*,-28-29.-sz.-88-108.-p.
- vári- andrás.- 2008.- a- magyarországi- hitelszövetkezeti- mozgalom- megalapítása- 1886-1894. *Századok*,-3.-sz.-630-639.-p.
- vári- andrás.- 2009.- *Urak és gazdászok. Arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon 1821-1898.*-budapest,-argumentum-k iadó.
- vrabcová,-eva:-*Prvá pozemková reforma a vznik seneckých kolónií* (előadásszöveg)

IsTván Gaucsík

AsPecTs and additional daTa To The research of The HisTory of cooPerATives In Szenc (1905-1948)

In- this- study- I- examine- the- circumstances- of- the- foundation- and- further development-of-cooperatives-in-szenc-in-the-beginning-of-the-20th-century-within three-periods-of-cooperative-systems.-The-first-one-is-the-institutionalization-of cooperatives-evolving-from-urban-and-rural-cooperatives-in-the-paving-years-of dualism,-especially-in-the-last-two-decades-of-the-19th-century.-The-second-period is- constituted- of- the- czechoslovak,- respectively- slovak- cooperative- structure between-the-two-world-wars,-and-the-short-Hungarian-period-of-1938-1945.-In the-third-period-of-1945-1948-reintegration-of-cooperatives-took-place-and-a homogenized-superstructure-was-created,-again-based-on-national-aspects,-and the-final-liquidation-of-the-respective-cooperatives-was-performed-as-well.-years indicated- in- the- title- of- this- study- are- only- informative,- as- the- history- of- the cooperatives-of-szenc-must-be-discussed-in-a-broader-time-range.-In-this-field-of

interpretation- both- the- processes- before- 1905- and- those- after- 1945- must- be
flashed- on.- This- study- may,- perhaps,- provide- new- approaches- to- the- missing
social- history- of- szenc,- and- in- the- near- future- it- can- launch- a- professionally- and
methodically- better- founded,- long- term- research- of- the- history- of- the- commonage
and- the- town- itself- as- well.

Gábor Péter

a-csehszlovákiának-fizetendő-magyar-jóvátétel-(1945–1949)

Péter Gábor
Hungarian-reparations-to-be-paid-to-czechoslovakia-(1945–1949)

94(100)"1939/1945"-
355.48(100)"1939/1945"
347.426(437)"1945/1949"

keywords:- Products- required- by- czechoslovakia- and- their- yearly- quantity,- products- considered- by- the Hungarian-side-for-possible-to-provide,-and-their-quantity.-reparations.-sugar-compensation.-Goods-turnover. alexander-kunoši,-d alibor-k rno.

bevezetés

ez-a-munka-egy-fejezetét-alkotja-annak-a-doktori-disszertációnak,-melyet-Magyarország II.-világháborút-követő-jóvátételi-kötelezettségeiről,-illette-a-magyar-és-német-áruforgalom-újraindulásának-körülményeiről-írtam.-a-korábbi-időszakban-meglehetősen-keves-munka-jelent-meg-a-jóvátétel-kutatásáról,-azok-is-elsősorban-a-szovjet-relációval foglalkoztak,-így-a-disszertáció-elsődleges-célja,-hogya-korábbiaknál-mélyebben,-elsődleges-levéltári-forrásokból-adjon-képet-a-jóvátételi-tárgyalások-menetéről,-a-résztevő felek-stratégiájáról-és-politikai-gazdasági-érdekeiről.

Magyarország-a-második-világháborút-követően-összesen-300-millió-amerikai-dollár-értékben-volt-köteles-jóvátételt-fizetni-szomszédjainak,-ebből-200-millió-a-szovjetuniót,-70-millió-jugoszláviát,-30-millió-pedig-csehszlovákiát-illette.-a-jóvátételi-kötelezettségről-már-az-1945-januárjában-aláírt-fegyverszüneti-egyezmény-is-említést-tett,-a-tárgyalások-azonban-jócskán-elhúzódtak,-csak-a-szovjetunióval-jött-létre-megegyezés viszonylag-hamar,-1945-júniusában.-a-másik-két-állammal-erre-1946-tavaszáig-várni kellett.-Politikai-és-gazdasági-természetű-nézeteltérések-egyaránt-nehezítették-a-megállapodás-megkötését.-csehszlovákia-esetében-különösen-éles-ellentét-bontakozott-ki-a-lakosságcsere-és-az-ehhez-kapcsolódó-restitúciós-kérdések-(az-áttelepítés-költségei,-a-különléte-vagyontárgyak-sorsa,-az-ottmaradt-magyar-kisebbség-politikai-jogai)-körüld-e-nem-kevesbé-volt-lényeges-az-a-körülmény,-hogya-a-hatalmas,-200-millió-dolláros-szovjet-követelés-önmagában-is-teljesen-ellehetetlenítette-a-magyar-gazdaságot,-mely-a-háborús-károkat-sem-tudta-még-teljes-mértékben-kiheverni.

1938-ban,-az-első-bécsi-döntés-következtében-a-Felvidék-déli-sávját,-majd-1939-tavasza-n-kárpátalját-csatolták-vissza-Magyarországhoz,-előbbi-1944-végétől-ismét-csehszlovákiához,-míg-az-utóbbi-végül-a-szovjetunióhoz-került.-a-többszöri-határmódosítás-számtalan,-addig-jórészt-megoldatlan-problémát-vetett-fel,-melyeket-a-csehszlovák-fél--mint-a-győztes-hatalmak-szövetségese--legtöbbször-az-erő-pozíciójából-kívánt

rendezni.-a-magyar-felet-mint-agresszort-tették-felelőssé-és-a-megszállás-időszakában okozott- károk- megtérítésének- címén- követeltek- jóvátételt- a- magyar- kormánytól. Magyarországnak-területi-kérdésekben-nem-sok-reménye-lehetett,-a-magyar-nemzeti-ségű-felvidéki-lakosság-kitelepítésének-szándékával-azonban-a-koalíciós-időszak-valamennyi-kormánya-szemben-állt,-még-a-szovjet-támogatást-maguk-mögött-tudó-kommunisták-is-fenntartásokkal-fogadták-a-kezdeményezést.-csehszlovákia-végül-nem-is tudta-maradéktalanul-megvalósítani-a-kitelepítést,-igaz,-ebben-a-nemzetközi-politikai helyzet-alakulásának-is-szerepe-volt.-emiatt-a-jóvátétel-teljesítése-sem-alakult-zökkenőmentesen.-Még-akkor-sem,-ha-a-tárgyaló-felek-többször-kinyilvánították,-hogy-kölcsönösen-jó-viszonyra-törekcsenek-a-másikkal-és-hogy-ez-a-megállapodás-mindkét-fél-nek-érdeke,-melynek-nyomán-a-jövőben-még-intenzívebbek-lehetnek-a-gazdasági-kapcsolatok.-a-tárgyalás-és-a-lebonyolítás-folyamatában-aktívan-részt-vevő-gazdasági-szakemberek-elképzelései-ugyan-nem-nélkülözték-a-reálisakat,-a-politikai-helyzet-alakulása-azonban-nem-tette-lehetővé-ezeknek-a-lehetőségeknek-szélesebb-körű-kiaknázását.-általánosságban-elmondható,-hogy-az-összességében-a-legkisebb-követeléssel-fel lépő-északi-szomszédunkkal-volt-a-legnehezebb-a-megegyezés-(mint-látható,-nemcsak-a-jóvátétel-kérdésében).

bár-a-negyvenes-évek-végére-lezajló-belpolitikai-fordulat-következményeként-mindkét-állam-a-szovjet-érdekszféra-része-lett,-ezáltal-„baráti”-országok-lettek,-a-jóvátétel-teljesítése-a-kezdeti-lendület-után-már-1947-től-akadozott.-1949-tavasza-után,-nem-függetlenül-az-internacionalizmus-ideológiájától-(mondván,-a-békétáboron-belül-nem-lehet-ellentét-az-államok-közt),-erőteljes-moszkvai-ösztönzésre-zárták-le-a-vitát-a-felek-az-ún.-csorba-tói-egyezményben.-a-rendezés-annál-is-inkább-időszzerű-volt,-mivel-a-magyar-kormány-időközben,-ugyancsak-a-nemzetközi-politikai-események-következtében-végleg-megszakította-kapcsolatait-a-másik-jóvátételi-igényt-támasztó-országgal,-jugoszláviával.-a-csehszlovákiával-kötött-megállapodás-pedig-valamennyi,-a-jóvátétel-túlmutató-vitás-esetre-(így-a-lakosságcsere-kérdésére)-is-kitért,-és-noha-Magyarország-30-millió-dolláros-jóvátételi-kötelezettségének-csak-kis-részét-teljesítette-eddig-az-időpontig,-összességében-ezáltal-jóval-mégis-nagyobb-összegű-engedményt-tett,-mint-amennyi-kompromisszumot-a-csehszlovák-fél-vállalt-viszonzásképpen.-Mivel-azonban-a-sztálini-ideológia-közvetlen-átvétele-az-új-politikai-kurzus-szemében-abszolút-prioritást-élvezett,-nem-jelenthetett-akadályt-minden-más-vélt-vagy-valós-érdek-figyelmet-kívül-hagyása,-bármekkora-volt-is-az-ennek-következtében-bekövetkező-erkölcsi-vagy-anyagi-vesztés.

a-tárgyalások-menete-és-az-előszállítások-kérdése

a-Fegyverszüneti-egyezmény-12.-cikkelye-szerint-Magyarország-30-millió-dolláros-jóvátételt-volt-köteles-fizetni-csehszlovákiának.-n oha-a-három-közül-összességében-ez-volt-a-legkisebb-tétel,-Prága-a-kezdetben-szívélyesebb-hozzáállást-követően-a-későbbiekben-sokkal-merevebbnek-mutakozott-a-tárgyalások-során,-amihez-nyilvánvalóan-hozzájárult-a-két-ország-közötti-politikai-feszültség,-elsősorban-a-felvidéki-magyarok-kitelepítésének-ügye.-csehszlovákiával-csak-jóval-több-vita-és-tárgyalás-után-sikerült-dűlő-re-jutni-a-szállítandó-árak-fajtája-és-mennyisége-tekintetében,-mint-a-több-mint-kétszer-ennyit-követelő-jugoszláviával.

a-csehszlovák-tárgyalódelegációt-a-magyarul-is-kitűnően-beszélő-alexander-kunoši,-a-szövetséges-ellenőrző-bizottság-(szeb)-budapesti-csehszlovák-misszióját-pedig-dalibork-rno-vezette,-aki-egyben-csehszlovákia-budapesti-nagykövete-is-volt.-az-ő-szerepük-volt-meghatározó-a-tárgyalások-során,-noha-k-rno-közvetlenül-általában-nem-vett-részt-a-megbeszéléseken,-mégis-számos-kérdésben-fejtette-ki-véleményét-és-az-első-számú-közvetítő-volt-a-prágai-kormány-és-a-budapesten-tárgyaló-bizottság-közt.-Tekintettel-arra,-hogy-a-szovjetunióval-mint-a-jóvátétel-legnagyobb-kedvezményezettjével-kellett-már-csak-a-politikai-vizonyok-miatt-is-legkorábban-megegyezni,-a-másik-két-érintett-államra-Magyarországnak-1945-ben-egyszerűen-nem-maradt-elég-energiája,-jóvátétel-gyanánt--minimális,-jelképes-összegű-ún.-előszállítások-teljesítésén-túlmenően--semmit-nem-tudott-átadni-vagy-felajánlani.-1945-ben-egyébként-a-jóvátételi-kormánybizottság-(j k)-is-tudatosan-a-szovjet-tárgyalásokra-fektette-a-hangsúlyt,-mintegy-demonstrálva-a-külvilág-felé-azt,-hogy-az-erő-pozíciójából-tárgyaló--és-követelő--szovjetek-igényein-túlmenően-a-jelenlegi-körülmények-közt-más-követeléseknek-nem-képes-eleget-tenni.-ez-a-stratégia-egyébként-sikeresnek-bizonyult,-csehszlovákia-és-jugoszlávia-végül-is-tudomásul-vette,-hogy-csak-1946-tól-számíthatnak-a-jóvátételi-szállítások-megkezdésére.

a-csehszlovákiával-folytatott-jóvátételi-tárgyalások-1945-nyarának-végén-kezdődtek-meg.-az-augusztus-15-én-folytatott-megbeszéléseken-kunoši-azt-javasolta,-hogy-Magyarország-az-1945/46-os-kötelezettségek-fejében-adja-át-csehszlovákiának-dunai-hajóparkja-felét.-az-ausztria-területén-veszteglő,-lefoglalt-hajók-átengedésének-ügyét-pedig-majd-a-csehszlovák-kormány-intézi-el-az-illetékes-szovjet-és-amerikai-hatóságokkal.-amennyiben-erre-nem-lenne-mód,-fontossági-sorrendben-a-következő-árak-szállítását-várják:-benzin,-nafta,-szén,-szintetikus-extrakt-(cserzőanyag),-sertés,-kukorica,-ipari-árpa,-olajos-magvak,-bőrök,-fonal,-bauxit,-alumínium,-mangánérc-(vagy-helyette-magnezit)-és-rádiólámpa.-Ha-az-első-évben-(1945-ben)-nem-történne-szállítás,-akkor-Magyarország-adja-át-pengőben-az-első-jóvátételi-évre-eső-összeget,-hogy-azért-cserébe-az-országban-a-magánforgalom-berkeiben-meglévő,-de-a-hatóságok-elől-elrejtett-árakat-fel-lehessen-vásárolni.-kunoši-arról-nem-tett- említést,-hogy-ezt-emberanyag-vagy-infrastruktúra-tekintetében-hogyan-oldanák-meg.-végül-kiemelte,-csehszlovákia-szeretné-látni-a-magyar-kormány-szándékát,-hogy-az-teljesíteni-fogja-jóvátételi-kötelezettségeit.-ebben-az-esetben-lehet-szó-gazdasági-egyezmény-aláírásáról,-amely-megkönynyítené-a-jóvátételi-gyártáshoz-szükséges-nyersanyagok-importját.¹ Pokorny-Hermann, a-magyar-delegáció-vezetője-levében-kérte-az-iparügyi-minisztert,-járjon-közbe-az-ausztriában-angolszász-ellenőrzés-alatt-tartott-magyar-hajópark-ügyében,-illette-sürgősen-dolgozzanak-ki-egy-listát-a-Magyarország-által-csehszlovákiának-felajánlott-jóvátételi-tételekről,-mivel-ez-nagyban-befolyásolhatja-az-éppen-ekkortájt-Prágában-folytatott-csehszlovák-magyar-gazdasági-tárgyalásokat.² Pokorny-azt-is-közölte-kunošival,-hogy-a-hajók-ügyében-a-végső-döntést-nem-ő,-hanem-Gerő-ernő-miniszter-hozhatja-meg,-ő-viszont-a-megbeszélések-ideje-alatt-éppen-Moszkvában-tartózkodott.³

1. a-csehszlovák-delegáció-kérése/javaslata-a-jóvátételhez.-PM-70.383-sz.-irat.-aláírás: Pokorny-Hermann.-budapest,-1945.-augusztus-15.-MoI-XIX-I-1-a-5.-doboz.
2. Pokorny-Hermann-levele-az-iparügyi-miniszternek.-532/F.b.1945.-sz.-irat,-az-ő-aláírásával.-budapest,-1945.-augusztus-16.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.
3. jelöletlen-irat,-aláírás-nélkül.-budapest,-1945.-augusztus-15.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.

augusztus- 21-én- a- magyar- delegáció- válaszolt- a- csehszlovák- javaslatokra. kifejtették,- hogy- a- hajópark- egy- részét- esetleg- átadnák,- de- mivel- azok- döntően- nem magyar- ellenőrzés- alatt- vannak,- az- erről- szóló- döntést- a- szövetségesekkel- kell- egyeztetni.- a- hajók- kérdését- attól- is- függővé- tették,- hogy- csehszlovákia- mire- tart- majd- igényt vasúti- anyagokból.- új- hajókat- hat- évig,- tehát- legalább- 1951-ig- csak- a- szovjeteknek tudunk- építeni,- annyira- leterhelte- az- ágazatot- a- jóvátétel.- újonnan- gyártott- vasúti- teher- vagonokat- 1946-tól- esetleg- tudna- szállítani- Magyarország,- de- ehhez- félkész- anyagok és- fa- importjára- is- szükség- lenne.- r- ádiólámpából- ugyanakkor- előreláthatólag- már 1946-ban- teljesen- ki- tudják- majd- elégtíteni- a- csehszlovák- igényeket.

a- bizottság- ismertette- a- kabinettel- a- csehszlovákok- igényeit,- ezekkel- kapcsolatban a- magyar- kormány- álláspontja- a- következő- volt:- az- ausztriában- visszatartott- magyar hajók- a- jelenlegi- helyzetben- nem- nélkülözhetők.- Mivel- a- teljes- magyar- kapacitással számolva- sem- lehetséges- még- a- szovjet- jóvátételi- igények- 1945.- évi- kielégítése- sem (sőt- 1946-ra- is- nehézségek- várhatóak),- a- magyar- kormány- nem- vállalhat- olyan- újabb kötelezettséget,- amit- nyersanyag- és- kapacitás- hiányában- képtelen- lenne- teljesíteni.- azt a- keveset- azonban,- amit- vállalni- tud,- mindenképpen- le- fogja- szállítani.- k- ülön- problémát jelentett- ugyanakkor- a- háború- során- csehszlovákia- területére- került- és- felhasznált- vagy még- ott- lévő- magyar- javak- visszaszolgáltatásának- kérdése,- illetve- a- felvidéki- magyarság- vagyonának- elkobzása- körül- kirobbant- vita.- a- magyar- fél- szerint- ezekre- is- ki- kell térni- a- megbeszélések- során.⁴

a- magyar- tárgyalóbizottság- tagjai- a- benzin- és- nafta- kérdésében- emlékeztettek- arra, hogy- ezeket- a- tételket- már- az- árucere- forgalomba- is- bekalkulálták- (melyről- a- jóvátételi- tárgyalásokkal- párhuzamosan- folytak- megbeszélések,- részletesen- lásd- a- fejezet végén),- további- szállításukra- jóvátétel- címén- csak- a- kapacitások- emelkedése- esetén lenne- mód,- miután- csehszlovák- részről- felmerült,- hogy- Magyarország- esetleg- kőolaj- származékokat- is- szállíthatna.- s- zenet- és- fonalat- csak- 1946- második- felétől- ígértek- a magyar- illetékesek,- cserzőanyagot- pedig- jó- esetben- 1945- végétől.- a- mezőgazdasági- és könnyűipari- cikkek- (sertés,- kukorica,- ipari- árpa- vagy- bőrök)- egyáltalán- nem- álltak- rendelkezésre.- bauxitból- 1945-re- 100.000,- 1946-ra- 300.000- tonnát- irányzott- elő- a magyar- fél- csehszlovákiának,- 1947-től- 20.000- tonna- timföldet- is.- alumíniumból- évi 2000- tonna- szállítására- láttak- elvi- lehetőséget- 1946-tól.- Mangánércből- is- csak- a- következő- évtől- volt- lehetséges- a- jóvátétel,- hozzávetőleg- 500- vagon,- majd- 1947-től- évi- 1000 vagon.- Magnezitet- viszont- egyáltalán- nem- bányásztak- Magyarországon,- és- mert- az importja- is- bizonytalannak- tűnt- 1945-ben,- ezt- a- tételt- más- nyersanyagokkal- javasolták helyettesíteni.

Pokornýék- javaslatot- tettek- bor- (amennyiben- biztosítanak- hozzá- hordókat- vagy palackokat),- továbbá- precíziós- és- optikai- műszerek,- mérlegek- és- gyógyszerek- szállítására,- jórészt- 1946-tól- kezdődő- teljesítéssel.- közölték- azonban- azt- is,- hogy Magyarország- igényt- tart- a- Fegyverszüneti- egyezmény- aláírása- utáni- „magyar- jogok, javak,- érdekek- szempontjából- keletkezett- károk- megtérítésére”.⁵

4. I- évél- a- s- zeb- csehszlovák- delegáció- elnökének.- budapest,- 1945.- október- 18.- j- előletlen- irat, aláírás- nélkül.- MoI- XIX-F- 1-b- 45.- doboz.

5. a- magyar- tárgyalóbizottság- válasza- a- csehszlovák- javaslatokra.- 457/jk- 1945.- sz.- irat. budapest,- 1945.- augusztus- 21.- MoI- XIX-I- 1-o- 5.- doboz.

a-csehszlovák-fél-nagyjából-tudomásul-vette-a-fentebb-elhangzottakat,-ám-a-hajókkal- kapcsolatban- megjegyezte:- Magyarország- építhetne- új- hajógyárakat- is,- amelyek csehszlovákiának-építenének- hajókat,-és- ez- számunkra- előnyösebb- is- volna,- mintha csehszlovák-hajógyárakban,-de-magyar-költséggel-folya-ugyan-ez-a-munka.-Felvetették továbbá,-hog- 1946-tól-talán-már-mozdonyokat-is-szállíthatunk-a-vagonok-mellett.-az állatok-esetében-kifogásolták,-hog- csak-általánosságban-hangzott-el-az,-hog-nincsenek,-nem-kaptak-konkrét-időpontot-a-szállítások-lehetséges-megkezdésére.-a-len-és-kender-szerintük-pedig-igenis-szállítható-lenne,-ők-legalábbis-elmondásuk-szerint-nagyobb készletekről-tudtak,-ezekről-azonban-a-magyar-tárgyalófélnek-nem-volt-tudomása.-a csehszlovákokat-érdekelték-továbbá-az-egyéb-felajánlott-készletek-is,-sőt-közölték,-a-fentieken-túlmenően-gyümölcs,-szőlő-és-pulp⁶ szállítását-is-szívesen-fogadnák.⁷

egy-beadvány-felhívta-az-iparügyi-miniszter-figyelmét-arra,-hog-a-csehszlovák-magyar-kompenzációs-tárgyalások-eredményeképpen-45-millió,-1938-as-bázisú-csehszlovák-korona-értékben-volna-lehetséges-különböző-iparcikkek-behozatala.-eredetileg-a Máv-kapta-volna-a-teljes-45-millió-s-keretet-(nyilvánvalóan-a-vasúti-újjaépítés-sürgősségére-tekintettel),-később-Hardi-r-óbert-miniszteri-tanácsos-a-keret-egy-részét-az Iparügyi-Minisztérium-által-felügyelt-gyárakhoz-javasolta-átírányítani.-a-beadvány-szerint-azonban-az-egész-keret-az-ipart-kell-hog-illesse,-„mivel-ebben-oly-gépek,-illetőleg berendezésekről-is-szó-van,-melyek-a-Máv-újjaépítését-is-szolgálják-(pl.-MávaG-gépei) továbbá,-mivel-a-Máv-ot-kisebb-károsodás-érte-szerszámgépek-és-szerszámok-tekintében,-mint-az-ipari-vállalatokat”.-de-legalább-80-százalékos-hányadot-tartott-szükségesnek-a-vállalatok-részére-féltreenni,-számolva-a-közlekedésügyi-lobbival-is.⁸

a-prágai-vezetés-is-tisztában-volt-azzal,-hog-Magyarország-helyezete-nem-teszi-lehetővé-a-jóvátételi-szállítások-azonnali-megindítását.-ők-k-elsősorban-gesztusokat-vártak, azt,-hog-a-magyar-kormány-deklarálja,-a-jóvátételi-szállításokat-hat-év-leforgása-alatt kívánja-teljesíteni,-és-nem-mond-mindenre-nemet.-Többször-megismételték:-ők-tudnak olyan-készletekről,-amikről-a-magyar-illetékesek-nem,-ugyanakkor-a-kereskedelmi-megállapodásokat-összhangba-hoznák-a-jóvátétellel,-elősegítve-annak-mihamarabbi-teljesítését.-egy-dokumentum-hivatkozott-k-rno-kijelentésére:-„bármit-kínál-Magyarország jóvátételre,-az-ő-szempontjából-kívánatosnak-és-elfogadhatónak-látszik,-mert-nem tudja-elképzelni,-hog-volna-olyan,-amit-mi-adhatnánk-és-ami-csehszlovákiának-nem kell.”⁹ k-árász-artúr-Mn-b-elnök-úgy-vélte,-csehszlovákia-meghitelezhetné-a-jóvátételi termeléshez-szükséges-gépek-egy-részét;-s-zilágyi-Mihály,-a-k-ereskedelmi-Minisztérium osztálytanácsosa-pedig-arra-hívta-fel-a-figyelmet,-hog-a-Ganz-gyár-számos-szerszáma és-gépkatrésze-a-németek-visszavonulása-folytán-csehszlovák-területre-került-és-a

6. a-gyümölcs-ehető-része,-esetenként-a-héj,-illetve-a-bőr,-a-magok-és-a-hasonló-részek-nélkül, szeletelve-vagy-zúzva,-de-nem-szítán-áttörve.-s-úrírtményként-is-említi-a-különböző-dokumentumok.
7. Feljegyzés-a-csehszlovákokkal-folytatott-jóvátételi-tárgyalások-tárgyában.-dátum-nélküli, jelöletlen-irat.-MoI-XIX-I-1-o-5.-doboz.
8. emlékeztető-az-iparügyi-miniszter-részére.-budapest,-1945.-szeptember-14.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.
9. Feljegyzés-az-1945.-szeptember-25-én-tartott-megbeszélésről.-210/25/jk-1945.-sz-irat, dátum-és-aláírás-nélkül.

háború-vége óta amerikai megszállás alatt állt. ezeket mielőbb tisztázni kívánták a nagykövetel.¹⁰

a csehszlovák jóvátételi igények ipari szegmensében a hajók tették ki az összes követelés kb. egyharmadát. kunoši ismételten kérte a magyar hajópark egy részének átadását. konkrétan 58 db különféle, már meglévő hajóra tartott igényt, és hogy a magyar hajógyárak gyártsanak le újonnan még 109-et, illetve a magyar fél vizsgálja felül álláspontját a különböző áruk csoportjának ügyében (nyersanyagok, ipari és mezőgazdasági termékek), mert a csehszlovák fél szerint ez nagyon negatív.¹¹ ezt azonban a magyar delegáció visszautasította. „a kereskedelmi Minisztérium megbízottja Gerő miniszter nevében kijelenti, hogy sem a meglévő (...), sem új hajók szállítására nem vállalkozunk.” az újjáépítési tárca véleménye szerint csehszlovákia a közép-európai hajózás marginalizálására törekszik, míg Jugoszlávia ipari függetlenségét kívánja biztosítani, és „ezeket a törekvéseket a mi jóvátételi szállításaink útján semmiképpen sem szabad elősegíteni”.¹² éppen ezért Magyarországnak a követelésektől gyökeresen eltérő árujegyzéket kell összeállítania, akár áldozatok árán is. Moratóriumot nem, de a szállított mennyiség csökkentését javasolta a bizottság, amíg a hazai termelés nem stabilizálódik és a szovjet követelések teljesítése után képesek leszünk jóvátételt szállítani a többieknek is. elhangzott továbbá egy olyan javaslat, hogy a csehszlovák követelésekkel szembe kellene állítani a csehszlovák területeken lefoglalt magyar javakat, mert több, különböző becslés alapján ezek együttes értéke eléri a csehszlovákia összesítésében fizetendő 30 millió amerikai dollárt. a Pénzügyminisztérium, akárcsak a szovjetek esetében, itt is hosszasan elemezte az árkérdést, ismételten rámutatva a jóvátételi dollárárak számunkra rendkívül kedvezőtlen kiszámítására. a stabilizációt követően egyébként a jóvátételi dollárárak csehszlovákia esetében a JH számításai alapján 20–22 Ft körül alakultak az ipari és 36 Ft körül a mezőgazdasági termékek előállítási sákor.¹³

akárcsak a szovjetekkel folytatott tárgyalások során, itt is adódtak váratlan események. egy közelebbről meg nem nevezett vagy egyáltalán nem is azonosított személy levélben kereste meg az iparügyi tárca illetékeseit. az ismeretlen levélíró, aki elmondása szerint tárgyalt az Iparügyi Minisztérium Gyáripari osztályával és egy sor magyar céggel, delegációjával pedig képviselte a skoda, a j. kamenice, a Československá zbrojovka és a Podhajsky gyárakat, 25 millió csehszlovák korona értékben ajánlotta fel szerszámgépek csehszlovákiai importját, cserébe nyersolajat 10, gázolajat 3, gyógyszereket és gyümölcsöt 5–5, kozmetikai cikkeket és gyógynövényeket 1–1 millió korona értékben szállíttatnának ki. a skoda alvállalata, az omnipol cég a levélíró szerint már meg is egyezett a hazai illetékesekkel, csak a magyar engedélyekre vár. ez utóbbi vál-

10. jegyzőkönyv a Fegyverszüneti Gazdasági bizottság 1945. augusztus 8-i 6. üléséről. j. elöletlen-irat. XXIX-I-1-m-32.-doboz, 231–234.-lap.

11. a csehszlovák delegáció vezetőjének (alexander kunosi) levele Pokorný Hermann altábornagynak, budapest, 1945. szeptember 27.-j. elöletlen-irat. MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.

12. 3. sz. feljegyzés a Fegyverszüneti Tárcaközi bizottság 1945. október 12-i értekezletéről, az napi dátummal. j. elöletlen-irat. XXIX-I-1-m-27.-doboz, 64–65.-lap.

13. az Mn b számítása a jóvátételi árakról. budapest, 1947. március 19.- aláírás: dr. borbás. j. elöletlen-irat. MoI-XIX-I-1-m-32.-doboz, 513.-lap.

latat-bonyolítaná-a-szállítást-is.-a-szerszámgépeket-1946-februárja-és-júniusa-között hozná-be,-ugyanakkor-adná-át-a-fent-említett-cikkeket-a-magyar-fél-is.-utalt-arra,-hogy ezekre-a-gépekre-Magyarországnak-mindenképpen-szüksége-volna.-a-továbbiakban viszont-nem-esett-szó-erről-a-levélről,-és-a-csehszlovák-fél-sem-tett-említést-hasonló kezdeményezésről,-így-nem-lehet-tudni,-mennyire-volt-komoly-ez-az-elgondolás.¹⁴

az-1945.-október-17-én-tartott-megbeszélésen-az-Mn b-arra-figyelmeztetett,-hogy-a-szovjetekkel-szemben-kialakított-álláspontunk-gyökeresen-nem-térhet-el-csehszlovákia-és-jugoszlávia-esetében-sem.-Időhúzáson-kívül-más-lehetőség-nem-igen-kínálkozott,-ez-azonban-a-jegybank-álláspontja-szerint-mindenképpen-szükséges,-amíg-az-önmagában-leküzdhetetlen-és-kezelhetetlen-szovjet-követelések-körüli-alkudozások-valamiféle-kompromisszumra-nem-vezetnek.-ezáltal-lehetőség-nyílna-a-megegyezésre-a-mérsékeltbb-igényekkel-fellépő-másik-két-állammal-is--de-csakis-ebben-az-esetben.-az-árak-kérdésében-Pokorny-kérte-a-csehszlovák-felet,-hogy-az-„elvi-alap-nélkül,-cikkenként-a-ránk-nézve-legkedvezőbb-árat-propagálja”.-vagyis-ne-tekintse-automatikusan-irányadó-nak-a-szovjetek-által-diktált-„1938-as-világpiaci”-árakat.-a-csehszlovák-tárgyalóbizottság-tudomásul-vette,-hogy-Magyarország-egyelőre-csak-jelképes-mennyiségű-árut-tud-szállítani,-sőt-az-árkérdésben-is-rugalmasságot-ígértek,-de-mindezt-írásban-is-rögzíteni-kívánták.-a-mezőgazdasági-termékekkel-kapcsolatban-végül-a-következő-állásfoglalások-születtek:

Termék, áru	Teljesítés
Ló és szarvasmarha	Szállításuk csak négy év eltelte után jöhet szóba.
Juh	Két év után szállítható.
Sertés (kb. 140 kg)	Gesztusként jelképes mennyiséget tudunk csak adni.
Baromfi	Jó esetben 3 vagon szállítható (elfogadnak konzervet vagy vadat is).
Olajos magvak	Amennyiben a beszolgáltatás lehetővé teszi, 4-500 tonna jöhet szóba.
Búza	1600 tonnát vállalunk egyelőre.
Kukorica	1946 tavaszán lehet legkorábban teljesíteni az 1945-ös kontingenst.
Gyümölcs	Nem tudunk adni.
Gyógynövények	Később visszatérünk rá.
Hagyma, fokhagyma	Nem tudunk adni.
Borsó, lencse	Nem tudunk adni.
Bab	Kis mennyiséget tudunk csak felajánlani.
Cirok	Talán leszállítható lesz a teljes igényelt mennyiség.
Dohány (leveles)	Később visszatérünk rá.
Méz	Nem tudunk adni.
Csillagfürt	Később visszatérünk rá.

a-csehszlovákok-jószérivel-minden-magyar-javaslatra-rábólintottak,-és-azt-kérték,-pót-lólag-adják-át-nekik-azoknak-az-árúknak-a-listáját,-amelyek-a-fentiek-között-nem-sze-repelnek,-de-szállításuk-egyébként-megoldható-lenne.¹⁵

14. szerszámgép-kompenzáció-csehszlovákiából.-I évél-a-magyar-iparügyi-miniszternek.-11289 b/j u-sz.-irat.-H.-n.,-1945.-szeptember-7.-MoI -XIX-F-1-b-45.-doboz.

15. 1.-sz.-feljegyzés-a-cseh-mezőgazdasági-jóvátételi-tárgyalásokról.-budapest,-1945.-október 17.-s zigorúan-bizalmas,-jelöletlen-irat.-MoI -XXIX-I-1-m-27.-doboz,-66-69.-lap.

a-magyar-kormányfő-a-sz-e-b-csehszlovák-delegációjának-címzett,-október-18-ai-kel-
tezésű-leveleiben-összegezte-a-jóvátételi-teljesítés-pillanatnyi-lehetőségeit.-Megismé-
telte,-hogy-a-csehszlovák,-illetve-német-és-osztrák-vizeken-veszteglő,-de-magyar-tulaj-
donú-hajókat-a-szállítási-nehézségek-miatt-Magyarország-nem-tudja-nélkülözni,-a-vas-
úti-anyagok-szállítása-pedig-azért-nem-merülhet-fel,-mivel-ez-ügyben-(is)-a-szovjetunió
felé-van-lekötvé-szinte-az-egész-ipari-kapacitás.-a-mezőgazdaságnak-alig-elviselhető
megterhelést-jelent,-hogy-jóval-a-háború-befejezése-után-is-ellenszolgáltatás-nélkül-kell
ellátnia-a-megszálló-vörös-Hadsereg-egységeit,-ennek-köszönhetően-is-súlyos-ter-
ményhiány-van,-így-agrárvonalon-egyelőre-semmilyen-további-kötelezettséget-nem-vál-
lalhatunk.-a-kormány-kinyilvánította,-hogy-szándékában-áll-a-kötelezettségek-teljesíté-
se,-de-csehszlovákiától-és-jugoszláviától-is-időt-és-türelmet-kért.-ugyanakkor-a-tárgya-
lásokat-szerette-volna-kiterjeszteni-„a-csehszlovákia-területére-elszállított-és-ott-rész-
ben-felhasználásra-került,-részben-meglévő-magyar-javak-visszaszolgáltatására-irányu-
ló-magyar-igényekre,-valamint-a-csehszlovákiai-magyarok-javainak-elkobzásával-össze-
függő-kérdésekre-is”.-végül-kiemelték,-a-háborús-pusztítások-és-a-három-állam-köve-
telései-miatt-a-magyar-gazdaság-túlterhelt,-de-ha-időt-adnak-az-újjaépítésre,-az-előse-
gítené-a-kötelezettségek-biztos-teljesítését-is.¹⁶ (a-sokszor-ismételt-csehszlovák-igé-
nyekre-magyar-résről-rendre-ugyanaz-a-válasz-érkezett.)

a-levél-nem-volt-jó-hatással-a-tárgyalások-légkörére,-azok-hangulata-jóval-hűvöseb-
bé-vált.-Miklós-béla-kormányfő-meglehetősen-kimért-és-vádaskodásoktól-sem-mentes
válaszlevelet-kapott,-melyet-az-ülésen-is-bemutattak.-Pokorny-szerint-a-csehszlovákok
félreértették-a-miniszterelnök-levelet.-ők-mindenesetre-úgy-értelmezték,-hogy
Magyarország-szóbeli-ígéreteit-a-gyakorlatban-semmivel-sem-bizonyítja.-Három,-egyen-
ként-10-millió-dolláros-követelést-tartalmazó-pontot-jelöltek-meg-(hajók,-vasúti-anyagok
és-mezőgazdasági-termékek),-ezek-közül-az-utóbbi-kettőben-már-folytak-a-tárgyalások.
a-hajók-visszatartásának-indokát,-hogy-tudniillik-azok-Magyarország-számára-nélkü-
lözhetetlenek,-nem-tartották-elfogadhatónak.-kijelentették,-hogy-a-csehszlovák-hajó-
parkot-a-háború-jóval-inkább-megtizedelte,-mint-a-magyart,-ráadásul-a-magyar-kormány
azóta-sem-hozatta-vissza-a-l-inz-környékén-veszteglő-magyar-tulajdonú-hajókat,-ezért
úgy-vélték,-nincs-is-igazán-szüksége-rájuk.-azt-a-tényt-figyelmen-kívül-hagyták-ugyan-
akkor,-hogy-az-általános-folyózá-ri-miatt-külön-engedély-nélkül-semmilyen-jármű-nem
közlekedhetett-a-dunán,-még-kevésbé-hagyhatta-el-az-egy-megszállási-zónák-terüle-
tét.-Mindenesetre-ellenjavaslat-beterjesztését-várták-a-magyar-féltől-a-hajók-kompen-
zációjának-ügyében.-a-válaszlevélben-kérő-arrá-is-felhívta-a-figyelmet,-hogy-„a-Fegyver-
szüneti-szerződésben-nincsen-megállapítva-viszonosság-a-szovjetunió,-jugoszlávia,
csehszlovákia-és-a-többi-egyesült-nemzetek-között-egyrésről-és-Magyarország-között
másrésről”.-vagyis,-függetlenül-a-szovjetekkel-történő-alkudozások-eredményétől,
csehszlovákiának-azért-csak-szállítsunk!¹⁷

a-fagyos-hangulat-aztán-valamelyest-megenyhült,-mivel-a-cseheknek-is-sürgős-volt
a-megegyezés,-a-tárgyalások-így-ismét-megindultak.-világossá-vált-azonban,-hogy-vala-

16. a-magyar-kormányfő-levele-a-sz-e-b-csehszlovák-delegáció-elnökének.-budapest,-1945.
október-18.-jelöletlen-irat,-aláírás-nélkül.-MoI-XXIX-I-1-m-27.-doboz,-74-76.-lap.

17. dalibor-kérő-válasza-a-magyar-javaslatokra.-a-levél-dátum-nélkül,-utal-ra-a-17.-sz.-hivatko-
zás.-MoI-XXIX-I-1-m-27.-doboz,-88.-lap.

mi-engedményt-mindenképpen-fel-kell-mutatni-Prága-felé.-kiderült,-hogy-az-lkar T-vezetői-illetéktelen-nyilatkozatokat-tettek-a-csehszlovákiai-jóvátételi-szállításokkal-kapcsolatosan,-ami-többször-is-kínos-helyzetbe-hozta-a-magyar-tárgyalódelegációt,-ezek-miatt Pokorny-elnézést-kért-kunoától.¹⁸ Miközben-a-magyar-kormány-a-jóvátétel-teljesítési-feltételeinek-módosítását-próbálta-elérni-a-szovjeteknél,-egyesek-csehszlovák-és-jugoszláv-viszonylatban-szállításokra-tettek-ígéretet,-ami-az-adott-helyzetben-teljesen-irreális-volt.-a-dokumentum-szerint-a-jóvátételi-tárgyalások-„a-teljes-dezorganizáció,fejetlenség,-egyéni-kezdemenyezés-és-tárgyalgatások-képét-kezdik-felvenni”.¹⁹ erre-reagálva-maga-a-kormányfő-is-kijelentette:-amíg-a-szovjet-követelések-ilyen-mértékben-leterhelik-a-magyar-gazdaságot,-mások-irányába-csak-gesztusokat-tehetünk,-érdemi-teljesítésre-egyelőre-nincs-mód.-az-iparügyi-tárca-szerint-a-csehszlovákoknak-2,5-millió-dollár-értékben-tettünk-ígéretet-vasúti-járművek,-főleg-mozdonyok-szállítására,-de-a-közellátásügyi-Minisztérium-számításai-alapján-csak-a-65-db-beígért-mozdony-4,5-milliót-ért,-de-még-a-kirívóan-alacsony,-szovjetek-által-diktált-„világpiaci”-árakon-is-jóval-több,-mint-2,5-millió-dollár-volt-az-összértékük.

egy-hajózási-termékekkel-kapcsolatos-feljegyzésből-kiderült,-hogy-több-tételt-sem-a-duna-Gőzhajózási-Társaság,-sem-a-Ganz-gyár-nem-fog-tudni-legyártani--utóbbiak-amúgy-is-teljes-kapacitással-a-szovjeteknek-dolgoztak.-az-előrejelzések-szerint-1946-ban-az-1000-tonnás-uszályokból-is-csak-2-darabot-tudnának-szállítani,-utána-9-havonként-további-két-darabot.-400-és-600-tonnás-uszályokból-pedig-8-havonta-kettőt-kettőt,-de-csak-1947.-május-1-jétől-kezdődően.²⁰

a-december-3-án-folytatott-megbeszéléseken-magyar-résről-Forbáth-r-őbert-miniszteri-tanácsos-vezetésével-Tóth-béla,-dr.-Imre-józsef,-illetve-az-lkar T-és-a-Munkásközösség-képviselői-voltak-jelen,-a-csehszlovák-delegációt-mérnökök-képviselték,-dr.-bisztricky-vezetésével.-a-csehek-újfent-a-hajók-kérdését-feszegették,-ezúttal-a-leszállítandó-hajószám-emelését-kérték.-Mivel-a-dGT-és-a-Ganz-szovjet-vonatra-termelt,más-rendelést-már-nem-tudtak-fogadni,-a-laczkovics-gyár-pedig-csak-uszályokat-tudott-gyártani,-hajókat-nem,-csak-az-előbbieket-szállítása-jöhetett-szóba.-a-csehszlovák-küldöttség-ezt-követően-a-meglévő-hajókból-szeretett-volna-megkapni-valamennyit,-konkrétan-27-db-1000-tonnás-uszály-átadását-kérték.-a-magyar-fél-válaszában-kifejtette,-ezt-csak-évekre-elnyújtva-tudnák-teljesíteni,-1946-ban-egy,-1947-48-ban-2-2,-1949-50-ben-11-11-db-átadásával.-újonnan-gyártott-járművek-esetében-az-első-3-évben-10-havonta-egy-hajó-elkészítésére-lenne-mód,-a-későbbiekbe-pedig-már-belekalkulálták-egy-új-hajógyár-létesítését-is.-Ha-ez-mégsem-történne-meg,-nem-lesz-lehetséges-a-legyártás,-vagy-csak-azután-(évek-múlva),-ha-maradéktalanul-kielégítettük-a-szovjetek-igényeit.-csehszlovákia-ezen-kívül-4-db-150-lőerős-csónakot-is-kért,-ennek-teljesítését-1946-májusától-vállalták-a-magyar-illetékesek,-kéthavonta-egy-példány-elkészítését

18. 31.-sz.-feljegyzés-a-jóvátételi-kormánybizottságon-1945.-október-26-án-tartott-ülésről.-budapest,-1945.-október-26.-s-igorúan-bizalmas,-jelöletlen-irat.-Mol-XXIX-I-1-m-27.-doboz, 85-87.-lap.

19. ugyanott,-88.-lap.

20. Feljegyzés-a-csehszlovák-jóvátételi-szállítások-hajózási-csoportjára-vonatkozó-válasz-tekintetében-(M.-k-ir.-lpari-anyaghivatal).-budapest,-1945.-október.-16.-jelöletlen-irat.-Mol-XIX-F-1-b-45.-doboz.

ütemezve be.- a motoroknál- a csehszlovák fél- a d iesel-meghajtáshoz- ragaszkodott, Magyarországon- viszont- 1945/46- ban- még- nem- tudtak- ilyet- gyártani,- csak- benzínest. vállalták- viszont,- hogy- 1948- tól- díjmentesen- kicserélik- a- kérdéses- hajómotorokat.- ezen felül- több- kisebb- vízi- jármű- szállításáról- született- megállapodás.- a- gyárak- leszögezték ugyanakkor,- hogy- belátható- időn- belül- a- kotrógépet- és- nagyméretű- benzintartályt- nem fognak- tudni- legyártani,- utóbbi- azonban- esetleg- a- honvédségtől- beszerezhető- lenne.- a megállapodás- értelmében- 1946- 47- folyamán- a- szállításra- kerül- még- 10- db- rádió- adó- és- vevőállomás,- 20- db- bimetall- jelzőlámpa,- 10- szénmarkoló,- 6- gabonamarkoló,- mind- ez- általában- több- részletben.²¹

a- pénzügyi- tárca- és- az- Mnb- bonyolult- számításokat- végzett- annak- érdekében, hogyan- lehetne- a- csehszlovák- jóvátételt- a- lehető- legkevesebb- anyagi- ráfordítással- teljesíteni.- a- Pénzügyminisztérium- államtitkára,- vásárhelyi,- még- a- jegybank- kalkulációinál is- kedvezőbb- számokat- kívánt- elérni.- a- következőkkel- érvelt:- „az- 1938- as- dollár- közép- árfolyamhoz- csak- a- jugoszlávia- felé- megállapított- 46,75%- os,- csehszlovákia- felé- pedig 45,75%- os- középátlár- számítsuk- hozzá,- nem- pedig- a- nemes- devizák- 51,50%- os középátlárát.- (ez- alapon- \$- 1.- =- P- 4.99) ”- ezenkívül- az- exportár- helyett- a- belföldi- árakkal- történő- kalkulációt- szorgalmazta,- noha- ez- már- szovjet- vonalon- sem- működött. ennek- ellenére- úgy- vélte,- amennyiben- a- csehek- és- a- jugoszlávok- az- ily- módon- kiszámított- dollárárakat- nem- fogadnák- el,- „csak- ezután- helyezkedjünk- a- bank- által- javasolt álláspontra”.²² (Mint- ismeretes,- a- Fegyverszüneti- egyezmény- előírásai- szerint- 10- 15 százalék- felárral- voltak- terhelhetők- az- 1938.- évi- világgiazi- árak.)

bármilyen- csekély- mértékű- (és- értékű)- volt- is- az- a- gesztus,- amit- a- magyar- fél- 1945 folyamán- szállítások- formájában- tett- jugoszlávia- és- csehszlovákia- felé,- az- elszabaduló hiperinfláció- következtében- ezeket- is- fel- kellett- függeszteni.- a- pénzromlás- mértéke miatt- ugyanis- felmerült- még- egy- probléma.- korábban,- kormányzati- felügyelet- hiányában- (sokszor- még- 1945- első- felében,- sőt- jugoszláv- vonalon- már- 1944- decemberében is)- több- magánszemély- és- vállalat- kötött- különféle- kereskedelmi,- tehát- kompenzáción alapuló- ügyleteket- a- legkülönbözőbb- árufélék- szállításra- mindkét- országba.- ezekért utóbbiak- időnként- jobb- esetben- áruval- vagy- nyersanyaggal,- döntően- azonban- készpénzben,- pengővel- fizettek- (amit- jobbra- a- hozzájuk- visszacsatolt- területekről- gyűjtöttek- be- a- beváltások- alkalmával),- ez- viszont- 1945- őszétől,- ahogy- a- pengő- elértéktelenedése- felgyorsult,- egyre- kevésbé- érte- meg- a- magyar- cégeknek.- ezért- a- kormány- 1945 novemberében- mindenfajta,- pengőfizetés- ellenében- történő- szállítást- leállított,- és- utasítást- adott- az- összes- korábbi,- hasonló- tranzakció- ellenőrzésére.

a- csehszlovák- előszállítási- ajánlatot,- miszerint- Magyarország- határozhatja- meg,- mit szállít- és- kérheti- a- további- teljesítésekhez- szükséges- nyersanyagok- meghitelezését- is,- az- Iparügyi- Minisztérium- tanácsosa,- Forbáth- r- őbert- gyanúsán- kedvezőnek- találta.- azt ugyanakkor- elismerte,- hogy- számos- iparcikk,- amelynek- szállítása- Magyarországról- elv-

21. Feljegyzés- a- csehszlovák- delegációval- 1945.- december- 3- án- tartott- jóvátételi- megbeszélésekről.- (Iparügyi- Minisztérium- II/2- Gyáripari- osztálya.-) budapest,- 1945.- december- 10. jelöletlen- irat,- 2- olvashatatlan- aláírással.- MoI -XIX-F-1-b-45.-doboz.

22. Összefoglaló- feljegyzés- a- csehszlovák- és- jugoszláv- jóvátételi- szállításokra- vonatkozó- árkerésekről.- budapest,- 1945.- november- 5.- aláírás- nélküli,- jelöletlen- irat.- MoI -XXIX-I-1-m-27. doboz,- 95-96.-lap.

ben-szóba-került,-más-piacokon-nem-volna-elhelyezhető,-így-devizát-sem-kapna-értük az-állam.-érvelése-szerint-ugyan-jól-hangzott,-hogya-felajánlott-100.000-dollár-értékű kisipari-áru-szállításán-túli-mennyiség-50-százalékáért-választott-iparcikkeket-kapnánk cserébe-(tehát-elvben-érdekeltek-lennénk-még-több-áru-szállításában),-de-hangsúlyozta,-nem-árt-az-óvatosság.-a-földművelésügyi-tárca-által-készített-minimális-ajánlatot-az agrártermékek-esetében-is-elfogadták-a-csehszlovákok,-és-csakúgy,-mint-az-ipari-terméknél,-itt-is-meghatározták,-hogya-ezen-felül-szállított-élelmiszerek-50%-át-cukorban fizetik-vissza-(az-1938-ban-érvényes-árak-alapján),-a-többi-a-jóvátétel-teljesítéséhez számítanák-be.²³ (a-cukorral-kapcsolatban-csehszlovák-magyar-viszonylatban-egész kompenzációs-rendszert-kívántak-létrehozni-a-későbbiekben,-erről-lentebb-lesz-szó.) érzékeny-téma-volt-továbbá-a-hadizsákmány-kérdése.-a-magyar-kormány-ragaszkodott ahhoz,-hogya-a-szovjetek-által-magyar-személyektől,-csehszlovák-területen-jogtalanul elvett-javakat-a-csehszlovák-fél-számítsa-bele-a-jóvátételbe.-a-külgügyminisztérium álláspontja-ezzel-kapcsolatban-az-volt,-hogya-„(...)nem-hadicélokot-szolgáló-javak-hadizsákmánynak-nem-tekinthetők”.²⁴

a-csehszlovákok-az-ipari-termékek-előszállítása-esetében-is-fenntartották-az-50%-jóvátétel--50%-kompenzáció-elvét,-hangsúlyozva-azonban,-hogya-ez-csak-1945-re-érvényes.-a-magyar-felajánlások-korábban-is-sokszor-összekeveredtek-a-csehszlovák-igényekkel,-ezért-több-termékcsoporthoz-esetében-meglehetősen-zavaros-volt-a-helyzet.-„az-általuk-felkutatott-készletek-szállítására-vonatkozóan-szállítási-engedélyt-kérnek,-sok-esetben-olyan-készletekre-vonatkozóan-is,-melyekről-az-illetékes-szakminisztérium-nem-is-tud.”-az-Iparügyi-Minisztérium-szerint-a-fentebb-említett-500.000-(esetleg-két-millió)-dolláros-szállításokon-felül-„szó-van-50-vagon-pulp,-2-vagon-paradicsom,-2-vagon-konzerv,-20-vagon-bor,-továbbá-borpárlatok-és-szesz-szállításáról-is-ebben-a-konstrukcióban”.²⁵ a-tárca-ezt-megelőzően-egyébként-tárgyalt-a-csehszlovák-féllel-egy-vasúti-szállításról-szólo-egyezményről,-amit-a-felek-hamarosan-alá-írtak-(ennek-kulcs-szerepe-volt-egyébként-a-később-induló-magyar-német-áruforgalom-lebonyolításában-is).-Prága-ugyanakkor-nemtetszését-fejezte-ki-az-1-dollár=-4,99-pengős-árfolyammal kapcsolatban,-szerinte-ez-„nem-azonos-a-többi-szomszédunkkal-(?)-szemben-alkalmazott-átszámítási-árfolyammal”.-a-csehek-azonban-nemcsak-ezt,-hanem-még-a-Fegyverszüneti-egyezmény-12.-cikkelyében-említett-15-százalékos-felárat-is-kifogásolták.-a-jóvátételi-egyezmény-tervezetében-csak-az-árulistákat-és-a-szállítások-évenkénti-megoszlását-tüntették-fel,-„miután-itt-nem-lehet-szó-az-árulisták-kötelező-és-fakultatív-megoszlásáról”.²⁶ a-szövegtervezet-összeállításában-a-jóvátételi-kormánybizottság,-valamint-az-igazságügyi-és-a-külgügyi-tárca-vett-részt.

23. Feljegyzés-a-Fegyverszüneti-Tárcaközi-bizottság-1945.-november-29-i-üléséről.-s-igorúan-bizalmas,-aláírás-nélküli,-jelöletlen-irat.-budapest,-1945.-november-29.-MoI-XXIX-I-1-m-27.-doboz,-150-153.-lap.

24. ugyanott.

25. Feljegyzés-az-1945.-december-12-i-ülésről-(csehszlovák,-jugoszláv-jóvátételi-egyezmények-előkészítésének-tárgyában).-dátum-nélküli,-jelöletlen-irat.-MoI-XXIX-I-1-m-27.-doboz,-165-168.-lap.

26. Feljegyzés-az-1945.-december-12-i-ülésről-(csehszlovák,-jugoszláv-jóvátételi-egyezmények-előkészítésének-tárgyában).-dátum-nélküli,-jelöletlen-irat.-MoI-XXIX-I-1-m-27.-doboz,-168.-lap.

n ovember-husadika-és-december-elseje-között-az-Iparügyi-Minisztérium-(a-j-k-és-a kormány-felhatalmazásával)-tárgyalásokat-folytatott-a-csehszlovák-szab-misszió-képviselőivel.-ennek-eredményeképpen-a-következő-megállapodás-jött-létre,-melyet-jegyzőkönyvben-is-rögzítettek:

(1)-Magyarország-kötelezően-vállalja-a-csatolt-mellékletben-rögzített-szállításokat,-a csehszlovák-fél-pedig-elfogadja-a-felajánlásokat-a-szállítások-mennyiségére,-minőségére-és-határidejére-vonatkozóan.

(2)-a mellékletben-feltüntetett-árak-a-magyar-javaslatokat-tükrözik,-ebben-benne foglaltatik-a-Fegyverszüneti-egyezmény-12.-cikkelyében-előírt-15%-os-felár-is.-ezek-az árak-az-1938.-évi-magyarországi-belföldi-gyári-áraknak-felelnek-meg,-az-átszámítás alapja:-1-dollár=-4,99-pengő.

(3)-csehszlovák-résről-ezeket-az-árakat-nem-fogadják-el,-a-15%-os-felárat-az-ipari termékekre-nem-tartják-elfogadhatónak-(holott-a-magyar-fél-szinte-csak-ilyeneket-ajánlott-fel).-„nem-tartják-indokoltnak,-hogy-magyar-résről-csehszlovákia-felé-más-árakat szabjanak-meg,-mint-a-többi-szövetséges-államoknak.-vitatják-a-magyar-belföldi-áraknak-tárgyalási-alapul-való-elfogadását,-valamint-a-dollár-és-a-pengő-közötti-átszámítási-arányt”---állt-a-jegyzőkönyvben.

(4)-az-árak-körüli-kérdést-további-tárgyalásokon-mielőbb-rendezi.

(5)-a-magyar-fél-vasúti-anyag-tárgyában-esetleg-felmerülő-csehszlovák-igényekről bármikor-hajlandó-tárgyalni,-az-adott-technikai-lehetőségeken-belül-kész-további csehszlovák-igények-teljesítésére.

(6)-ez-a-megállapodás-ideiglenes-jellegű,-a-végleges-egyezmény-megkötésekor érvényét-veszti.

(7)-a-jegyzőkönyvnek-egy-egy-magyar-és-szlovák-nyelvű-példánya-van,-mindkét-nyelven-eredetinek-tekintendő.²⁷

a-felek-megegyeztek-az-ipari-szektor-szállításainak-technikai-és-időbeli-lebonyolításról, külön-a-vasúti-anyagok-és-külön-a-hajók,-illette-egyéb-gépi-berendezések-terén.-Magyar-résről-úgy-vélték,-hogy-mivel-a-felsorolt-tételek-végösszege-kb.-25-millió-usa-dollár,-a magyar-hajópark-egy-részének-átadására-vonatkozó-korábbi-csehszlovák-követelés okafogyottá-vált.-Forbáth-kiemelte,-hogy-„a-tárgyalások-szelleme-rendkívül-barátságos volt-és-csehszlovák-résről-a-legnagyobb-előzékenységet-tanúsították”.-r-eményét-fejezte-ki,-hogy-bizonyos-cikkek-esetében-a-távolabbi-jövőben-is-lehetséges-lehet-a-kiszállítás-csehszlovákia-felé.²⁸

Prága-ugyanakkor-sérelmezte-a-szerinte-túlzottan-magas-ipari-árakat,-és-a-telefon-készülékek-árára-hivatkozott,-mondván,-a-szovjeteknek-8-dollárért-szállítottuk-őket, míg-csehszlovákiának-34-ért!-szerintük-az-Iparügyi-Minisztérium-emelte-így-meg-az

27. jegyzőkönyv-az-1945.-november-20.-és-december-1.-közötti-tárgyalásokról-az-Iparügyi-Minisztérium-és-a-csehszlovák-szab-delegáció-között.-budapest.-1945.-december-1. jelöletlen-irat.-aláírások:-d.r.-bisztricky,-Forbáth-r-őbert,-Pokorny-Hermann.-MoI-XXIX-I-1-m 27.-doboz,-171-172.-lap.

28. jelentés-a-csehszlovák-ipari-jóvátéti-tárgyalásokról.-jelöletlen-irat,-aláírás:-Forbáth-r-őbert min.-tan.-budapest,-1945.-december-22.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.

árakat, mert az egyes cégek korábban általában korrekt árajánlatokat tettek.²⁹ az új kormányfő, Tildy Zoltán felhatalmazta a bizottságot, hogy a tárgyalásokat fejezzék be, de véglegesítés előtt mutassák be neki a tervezetet.³⁰ december 5-én a csehszlovák delegáció megtekintette a részükre készülő 10-tonnás úszódarut, továbbá uszályok, kotróhajók és egyéb vízi járművek terveit, uszályokat, mint fentebb elhangzott, a l'aczkovics-gyár-készített számukra, de a Ganz-gyár is érdekelt volt valamelyest a kérdésben.³¹

bisztricky-követségi-tanácsos-meghívására 1945. november 26-án a felek a csehszlovák-követségen tartottak megbeszélést. ennek során az 1945. évi előszállítások körüli technikai kérdésekben állapodtak meg, a csehszlovák fél jelezte, hogy -- jóindulata jeléül -- bármit átvessz, de amit a cseh ipar is gyárt, azt a későbbiekben, a tényleges jóvátételi szállítások beindulásával már nem fogja elfogadni. Mivel folyamatosan erős feszültség volt érezhető a két ország viszonyában, egyetértettek abban, hogy ezt a folyamatot ajánlatos lenne mielőbb beindítani. a szállítás felgyorsítása érdekében Prága hajlandónak mutatkozott teherautó-konvojokat a magyar fél rendelkezésére bocsátani, ezek elszállítanák a jóvátételi cikket és cserébe kompenzációs árukat hoznának be (amelyek egyebek között éppen a jóvátételi termeléshez is égetően szükségesek lehetnek). ezzel kapcsolatban a magyarországi rendeltetési hely és a magyar határ közötti szakaszra az üzemanyagköltség természetben történő kiegyenlítését kérték a magyar kormánytól. ezen felül a csehszlovák fél, mérlegelve a magyar gazdasági helyzetet, kijelentette, hogy „hajlandó az 1945. évre már előzőleg beígért mezőgazdasági termékeken kívül bármilyen mennyiségben egyéb mezőgazdasági termékeket és élelmiszer-cikket átvenni azzal, hogy ezen többletszállítások fele a jóvátételbe számít, másik feléért pedig csehország hajlandó cukrot szállítani”. ugyanez érvényes az ipari termékekre is, hasonló beszámítási eloszlással. utóbbiak kompenzációjaként készek üveget, kokszt, szerszámgépeket stb. szállítani.³²

Mezőgazdasági termékekből a csehszlovákok egyelőre 1660 tonna babot, 50 mázsa fűmagot, 5 mázsa salátamagot és cirokszálat kértek, minden más tételt, amit ezen felül Magyarország leszállít, felerészben a jóvátételbe számítják bele, másik fele pedig a csehszlovák cukorimport fedezésére szolgál. Ipari vonalon 500.000 dollár előszállítást kértek, ezen felül minden további áru értéke felerészben ugyancsak a jóvátételbe, illetve a kompenzációs alapba számítandó be. a magyar fél 100.000 dollárra kívánta mérsékelni az előszállítás minimumát, ezt viszont a csehek -- egyelőre -- nem

29. az anyagban nem találtam más dokumentumot, ami megerősítette volna a csehszlovák állítást, a jelzett 34 dolláros darabár minden bizonnyal téves, mivel irreálisan magas lenne (a való érték mintegy négyszerese).

30. Feljegyzés a Fegyverszüneti-Tárcaközi bizottság 1945. november 29-i üléséről. szigorúan bizalmas, jelöletlen irat. budapest, 1945. november 29. MoI-XXIX-I-1-m-27. doboz, 150–153. lap.

31. Feljegyzés az 1945. december hó 3-án tartott csehszlovák-magyar jóvátételi tárgyalások alapján szállítandó berendezésekről. (IpM-II/2-Gyáripari-o.) jelöletlen irat. budapest, 1945. december 11. MoI-XIX-F-1-b-45. doboz.

32. Feljegyzés a kormánybiztosság részére. budapest, 1945. november 26. jelöletlen irat, három olvashatatlan aláírással. MoI-XIX-F-1-b-45. doboz.

fogadták el. szerintük egyébként a csehszlovák közvéleményt is pozitívan befolyásolná, ha Magyarország szállítana végre valamit. (Igaz, a dokumentum szerint eddig hivatalosan nem is kértek semmit, csak szóbeli igények hangzottak el idáig.)³³

a december 3-án megtartott j k ülésen Pokorny közölte, hogy Gyöngyösi jános külügyminiszter Prágába utazott, és magával vitte az akkor rendelkezésre álló, legfrissebb magyarországi gazdasági adatokat is. Tárgyalásai során törölték a babot- a jóvátételi áruk listájáról és más cikkekkel helyettesítették, az agrárkontingens összértéke pedig az eredeti 60.000 dollárról húszezerre csökkent, így viszont az 50 százalékos cukor-kompenzáció lehetősége is elveszett. Ipari vonalon a jóvátételi év végéig, azaz 1946. január 20-áig 500.000, csehszlovák hozzájárulás esetén április 20-áig egymillió, június 20-áig pedig kétmillió dollár értékben tett Magyarország áruszállítási ajánlatot. Minden esetben 100.000 dollár volt az alapszállítás értéke, a fennmaradó hányad 50 százalékat kocsz, bányafa, vasérc, ablaküveg, szóda stb. kompenzációjára lehetett fordítani az 1938-as árbázis figyelembe vételével.

az első jóvátételi év előszállításainak valós mértékéről nincsenek egyértelmű adatok. egy kimutatás szerint 39 különböző cég összesen 456.534,24 dollár értékben szállított elsősorban iparcikkeket, szerszámokat, alkatrészeket.³⁴ az lk ar T-összesítése alapján viszont 45 cég vett részt a szállításokban, 9 tétel értéke pedig ismeretlen. az ismert tételek végösszege az lk ar T-számításai alapján 375.141,81 dollár, vagyis a teljes jóvátételi kötelezettség valamivel több mint egy százaléka volt. az egészen apró összegektől (express Felvonógyár, 51,75 dollár) a közepes tételeken (Magyar optikai Művek, 5765,73 dollár) a nagyobb értékű szállításokig (vadásztölténygyár, 69.000 dollár) a legkülönbözőbb nagyságrendű adatok előfordulnak. az átvételek időpontjai 1945. december 6. és 1946. március 14. közé esnek, tehát az előszállítások zöme is csak az 1945-ös év végétől indulhatott be.³⁵ a k ülkereskedelmi Igazgatóság szerint nagyjából 300.000 dollár értékű iparcikket szállítottunk ki 1945 folyamán, amiből 100.000 dollár, illetve az ezen felüli rész 50%-a, (azaz további százezer) jóvátételi fizetésre, a fennmaradó összeg pedig kompenzációs vásárlásra lett fordítva.³⁶ az iparügyi tárca és a jegybank is bizonyosan vezetett statisztikákat, pontos szállítási adatsorok azonban nem kerültek elő a dokumentumok közül. r endelkezésre áll azonban egy részletesebb kimutatás arról, hogy Magyarországnak valójában mekkora összegbe került az egyes csehszlovák jóvátételi árucikkek előállítására, illetve ezen adatok hogyan aránylanak a hivatalosan előírt, azaz 30 millió dolláros teljes kötelezettséghez.³⁷

33. Feljegyzés a miniszter részére a november 28-án megtartott csehszlovák jóvátételi tárgyalásokról. H. n., 1945. november 28. MoI -XIX-F-1-b-45.-doboz.

34. kimutatás a csehszlovák jóvátételre 1946. február 1-ig teljesített előszállításokról. budapest, 1946. február 19. j elöletlen, irat, aláírás nélkül. MoI -XIX-F-1-b-45.-doboz.

35. lk ar T-kimutatása a csehszlovák jóvátételi előszállítások dollár-számláiról. 760/946. sz. irat. budapest, 1946. március 18. MoI -XIX-F-1-b-45.-doboz.

36. 57.-sz.-feljegyzés a jóvátételi kormánybizottság 1946. január 28-i üléséről. d átum-nélküli, jelöletlen irat. MoI -XXIX-I-1-m-27.-doboz, 191-192.-lap.

37. csehszlovák jóvátételi szállítások valós belföldi értéke 1000 dollárban. a jóvátétel árkérdései. XXIX-I-1-m-27.-doboz, 16.-lap.

Árucsoport	Összes kötelezett-ség	Ebből kiértékelve (3)	Valós belföldi ár (4)	Szoró-szám (4):(3)
	1000 dollárban			
Vasúti gördülőanyagok	6.311,5	5.685,0	11.470,0	2,02
Fémtermékek (pl. hengerelt áru)	2.294,6	881,7	1.425,0	1,62
Hajók, úszó berendezések	1.503,4	1.242,0	1.738,8	1,40
Közúti járművek	306,-	126,0	201,6	1,60
Bánya- és építőipari gépek	123,5	–	–	–
Villamos gépek, szerelési anyagok	253,3	15,0	24,0	1,60
Szivattyúk, kompresszorok	32,7	32,7	32,7	1,0
Műszerek, finommechanikai cikkek	985,5	862,5	862,5	1,0
Építési és egyéb anyagok	648,8	–	–	–
Lakás- és irodai berendezések	4,5	–	–	–
Hidak	500,0	–	–	–
Alumínium és nyersanyagai*	6.770,0	–	–	–
Különféle cikkek	466,1	200,0	200,0	1,0
Mezőgazdasági cikkek és termékek	7.878,2	2.578,0	3.556,4	1,38
Állatok	165,9	132,0	253,8	1,92
Nyersolaj és termékei	1.720,0	1.720,0	1.720,0	1,0
Összesen	30.000,0	13.474,9	21.484,8	1,59 (átlag)

*erről-a-tételről-utóbb-lemondott-a-csehszlovák-fél.

1946- elején- a felek- tovább- folytatták- a tárgyalásokat,- és- ismét- sikerült- valamelyest közelíteni- az- álláspontokat.- a- csehek- végül- elfogadták- a- korábbi- 100.000- dolláros magyar-javaslatot-az-ipari-jóvátétel-fejében-eszközölt-előszállításokra,-ezen-felül-beleegyeztek-abba-is,-hogy-a-leszállított-mennyiség-felét-csereszállításokkal-kompenzálják, másik-felét-pedig-a-jóvátételbe-számítják-be.-a-magyar-elképzelés-úgy-hangzott,-hogy az-első-jóvátételi-év-végéig,-azaz-1946.-január-20-áig-összesen-500.000-dollárnyi-ipar-cikket-szállítanánk-ki,-amiből-a-fentiek-alapján-200.000-dollár-kerülne-árucsere-forgalomban-elszámolásra-és-ugyanennyi-(plusz-az-alapnak-tekintett-100.000-dollár)-jóvátételre.-a-csehszlovákok-megismételték,-hogy-a-korábbiakban-foglaltak-szerint-minden nélkülözhető-árut-elfogadnak-(így-pl.-akár-kozmetikai-cikkeket-is).-Magyarországon megkezdtek-ugyan-a-fellelhető-iparcikkek-felvásárlását,-a-pénzügyi-nehezségek,-főként az-infláció-elszabadulása-miatt-azonban-nem-sikerült-feltölteni-a-tervezett-félmillió-dolláros-keretet.-január-16-áig-a-hátralékokkal-együtt-60-milliárd-pengőt,-azaz-mintegy 300.000- dollárt- tudtak-erre- a- célra- fordítani.- (a- dollár- árfolyama- ekkor- hivatalosan 200.000-pengő-volt,-a-feketepiaci-azonban-már-ennek-többszöröse.)-ajánlat-pedig-lelt volna-a-különféle-üzemek-réséről,-a-pénz-azonban-sokszor-hiányzott-a-kifizetésekhez.-a-magyar-szállítócégek-ajánlataikat-az-lk ar T-exportosztályára-küldhették-be,-ahol-a-műszaki-csoport-megvizsgálta-azokat,-majd-az-lpM-Iparügyi-osztálya-döntött-a-kivitel engedélyezéséről.-az-így-elfogadott-ajánlatok-kerültek-a-csehszlovák-delegáció-elé,-akik nyilatkoztak-arról,-megfelel-e-csehszlovákiának-a-felajánlott-tétel.-a-pénzügyi-fedezet-ről-az-lpM-jóvátételi-és-Hitelosztálya-gondoskodott.-Mivel-a-pénzügyi-ellátmányok-igen

vontatottan-érkeztek-meg,-egy-időre-fel-kellett-függeszteni-az-átvételeket,-hogy-a-korábban-leelőlegezett-és-átvett-tételeket-kifizethessék.³⁸

1946-márciusában-ártárgyalásokat-folytattak-a-felek,-melyek-során-a-legtöbb-tétel-ről-megegyeztek,-egyeseket-pedig,-pl.-a-korábban-kilátásba-helyezett-hídépítést,-törölték.-Összességében-12.801.080-dollárról-állapodtak-meg,-a-maradék-összege-ről- ezt követően-a-kérdéses-tételek-kapcsán-értekeztek-a-továbbiakban.³⁹ bisztricky-követség-tanácsos-egy-átiratban-igazolta-néhány-leszállított-tétel-átvételét.⁴⁰

a-jóvátételi-egyezmény

a-magyar-és-csehszlovák-delegáció-végül-hosszas-előkészítést-követően-1946.-április 6-án-írta-alá-a-magyar-csehszlovák-jóvátételi-egyezményt.-ennek-alapján-Magyarország-szállítási-kötelezettségei-a-következőképpen-alakultak-(millió-dollárban):

Árucsoport	1946	1947	1948	1949	1950	Összesen
Gépi berendezések	1,2	1,6	1,5	1,4	2,6	8,3
Vasúti felszerelések	0,5	1,3	2,1	1,7	1,5	7,1
Hajók, úszódaruk	0,2	0,1	0,1	0,6	0,6	1,6
Fémfegyvertármányok	0,2	0,6	0,9	0,3	0,2	2,2
Mezőgazdasági cikkek	0,9	1,8	2,0	1,6	1,7	8,0
Különféle (szén, olaj stb.)	1,1	0,5	0,4	0,4	0,4	2,8
Összesen	4,1	5,9	7,0	6,0	7,0	30,0

az-1945-ben-teljesített-előszállítások-értékét-az-1946-os-kontingensbe-számították-bele. ezek-utólagosan-megállapított-értéke-mintegy-430-ezer-dollárt-tett-ki,-és-az-előzetes-megállapodás-értelmében,-a-0,1-millió-dollár-értéken-felüli-részének,-vagyis-0,33-millió-dollár-értékű-szállításnak-fele-része,-tehát-0,17-millió-dollár-jóvátételi-teljesítésként-fog-elszámoltatni,-a-másik-fele-a-két-ország-közi-kereskedelmi-áruforgalom-részeként-tekintendő”.⁴¹ egyesek-szerint,-bár-a-szóban-forgó-170-ezer-dollár-nem-jelentett-vészesen-komoly-tételt,-ez-az-eljárás-barátság-talan-gesztus-volt-a-csehek-részéről,-még-akkor-is,-ha-a-kereskedelmi-forgalomra-eső-rész-is-közvetve-a-jóvátételi-célokat-szolgált-a-n-agyobb-nehézségeket--és-vitákat--okozott-viszont,-hogy-az-1946-nyarán-összén-a-szovjet-és-jugoszláv-vonalon-elért-ún.-progresszív-teljesítés-elvét-a-csehszlovákok-hivatalosan-nem-adták-meg

38. Ik ar T-jelentés-a-csehszlovák-jóvátételi-szállításokról.-budapest,-1946.-január-16.-j-előletlen irat,-az-aláírás-nem-olvasható.-Mo I -XIX-F-1-b-45.-doboz.

39. Feljegyzés-az-1946.-március-6-án-és-8-án-folytatott-ártárgyalásokról.-(1945.-december-1-jei és-21-ei-jegyzék-szerint.)-budapest,-1946.-március-9.-j-előletlen-irat,-aláírás-nélkül.-Mo I -XIX-F-1-b-45.-doboz.

40. 17.310/vIII-946.-sz.-irat.-budapest,-1946.-március-4.-Mo I -XIX-F-1-b-45.-doboz.

41. Magyarország-jóvátételi-terhei.-budapest,-1947.-március-3.-aláírás:-dr.-borbás.-Mo I -XXIX-I-1-m-27.-doboz,-21.-lap.

a-magyar-félnek.-Igaz,-a-gyakorlatban-végül-(1947-tavasztól)-érvényesülhetett-a-javaslat, és-a-teljesítés-határidejét-is-sikerült-két-évvel-kitolni.-az-előszállítások-jóvátételként-elszámolt-részt-a-jugoszlávokhoz-hasonlóan-ebben-az-esetben-is-az-1946.-évi-kontingensbe számították-be.-ezek-alapján-a-csehszlovákiával-szemben-fennálló-kötelezettségek-a-következőképpen-alakultak-(millió-dollárban):

Év	Ipar		Mezőgazdaság		Összesen	
	Eredeti	8 éves	Eredeti	8 éves	Eredeti	8 éves
1946	3,2	1,5	0,9	0,7	4,1	2,2
1947	4,1	2,4	1,8	0,9	5,9	3,3
1948	5,0	3,4	2,0	1,1	7,0	4,5
1949	4,4	3,8	1,6	1,2	6,0	5,0
1950	5,3	3,6	1,7	1,4	7,0	5,0
1951	–	3,7	–	1,3	–	5,0
1952	–	3,6	–	1,4	–	5,0
Összesen	22,0	22,0	8,0	8,0	30,0	30,0
Százalék	73,3	73,3	26,7	26,7	100,0	100,0

az-első-tényleges-szállítási-évre,-azaz-1946-ra-csehszlovákia-esetében-a-különböző-számtartási-módszerek-alapján-is-csaknem-azonos-összegű-kontingensek-léptek-életbe:⁴²

Kötelezettségek Csehszlovákia felé*	Millió dollár
Teljes kötelezettség	30,0
1946-os eredeti kötelezettség	4,1
1946-os összeg (7 éves terminus alapján)	3,0
1946-os összeg 7 évre, progresszív alapon	3,0

ennek-oka-az-volt,-hogya-csehszlovákiával-szembeni-1946-os-eredeti-kötelezettség-is-csak-mintegy-felét-tette-ki-a-következő-évek-összegének.-ezért-a-nyolcéves-terminushoz-képest-a-progresszív-összeg-sem-lelt-csökkentve.

Mint-fentebb-látható-volt,-csehszlovákia-szívesen-kapcsolta-össze-a-jóvátételi-szállításokat-a-kereskedelmi-forgalommal.-ennek-szellemében-merült-fel-a-két-ország-között-1946-szeptemberében-egy-ún.-cukorkompenzációs-egyezmény-létesítése.(1945-őszén-már-volt-hasonló-kísérlet,-ám-jóval-kisebb-nagyságrendben.)-az-új-tervezet-lényege-az-volt,-hogya-egyes-mezőgazdasági-cikkek-értékének-50-százalékát-a-jóvátételbe-számítanak-bele,-a-másik-felét-cukorral-kompenzálná-a-csehszlovák-fél.-érdekesség,-hogya-gyakorlatilag-pontosan-azokat-az-agrártermékeket-vették-a-megállapodás-hatálya-alá,-amelyek-az-1945-ös-tervezetben-is-szerepeltek:-2-2-vagon-szárnyaskonzerv-és-paradicsomsűrítmény,-10-vagon-jonatánalma,-50-vagon-vegyes-pulp,-100-hek-

42. Magyarország-jóvátételi-terheinek-alakulása.-budapest,-1946.-július-4.-aláírás:-d.r.-r ieger. MoI-XXIX-1-1-m-27.-doboz,-9.-lap.

toliter-barackpálinka,-30-hl-borpárlat,-20-vagon-bor.-a-felsorolt-árak-50-százalékos ellenértéke-fejében-csehszlovákia-32-vagon-cukrot-bocsátana-Magyarország-rendelkezésére-(a-szállítási-költségeket-franco-csehszlovák-magyar-határparitásban-rendezi). az-árszámítás-esetében-mindig-a-jóvátételi-árakból-kell-kiindulni-(tehát-a-mindenkori kereskedelmi-áraknak-ez-esetben-nincs-jelentőségük),-mivel-a-kompenzáció-közvetlenül-kapcsolódik-a-jóvátételhez.-a-fenti-mennyiségből-„az-eddig-teljesített-magyar-szállítások-egyidejű-elismerése-mellett-(csehszlovákia)-legkésőbb-két-héten-belül-12-vagon cukrot-útnak-indít-azzal,-hogy-a-további-cukorszállítás-a-magyar-áru-leszállítása-után válik-esedékessé”.-az-áru-csereforgalmi-Intézet-azt-javasolta,-hogy-az-ellenértéket-fizesék-be-az-ő-postatakarékpénztári-számlájára,-ebből-kiegyenlíti-a-szállítmányozási-s vámköltségeket-és-az-illetékeket,-végül-a-fennmaradó-összegből-a-jóvátételi-Hivataltól (j H)-kapott-ellátmányát-ellentételezné.-a-közellátásügyi-Minisztérium-azonban-elvetette-ezt-a-javaslatot.-szerintük-ezt-az-összeget-külön-csekszámlán-kellene-kezelni-mint állami-bevételt,-a-kompenzációra-kerülő-50-százalékos-részt-pedig-el-kell-választani-a jóvátételre-eső-hányadtól.⁴³ az-illetékes-magyarországi-szervek-közt-ugyanakkor-szintea-tervezet-megszületése-pillanatában-vita-robbant-ki,-vajon-vámmentes-e-a-kérdésetétel-vagy-sem,-illetve-a-későbbiekben-esetleg-mely-további-kontingenseket-lehetne-a megállapodás-hatálya-alá-vonni.-végül-több-hónapos-vita-után-a-kérdés-lekerült-a-napi-rendről,-így-a-tranzakció-nem-jött-létre.⁴⁴ a-csehszlovák-jóvátétel-teljesítése-során-mindvégig-jellemző-volt-egyébként,-hogy-az-eredetileg-megállapított-árakontingensek-nem voltak-kőbe-vésve,-gyakran-más-termékekkel-vagy-más-módon-kompenzáltak-tételeket, adott-esetben-egyéb-szolgáltatásokkal,-esetleg-készpénzfizetéssel.

utóbbi-megoldást-Prágában-kifejezetten-örömmel-fogadták.-a-j H-a-pénzügyminiszterrel-és-a-Gazdasági-Főtanáccsal-egyetértésben-határozott-arról,-hogy-csehszlovákia részére-500-ezer-dollárt-fizetnek-ki-készpénzben-jóvátétel-címén,-ami-az-1946.-évi-2 millió-dolláros-keretbe-számít-bele,-ebből-pedig-Magyarország-eddig-csak-félmilliót-teljesített.-„a-tranzakció-feltűnő-és-elvi-szempontról-igen-fontos-vonatkozása-az,-hogy-az áruszállítás-elmaradása-ellenében,-tekintettel-az-áruszállításnál-az-árak-ismeretes-aláértékelése-folytán-mutatkozó-értékkülönbségre,-a-jóváírt-dollárösszege-nél-egy bizonyos %-kal magasabb összeget fogunk fizetni.”-(kiemelés-az-idézetben-tőlem--G.-P.)-a-csehek-először-60%-os-felárat-kívántak,-amit-utóbb-mérsékeltek.-a-jóvátételi-Hivatal-szerint-cca-15%-os-felárba-bele-fognak-menni.--a-Hivatal-véleménye-szerint-a-tranzakció, tekintettel-arra,-hogy-az-áruszállításnál-átlagban-mintegy-40-45%-os-aláértékelés mutatkozik,-rendkívül-kedvező,-javaslatukat-ezen-az-alapon-terjesztették-a-Gazdasági Főtanács-elé,-mely-ahhoz-hozzájárult.⁴⁵

az-Mn b t-csak-késve-értesítették-a-tranzakcióról,-így-nem-is-vett-részt-a-tárgyalásokban.-a-jóvátételi-Hivatal-kérte-a-GF-hozzájárulását,-hogy-hasonló-felár-mellett-a jugoszlávokkal-is-megegyezhessenek-7-800.000-dollár-erejéig.-a-GF-még-nem-döntött

43. cukorkompenzációs-egyezmény-tervezete-csehszlovákiával.-jelöletlen-irat,-két-olvashtatlan-aláírással.-budapest,-1946.-szeptember-(nap-nélkül).-MoI-XIX-I-1-o-6.-doboz.

44. Feljegyzés-1947.-március-7-ei-dátummal.-jelöletlen-irat,-aláírás-nélkül.-MoI-XIX-I-1-o-6.-doboz.

45. effektív-dollár-fizetés-cseh-jóvátételre.-H.-n.,-1946.-szeptember-4.-aláírás:-d r.-r ieger.-MoI z12-87.-(volt-18.)-doboz,-256-257.-lap.

a kérdésben. - a dolog előnyös vagy hátrányos volta attól függ, érveltek, hogy a készpénzfizetéssel milyen típusú áruk szállítását tudják mellőzni. - a későbbiekben, mivel ez a gyakorlat precedenst teremthet, nagy óvatossággal kell eljárni -- hangzott a Főtanács véleménye.⁴⁶

1947. januárjáig az addig összesített adatok szerint a magyar fél (az előszállításokkal együtt) 2.004.930,92 dollárnyi jóvátételt teljesített csehszlovákia felé, ebből 500.000 dollárt készpénzben, közel 1 milliót pedig iparcikkekben adott át, a többi agrártermékekkel és egyéb szolgáltatások teljesítésével (javítás, felújítás, újjáépítés) fedezte, összességében 32.004.019,33 Ft-értékben. az ipari vonalon átadott termékek összértéke 966.718,03 jóvátételi dollár, azaz 18.712.655,43 Ft, a mezőgazdaságból származó cikkeké pedig 446.428,27 jóvátételi dollár (13.291.363,90 Ft) volt. az összevetésekből -- kis-korrekcióval -- körülbelül kijön a jóvátételi dollár J. H. által számított, fentebb említett forintértéke. csehszlovák viszonylatban a költségvetés 50 millió forintos ipari és 11,5 millió mezőgazdasági jóvátétel finanszírozását tervezte be erre az időszakra.

Módosították ugyanakkor a Prágában 1946. április 6-án aláírt megállapodás 1. cikkelyét. a teljesítési idő hatról 8 évre nőtt, azaz 1945. január 20-ától 1953. január 20-áig, ezt követően 1946-ra 3, 1947-re 3,8; 1948-ra 4,4; 1949–51 között pedig évente 4,7-4,7 millió dollárt kellett fizetnie Magyarországnak. (ekkor lépett csak életbe az 1946 nyaratól szorgalmazott progresszív teljesítés elve.) „az 1946-os és 1947-es jóvátételi évek záró szállítási határideje akként módosul, hogy az 1946-os jóvátételi év 1947. június hó 20-án, az 1947-es jóvátételi év 1948. március hó 31-én záródik.”⁴⁷ ennek a megállapodásnak a mellékletében pedig feltüntették, hogy a Magyarország által az 1946-os jóvátételi évre csehszlovákia felé teljesített, összesen 3 millió dolláros összegből 1.521.998,37 dollár volt az ipari előszállítások értéke.⁴⁸

1947. május 29-én új jóvátételi egyezmény aláírására került sor a két ország között. ebben az 1945-ös előszállításokat szintén az 1946-os kontingens keretébe számították bele, így az összesen továbbra is 3 millió dollárt tett ki. 1947-re 3,8 millió esett, ebből 1,133 milliót, 1946-beszámításával együtt pedig összesen 4,133 millió dollárt fizetett ki addig Magyarország jóvátétel gyanánt csehszlovákia felé. az 1948. január 20-án lejárt 3. jóvátételi év végén még 25,873 millió dollár hátralék állt fenn, az 1948-as teljesítés fejében pedig a komáromi duna-híd helyreállításának kiadásait számították be (legalábbis ez volt betervezve).⁴⁹ az 1947-es évre folyamatban lévő szállítások összege: 498.083,23 dollár ipari és 283.486,20 dollár értékű mezőgazdasági tétel.⁵⁰

46. j. előtlen-irat, dátum és aláírás nélkül. - MoI - z 12-87. - (volt-18.) - doboz, -127. - lap.

47. egyezmény a magyar és a csehszlovák kormány között a jóvátételi szállítások határidejének meghosszabbítása tárgyában. - j. előtlen-irat. - budapest, -1947. május 9. - MoI - XIX-F-1-b-45. doboz.

48. csehszlovákiának Magyarország által az 1946. jóvátételi év terhére átadott áruk jegyzéke. j. előtlen-irat. - H.n., -1947. december 9. - MoI - XIX-F-1-b-45. doboz.

49. jóvátételi kötelezettségek állása 1948. november 15-én. - aláírás: dr. borbás. - budapest, 1948. november 16. - MoI - XIX-I-1-m-32. doboz, -425-426. - lap.

50. csehszlovákiának Magyarország által az 1947. jóvátételi év terhére átadott áruk jegyzéke. j. előtlen-irat, aláírás nélkül. - H.n., -1947. december 9. - MoI - XIX-F-1-b-45. doboz.

júliusban-körlevelet-adtak-ki-a-Gazdasági-Főtanács-határozatáról,-mely-elsősorban a-csehszlovák-magyar-lakosságcsere-re-vonatkozott,-de-a-jóvátételt-is-érintette.-a-kabinet-elvetette-az-ebben-az-irányban-készített-megegyezés-tervezetét.-a-visszautasítás oka-az-volt,-hogy-a-kormány-szerette-volna,-ha-az-aláírás-előtt-a-j H-a-pénzügyminiszterrel-is-megbeszéli-a-terv-pénzügyi-kihátasait.-azonban-nemcsak-erről-volt-szó.-„a Főtanács-megállapítja,-hogy-a-csehszlovák-magyar-lakosságcsere-egyezménnyel-kapcsolatos-áttelepítési-költségek-Magyarország-száma-olyan-súlyos-megterhelést-jelentenek,-hogy-azoknak-a-jóvátételi-kötelezettségek-teljesítésével-egyidőben-eleget-tenni nem-tud.-(...)ezt-a-körülményt-a-csehszlovák-kormány-tudomására-kell-hozni-és-egyben fel-kell-kérni,-hogy-az-áttelepítés-költségeire-a-csehszlovákia-területén-maradt-magyar vagy-on-terhére-folyósítson-előleget,-vagy-járuljon-hozzá-ahhoz,-hogy-a-lakosságcsere céljára-szükséges-összegek-a-jóvátételi-kötelezettségekből-levonhatóak-legyenek.” ezen-felül-a-GF-hozzájárul-ahhoz,-hogy-a-csehszlovák-nemzeti-bank-korábbi-10-millió koronás-kölcsőne-ügyében-150.000-jóvátételi-dollár-értékben-forintösszeget-utaljanak ki-a-lakosságcsere-ügyében-Magyarországon-működő-csehszlovák-küldöttségnek.⁵¹

1947-decemberében-a-prágai-magyar-nagykövet,-bolgár-elek-részére-küldött-feljegyzésben-foglalták-össze-a-csehszlovák-jóvátétel-eddigi-alakulását.-1946-április-6-án írták-alá-a-magyar-csehszlovák-jóvátételi-egyezményt.-eredetileg-6-év-alatt-kellett volna-30-millió-dollárt-kifizetni,-illetve-ezen-értékben-különféle-árakat-leszállítani.-1946-szeptemberében-a-magyar-kormány-mindhárom-érintett-fél-től-nyolc-év-teljesítési-időt kért.-a-szovjet-és-jugoszláv-relációban-ezt-október-novemberben-meg-is-adták-(utóbbiak-teljességgel-elfogadták-a-magyar-javaslatot),-a-csehszlovák-fél-azonban-csak 1947-május-29-én-bólintott-rá.-az-1946-os-kötelezettségeket-csehszlovákia-és-jugoszlávia-felé-is-csak-1947-júliusára-sikerült-letudnunk,-utóbbiak-irányába-technikai okokból.-az-1947-es,-időközben-már-letárgyalt-szállítási-tervezet-azonban-nem-került aláírásra,-mivel-„a-Gazdasági-Főtanács-5314/1947.-sz.-határozata-értelmében-felkérte-a-kormányt,-hogy-átiratban-tisztázza-az-áttelepüléssel-kapcsolatos-vagyon-kiadások kérdését,-melynek-rendezése-után-válna-csak-esedékes-sé-a-jóvátételi-szállítások további-folytatása”.-a-két-ország-közötti-viszony-érezhetően-megromlott,-a-jóvátételi-teljesítések-akadozni-kezdték.-a-feszültségek-miatt-felsőbb-utasításra-a-jóvátételi-Hivatal így-már-csak-csökkentett-szállításokat-eszközölt,-összesen-781.569-dollár-értékben.-a-jóvátételi-szállítás-határideje-1948-március-30.-volt.-)decemberben-vas-zoltán,-a-GF-főtitkára-további-250.000-dollárnyi-transzportot-engedélyezett.-a-csehszlovák-fél-kijelentette:-nem-kívánja-összefüggésbe-hozni-az-áttelepülések-ügyét-a-jóvátétel-kérdésével.⁵² a-magyar-vezetés-ezt-nem-fogadta-el-és-a-probléma-egészen-1949-nyaráig,-a-téma-végleges-rendezéséig-ellentétek-forrása-maradt.

Honvári-jános-a-következőképpen-foglalta-össze-a-kérdést.-„csehszlovákiának-az-első-évre-előírányzott-3-millió-dollár-értékű-jóvátételi-árakat-Magyarország-leszállította,

51. a-GF-5314/1947.-sz.-határozatáról-szóló-körlevél.-aláírások:-d-innyés-l-ajos-miniszterelnök,-a-GF-elnöke-és-vas-zoltán,-a-GF-főtitkára.-1118/el.-j.H./1947.-sz.-irat.-budapest,-1947-július-2.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.

52. Feljegyzés-dr.-bolgár-elek-rendkívüli-prágai-követ-részére.-jelöletlen-irat,-aláírás-nélkül.-budapest,-1947-december-12.-MoI-XIX-F-1-b-45.-doboz.

1947–1948-ban-azonban-a-felvidéki-magyarok-kitelepítése-és-jogfosztása-miatt-a-két ország-viszonya-annyira-megromlott,-hogy-Magyarország-északi-szomszédjával-jóváté-
teli-szállítási-egyezményt-nem-kötött,-kiszállításra-csak-alkalmanként,-a-felsőbb-ható-
ságok-utasítására-került-sor.-1947–1948-ban-csehszlovákiának-1-426-300-dollár
értékben-teljesített-Magyarország-jóvátételt,-így-ebben-a-relációban-a-nyolc-évre-átala-
kított-ütemezés-szerinti-teljesítéshez-képest-3,3-millió-dollár-hátralék-halmozódott-fel.
j ugoszláviának-1948.-május-1-jéig-18-675-270,23-dollár-értékben,-csehszlovákiának
4-698-961,19-dollár-értékben-teljesített-Magyarország-jóvátételt.”⁵³

a-csehszlovák-jóvátétel-lezárása:-a-csorba-tói-egyezmény

1949.-április-16-án-Magyarország-és-csehszlovákia-barátsági-szerződést-írt-alá.-ennek
szellemében-a-két-ország-a-jóvátétel-kérdését-is-rendezni-kívánta,-erről-titkos-megbe-
széléseket-folytattak,-melyekről-a-nyilvánosságot-egyik-országban-sem-tájékoztatták.-a
felek-kölcsönös-álláspontja-az-volt,-hogy-az-egymással-szembeni-követelések-közötti
különbségek-nem-jelentősek,-így-kölcsönösen-annulálhatják-azokat.-az-1949.-július
25-én-aláírt-egyezményben-csehszlovákia-hivatalosan-is-lemondott-egyebek-között-a
Máv-val-szembeni-114-millió-korona-követeléséről.-a-3.-cikkely-értelmében-„a-magyar
kormány-lemond-arról-az-aktív-egyenlegről,-amely-1949.-évi-június-23-i-napján-a
Magyar-nemzeti-bank-javára-a-csehszlovák-nemzeti-banknál-vezetett-lakosságcsere
elnevezésű-számlán-fennálló-és-az-áttelepült-személyeknek-az-erre-vonatkozó-megál-
lapodások-alapján-eszközölt-befizetéseiből-keletkezett”.-a-lakosságcsere-ügyében-köl-
csönösen-kizártak-minden-további-követelést-és-kártérítést.-kijelentették,-hogy-az-egy-
más-területére-korábban-elhurcolt-javakat-egyik-fél-sem-köteles-a-másiknak-vissza-
szolgáltatni.-az-egyezmény-6.-cikkelye-pedig-kimondta,-hogy-a-csehszlovák-kormány
lemond-a-csehszlovák-államnak,-a-csehszlovák-közjogi-személyeknek-és-a-csehszlovák
nemzeti-vállalatoknak-Magyarország-területén-lévő-ingó-és-ingatlan-javairól,-vállalatai-
ról,-vállalati-fiókjairól,-valamint-a-Magyarország-területén-lévő-vállalatokban-fennálló
közvetlen-vállalati-érdekeltségeiről.-az-egyezményhez-bizalmas-kiegészítő-jegyzőköny-
vet-is-csatoltak.”⁵⁴

Összességében-elmondható,-hogy-nyilvánvalóan-a-politikai-helyzet-nagymértékű
változása-következtében--1949-ben-már-egészen-más-körülmények-határozták-meg
Magyarország-és-szomszédjai-viszonyát,-mint-akár-csak-egy-két-évvel-korábban,-és-ez
a-jóvátétel-kérdésére-is-hatással-volt.-Mindkét-országban-lezajlott-már-a-rendszervál-
tás,-és-a-szocializmus-által-hangoztatott-„népek-barátsága”-és-az-internacionalizmus
sem-tűrte-meg-sem-a-nacionalista,-sem-az-egyéb-politikai-indíttatású-ellentéteket-a
békétábor-országai-között.-biztosra-vehető,-hogy-végső-soron-az-előírt-30-millió-dollár-

53. Honvári-jános:- Magyar-jóvátétel-a-II.-világháború-után.-www.-rubicon.hu,-2012.-évfolyam.
Hozzáférés:-2012.-március-21.

54. balogh-sándor-Földesi-Margit:-A magyar jóvátétel és ami mögötte van.-budapest,-napvilág
kiadó,-1998,-143–144.-p.,-az-idézet-konkrétan:-kinek,-mennyit-és-meddig-fizettünk-kártéri-
tést-a-második-világháború-után?-beszélgetés-Földesi-Margit-történésszel.-www.nemzeti-
dal.gportal.hu.-Hozzáférés:-2012.-március-20.

nak-csak-töredékét-fizettük-ki-csehszlovákiának,-Földesi-Margit-becslései-szerint-alig 2-3-millió,-egy-1948.-november-15-én-kelt-összeírás-szerint---lásd-a-49.-sz.-lábjegyzetben---addig-a-napig-4,133-millió-dollárt-teljesített-Magyarország-jóvátétel-címén, Honvári-jános-fentebb-idézett-írásában-pedig-4,698-millió-sösszeg-szerepel.-Pontos végösszeget-sem-az-Mnb,-sem-az-Ikar-T-vagy-az-Iparügyi-Minisztérium-nem-közlött,-de a-fenti-három-adat-hasonlósága-alapján-joggal-hihető,-hogy-a-valós-szám-nem-tér-el lényegesen-ezekről.-az-is-több-mint-valószínű,-hogy---figyelembe-véve-a-jóvátételi-dollár-valós-költségeit---a-nominálisan-elszámolt-összegnek-valójában-legálább-két,-két-és félszeresét-fizettük-ki-ténylegesen,-valódi-pénzben.-ez-óvatos-becslés-alapján-körülbelül-tízmillió-dollárnyi-valós-összeget-jelenthet,-a-korabeli-hivatalos-árfolyamon-számolva-mintegy-330-millió-forintot.-az-eleve-kisebb-számszerű-kötelezettség-és-a-jóval-kevesebb-tételszám-miatt-északi-szomszédunknál-nem-voltak-akkora-torzulások-az-árkérés-körül,-mint-a-csaknem-hétszer-ekkora-összegű-szovjet-kifizetések-esetében.-a magyar-fél-azonban-egyrészt-a-magasabb-előállítási-költségek,-másképp-a-mesterségesen-alacsonyan-meghatározott-1938-as-világpiaci-árak-figyelembe-vételével-mindenképpen-ráfizetett-a-jóvátételi-teljesítések-során-(bár-a-három-állam-közül---nominális-értelemben---talán-éppen-csehszlovákia-esetében-a-legkevesébe).

a-magyar-csehszlovák-gazdasági-egyezmények-(1946-1949)

akárcsak-a-szovjetunió-esetében,-a-jóvátételi-teljesítéssel-szorosan-összefüggnek, ezért-mindenképpen-említést-érdemelnek-a-Magyarország-és-csehszlovákia-között-aláírt-gazdasági-egyezmények.-a-jóvátételi-egyezménnyel-párhuzamosan-futó-szerződés megkötését-eredetileg-a-csehszlovák-fél-vetette-fel-abból-a-megfontolásból,-hogy-a-kereskedelmi-alapú-árcsere-forgalom-Magyarország-száma-olyan-árak-és-nyersanyagok-behozatalát-teszi-lehetővé,-melyek-végső-soron-a-jóvátétel-céljára-szállítandó termékek-előállítását-könnyítik-meg.-Mint-látható-volt,-a-csehszlovák-gyakorlat-a-rendes jóvátételi-szállítások-egy-részét-is-kereskedelmi-forgalomként-definiálta,-amikor-bizonyos-összeg-feletti-teljesítések-értékének-felét-jóvátételre,-másik-50-százalékos-hányadát-pedig-kompenzációs-szállítások-ellenértékeként-számolták-el-(noha-utóbbinál-is-a jóvátételi-árbázist-vették-alapul).

a-magyar-csehszlovák-kereskedelmi-egyezménnyel-kapcsolatban-már-igen-korán, 1945-augusztusában-tárgyalások-kezdődtek-(16-án-jegyzőkönyv-is-készült-áruszállítások-lebonyolításáról,-egyelőre-azonban-csak-magánkompenzációk-útján),-de-az-év végéig-ezek-folyamatosan-háttérbe-szorultak-a-jóvátételről-folytatott-megbeszélések-hez-képest.-az-erről-szóló-beszámoló-rámutatott-egy-igen-érdekes-tényezőre:-a-magyar relációra-a-csehszlovák-külkereskedelemnek---bár-ezt-nyíltan-nem-hangoztatták--azért-is-szüksége-volt,-mert-a-háborút-követően-frissen-újjaalakult-államnak-még-nem volt-ideje-a-(közös)-külkereskedelem-új-bőli-megszervezésére,-ráadásul-a-két-rész, csehország-és-szlovákia-között-akkor-még-szintén-majdnem-nulla-volt-a-kereskedelmi forgalom-értéke.-a-valuta-újraegységesítése-is-éppen-csak-megkezdődött-(ez-egészen 1945-októberéig-elhúzódt),-a-két-korábbi-pénz-(cseh-morva-és-szlovák-korona)-csak papíron-volt-egyenértékű,-a-gyakorlatban-mindkét,-még-működő-jegybank-korlátozta-a beváltást,-az-kölcsönösen-legálább-10%-„kezelési-költség”-levonása-mellett-és-korlátozott-összegekben-volt-csak-lehetséges.-a-magánforgalomban-pedig-már-20-százalékos

diszázsíóval-lehetett-csak-nagyobb-összegű-cseh-morva-vagy-szlovák-koronát-a-másik-ra-átváltani.-(a-Pozsony-Prága-közt-közlekedő-gyorsvonton-például-a-szlovák-kalauz még-cseh-területen-sem-fogadott-el-a-jegyért-cseh-morva-koronát.)-az-újjaalakult-ország külkereskedelme-is-csak-névtel-volt-egységes,-nem-tisztázták-a-belső-felosztás-mértékét,-többek-véleménye-szerint-a-csehek-igyekeztek-visszaszorítani-a-szlovákokat-az-1938-előtti-alacsony-szintre-(szlovákia-amúgy-is-kváz-külpia-cnak-bizonyult-a-csehek szemszögéből-ezekben-a-hónapokban).-ezért-Prágának-bármilyen-megoldás-jól-jött,-így még-a-nagyon-nehéz-helyzetben-lévő-magyar-gazdaságban-is-partnert-látott-a-csehek dolgát-persze-megkönnyítette,-hog-déli-szomszédjukat-nemzetközileg-is-kötelezték nem-csekély-összegű-jóvátétel-megfizetésére,-ettől-függetlenül,-ha-nem-is-egyforma mértékben,-de-a-rászorultság-kölcsönös-volt.

a-dokumentum-kiemelte,-hog-a-tárgyalások-során-a-másodlagos-jelentőség-miatt egyik-delegáció-sem-volt-maradéktalanul-felkészült,-a-felek-inkább-a-jóvátételi-kérdésekre-koncentráltak.-konkrét-megállapodásokat-1946-elejéig-nem-is-kötöttek,-inkább csak-afféle-puhatoló-z-jellegű-megbeszélések-zajlottak,-melyek-akkor-váltak-fontosabbá-egy-egy-rövidebb-időszakra,-amikor-csehszlovákia-éppen-utalt-rá,-hog-a-szerződés megkötése-sokat-lendíthetne-a-jóvátételben-mutatkozó-problémák-megoldásában.⁵⁵

az-egyezményt-végül-még-a-jóvátételi-egyezmény-előtt,-1946.-január-31-én-kötötték meg.-az-1.-§-szerint-„Magyarország-és-csehszlovákia-közös-gazdasági-érdekeinek-fejlesztésére,-valamint-az-1945.-január-20-án-kötött-fegyverszüneti-szerződés-12.-§-ában megállapított-jóvátételi-kötelezettség-magyar-részről-való-teljesítés-lehetővé-tételére-a két-ország-kormánya-gazdasági-keretegyezmény-kötését-határozta-el”.-a-megállapodás 10-évre-szól,-lejárata-1956.-január-20.-(ebben-is-a-jóvátételi-évek-struktúrájához-igazodott,-időben-azonban-túllépett-azon.-nem-sokkal-később-azonban-többször-is-módosították.)-a-kontingensek-alapján-Magyarország-60,-csehszlovákia-30-millió-dollár-értékű-áru-szállít-a-másik-félnek,-az-áruk-értékét-az-1938-as-dollár-árak-alapján-számolják ki.-a-magyar-résztől-szállítandó-mennyiség-felét-külön-listán-rögzítik,-a-másik-fele később-lesz-megállapítva.-egy-részét-Magyarország-feltétlenül-leszállítja,-a-többi-tételt külön-melléklet-sorolja-fel,-ezekből-„a-csehszlovák-kormány-mindenkor-kétoldalú-meg-egyezés-alapján-választása-szerint-a-szállítást-megelőző-év-november-20-án-a-meg-egyezés-szerinti-mennyiséget-lehívja”.-a-csehszlovák-fél-áruinak-meghatározása-éven-te-történik,-az-1946-os-évre-külön-listába-szedve,-a-további-évekre-vonatkozóan-pedig a-megelőző-év-november-20-ig-előírányzott-magyar-szállítások-értékének-50-százaléka az-irányadó.⁵⁶

ezt-követően-érdemleges-információk-az-egyezmény-végrehajtására-vonatkozólag sokáig-nem-bukkantak-elő-a-különb-féle-iratokból.-1947-novemberében-több-bizalmas levélváltás-is-lezajlott-Hardi-r-óbert-miniszteri-tanácsos-és-Fedor-Martis,-a-csehszlovák kereskedelem-politikai-delegáció-elnöke-közt.-Hardi-a-jóvátételi-és-a-gazdasági-egyezmény-egymástól-független-működésére-utalva-üzent-Martisnak: „elnök-úr,-van-szerencsém-közölni-Önnel,-hog-a-Magyar-k-öztársaság-kormánya-kijelenti,-hog-a-ezen-meg-

55. beszámoló-a-magyar-csehszlovák-kereskedelmi-tárgyalásokról.-j-előletlen-irat,-olvashatatlan aláírással.-k-ézzel-írt-dátum:-1945.-augusztus-29.-XIX-F-1-kk-8.-doboz, 8/a.-mappa.

56. Gazdasági-egyezmény-Magyarország-és-csehszlovákia-közt.-MipM-8099/1946.-sz.-irat. budapest, 1946.-január-31.-Mol-XIX-F-1-b-45.-doboz.

állapodás- alapján- történő- magyar- áruszállítások- nem- akadályozzák- a- Magyar köztársaságnak- a- csehszlovák- köztársasággal- szemben- fennálló- jóvátételi- kötelezettségei- teljesítését.- (...)”⁵⁷ Még- ezen- a- napon- több- bizalmas- jellegű- levélváltás- is- lezajlott Hardi- és- Martis- között.- Mivel- addigra- a- két- állam- viszonya- erősen- megromlott,- talán gesztusnak- is- szánták- magyar- részről- a- kijelentést,- ekkor- azonban- valós- kereskedelmi (és- jóvátételi)- forgalom- már- alig- zajlott- a- felek- között,- a- források- pedig- gyakorlatilag semmit- nem- közöltek- az- egyezmény- kapcsolatban.- így- nem- állapítható- meg- például az- sem,- hogy- összességében- a- csehszlovákia- irányába- leszállított- jóvátételi- termékek mekkora- hányada- származott- az- egyezmény- keretében- behozott- nyersanyagokból,- illetve- ennek- alapján- Magyarországnak- pontosan- milyen- összeget- jelentett- ezeknek- az áruknak- az- előállítás- a- További- kutatások- ebben- az- irányban- mindenképpen- indokoltak lennének.

I átható- tehát,- hogy- akárcsak- a- jóvátételi- szállítások,- a- rendes- kereskedelmi- forgalom- is- erőteljesen- visszaesett- 1947-től,- amikor- a- lakosságcsere- körül- kibörtant- viták súlyos- feszültséget- eredményeztek- a- két- ország- viszonyában.- d okumentumok- is- csak elvétve- bukkantak- fel- a- korábbiakhoz- képest,- így- a- forgalom- minden- bizonnyal- szinte teljesen- leállt- (az- 1949-es- rendezés- során- nyilvánosságra- került- adatok- is- ezt- a- feltevést- erősítik).- 1948.- április- 14-én- tartották- meg- a- magyar- csehszlovák- ötéves- gazdasági- együttműködés- tárgyában- a- harmadik- értekeztet,- részleteket- azonban- ekkor- sem közöltek- róla.- valószínűsíthető,- hogy- a- fentiek- miatt- nem- tudtak- dűlőre- jutni- a- vitás- kérdésekben.⁵⁸

a- levéltári- dokumentumok- még- két- megállapodásról- tesznek- említést.- 1948. november-20-án- új- egyezményt- írtak- alá- a- felek,- ennek- összértéke- 300-millió- dollárról (!)- szólt.- a- végrehajtással- és- a- részletekkel- kapcsolatban- azonban- semmilyen- adatot nem- közöltek.- a- megadott- érték- irreálisan- magasnak- tűnik.- Magyarország- összes- előírt,- végül- 8- év- alatt- teljesítendő- jóvátételi- kötelezettsége- volt- ennyi,- de- még- a szovjetunióval- folytatott- rendes- (jóvátételen- kívüli)- kereskedelem- egyéves- forgalma sem- közelítette- meg- ezt- az- összeget.- 1949.- július- 19- 25.- között- vegyes- bizottsági- tárgyalásokat- folytattak- a- felek,- ezek- alapján- felemelték- néhány- szállítandó- tétel- kontingensét,- egyes- termékekét- igen- jelentősen,- a- korábbinak- 5- 10-szeresére- is.⁵⁹ r észletek azonban- erről- a- megállapodásról- sem- ismertek.

1949.- december- 3-án- Magyarország- és- csehszlovákia- újabb- árucse- és- fizetési megállapodást- kötött- 1950-re.- a- kontingensek- kölcsönösen- 1,8- milliárd- csehszlovák koronát- tettek- ki.⁶⁰ (100-forint- ekkor- hivatalosan- kb.- 425-koronát- ért.)- érvényességének időtartama:- 1950.- január- 1.- -- 1950.- december- 31.- ezáltal- az- 1947.- november- 1-jén kötött- és- 1948.- november- 23-án- meghosszabbított- fizetési- megállapodás- érvényessé-

57. bizalmas- levél- Hardi- r öbertől- Fedor- Martisnak,- a- csehszlovák- kereskedelem- politikai- delegáció- elnökének.- budapest,- 1947.- november- 1.- Mol - z 12-87.- (volt- 18.-) doboz,- 104.- lap.

58. a- magyar- csehszlovák- ötéves- gazdasági- együttműködés- tárgyában- tartott- 3.- értekeztet,- 1948.- április- 14.- H.- n.,- 1948.- április- 21.- Mol - z 12-87.- (volt- 18.-) doboz.

59. végrehajtási- utasítás- az- 1949.- július- 25-én- budapesten- aláírt- magyar- csehszlovák- vegyes- bizottsági- jegyzőkönyvhöz.- budapest,- 1949.- július.- 29.- aláírás:- dr.- Hay- l ászló- államtitkár. Mol - z 12-87.- (volt- 18.-) doboz,- 34- 38.- lap.

60. j elöletlen- dokumentum,- Mol - z 12-87.- (volt- 18.-) doboz,- 172.- lap.

ge-is-kitolódott-1950.-december-31-éig.-a-korábbi-elszámolási-keret-viszont,-melynek értékeig- bizonyos- időszakig- bezárólag- a- felek- kamat- felszámítása- nélkül- tartozni engedték- a- másikat- (overdraft),-törlésre- került,- ehelyett- a- két- nemzeti- bank- vállalta, hogy- a- továbbiakban- minden- fizetési- megbízást- a- számla- egyenlegétől- függetlenül- végrehajt.⁶¹ k-özelebbit-azonban-(például-az-árúkontingensek-összetételéről)-ez-a-megállapodás-sem-közlött.-a-kereskedelmi-Minisztérium-mindenesetre-5-év-alatt-200-millió-dollárnyi- exporttal- s- ugyanekkora- behozatallal- számolt.⁶² valószínű, hogy- a- dolláralapú elszámolást- hamarosan- beszüntették,- mivel- a- hamarosan- meghatározóvá- váló- felettes szerv,- a- szocialista- országok- egymás- közti- áruforgalmát- (is)- irányító- kGst- rendszerében a- kölcsönös- rubelelszámolás- lépett- életbe,- és- minden- kGst-n- belüli- kereskedelmi ügylet-során- a- transzferábilis- rubel- lett- az- elszámolás- alapja.

Források

a-Magyar-országos-I-évéltár-dokumentumai-az-alábbi-egységekből:

XIX-F-1-b-45.-doboz;-XIX-F-1-kk-8.-doboz;-XIX-I-1-o-5.-doboz;-XIX-I-1-o-6.-doboz;-XIX-I-1-m-32.-doboz;-XXIX-I-1-m-27.-doboz;-z12-87.-(volt-18.)-doboz

Felhasznált irodalom

balogh-sándor-Földesi-Margit-1998.-*A magyar jóvátétel és ami mögötte van. Válogatott dokumentumok 1945–1949.*-budapest,-napvilág-kiadó.

Földesi-Margit-1998.-a-csehszlovák-magyar-jóvátételi-egyezmény-1946-ban.-*Múltunk*,-43.-sz. 194–217.-p.

Földesi-Margit-2001.-kifizetés-magánvagyonból.-Magyar-jóvátétel-csehszlovákiának-és-jugoszláviának.-*Magyar Nemzet*, 64.-sz.

Honvári-jános-2012.-Magyar-jóvátétel-a-II.-világháború-után.-www.rubicon.hu

krno,-dalibor-käfer,-István-1992.-*A békéről tárgyaltunk Magyarországgal.*-budapest, Magyarágkutató-Intézet.

Pető-lván-szakács-sándor-1985.-*A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945-1985. I. kötet. Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka 1945–1968.*-budapest, közgazdasági-és-jogi-kiadó.

61. az-1949.-december-3-i-magyar-csehszlovák-árucseré-és-fizetési-megállapodás.-dátum-nélküli,-jelöletlen-irat.-Mol-z12-87.-(volt-18.)-doboz,-32-33.-lap.

62. bo-1158/1950.-I.-sz.-elintézése.-H.-n.,-1950.-január-18.-Mol-z12-87.-(volt-18.)-doboz,-28-31.-lap.

Péter Gábor

Hungarian reparations to be paid to Czechoslovakia (1945–1949)

This study examines Hungary's obligation for reparations after World War II. The number of works devoted to the research of reparations has earlier been rather few and were focused first of all to its Soviet relation, therefore, the objective of this study is to provide deeper information based on primary archival resources on the process of the negotiations with Czechoslovakia, the strategy of the participating parties and their political–economical interests. Hungary after World War II was obliged to pay reparations to its neighbours in the total amount of 300 million American dollars, 200 millions of which was supposed to be paid to the Soviet Union, 70 millions to Yugoslavia and 30 millions to Czechoslovakia. On the obligation to pay reparations there was already a mentioning in the armistice agreement signed in January 1945, but the negotiations were delayed for long, an agreement was achieved in a relatively short time, in June 1945, only with the Soviet Union. The other two states had to wait until spring 1945. The agreement was delayed for differences both of political and economic nature. In case of Czechoslovakia, there was an especially sharp conflict because of the deportation of the population and the related restitution issues (costs of the deportation, fate of the various assets, political rights of the remaining Hungarian minority). But it was not of a less importance that the huge debt against the Soviet Union amounting 200 million dollars alone ruined the Hungarian economy still not fully recovered from the damages caused by the war.

a-munkácsi-püspökség-kísérletei-egy-önálló görög-katolikus-érsekség-felállítására- a-19.-század-közepéig

Ferenc Molnár

The-attempts-of-the-Mukachevo-diocese-to-establish-an-independent
Greek-catholic-archdiocese-before-the-middle-of-the-19th-century

282:281-

281.91(477.87)-

262.3(477.87)

keywords:-The-establishment-of-the-Mukachevo-diocese.-attempts-to-establish-a-Greek-catholic-archdiocese.
The-power-rivalry-of-the-Ruthenian-and-the-Romanian-Greek-catholic-church-in-Hungary.-András-Bacsinszky
(1732–1809).-Vazul-Popovics-(Basil,-1796–1864).

a-magyarországi-ruszinság-egyházszervezete-rögzös-utat-járt-be-az-1848-as-forradalomig.-amikor-őseik-a-13.-század-második-felében-nagyobb-számban-kezdték-megjeleni-északkelet-Magyarország-hegyvidéki-részein,-egyházilag-még-nem-voltak-megszervezve.-(Botlik-1997a,-9.-p.)-Mivel-görögkeleti-(ortodox)-vallásúak-voltak,-környezetük-nem-is-tartotta-őket-keresztényeknek.-Papjaik,-a-batykók,-hasonlóan-a-ruszin-jobbágyokhoz,-robotoltak-és-adót-fizettek.-k-iszolgáltató-volt-a-helyzetük-ortodox-püspökeiknek-is,-akik-kinevezésébe-és-tevékenységébe-gyakran-beavatkoztak-a-kegyúri-jogaikra-hivatkozó-munkácsi-várurak.-(Bendász-1999,-75.-p.;-Gönczi-2007,-22.-p.)-a-14-15.-század-fordulóján-azonban-kialakultak-helyi-vallási-központjaik,-melyek-közül-a-munkács-csernek-hegyi-kolostor-vált-a-ruszin-püspökök-székhelyévé.-(Kobály-2003,-356.-p.; Magyar-katolikus-l-exikon-[továbbiakban:-MkI]-2004,-IX.-kötet,-390.-p.)

az-egyházi-szervezet-kiépítésében-görög-katolikus-sá-válásuk-bizonyult-meghatározónak.-az-unió-nemcsak-vallási,-etnikai-és-kulturális-„védőbástyát”-jelentett,-hanem-egyházszervezetük-további-fejlesztését-is-lehetővé-tette.-(Pekar-1992,-84.-p.)

jelen-tanulmányban-az-ungvári-uniótól-kezdődően-az-osztrák-neoabszolutizmus-első-felég-kíváncsi-nyomon-követni-a-ruszin-egyházi-struktúra-kiépítésében-véghezvitt-legjelentősebb-lépéseket.-ennek-során-vázlatszerűen-kitérünk-azokra-az-eseményekre,-melyek-meghatározó-szerepet-játszottak-a-görög-katolikus-vallás-helyzetének-megszilárdításában-és-a-munkácsi-püspökség-felállításához-vezető-eseménysorozatban.-ezt-követően-ismer-tetjük-azokat-az-első-terveket,-amelyek-a-munkácsi-egyház-megye-érsekségre-emelésével-is-foglalkoztak;-megvizsgáljuk-a-ruszin-főpapság-1848-nyarán-megfogalmazott-elképzeléseit.-írásunk-e-szakaszában-a-munkácsi-püspökség-egyházszervezeti-törekvéseit-párhuzamba-állítjuk-a-román-görög-katolikusok-hasonló-céllal-indított-autonómiamozgalmával.

a-ruszin-egyházszervezet-kiépülése

a-magyarországi-ortodox-vallású-ruszinság-r-ómához-való-csatlakozása-az-1646.-évi-ungvári-unióval-vette-kezdetét.-az-egyesülés-ügyét-azonban-nem-mindenhol-támogat-

ták-egyformán,-ezért-a-vallási-unió-kérdése-mintegy-száz-évig-megosztotta-a-ruszin-ságot.-amíg-a-szepesség,-z-emplén-és-ung-vármegye-klérusa-már-a-17.-század-közepén egyesült-a-római-katolikus-egyházzal,-addig-a-Habsburg-ellenes-erdélyi-fejedelmek-–tartva-az-ellenreformáció-veszélyétől--az-ortodoxia-továbbélését-támogatták-beregben és-Máramarosban.-(Hermann-1973,-271-272.-p.;-ács-1996,-149.-p.)-a-küzdelemből-az uniót- támogatók- kerültek- ki- győztesen,- így- az- összes,- addig- görögkeletinek- maradt ruszin-csatlakozott-az-unitus-egyházhoz,-utolsóként-a-máramarosiak-1734-ben.-(kobály 2003,-356.-p.;-Gönczi-2007,-26.-p.)

a-szakirodalomban-általánosan-elfogadott-tény,-hogya-r-ómával-való-egyesülés-a nemzeti-fejlődést-nem-segítette,-hanem-hátráltatta.-érvként-hozzák-fel,-hogya-az-unió elszigetelte-a-kisszámú,-műveletlen,-politikai-szervezettenem-rendelkező-ruszinokat. ennek-legfőbb-oka,-hogya-klérus-számára-az-egyesülés-műveltség-és-egzisztencia-beli-felemelkedést-jelentett.-ezek-a-kedvezmények-a-munkácsi-klérus-feudális-társadalomba-való-betagozódásához-vezettek.-így-az-egyetlen-értelmiségi-rétegnek-számító papság- hátat- fordított- nemzetének,-s- elindult- az- asszimiláció- útján.-(Magocsi-1979, 16-17.-p.;-arató-1983,-54.-p.;-ács-1996,-149.-p.)-Hangsúlyoznunk-kell-azonban,-hogya volt-egy-tényező,-amely-változatlan-maradt-az-unió-után-is.-ez-a-görög-rítus,-azaz-a-keleti-szertartásrend-továbbélése,-amely-teljes-egészében-sértetlen-maradt.-(Pirigyi-1990, 11-12.-p.;-Pekar-1992,-84.-p.;-kobály-2003,-356.-p.;-r-omsics-2004,-81.-p.)-Miroslav Hroch¹ szavaival-ezt-a-„régietnikai-egység-maradékának”-is-nevezhetjük,-(Hroch,-2000, 10.-p.)-különösen-egy-olyan-korban,-amikor-a-legtöbb-személy-inkább-azonosította magát-vallási-hovatartozása,-mint-nemzetisége-alapján.-(Magocsi-1979,-21.-p.;-Gergely 2008,-15.-p.)

az-unió-évszázada-folyamán-nem-alakult-meg-a-ruszin-görög-katolikus-egyházszervezet.-az-új-egyházat-ugyanis-az-egri-püspök-fennhatósága-alá-rendelték.-a-ruszin-papság- ezzel- elégedetlen- volt,- és- megindította- a- harcot- az- önálló- munkácsi- püspökség megalapításáért.-k-üzdelmük-főleg-ideológiai-síkon-folyt;-régitörténelmi-jogaikra-hivat-

1. a-nemzetközi-szakirodalom-a-nemzeti-mozgalmak-tanulmányozásakor-általában-elfogadja Miroslav-Hroch-cseh-történész-periodizációját.-(r-ing-2004,-30.-p.)-Hroch-a-közép-és-kelet-európai-népeket-„nagy”-és-„kis”-nemzetek-csoportjára-osztja.-szerinte-a-„kis”-nemzetek három-dologban-különböznek-a-„nagy”-nemzetektől:-nem-rendelkezik-saját-nemességgel vagy-uralkodó-osztállyal;-nem-alapítottak-államot;-nem-hoztak-létre-fejlett-irodalmi-nyelvet.-e kritériumok-alapján-a-ruszinokat-a-„kis”-nemzetek-közé-kell-sorolnunk.-ugyanakkor-fontos kiemelni,-hogya-cseh-történész-a-„kis”-terminust-nem-mennyiségi-értelemben-használja. csak-azt-tartja-„kis”-nemzetnek,-amely-hosszú-ideig-alá-volt-vetve-az-„uralkodó”-nemzetnek, a-munkácsi-püspökség-ruszinjai-esetében-a-magyar-nak.-Hroch-a-politikai-kapcsolatok-kontinuitása-felől-is-megközelítette-a-problémát,-s-két-csoportba-különítette-el-a-„kis”-nemzete- ket.-ilyen-értelemben-a-ruszin-ság-azon-kategóriába-tartozik,-amely-„a-kapitalizmus-kora-előtt soha-nem-rendelkezett-a-független-politikai-képződmények-tárházával”.-a-másik-csoportot azon-nemzetek-képezik,-amelyek-a-középkorban-politikai-entitást-alkottak,-független-feudális-társadalmi-osztállyal-rendelkeztek,-de-még-modern-nemzetté-válásuk-előtt-elvesztették politikai-önállóságukat.-(Hroch-2000,-xiii;-9.-p.)

kozva-igyekeztek-bizonyítani-igazukat,-mely-végül-az-első-történeti-munkák-megszületéséhez-vezetett.²

az-önálló-munkácsi-püspökség-megalapításában-azonban-nem-az-ideológiai-viták játszották-a-döntő-szerepet.-s okkal-inkább-az-aktuális-politikai-helyzet.-az-1740-es-évek elején- a- megnövekedett- adókkal- és- a- romló- gazdasági- helyzettel- elégedetlen- ruszin parasztok,- valamint-az-alsópapság-egy-része-felkelések-sorában-vett-részt.-a-szociális sérelmek-hatására-egyre-több-elégedetlenkedő-kezdte-elveszíteni-hitét-az-unitus-egyházban,-sőt-egyes-helyeken--jelentős-szerb-és-orosz-közreműködéssel--az-ortodox-ához-való-visszatérés-lehetőségét-is-fontolgatták.-a-skizmatikus-mozgalmak-elterjedésétől-és-az-esetleges-cári-intrikáktól-tartva-bécsben-úgy-határoztak,-hogy-az-elégedetlen- ruszin- lakosságot- egy- önálló- püspökség- felállításával- próbálják- meg- kielégíteni. (Magocsi-1979,-25-26.-p.)-ennek-nyomán-Mária-Terézia- királynő- (1740-1780)-hathatós-segtségével,-1771-ben-sikerült-megvalósítani-a-Munkácsi-Görög-katolikus-egyház-megye- kánonszerű- felállítását.- a- korábbi- apostoli- helynök,- bradács- jános- (1732-1772),-püspök-lett.-n emsokára-bekövetkező-halála-azonban-nem-sok-időt-hagyott-számára- elkezdett- munkája- továbbvitelére.- bradács- püspököt- bacsinszky- andrás (1732-1809)-követte-a-főpásztori-székekben,-aki-az-egyházmegye-financiális,-oktatási-és-ideológiai- alapjait- rakta- le.- az- uralkodónő- bizalmát- élvező- bacsinszky- 1775-ben-ungvárra-helyezte-át-a-püspökség-székhelyét.-a-görög-katolikusok-megkapták-a-betiltott-jezsuita-rend-egykori-ingatlanait.-az-egyházmegye-hivatala-a-jezsuita-kollégiumban,-a-papnevelő-intézet-a-d rugeth-várban-kapott-helyet.-a-püspökség-igazgatására-héttagú-káptalant-állítottak-fel-(1776).-(Hodinka-1909,-622-625.,-759-772.-p.;-Magocsi-1979,-26-28.,-31.-p.;-Pirigyi-1990,-59-60.-p.;-Пария-1996,-13-14.-p.;-botlik-1997b,-80-84.-p.;-kobály-2003,-356.-p.;-MkI-2004,-IX.-kötet,-390-391.-p.)

bacsinszky-andrást-korának-első-számú-vallási-és-nemzeti-vezetőjeként-tartották számon.³ a-munkácsi-egyházmegye-kiépítése-mellett-különös-figyelmet-fordított-a-kultúra,-az-oktatás-és-a-nyelvművelés-ügyére.-j elents-mértékben-„hozzájárult-a-magyarországi-ruszinok-vallási-és-egyben-nemzeti-arculatának-megőrzéséhez”.-(kobály-2003,-356.-p.)-Tevékenységének-köszönhetően-a-munkácsi-püspökség-a-magyarországi-ruszinok-vallási-és-nemzeti-identitásának-meghatározó-pillérévé-vált.

2. a-19.-század-első-felében-a-munkácsi-főpapság-ruszin-öntudatának-nyomai-főleg-a-történelmi- ideológiában- jelentkeztek.- a- görög- katolikus- főpapság- egyes- kiemelkedő- tagjai (arsenyij-kocak,-bazilovics-jános,-I ucskay-Mihály)-érdeklődni-kezdtek-a-ruszin-nyelv-és-múlt iránt.-(Igaz,-ebben-nem-nemzeti,-hanem-egyházi-indíték-vezérelte-őket--M.-F.)-Grammatikát szerkesztettek,-történelmi-forrásokat-publikáltak.-Történeti-munkáikkal-igyekeztek-bizonyítani,- hogy- az- őslakos-ruszinok- élén- már- az- ókortól- kezdve- a- munkácsi- püspökök- álltak. koncepciójukat-több,-azóta-megcáfolt-tétellel-(pl.-ruszin-autochtonitás,-a-munkácsi-egyházmegye-ókori-eredete,-k oriatovics-legenda)-támasztották-alá.-ezzel-a-ruszin-görög-katolikus főpapság-lényegében- elvégezte- azt- a- munkát,- amelyet- a- szlovák- és- román- kollégáik- már jóval-előbb-megcsináltak.-volt-azonban-egy-nagy-különbség:-a-ruszin-tudósok-nem-vitatkoztak-a-magyar-leigázási-teóriával.-ez-kétségtelenül-a-ruszin-nemzeti-fejlődés-elmaradott-állapotáról-tanúskodik.-(Magocsi-1979,-41.-p.;-arató-1983,-105.-p.)

első-kísérletek-egy-görög-katolikus-érsekség-felállítására

a-munkácsi-egyházmegye-megszervezésével-a-ruszinok-biztosították-egertől-való-függelenségüket,- mindazonáltal- az- esztergomi- érsek- joghatósága- alatt- maradtak.- a magyar- hercegprímás- ellenőrzést- gyakorolt- egyházi- és- kulturális- életük- felett.- Ilyen körülmények-közt-a-ruszin-nemzeti-fejlődés-előmozdítása-az-egyházszervezeten-belüli-hathatósabb-érdekérvényesítéstől-volt-várható.

a-helyzettel-bacsinszky-püspök-is-tisztában-volt.-a-munkácsi-főpásztor-már-1773-ban-lépéseket-tett-egy-önálló-görög-katolikus-érsekség-alapítására.-Tervét-a-császári udvar-kedvezően-fogadta.-s-amikor-bécsben-felvetődött-a-magyarországi-és-galíciai görög-katolikusok-egy-érsekségben-való-egyesítése-(1779),-bacsinszky-püspököt-tartották-legalkalmasabbnak-a-közös-egyház-igazgatási-egység-vezetésére.-az-egyesülés azonban-a-magyarországi-hatóságok-és-a-római-katolikus-papság-makacs-ellenállása miatt-nem-valósulhatott-meg.- (Magocsi-1979,-30.-p.;-Pekar-1992,-84-85.-p.)

athanasius- Pekar- egyháztörténész- különféle- okokkal- magyarázta- a- tiltakozást. véleménye-szerint-a-magyar-főnemesség-egyik-érve-az-volt,-hogy-a-királyság-területén-élő ruszin-és-román-görög-katolikusok-már-rendelkeznek-metropolitával-az-esztergomi-hercegprímás-személyében.-„Idegen”-(értsd:-galíciai)-érsek-alá-rendelésük-„szerencsétlen következményekkel”-járhat-az-unió-száma-ra,-s-a-„magyar-alkotmány-sérelmét”-idéznélő. ezenkívül-a-magyarországi-ruszinok-és-románok-kulturális-és-vallási-élete-megköveteli-az esztergomi-érsek-„gondos-felügyeletét-és-ellenőrzését”.-(Pekar-1992,-85.-p.)

az-egyesüléssel-szemben-foglalt-álláspontot-Galícia-kormányzója.-a-leMBERGI-káptalan pedig-nem-fogadta-el-bacsinszky-érseki-jelölését.-ezért-a-galíciai-metropólia-visszaállítási-sakor-(1808),-a-császár-egy-külön-rendeletben-erősítette-meg-az-esztergomi-érsek-főhatóságát-a-munkácsi-püspökség-felett.- (Magocsi-1979,-30.-p.;-Pekar-1992,-85.-p.)⁴

a-magyarországi-és-a-galíciai-görög-katolikus-egyházmegyek-egyesítésének-lehetősége-1843-ban-került-új-ból-előtérbe.-a-kezdemenyező-ezúttal-XVI.-Gergely-pápa (1831-1846)-volt,-aki-az-osztrák-birodalom-unitus-püspökségeit-illetően-három-tervet készített.-a-pápa-javaslatai-közt-szerepelt-egy-görög-katolikus-patriarchátus-alapítá-

3. bacsinszky-tevékenysége-túlmutatott-a-munkácsi-egyházmegye-határain.-aktív-szerepet-vállalt-az-1775-1784-közt-működő-bécsi-görög-katolikus-főszeminárium,-az-ún.-barbareum felállításában.-ennek-eredményeként-a-munkácsi-püspökség-bécsben-tanuló-szeminaristái megismerkedhettek-a-galíciai-és-bukovinai-hallgatótársaikkal,-s-olyan-nagy-hatású-szláv tudósok-előadásait-hallgathatták,-mint-a-cseh-josef-dobrovský-vagy-a-szlovén-jernej-kopitar. a-barbareum-bezárása-után-bacsinszky-kieszközlte,-hogy-egyházmegyéje-papnövendékei l-embergben-folytathassák-tanulmányaikat.-a-magyarországi-és-galíciai-görög-katolikusok kapcsolatában-hangsúlyos-növekedés-volt-tapasztalható.- (Magocsi-1979,-29.-p.; Magocsi-Pop-2005,-25.-p.)

4. l-udwik-l-eon-szeptycki-leMBERGI-görög-katolikus-püspök-már-1773-ban-kezdemenyezte-a-galíciai-érsekség-visszaállítását.-„a-bécsi-udvarban-alaposan-meghányták-vetették-a-javaslatot, tervbe-veve-két-magyarországi-görög-katolikus-püspökség,-a-munkácsi,-fogarasi-és-a-délvidéki-svidnicei-hozzákapcsolásának-lehetőségét.”-a-heves-magyar-tiltakozás--mint-említettük--meghiúsította-a-magyarországi-egyházmegyek-galíciai-érsekségbe-való-integrálását. így-a-l-emberg-(l-wów)-székhellyel-létrejövő-metropólia-alá-a-leMBERGI,-przemysli-és-chełmi egyházmegyéket-rendelték.- (d.-Molnár-1995,-92-93.-p.)

sa,-vagy-legalább-egy-önálló-hatáskörű-prímás-kinevezése-a-birodalom-határain-belül élő-görög-katolikusok-száma-ra.-a-magyar-tiltakozás-megelőzésére-egy-harmadik-tervet is-felvázolt.-eszerint-két-görög-katolikus-érsek-kinevezésére-került-volna-sor;-az-egyik-a-magyarországi,-míg-a-másik-a-birodalom-fennmaradó-területén-élő-unitusok-felett-gyakorolt-volna-főhatóságot.-a-magyar-római-katolikus-főpapság-azonban-egyik-előterjesztésbe- sem- egyezett- bele,- így- a- királyságban- élő- görög- katolikusok- továbbra- is esztergom-kötelékében-maradtak.-(Pekar-1992,-86.-p.)⁵

a-munkácsi-püspökség-1848.-évi-indítványa-és-a-román-püspökök álláspontja

az-ungváron-ülésező-konzisztórium-úgy-vélte,-hogy-a-fennálló-szervezeti-struktúra-nem-mozdítja-elő-kellőképpen-az-anyagi-források-hiányával-küzdő-munkácsi-egyházmegye-gyarapodását.-a-megoldást-továbbra-is-egy-önálló-görög-katolikus-hierarchia-megte-remtésében-látták,-az-alkalmat-pedig-az-1848-as-helyzet-adta,-amely-változást-hozott-állam-és-egyház-viszonyában.

1848-tavasán-a-munkácsi-püspökség-káptalana-válaszút-elé-érkezett,-s-úgy-dön-tött,-hogy-az-egyházi-vagyon-kézbentartására-törekedő-magyarországi-katolikus-egyház-ellenében-a-szekularizáció-irányába-már-jelentős-lépéseket-tett-államot-fogja-támogat-ni.-a-magyar-liberális-vezetők-és-a-munkácsi-püspökség-között-egy-kölcsönösen-jó-kap-csolat-alakult-ki,-amely-a-magyar-függetlenségi-küzdelmek-végéig-megmaradt.-(vö. Molnár-2012,-289-298.-p.)

Talán-nem-véletlen,-hogy-Popovics-vazul-püspök⁶ és-főpapsága-elérkezettnek-látta-az-időt-a-magyarországi-katolikus-egyházszervezeten-belüli-hathatósabb-érdekérvé-nyesítésre.-az-első-lépést-az-1848.-június-3-i-káptalani-ülés-tette-meg,-amely-elhatá-rozta,-hogy-indítványozni-fogja-a-munkácsi-püspökség-érsekségre-emelését.-szorgalmazták-továbbá,-hogy-a-magyarországi-görög-katolikus-egyházat-a-jövőben-lét-rehozandó-munkácsi-érsekség-irányítása-alá-kell-rendelni.-k-érésük,-nyomós-okainak” kidolgozását-három-szentszéki-ülnökre-és-egy-szemináriumi-hittanár-ra-bízták.⁷

5. klemens-Metternich-osztrák-herceg,-államkancellár-egyetértett-a-pápa-azon-tervével,-mely-szerint-egy-címzetes-pátriárkát-neveztek-volna-ki-az-erdélyben-és-a-Monarchiában-élő-ruszi-nok,-románok-és-horvátok-száma-ra.-(adriányi-2009,-73.-p.)

6. Popovics-vazul-(bazil,-1796-1864):-1837-ben-lelt-a-munkácsi-egyházmegye-püspöke.-Görög-katolikus-megyes-püspökként-kapott-meghívást-az-1847-48.-évi-magyar-országgyűlés-fel-sőházába.-1848.-augusztus-14-től-az-elemi-oktatási-bizottságban-tevékenykedett.-szeptember-4-én-a-100-fős-bécsi-küldöttség-tagjává-választották,-de-nem-vállalta-a-részvé-telt.-1849.-március-26-tól--a-szakirodalom-száma-ra-ismeretlen-okok-miatt--fel-volt-ment-ve-a-felsőházban-való-megjelenéstől.-1849-májusában-üdvözölte-a-Habsburg-ház-trónfosz-tását-és-a-Függetlenségi-n-nyilatkozatot.-a-szabadságharc-leverését-követően-az-osztrák-hatósá-gok-igazoló-eljárást-indítottak-ellené,-majd-rehabilitálták.-1850-októbertől-látta-el-ismét-az-egyházmegye-vezetését.-(bendász-1997,-30-31.-p.;-Pálmány-2002,-1071.-p.;-s-olymosi-2009,-32.-p.;-Molnár-2011,-89-93.-p.)

7. kárpátaljai-állami-l-evéltár-(továbbiakban:-k-Tál),-F.-151,-op.-9,-od.-zb.-2520,-l.-75.;-Molnár-2012,-304.-p.

a-négy-klerikus-el-is-készítette-a-rá-bízott-munkát,-melyet-az-1848.-július-13-i-káptalani- tanácskozás- hagyott- jövő.⁸ a- folyamodvány⁹ előadja,- hogy- Magyarország- és erdély-uniójával-a-hazai-görög-katolikus-püspökségek-száma-ötre-nőtt,-s-az-ezekben-élő hívek-száma-eléri-a-másfél-milliót.-Még-sincs-külön-görög-katolikus-érsekségük,-holott a-galíciai-két-püspökségből-az-egyik-érsekség-és-a-magyarországi-ortodoxok-is-rendelkeznek-metropolitával.-Tekintettel-arra,-hogy-a-hazai-görög-katolikus-egyházmegyéek közül-lélekszámban-a-munkácsi-a-legnagyobb,-s-benne-az-unitusok-számára-legfontosabb-„ősi-orosz-és-oláh-nyelvek-használatosak”,-ezért-a-jövőbeni-a-munkácsi-érsekség lenne-legalkalmasabb-a-magyarországi-görög-katolikusok-irányítására.-Indokként-kerültek-még-szöbe-a-latin-és-keleti-szertartásrend,-valamint-az-egyházi-fegyelem-különbözőségeiből-adódó-problémák.¹⁰

a-káptalan-elküldte-a-folyamodványt-eötvös-j-özsef-vallás-és-közüoktatásügyi-miniszternek,-valamint-István-nádornak-és-v.-Ferdinánd-királynak.-az-indítvánnyal-érdemben a- magyar- kultuszminisztérium- katolikus- osztálya- foglalkozott,- amely- a- fogarasi- és- a nagyváradi-püspök-veleményét-is-kikérte.-I- eményi-j-ános-fogarasi-püspök¹¹ válaszában inkább-az-erdélyi-görög-katolikus-érsekség-visszaállítást-tartotta-célszerűnek.-I- eményi egy- külön- görög- katolikus- püspökség- alakítására- is- gondolt.- ezt- az- erdélytől Magyarországhoz- visszakapcsolt- részekből- kellett- volna- létrehozni.- (Hajdu- 1933, 84-85.-p.-; Molnár- 2012, 304-305.-p.)- utóbbi-területekből- erdélyi- vazul- nagyváradi püspök¹² is-külön-egyházmegyet-szervezett-volna.-elképzeléseit-a-vallási-és-közüoktatási-miniszterhez-írt-beadványában-(1848.-augusztus-13.)-fejtette-ki-részletesen.-ebben nagybányát-ajánlotta-az-új-püspökség-székhelyéül.-a-jövőbeni-nagybányai-egyházmegyéhez- csatolta- volna- a- munkácsi- püspökség- „oláh- ajkú”- egyházközségeit.¹³ erdélyi vazul-kiemelte,-hogy-az-aktuális-helyzet-alapján-I- ugoson-egy-újabb-püspökséget-kellene- felállítani,- a- fogarasi- püspökséget- pedig- érsekségi- rangra- kellene- emelni.- (Hajdu 1933, 84-85.-p.-; Meszlényi- 1928, 123-124.-p.)- n- ézete-szerint-a-fenti-intézkedések-

8. kTál ,F.-151,-op-9,-od.-zb.-2520,-l.-96.

9. a-munkácsi-püspökség-vallás-és-közüoktatásügyi-Minisztériumhoz-címzett-beadványa-megtalálható:-Magyar-országos-I-evéltár,-795-mikrofilm,-4094/1848.-sz.

10. kTál ,F.-151,-op.-9,-2520,-l.-75.-;Hajdu-1933,83-84.-p.-;Tamási-2011,-64.-p.-;Molnár-2012, 304-305.-p.

11. I- eményi-j-ános-(Ioan-I- emeni,-1780-1861):-1832-től-fogarasi-megyéspüspök.-1848-ban-a magyar-román-megbékélés-egyik-vezéralakja.-az-utolsó-erdélyi-országgyűlésen-erdély-és Magyarország-egyesítését-támogatta.-1848-őszén-az-osztrák-haderő-erdélyi-parancsnoka, Puchner-antal-báró-hivatalából-felfüggesztette,-s-igazoló-eljárást-indított-ellene.-1849-október-21-én-húsz-év-várfogságra-ítélték.-kegyelemben-részesült,-de-1850-márciusában-le-keltt- mondanía.-élete- hátralevő- éveit- a- bécsi- ferences- kolostorban- töltötte.- (Pirigy- 1990, 29-32.-p.-;MkI -2002,-vII.-kötet,-760.-p.-;adriányi-2009,-33-35.-p.)

12. erdélyi-vazul-(bazil,-eredetileg-argyelán-I-ászló,-1794-1862):-1842-től-nagyváradi-megyes püspök.-a-szabadságharc-alatt-a-magyar-oldalon-állt.-Ferenc-j-özsef-báró-rangra-emelte-és valóságos-belső-titkos-tanácsosnak-nevezte-ki-(1858).-1862.-március-27-én-halt-meg nagyváradon.- (Pirigy-1990,-44-45.-p.-;adriányi-2009,-66.-p.)

13. a-munkácsi-egyházmegye-román-nemzetiségű-hívei-e-kérésüket-már-1802-ben-megfogalmazták.- (Tamási-2011,-63.-p.)

kel-szorosabbra-lehetne-fűzni-a-román-nép-Magyarországgal-és-a-római-szentszékkal való-kapcsolatát.¹⁴

a-kultuszminisztérium-katolikus-osztálya-a-munkácsi-érsekség-felállítását-illetően elutasító-álláspontra-helyezkedett.-ellenben-támogatta-volna-a-román-püspökök-elképzeléseit,- „hogyzáltal-a-hitegyesülés-üdvös-célja--az-apostoli-királyok-mindenkorszándéka-szerint,-s-a-haza-érdekében-is--mindinkább-lehetségessé-váljék”-(Hajdu 1933,-85.-p.)-ezt-az-elhatározást-tükrözte-eötvös-józsef-Hám-jános-hercegprímáshoz¹⁵ írt-levele-is.-ebben-a-miniszter-ügy-nyilatkozott,-hogyz „szíves-méltánylattal-vettem”-a munkácsi-egyház-megye-káptalana,-illette-a-nagyvárad-és-fogarasi-püspökök-feladatait. ugyanakkor-kikérte-a-hercegprímás-véleményét-egy-leendő-balázsfalvi-érsekséggel-és nagybányai-püspökséggel-kapcsolatban.-j-avasolta,-hogyz-a-kérdéssel-érdemben-foglalkozzanak-a-szeptember-24-re-tervezett-zsinaton.-(Tamási-2011,-65.-p.)

Ismeretes,-hogyz-a-háborús-körülmények-miatt-a-nemzeti-zsinat-elmaradt,-így-a-görög-katolikusok-ügyében-ekkor-nem-születhetett-érdemi-döntés.

kitekintés-a-neoabszolutizmus-korszakára

az-önálló-görög-katolikus-érsekség-kérdése-világos-után-újból-felvetődött.-az-igények elbírálásánál-meghatározó-szerepe-volt-az-osztrák-kormányzatnak,-amely-az-egyház-politikát-az-1848-1849-es-érdemek-jutalmazására,-illette-büntetésére-is-felhasználta. (deák-2000,-227.-p.)-Ilyen-körülmények-között-a-szabadságharc-végéig-magyarbarát magatartást-tanúsító-munkácsi-püspökség-eleve-hátrányos-helyzetből-indult,-s-ennek megfelelően-nem-is-kacérkodott-az-önálló-hierarchia-gondolatával.-az-ellenforradalom szolgálatába-sodródott-román-görög-katolikusok-viszont-ügy-éreztek:-megnyerhetik-terveiknek-az-udvar-jóindulatát.-az-esztergomtól-független-egyházszervezet-megteremtését-az-erdélyi-román-nemzeti-mozgalom-követeléseiközé-is-beemelték.-ezzel-újabb-érvel-támasztották-alá-törekvéseiket.-(deák-2000,-229.-p.)

14. erdélyi-vazul-levelének-erre-vonatkozó-sorai:- „[...] -arról-van-szó,-hogyz-három-millió-r-omán ajkú-népet-szorosabb-kapcsolással-hozzánk-kössük-e,-vagy-azt-elbocsássuk?-a szabadságnak-felderült-nagy-napja-Hazánkba-a-különféle-nemzetiségeket-életre-riasztotta. nemzetiségi-egyesülés-eszméi-forognak,-fel-fogva-minden-ajkú-nép,-hogyz-egyesülnie-kell, hogyz-létezni-meg-ne-szűnjön,-és-a-r-omán-népnek-egyesülése-meg-fog-történni,-tsak-az-a-kérdés,-hogyan?-a-r-ómai-széktől-elszakadás-által?-és-akkor-az-orientális-népek-nagy-család-jához-fog-tartozni-azokkal-érdekben-egyesülhetni,-melyek-a-magyar-és-többi-nyugati-civilisált népek-érdekeivel-ellentétben-állanak;-vagy-pedig-a-r-ómai-székkeli-egyesülés-által,-és-így-a-r-omán-és-Magyar-két-hú-Testvéreknek-frigyes-ösze-tartásában-egymásnak-főnnmaradása biztosítására?-e-kettő-közt-most-és-jókor-válasszon-a-magyar-kormány,-és-ha-ez-utóbbi-találja-üdvösebbnek,-sőt-egyedül-üdvösnek,-ne-késedelmezzen-azt-tenni-élelmezzen-azt-tenni-a-mi-célhoz-vezett,-akkor-mikor-még-valamit-meg-menteni-lehet.”-(Tamási-2011,-64.-p.)

15. Hám-jános-(1781-1857):-1828-tól-szatmári-püspök.-1848.-június-25-től-kinevezett-hercegprímás,-esztergomi-érsek.-k-invezéséhez-nem-kapta-meg-r-óma-hozzájárulását.-1849.-január-20-i-püspökkari-körlevelében-elfogadta-uralkodónak-Ferenc-j-özsefet,-s-felhívta-a-híveket-a-cs.-kir.-hadsereg-támogatására.-a-magyar-kormány-emiatt-hazaárulónak-nyilvánította. 1849.-május-1-jén-bécsbe-távozott,ahol-lemondatták-hivataláról.-ezután-visszatért-egyház-megyéjébe.-(MkI-1998,-lv.-kötet,-560-561.-p.;-sarnyai-1999.;-adriányi-2009,-11.-p.)

a-román-görög-katolikusok-egyik-legjelentősebb-vezetője-erdélyi-vazul-nagyvárad-i püspök-volt.-erdélyi-püspök-1849.-november-26-án-beadványban-fordult-a-nagyvárad-i kerületi-biztoshoz,-amelyben-kérte:-„emancipálják”-„az-orosz-egyházi-uralom”-alatt-élő görög-katolikus-románokat.-ennek-nyomán-a-munkácsi-egyházmegye-délkeleti-részén fekvő-plébániákat-helyezett-volna-román-egyházszervezeti-igazgatás-alá.-(d eák-2000, 230.-p.)

s citovszky-j ános- esztergomi- hercegprímás¹⁶ -- bécs- utasítására -- a- nagyvárad-i főpásztort-nevezte-ki-annak-a-bizottságnak-az-élére,-amely-a-román-görög-katolikus-hie-rarchia-kérdéséről-értekezett.-Fontos-megemlíteni,-hogy-a-testület-tagjai-nem-kizárólag a-fogarasi-és-nagyvárad-i-püspökségekből-kerültek-ki,-hanem-anderkő-Péter-márama-rosi-vikárius-és-Fásy-j ános-nagybányai-esperes-révén-a-munkácsi-egyházmegye-is-kép-viselve-volt.-az-1850.-június-10-én-nagyváradon-összeülő-tanácskozás-a-fogarasi-püs-pökség-érsekségre-emelésére,-valamint-két-új-püspökség¹⁷ létrehozására-tett-javasla-tot.-(veritas-1908,-47.-p.;-Pirigy-1990,-34.-p.)

a-nagyvárad-i-bizottság-által-megfogalmazott-terveket-a-későbbiekben-csak-néhány ponton-változtatták-meg-bécsben-és-esztergomban.-Mind-közül-talán-legfontosabb, hogy-az-egyik-püspökség-székhelye-nagybánya-helyett-szamosújvár-lelt.-e-változtatás kifejezetten-alexander-bach-belügyminiszter-kérése-volt.-„ezt-követően-bach-1850. december-5-én-terjesztette-elő-javaslatát-az-uralkodónak,-a-balázsfalvi-görög-katolikus érsekség-felállításáról-s-az-annak-alárendelt-lugosi-és-szamosújvári-püspökség-létesí-téséről.”-(d eák-2000,-229.-p.)-az-előterjesztést-Ferenc-józsef-1850.-december-12-én változtatás-nélkül-elfogadta,-s-megerősítés-végett-r-ómába-küldte.-(veritas-1908,-49. p.;-Pirigy-1990,-34.-p.;-d eák-2000,-229.-p.)¹⁸

a-pápai-jóváhagyás-azonban-egy-rövid-ideig-váratott-magára.-ennek-oka,-hogy-IX. Pius-pápa-kikérte-az-esztergomi-érsek,-illetve-az-érintett-görög-katolikus-püspökök-véle-

16. s citovszky-j ános-(1785–1866):-korszakunkban-pécsi-püspök,-hercegprímás-érsek,-később bíboros.-1824-től-rozsnói-kanonok,-a-helyi-szeminárium-rektora.-1828-ban-rozsnói megyéspüspökké-szentelték.-1838-tól-a-pécsi-egyházmegye-püspöke.-(Mk I -2006,-XI.-kötet, 976–977.-p.)-1848–49-es-szerepét-sarnyai-csaba-Máté-így-jellemzi:-„a-szabadságharc-kitö-rése-után-a-konzervatív-püspök-a-dinasztia-híve-maradt,-ezért-kossuth-javaslatára-1849 májusában-hazaárulóvá-nyilvánították.-1849.-július-21-én,-a-letett-Hám-j ános-helyett,-her-cegprímás-és-esztergomi-érsekké-nevezték-ki.-ebben-a-tisztében-egyensúlyozni-próbált-a lojalitás-és-az-emberség-között.-a-kompromittált-egyházi-személyek-ügyében-egyfelől-udvar-hű-konzervativizmus,-másfelől-a-megértő-humanitás-jellemezte.”-(sarnyai-1999.)

17. a-két-püspökség-központja-l-ugos,-illetve-nagybánya-lelt-volna.-utóbbihoz-kívánták-csatolni a-munkácsi-püspökség-104-plébániáját,-47-103-hívóval.-(veritas-1908,-48.-p.)

18. a-Monarchia-görög-katolikusai-számára-létesítendő-közös-érsekséget-illetően-viale-Prelá bécsi-nuncius-is-állást-foglalt.-r-ómába-küldött-alapos-szakvéleményében-(1851)-„kifejtette, hogy-a-terv-nemzetiségi-okokból-kivihetlenné-vált.-a-horvátokat,-ruténeket-és-a-románokat --még-ha-görög-katolikusok-is--nem-lehet-egy-nevezőre-hozni,-nekik-közös-egyházfőt-adni. a-rutének-évszázadok-óta-a-magyar-prímás-alá-tartoznak,-nem-óhajtának-l-emberg-jogható-sága-alá-kerülni.-Ha-elszakadnának-a-magyar-hierarchiától,-akkor-nem-lennének-többé-a magyar-püspöki-konferencia-tagjai,-és-kispapjaik-nem-tanulhatnak-magyar-szemináriu-mokban”-(adriányi-2009,-73–74.-p.)

ményét.-az-osztrák-kormány-a-r óma-által-visszaküldött-iratokat-s citovszky-hercegprímásnak-továbbította.

s citovszky-újabb-bizottságot-hívott-össze-a-felmerült-kérdések-tisztázására.-(veritas 1908,-49-50.-p.;-Pirigy-1990,-34-35.-p.)-a-testület-1851.-szeptember-14-én-újából nagyvárado-n-ült-össze,-erdélyi-vazul-vezetésével.-az-egy-esztendővel-korábbi-tanácskozás-tagjain-kívül-megjelent-az-azóta-rehabilitált-Popovics-bazil-munkácsi-püspök-is.-a-bizottság-kiegészült-még-az-időközben-megválasztott-alexandru-Şterca-Şuluţiu-fogarasi-román-püspökkel¹⁹ és-Mihályi-Gergely-zalatnai-esperessel.-(veritas-1908,-49-50.-p.)

a-nagyvárado-tanácskozó-egyházfők-„beleegyeztek-abba,-hog-y-joghatósági-területtükröl-paróchiákat-csatolnának-át-a-létesítendő-új-egyházmegyéekbe”.-(Pirigy-1990,-34.p.)-s-miután-az-esztergomi-érsek-sem-gördített-akadályokat-a-tőle-független-román-egyház-tartomány-létrehozása-elé,-IX.-Pius-pápa-1853.-november-26-án-kanonizálta-a-gyulafehérvár-fogarasi-érsekséget.²⁰ ez-alá-rendelték-a-már-meglévő-nagyváradi-egyház-megyé-et-s-a-két-akkor-alapított-görög-katolikus-püspökséget,-a-szamosújvár-it-és-a-lugosit.-(veritas-1908,-50.-p.;-Pirigy-1990,-35.-p.;-adriányi-2009,-74-75.-p.)

a-munkácsi-egyházmegye--a-hercegprímás-és-a-bécsi-kormányzat-elképzeléseinek-megfelelően--továbbra-is-esztergom-szuffragáneus-püspöksége-maradt.-az-egyház-szervezeti-változtatások-annyiban-érintették,-hog-y-94-plébániát-(60-000-hívő)-csatoltak-át-tőle-a-szamosújvári-püspökséghez.-(veritas-1908,-84.-p.;-Pirigy-1990,-55.-p.)

Összegzés

a-munkácsi-egyházmegye-érdekvényesítési-kísérletei-többféle-formában-jelentkeztek,-s-gyakran-ötvözödtek-a-ruszin-etnikai-tudat-erősítését-célzó-elhatározásokkal.-az-1646.-évi-ungvári-unió-után-e-szándék-az-egri-püspök-befolyását-kívánta-csökkenteni.-az-egyházmegye-kanonizálásával-megszűnt-az-egertől-való-függés.-a-püspökség-az-esztergomi-hercegprímás-főhatósága-alá-került.

bacsinszky-andrás-püspök-volt-az,-aki-elsőként-vetette-fel-a-munkácsi-püspökséget-magába-foglaló-görög-katolikus-érsekség-felállítását.-a-magyar-vezető-körök-tiltakozása-azonban-keresztülhúzta-e-terveket.

19. alexandru-Şterca-Şuluţiu-(1794-1867):-1836-tól-szilágy-somlyón-vikárius.-az-1848-49-es események-idején-az-ellenforradalom-oldalára-állt.-a-szabadságharc-leverését-követően-bécsben-kitüntetésekkel-halmozták-el.-I-eményi-püspök-lemondatása-után-a-császár-fogarasi-püspökké-(1850.-november-18.),-majd-az-újonnan-alapított-gyulafehérvár-fogarasi-metropólia-első-érsekévé-(1854.-december-22.)-nevezte-ki.-1852-ben-kiadott-körlevelében-a-dákoromán-kontinuitás-elméletet-hangoztatva-„felszólította-a-Fekete-tengertől-a-Tisza-partjáig-élő-románokat,-hog-y-valamennyien-fogadják-el”-a-római-pápa-joghatóságát.-(Pirigy-1990,-32-33.-p.;-MkI-2007,-XII.-kötet,-350-351.-p.)

20. IX.-Pius-pápa-az-1853.-december-19-i-titkos-szentszéki-tanácskozáson-foglalkozott-az-eseményekkel.-beszédében-kiemelte,-hog-y-r óma-mindig-ösztönözte-a-vele-egyesült-keleti-rítusú-katolikusok-szerves-fejlődését.-Példa-erre-XVI.-Gergely-pápa-kezdeményezése,-amelynek-véghezvitele-az-ő-feladata-lelt.-a-katolikus-egység-támogatásáért.-I.-Ferenc-józsef-császár-és-s citovszky-jános-esztergomi-érsek-érdemeit-méltatta.-(adriányi-2009,-75.-p.)

az-1848.-évi-forradalom-újabb-reményt-adott-a-magyar-kormány-nal-kölcsönösen-jó kapcsolatot-ápoló-munkácsi-egyházmegyének.-1848-nyarán-Popovics-vazul-püspök-és káptalana-kifejezte-óhaját-a-magyarországi-görög-katolikus-hierarchiát-irányítani-hivatott-munkácsi-érsekség-megalapítására.-a-magyar-kultuszminisztérium-azonban-a román-püspökök-kedvezőtlen-véleményei-miatt-nem-támogatta-e-törekvést.

a-helyzet-a-szabadságharc-leverését-követően-sem-változott.-a-bécsi-kormányzat-az ellenforradalom-oldalán-jelentős-érdemeket-szerzett-román-görög-katolikusok-számára biztosított-esztergomtól-független-egyházszervezetet.

Források

a-Munkácsi-Görög-katolikus-egyházmegye-iratanyaga-a-kárpátaljai-Területi-I evéltár-beregszászi részlegében-(151.-fond)

Felhasznált irodalom

- ács-zoltán-1996.-*Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*. budapest,-kossuth-könyvkiadó.
- adriányi-Gábor-2009.-*A Bach-korszak katolikus egyházpolitikája 1849–1859*. H.n.,-kairós kiadó.
- arató-endre-1983.-*A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. budapest,-akadémiai kiadó.
- bendász-István-1997.-*Az 1848–1849-es szabadságharc és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye*. ungvár,-kMksz.
- bendász-István-1999.-*Részletek a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye történetéből*. ungvár, kMksz.
- botlik-józsef-1997a.-*Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. budapest,-Hatodik-síp-alapítvány-új-Mandátum-könyvkiadó.
- botlik-józsef-1997b.-út-a-munkácsi-püspökség-felállításáig-(1690–1771).-In-P.-Punykó-Mária (szerk.):*„Hét kereszt alatt felkelek”. Kárpátaljai néprajzi és honismereti tanulmányok*. budapest-beregszász,-Hatodik-síp-alapítvány-Mandátum-kiadó,-80–95.-p.
- d.-Molnár-István-1995.-*Vallási kisebbség és kisebbségi vallás. Görögkatolikusok a régi és a mai Lengyelországban*. budapest,-balassi-kiadó.
- deák-ágnés-2000.-*„Nemzeti egyenjogúsítás”. Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*. budapest,-osiris-kiadó.
- Gergely-jenő-2008.-vallási-és-nemzeti-identitás--egyházak,-felekezetek-és-állam-kapcsolata 1945-előtt. In-kovács-andrás-sándor-(szerk.):*Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. budapest,-kossuth-kiadó,-15–28.-p.
- Gönczi-andrea-2007.-*Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*. ungvár-beregszász, PoliPrint-II.-r ákóczi-Ferenc-kárpátaljai-Magyar-Főiskola.
- Hajdu-jános-1933.-*Eötvös József báró első miniszersége*. budapest,-MTa.
- Hermann-egyed-1973.-*A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München,-aurora.
- Hodinka-antal-1909.-*A munkácsi görög-katolikus püspökség története*. budapest,-Magyar Tudományos-akadémia.
- Hroch,-Miroslav-2000.-*Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. new-york,-columbia-university-Press.
- kobály-józsef-2003.-a-kárpátaljai-ruszinok.-In-ábrahám-barna-Gereben-Ferenc-stekovics-rita (szerk.):*Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Piliscsaba,-Pázmány-Péter katolikus-egyetem-bTk,-347–360.-p.

- Magocsi, Paul-r obert. (ed.)- 1979.- *The Shaping of a National Identity – Subcarpathian Rus', 1848–1948.* cambridge-l ondon,-Harvard-university-Press.
- Magocsi, Paul- r obert-Pop, Ivan- (eds.)- 2005.- *Encyclopedia of Rusyn history and culture.* Toronto-buffalo-l ondon,-university-of-Toronto-Press.
- Magyar-katolikus-l exikon- (MkI).-Iv.,-vII.,-IX.,-XI.,-XII.-kötetek;- 1998,-2002,-2004,-2006,-2007. díós-István-(főszerk.)-viczián-j ános-(szerk.)-budapest,-szent-István-Társulat.
- Meszlényi-antal-1928.-*A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben.* budapest,-szent István-Társulat.
- Molnár-Ferenc- 2011.- a-Munkácsi-Görög-katolikus-Püspökség-és-az-osztrák-neoabszolutizmus (1849.-augusztus--december-31.). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*,-13.-évf.-4. sz.-87–108.-p.
- Molnár-Ferenc- 2012.- a-Munkácsi-Görög-katolikus-Püspökség-az-1848–1849-es-események viharában.-*Kisebbségkutatás*,-2.-sz.-287–309.-p.
- Пагиря, Василь- 1996.- *Світочі карпатського краю. Історичні портрети греко-католицьких священників Мукачівської Епархії.* Мукачево,-Елара.
- Pálmány-béla-2002.- *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja.* budapest,-Magyar-országgyűlés.
- Pekar,-athanasius-b.-1992.-*The history of the church in Carpathian Rus'.* new-york,-columbia university-Press.
- Pirigyi-István-1990.-*A magyarországi görög katolikusok története.* II.-kötet.-nyíregyháza,-Görög katolikus-Hittudományi-Főiskola.
- r ing-éva-2004.- *Államnemzet és kultúrnemzet választóján. A modern nemzetek születése Kelet-Közép-Európában.* budapest,-el Te-eötvös-kiadó.
- r omsics-Ignác-2004.-*Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században.* budapest,-napvilág-kiadó.
- sarnyai-csaba-Máté-1999.-*Források-a-szekularizációs-törekvések-1848-végi-püspökkari-értékeléséhez.*-In-Fazekas-csaba-(szerk.):-*Fiatal egyháztörténészek írásai.* Miskolc,-Miskolci egyetem- bTk- újkori- Magyar- Történeti- Tanszék.- <http://mek.niif.hu/02000/02082/html/index.htm>.- (l etöltés-ideje:-2013.-január-10.)
- solymosi-józsef- 2009.- *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–49-ben (Az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék területén történt események).* Doktori (PhD) értekezés. budapest,-eötvös-l óránd-Tudományegyetem.- <http://doktori.btk.elte.hu/hist/solymosijozsef/diss.pdf>.- (l etöltés-ideje:-2013.-február-5.)
- Tamási-zsolt-2011.-erdélyi-katolikus-rítusok-autonómiája-1848-ban.-*Egyháztörténeti Szemle*,-2. sz.-54–76.-p.
- veritas-[Gagy-i-jenő]-1908.-*A magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézményeinek és mozgalmainak ismertetése.* budapest,-uránia-k önyvnyomda.

Fer enc Molnár

The aTTEMPTs OF The Mukachevo diocese To esTablISH an IndePendent Greek-CaTHoLic Archdiocese beForE The MIddle OF The 19TH cenTury

The-attempts-for-advocacy-of-the-Mukachevo-diocese-presented-themselves-in several-forms,- often-combining-with-efforts-for-strengthening-the-ruthenian-national-awareness.-after-the-uzhgorod-union-in-1646,-this-intention-was-aimed-at-the-reduction-of-the-influence-of-the-bishop-of-eger.-The-dependence-from-eger-was-eliminated-by-the-canonisation-of-the-diocese.-The-episcopate-fell-under-the-authority-of-the-primate-of-esztergom.-bishop-andrás-bacsinszky-was-the-one, who-first-suggested-the-establishment-of-the-Greek-catholic-archdiocese,-which

would-have-included-the-Mukachevo-diocese-as-well.-n-evertheless,-the-protests of-the-Hungarian-leading-circles-crossed-these-plans.-The-revolution-in-1848 though-gave-new-hope-to-the-Mukachevo-diocese-keeping-good-relationship-with the-Hungarian-government.-In-summer-1848,-bishop-vazul-Popovics-and-his chapter-expressed-his-wish-to-establish-the-Mukachevo-archdiocese-in-Hungary, which-would-have-controlled-the-Greek-catholic-hierarchy-in-Hungary.-The Hungarian-Ministry-of-culture,-however,-did-not-support-this-endeavour,-because of-the-unfavourable-opinions-of-the-r-omanian-bishops.-The-situation-had-not changed-after-the-defeated-war-of-independence-either.-a-church-organization independent-from-esztergom-was-provided-for-the-r-omanian-Greek-catholics gaining-considerable-credit-in-the-counter-revolution-by-the-vienna-government.

az-első-csehszlovák-k öztársaság-telepítés- politikája-revíziójának-kísérlete-kárpátalján 1938-és-1944-között¹

Imre Szakál

The-attempt-for-revision-of-the-settlement-policy-of-the-first-czechoslovak
republic-in-Transcarpathia-between-1938-and-1944

341.61:341.221-

341.222(437.6+477.87)

314.745.4(477.87)

94(477.87)"1938/1944"

keywords: Transcarpathia-after-the-vienna-arbitrage.-Hungarian-revisionist-visions-in-the-settlement-policy-in
the-former-czechoslovak-era.-Hungarians,-ruthenians-and-relocated-"aliens"-in-Transcarpathia.

az-1938-novemberében,-az-első-bécsi-döntés-következtében-a-Magyar-királysághoz
visszakerült-területeken,-valamint-az-1939-márciusában-visszafoglalt-további-kárpátal-
jai-területeken-a-megelőző-két-évtizedes-csehszlovák-uralom-intézkedései-olyan-válto-
zásokat-eredményeztek,-melyeket-nem-lehetett-figyelmen-kívül-hagyni-a-területek
országtestbe-való-visszaillesztése-során.-az-említett-változásokat-kiváltó-intézkedések
sorában-helyezhetjük-el-a-csehszlovák-földreformot-és-az-azzal-összekapcsolt-telepí-
téspolitikát-is.-ez-az-intézkedéssorozat-település-földrajzi,-gazdasági-és-etnikai-arány-
ban-bekövetkezett-változásokat-egyaránt-okozott-kárpátalján.

a-telepítéspolitika-és-különböző-aspektusainak-vizsgálata-jelenleg-az-alap kutatások
szintjén-zajlik-kárpátalja-vonatkozásában.-Míg-Felvidék-esetében-már-részleteiben
ismerhetjük-a-csehszlovák-telepítéspolitika-történetét,-kárpátalja-esetében-elsősorban
a-korabeli-kiadványokból-kaphatunk-információt-a-történekről,-illetve-a-régió-huszdik
századi-történetével-foglalkozó-nagyobb-munkák-foglalkoznak-a-telepítésekkel-érintő-
legesen.-konkrétan-a-témával-foglalkozó-levéltári-kutatásokon-alapuló-munkák-csupán
az-elmúlt-két-évben-jelentek-meg.²

1. jelen-tanulmány-alapjául-szolgáló-kutatás-a-Magyar-Tudományos-akadémia-domus-magyar-
ország-ösztöndíja-segítségével-valósulhatott-meg.
2. a-teljeség-igénye-nélkül-érdemes-megemlítenünk-azokat-a-munkákat,-melyek-foglalkoztak-a
kárpátaljai-telepítések-különböző-aspektusaival.-a-korszakban-született-írásközül-meg-
említhetjük-A felvidéki magyarság húsz éve.-budapest,-a-Magyar-szatisztikai-Társaság-állam-
tudományi-Intézete,-1938;-jőcsik-lajos:-a-magyarság-a-cseh-földreformban.-Magyar Szemle,
1940;-jőcsik-lajos:-a-közép-duna-medence-közigazgatása.-Magyar Élet,-budapest,-1944
munkákat.-a-nem-magyar-nyelvűek-közül:-Карпаторусскія достижения. Юбилейный
сборник статей по поводу 10-тия добровольного присоединения Подк. Руси къ
Чехословакии. Подъ-редакцій-и-изданиемъ-А.-В.-Попова.-Типограф.-«Карпатья»-Мукачево,
1930.-;Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. Ред.-Эдмунд-С.-Бачинский.-Тирограф.
Школьная-Помощь.-Ужгород,-1936.-l-eginkább-a-megnevezett-korabeli-kiadványok-ered-

a-csehszlovák-törvényhozás-1919.-április-16-án-fogadta-el-a-törvényt,-amely-előírta-nyozta-a-150-hektárnál-nagyobb-mezőgazdasági-terület-vagy-a-250-hektárnál-nagyobb-összterületű-birtokok-lefoglalását.-Podkarpatská-r usban-az-állami-Földhivatal-ungvári ki-rendeltsége-volt-illetékes-a-földreform-végrehajtásában,-ennek-alárendelt,-járásokban-illetékes-bizottságai-is-megszervezésre-kerültek,-ungvár,-Munkács,-Técső-és-beregszász-központokkal.-(botlik-2005,-177-244-p.)-ezt-követően-1920.-szeptember-1-jén-adták-ki-azt-a-rendeletet,-amelynek-értelmében-Podkarpatská-r us-területén,-minden-haszonélvező,-birtokos,-társtulajdonos,-állampolgárságra-való-tekintet-nélkül,-kilencven-napon-belül-köteles-bejelenteni-150-hektárnál-vagy-260-kat.-holdnál-nagyobb-földterületét”.-ezzel-a-rendelettel-kezdett-vette-a-földbirtokok-lefoglalása,-felmérése,-szétoztása.-amelyből-egy-rendkívül-hosszan-elhúzódo-folyamat-lett-és-soha-nem-fejeződhett-be.-1932-ből-származó-adataink-tanúsága-szerint-a-lefoglalásra-kijelölt-területek-mindössze-18,83%-a-került-földosztásra.-ez-a-238-908-ha-terület-jelentett,-melyből-45-379-ha-volt-a-földművelésre-alkalmas.-(voženilek-1932,-510-511.-p.)

a-földosztás,-1931-es-állapota-szerint-258-települést,-a-hivatalos-csehszlovák-statisztika-szerint-107,³ az-általunk-talált-levéltári-dokumentumok-szerint-legalább-121-földbirtokost-érintett.⁴ a-lefoglalások-legjelentősebben-a-schönborn-buckheim-uradalmat-(közel-130-idetartozó-településen-zajlott-földosztás,-a-beregszászi-az-llosvai-és-a-Munkácsi-járásokban),-a-Teleki-latifundiumot-(az-llosvai-járás-keleti,-az-Ökörmezői-járás

ményeit-felhasználva-írt-a-földreformról-és-telepítéspolitikáról-botlik-józsef:-*Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok. nyíregyháza,- nyíregyházi- Főiskola- -- veszprémi- Tanárképző- Főiskola- és- uő.:- Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti Felvidék és Kárpátalja 19-20. századi történetéhez. Hatodik-síp,-2000.-a-téma-tanulmányozásánál-megkerülhetetlen-simon-attila-Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. somorja,-Fórum-kisebbségkutató Intézet,-2008-című-munkája-mely-átfogóan-vizsgálja-a-telepítések-felvidéki-vonatkozásait,-nem-csupán-az-állampolitika-szintjén.-k-árpátalja-husadik-századi-történetével-foglalkozó-nemrég-megjelent-monográfia-is-érinti-a-telepítések-kérdését:-Fedinec-csilla-vehes-Mikola (szerk.):*-Kárpátalja 1919-2009: történelem, politika, kultúra.*-budapest,-argumentum,-MTa-etnikai-nemzeti-kisebbségkutató-Intézete,-2010.-a-k-árpátalján-végrehajtott-földreformról-írt-Peter-Švorc:-*Zaklata krajina. Podkarpatská Rus 1918-1946.*-Prešov,-1996-című-könyvében,-illetve-egy-friss-kiadvány--alfejezete--foglalkozik-a-témával:-lukáš-novotný-Michal-stehlík-andrej-tóth:-*Národnostní menšiny v Československu 1918-1938 Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha,-univerzita-karlova-v-Praze,-2012.-az-elmúlt-évben-megjelentek,-konkrétan-a-kárpátaljai-telepítésekkel-foglalkozó-alapkatásokat-bemutató-tanulmányok:-szakál-imre:-„...nem-tehetnek-ők-sem-róla,-hogy-közénk-kerültek”-az-első-csehszlovák-köztársaság-kárpátaljai-telepítéspolitikájának-néhány-aspektusa.-In-szamborovszkyné-nagy-lbolya-(szerk.):*„Így maradok meg hírvivőnek...” In memoriam Soós Kálmán. Tanulmányok Soós Kálmán emlékére.*-ungvár,-PoliPront,-2012.-és-uő.:Telepítéspolitika-k-árpátalján-1919-és-1939-között-a-k-árpátaljai-Területi-állami-I-evéltár-forrásainak-tükrében-In-lukács-anna-(szerk.):*-Studia Historica Debreceniensis I.,*-debrecen-2012.*

3. *Statistické tabulky. Výměra zabrane půdy a počet jejích vlastníků.*-Pozemkova-reforma,-ročník-XVI.-číslo-3.-v-Praze-v-květnu-1935,-39.-p.
4. kTál,-Fond:-36,-op.-1,-od.-zb.-527.-55-67.-p.

nyugati-részén),-virányi-sándor-(az-ungvári-járásban-és-a-Técsői-járás-déli-részén), o deschalchi-zoárd-(antalóc,-kőblér,-Tizasalamon-környéke-az-ungvári-járásban), nemes-józsef-(a-beregszászi-járás-központi-része),-braun-zsigmond-(a-n-agyszőlősi-és-beregszászi-járásokban),-atzél-lászló-(a-n-agyszőlősi-járás-keleti-része)-és-a-lónyayak (beregyszászi-járás-nyugati-része,-a-magyar-csehszlovák-határ-mentén),-illetve-az-egy-házi-felekezetek-földjeit-érintették.⁵ a-földek-zárolását-követően-a-helybeli-lakosság jelentkezhetett-a-jegyzőnél,-vagy-az-adott-terület-Földosztó-bizottságánál,-és-igényt nyújthatott-be-valamilyen-méretű-földterületre.⁶

a-zár-alá-kerülő-földterületek-egy-részét-azonban-az-ügynevezett-kolonizációs-alap rendelkezésére-bocsátották,-mely-területeken-1923-tól-a-telepítések-megtörténtek.-a-kárpátaljai-Területi-állami-l-évéltár-(továbbiakban-k-Tál)-eddig-áttekintett-anyagai-alapján-1923-és-1930-között-tizenkét-településen-folytattak-ún.-csoportos-betelepítést.-az-első-telepet-1923-ban-a-csap-melletti-birtokon-sztrázs-néven-hozták-létre,-ahová-21-telepes-család-érkezett.-ezt-követően-hozták-létre-a-bátyú-melletti-szvoboda-telepet, ahová-66-telepes-család-költözhetett-be.-1924-ben-Gát-környékén-13-család-kapott földterületet,-az-1926-ban-Hunyaditanya-vagy-Hedzespusta-néven-létrejött-kolónia-25-család-új-otthona-lett,-ugyanebben-az-évben-sárosoroszi-ba-5-családot-telepítettek, szintén-1926-ban-Pusztakerepec-településen-14⁷ család-jutott-termőföldre.-1927-ben-jött-létre-új-bótrágy-kolónia-31-telepes-családdal,-majd-1927-ben-bótrágyba-költöztettek-41-telepes-családot.-1929-ben-beregdédába-3,-míg-beregsomba-32-telepes-család-érkezett,-1930-ban-eszenybe-költöztettek-5-családot,-majd-a-későbbiekben-további-16-családot-telepítettek-le.⁸ egy-másik-forrásunk-pedig-megnevezi,-hogy-1930-ban-Tiszaújhelyen-alapítottak-kolóniát-(a-forrás-szerint-n-ovo-s-elo,-Tiszaújlak-mellett).⁹ az-ide-telepített-családok-számát-egyelőre-nem-ismerjük.-Föltételezhető,-hogy-nem-csupán-az-általunk-közölt-településeken-történt-kolonizálás,-ráadásul-a-régióval-foglalkozó-szakirodalom,-a-jelen-felsoroláson-túl-megjelöli-újverbőcöt,-újaklit,-o-rozsgzejőcöt, Tasnádtanyát-mint-a-telepítések-helyszínét.

bizonyos-levéltári-források-alapján-azt-mondhatjuk,-hogy-a-kolonizációs-tervekben-szereplő-településeken-valóban-történtek-telepítések,-azonban-ezek-nem-csoportosan-és-nem-minden-esetben-államilag,-hanem-ún.-magán-telepítések-formájában-zajlottak.-a-magánkolonizáció-által-érintett-települések-közé-sorolják-aklit,-Fancsikát,-verbőcöt, Tiszaújhelyet,-beregyszászt,-ardót.¹⁰ a-szakirodalommal-összevetve-feltételezhetjük, hogy-az-akli-környezetében-folytatott-telepítések-során-jött-létre-újakli-település.-ardó-alatt-a-korszak-statisztikai-kiadványai-értelmében-beregvégardót-érthetjük,¹¹ mely-földterületein-Tasnádtanyát-hozták-létre.-a-verbőc-mellett-végzett-telepítések-pedig-újverbőc,

5. u.o.-55-67.-p.

6. kTál,-Fond-36.-op.-1.-od.-zb.-13.-23.-p.

7. Forrásunk-Pusztakerepec-esetében-12-családot-közöl,-a-dossziéból-azonban-hiányzik-egy-lap,-föltételezhető,-hogy-hiányzik-a-felsorolás-folytatása,-a-szakirodalom-ezen-település-esetében-14-családról-tesz-említést.

8. kTál,-Fond-36.-op.-1.-od.-zb.-527.-43-54.-,67-75.-p.

9. kTál,-Fond-36.-op.-1.-od.-zb.-1796.-14.-p.

10. kTál-Fond-36.-op.-1.-od.-zb.-1796.-23.-p.

11. *Statistický lexikon obcí v Podkarpatské Rusi vydán Ministerstvem Vnitra a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921.* Praha,-1928.

napjainkban-Puskina-település-létrehozását-jelentették.-(Fedinec-vehes-2010,-65.-p.)-a kárpátaljai-magyar-ság-az-etnikai-terület-megbontását-és-a-nemzet-pozíciójának-gyengítését-látta-a-telepítésekben,-illette-nehezmenyezték-a-magyar-földigénylők-számára-történt juttatások-kis-mértékét.-nyilvánvalóan-jelen-volt-a-Prágához-hú-politikai-képviselő-is, amely-a-köztársaság-vezetésének-szócsovéként-a-telepítések-mezőgazdasági-művelés szempontjából-hasznos-oldalát-hangsúlyozták.-így-ellentétes-volt-az-a-hangulat,-mely-a magyar-közösségbe-érkező-telepeket-körülvette.-egyesek-saját-megélhetésük-veszélyét látták-a-kolóniákban,-mások-belátták,-hogy-a-nagypolitika-esetleges-szándékaiért-nem-az átlagember-a-felelős,-nem-tudatos-eszköze-annak.-Mindazonáltal-az-1938-1939-ben kárpátalját-visszavevő-magyar-hatóságok-pusztá-jelenlétükkel-is-generálták-a-magyar közvélemény-ellenségességét-a-telepesekkel-szemben.

Már-a-bécsi-döntés-területeinek-visszafoglalásakor-azonnal-problémát-jelentett-az alföldi-területekre-betelepített-cseh-és-morva,-kis-részben-szlovák-etnikumú-lakosság sorsa.-ezt-a-lakosságot-elsősorban-a-városokban-élő-nagyszámú-hivatalnoki-réteg,-illette-a-telepes-falvak-legionáriusai-alkották.-a-visszafoglalás-során-vagy-önszántukból, vagy-a-közhangulat-hatására-szinte-azonnal-elhagyták-lakhelyüket,-bizonyos-esetekben kárt-is-hagyva-maguk-után.-1938-novemberében-a-pénzügyminiszter-kérte-a-minisztertanácsot,-hogy-pótolja-azokat-a-berendezési-és-értéktárgyakat,-amelyeket-az-elvonuló-csehszlovák-katonai-és-polgári-szervek-elvittek,-megrongáltak-vagy-megsemmisítettek.¹² Mindazonáltal-a-cseh-etnikumú-lakosság-kérdése-csak-tovább-feszítette-a-cseh-szlovák-állammal-való-kapcsolatokat,-így-ezeknek-a-kérdéseknek-a-tisztázása elsőbbséget-élvezett.-a-tárgyalások-meg-is-kezdődtek-már-1938-ban,-és-megállapodás is-születik-a-prágai-és-a-budapesti-kormányzat-közt-a-cseh-telepesek-kérdésében.-a-felek-megállapodtak-arról,-hogy-az-eltávozott-cseh-telepesek-ügye-több-konfliktust-is-okozott,-így-azok-helyzetét-rendezeni-kell.-a-megállapodás-értelmében-cseh-szlovákia kötelezte-magát,-hogy-1939.-október-31-ig-minden-átköltözőt-befogad,-és-biztosítja számukra-a-cseh-állampolgárságot.-a-magyar-fél-pedig-biztosította-az-átköltözőket, hogy-valamennyi-ingóságukat-magukkal-vihetik,-amennyiben-ezt-nem-tették-meg,-szabadon-visszajöhetnek-azért-magyar-területekre.-a-cseh-szlovák-hatóságok-pedig-a-szerelvényeket-is-biztosítják-a-telepesek-szállítására.-amennyiben-a-telepesnek-valamilyen ingóságát-kár-érte,-kártérítésért-fordulhatott-a-magyar-hatóságokhoz,-azonban-a-fennálló-adósságok-megtérítésére-is-kötelezhetőek-voltak.-a-megállapodásban-kiemelték, hogy-a-ruzsinszói-helyzet-nem-olyan-egyszerű,-mint-a-Felvidék-esetében,-így-annak tisztázása-további-tárgyalások-tárgyát-kell,-hogy-képezze.¹³

Természetesen-az-elköltöző-telepesek-földjeiket-üresen-hagyták,-így-a-magyar hatóságoknak-ezzel-valamit-kezdeniük-kellett.-a-gondozás-nélkül-maradt-földterületekkel-foglalkozó-kormányrendelet-1939-februárjában-előirányozta,-hogy-a-vezérkari-főnök rendelkezhet-a-szántók-kishaszonbérletbe-adásáról,-a-birtokokat-lehetőség-szerint gondnoki-kezelésbe-kell-venni,-és-kishaszonbérlet-útján-hasznosítani.¹⁴ az-elsősorban szlovák-területekre-átköltöző-volt-telepesek-földhöz-juttatásáról-azonban-régi-új-ottho-

12. Magyar-orosz-országok-1-evéltár-(továbbiakban-MoI)---Minisztertanács-(továbbiakban-MT)-jegyzőkönyvek-k-27-1938.11.25.-55/r

13. MoI-k-27-MT-jegyzőkönyvek-1939.02.10.-17/r

14. MoI-k-27-MT-jegyzőkönyvek-1939.02.10.-17/r

nukban-is-gondoskodni-kellett,-ezt-az-újszülött-szlovák-állam-1939.-március-15-ei-törvényében-ügy-szabályozta,-hogya-zoknak,-akik-50-ha-földterületnél-többel-rendelkezték,-be-kellett-szolgáltatniuk-bizonyos-méretű-földbirtokot,-melyet-majd-a-visszatérő-telepesek-javára-fordítottak.-a-Pozsonyi-Magyar-királyi-konzulátus-pedig-azt-jelentette-1939-áprilisában,-hogya-a-fent-említett-gyakorlatot,-melyet-még-a-bécsi-döntést-követően-a-prágai-kormány-vezetett-be,-a-frissen-alakult-szlovák-törvényhozás-azzal-egészítette-ki,-hogya-a-magyar-állampolgársággal-bíró-gazdák-földjét-adják-bérbe.¹⁵

az-idegen-állampolgárok-kiköltözése-folyamatosan-zajlott-novembertől,-de-kárpátalja-teljes-birtokbavételével-ez-felgyorsult.-Werth-Henrik-jelentései-alapján-1939.április-13-a-és-22-e-között-2135-cseh-és-szlovák-nemzetiségű-távolítottak-el-kárpátaljáról,-ezek-közül-422-közszerződési-alkalmazott-volt.-április-22-e-és-május-9-e-között-1840-nem-magyar-nemzetiségű-került-kitelepítésre,-1939.-május-9-ig-összességében-7422-„idegent”-távolítottak-el-a-visszacsatolt-területekről.-a-jelentés-tájékoztatót-nyújtott-továbbá-arról,-hogya-400-500-idegen-tartózkodik-abbban-az-időben-még-kárpátalján,-és-ebbe-a-zsidókat-nem-számolták-bele.¹⁶a-következő-jelentés,-mely-az-idegen-állampolgárok-eltávolítására-vonatkozik,-1939-júliusában-születik,-mely-tanúsága-szerint-8895-idegen-hagyta-el-a-térseget,-és-a-további-evakuálandók-száma-150-200-fő-maradt.¹⁷a-kitelepített-személyek-természetesen-sérlelmezték-a-magyar-hatóságok-eljárását,-több-kártérítési-igény-is-beérkezett,-illetve-a-telepesek-későbbi-visszaemlékezései-is-a-magyar-hatóságok-túlkapásairól-adtak-számot;-oszvald-György-minisztertanácsos-területre-való-kiküldése-is-ezeket-a-problémákat-kívánta-orvosolni.¹⁸azonban-az-elvándorlás,-és-elsősorban-a-cseh-nemzetiségűek-elvándorlása-lényegesen-nagyobb-arányt-öltött.-a-Munkácsi-Háztulajdonosok-szövetségének-jelentése-értelmében-a-cseh-hivatalnokok-és-katonacsatládok-elköltözését-követően-20-25%-kal-apadt-Munkács-lakossága:-„néhol-egész-utcák-váltak-lakatlanná”.¹⁹

a-telepesek-ügyének-külpolitikai-dimenziója-az-önálló-cseh-állam-megszűnését-követően-is-fennállt,-és-a-cseh-Morva-Protectorátus-irányításával-való-tárgyalásoknak-is-tárgyát-kepezte.-a-telepesek-ügyéhez-való-viszonyulást-érdeklősen-mutatja-be-a-külügyminiszter-és-a-pénzügyminiszter-jelentése-a-Minisztertanács-előtt-1940-szeptemberében.-a-felszólalásból-kiderült,-hogya-a-„kárpátaljai-területek-birtokbavételétől-kezdve-állandó-törekvés-volt,-hogya-a-visszacsatolt-területeket-az-oda-betelepített-és-beszívárgott-elemekről-megtisztítsák,-s-a-terület-etnikai-képét-helyreállítsák”.-az-erre-irányuló-akció-során-nagyszámú-cseh-tisztviselő-és-magánszemély-hagyta-el-részben-önként,-részben-hatósági-intézkedés-folytán-az-említett-területeket-ezen-kívül-távoztak-azok-a-személyek-is,-akik-a-csehszlovák-földreform-végrehajtása-során-túlnyomórészt-a-magyar-földbirtokosoktól-kisajátított-ingatlanokból-szerleltek-a-magyar-nemzetiségű-helybeli-földigénylők-mellőzésével-kisebb-nagyobb-földbirtokot.²⁰az-elköltözésekkel

15. MoI - Miniszterelnökség-kisebbségi-és-nemzetiségi-osztályának-iratai-k-28-251-tétel-150-csomó-alapszám:-16638

16. MoI -k-28-100-tétel,-55.-csomó,-alapszám:-16295

17. uo.

18. MoI -k-28-100-tétel,-55.-csomó,-alapszám:-16295

19. MoI -k-28-100.-tétel,-56.-csomó,-alapszám:-15886

20. MoI -k-27-MT-jegyzőkönyvek,-1940.09.04.-17r

kapcsolatban-a-bécsi-döntés-után-működő-bizottságok-tárgyalások-útján-megállapodtak-egyebek-közt-az-ingóságok-elszállításában,-a-telepes-birtokok-jogviszonyának-rendezésében-stb.-Miután-a-cseh-szlovák-öztársaság-megszűnt,-a-német-birodalom-felajánlotta,-hogya-kérdésben-új-egyezményt-kössenek.-a-tárgyalások-lezajlottak-a-következő-eredménnyel:

--a-telepesek-ingóságaikat-szabadon-kivihetik,-élő-és-holt-gazdasági-felszereléseik helyett-másat-vásárolhatnak,-melynek-ellenértékét-a-magyar-német-gazdasági-vegyes bizottság-rendezi-majd;

--a-megállapodás-hatálya-alá-eső-személyek-együttesen-mintegy-36-500-kat.-hold ingatlanra-és-ezek-en-található-épületekre-összességében-135-millió-korona-kártalanítást-kapnak,-azaz-3700-korona-holdankénti-kártalanítást;

--a-telepes,-amennyiben-nem-lefoglalás-alá-eső-birtoka-van,-és-személyével-kapcsolatosan-semmilyen-rendészeti-probléma-nem-merül-fel,-szabadon-művelheti-földjét, vagy-értékesítheti-azt.²¹

a-bécsi-döntést-követően-a-magyar-kormány-az-1939.-február-10-ei-minisztertanács-on-foglalkozott-először-átfogóan-a-csehszlovák-földreform-következményeivel.-Itt-az intézkedések-revizíója-főbb-alapelveiként-azt-tűzték-ki,-hogya-a-magyarok-gyönggítését célzó-földreform-igazságtalanságait-mind-nemzetiségi,-mind-szociális-szempontról-ki kívánják-igazítani.-a-nevezett-minisztertanács-még-Imrédy-béla-miniszterelnöksége alatt-zajlott,-akit-1939.-február-16-án-váltott-Teleki-Pál.-a-csehszlovák-földbirtokreform revíziójával-kapcsolatban-az-első-lépése-az-volt,-hogya-kinevezte-szilassy-béla-t-felvidéki-földbirtok-rendezési-ügyek-kormánybiztosává,-j-aross-andor-felvidéki-ügyekért-felelős-tárca-nélküli-miniszter-javaslatára.- (Tilkovszky-1964,-121.-p.)-a-földbirtokreform revíziójára-vonatkozó-rendeletet-is-Teleki-bocsátja-ki,-és-a-rendelet-kiadásának-folyamatát-megvizsgálva,-illetve-a-rendelet-során-alkalmazott-elveket-szemügyre-véve-megfigyelhetőek-a-felvidéki-és-kárpátaljai-földbirtokreform-és-telepítéspolitikai-reviziós elképzeléseiben-különbségek.

a-földbirtokviszonyok-felmérésével-egyidejűleg-szinte-azonnal-megkezdtek-a-visszaszatolt-területek-és-a-Magyar-királyság-közötti-közjogi-harmonizációt,-amely-természetesen-érintette-a-telepes-falvak-ügyét,-és-a-földbirtokreform-revizíóját-is.-a-magyar-kormányzó-szerveknek-több-szempontról-is-figyelembe-kellett-venniük-a-rendelkezők-elkészítése-során.-Miután-szilassy-kormánybiztost-kineveztek,-megfogalmazták-azokat-az-elveket,-melyek-alapján-működését-folytatnia-kellett.-Ilyen-bizalmas-irányelv-volt-az, hogy-ingatlanban-részesíteni-csak-azt-lehet,-aki-magyar-nemzetiségű,-illetve-közülük-is csak-azokat,-akik-a-csehszlovák-időszak-alatt-„magyar-szempontról-kifogástalan-magatartást-tanúsítottak”.- (Tilkovszky-1964,-122.-p.)-kárpataljai-kapcsolatban-olyan elveknek-a-figyelembe-vételét-javasolták,-mint-a-magyar-lakosság-igénye,-a-nemzetiségek-közötti-viszony-az-intézkedések-hatása-a-gazdaságra-és-a-terület-jólétére-stb. Természetesen-a-kormány-rajta-tartotta-szemét-a-kárpátaljai-közállapotokon,-és-azoknak-megfelelően-alakította-politikai-hozzáállását.-a-miniszterelnök-rendszeresen-kért tájékoztatást-a-térség-viszonyairól,-a-lakosság-hangulatáról,-az-intelligencia-hozzáállásáról,-a-gazdasági-és-kereseti-viszonyokról,-a-közmunkák-helyzetéről-stb.-ezeknek-az információknak-a-tudatában-Teleki-a-földbirtokreform-revizíóját-szabályozó-rendelet

21. MoI-k27-MT-jegyzőkönyvek,-1940.09.04.-18r

több-munkaverziójához-is-megtette-javaslatait,-így-ezekből-a-bizalmas-rendelkezéséből kiderül,-hogymik-voltak-azok-a-tényezők,-melyeket-a-magyar-kormány-megfontolandónak-tartott-az-intézkedések-végrehajtása-során.-egyrészt-a-miniszterelnök-úgy-tartotta, hogy-a-külpolitikai-helyzet-szoros-összefüggésben-van-a-kisebbségi-helyzettel,-és-a-földkérdést,-valamint-minden-egyéb-kárpátaljai-ügyet-ezzel-összhangban-kell-kezelni²² a földbirtokrendezés-folyamatát-leíró-rendelettervezet-kapcsán-Teleki-két-fontos-elvet jegyzett-meg:-az-egyik,-hogya-ingatlanok-földbirtok-politikai-és-nemzeti-szempontból megfelelő-kezekbe-jussanak,-amásik,-hogya-erdők-fenntartása-és-az-erdősítés-legyen a-fő-cél.-a-tervezet-végelegesítése-pedig-mindenképp-a-kárpátaljai-sajátosságok-figyelembevételével-történjen-meg,-és-kérdésesnek-tartotta-a-miniszter-azt,-hogya-felvidéki-gyakorlat-mennyire-adaptálható-ezen-a-területen.-Megjegyezte-továbbá-a-miniszterelnök,-hogya-bizonyos-esetekben-nem-tanácsos-hatálytalanítani-az-ingatlanszerzést. ezek-az-esetek-a-következők-voltak:-ha-a-tulajdonos-község,-egyház-vagy-úrbéri-község, ha-olyan-szövetkezet-tulajdona,-melynek-tagjai-a-visszacsatolt-területeken-élnek-és művelik-a-földet,-vagy-ha-a-tulajdonos-szakoktatási-intézmény.-ezeket-figyelembe-véve, a-fent-leírt-két-fontos-elv,-melyet-s-zilassy-beiktatásakor-megszabtak-kárpátalja-vonatkozásában,-nehezen-volt-tartható,-hisz-a-kivételt-képező-csoportok-nem-minden-esetben-voltak-kizárólag-magyar-nemzetiségűekhez-kötődők.

a-kormánykörökben-egyéb-szempontok-is-felmerültek-a-rendelettervezet-kidolgozása-során-j-aross-andor,-a-visszacsatolt-Felvidék-ügyeiért-felelős-tárca-nélküli-miniszter azt-javasolta,-hogya-a-földbirtokrendezés-során-lefoglalásra-kerülő-ingatlanokkal-a-földosztás-során-kárt-szenvedő-őslakosság-csorbitott-érdekeit-kell-helyreállítani.²³ a-minisztertanácsok-ülésein-többször-megfogalmazódott-az,-hogya-elsőrendűnek-kell-tartani-azt,-hogya-ingatlanok-földbirtok-politikai-és-nemzeti-szempontból-megfelelő kezekbe-jussanak,-ezen-kívül-megjegyzik,-hogya-a-görög-keleti-egyházat-védeni-kell,-illetve-a-„nemzeti-szempont”-kifejezés-helyett-a-„hazafias-szempont”-kifejezés-legyen-használatos-a-rendelet-szövegében-mint-irányadó-elv.-ebből-is-kitűnik,-hogya-kárpátalja-esetében-a-Felvidéken-alkalmazni-kívánt-„mindent-csak-magyaroknak”-elvet-a-helyi-sajátosságok-miatt-nem-tartotta-kivitelezhetőnek-a-magyar-vezetés,-vagy-legalábbis-tartott attól,-hogya-térség-konzolidálásban-nehézségeket-jelentene.-ami-a-helyi-lakosság-igényeit-illeti,-a-visszacsatolást-követően-elég-nagy-nyomás-helyeződött-a-rendelet-előkészítő-döntéshozókra.-a-Miniszterelnökséghez-özönlöttek-a-csehszlovák-földreform igazságtalan-voltára-hivatkozó-és-igazságos-földosztást-követelő-levelek.-bótrágy-község-1939.-július-23-án-intézett-levelet-a-miniszterelnökhöz,-melyben-nehezményezi, hogy-a-cseh-földreform-során-nem-kaptak-földet,-és-kéri-a-következő-földek-felosztását:-k-lempa-Ferenc-maradékbirtoka-(325-kat.-hold),-Podobradsky-antal-174-kat.-hold méretű-birtoka,-s-efan-károly-56-kat.-hold-méretű-maradékbirtoka,-az-új-bótrágyi-eltávozott-csehek-után-maradt-350-kat.-hold-földet-10-beépített-telekkel,-illetve-a-ruszin telepések-birtokában-lévő-500-kat.-hold-földet.-k-éri-továbbá,-hogya-ruszinok-száma-ra-ne-engedélyeztessen-a-görög-katolikus-egyház-község-felállítása:-„az-idetelepitett ruszinok-földjeit-azért-bátorkodunk-kérni,-mert-őket-a-csehek-szlávósító-célzattal helyezték-el-köztünk.-valamennyien-olyanok,-akiknek-a-csehszlovák-rendszerben-érde-

22. MoI-k27-MT-jegyzőkönyvek,-1939.-10.-11.-3r

meik-voltak-és-a-minket-illető-földeket-ezen-érdemeik-elismeréseként-kapták.-úgy-érez-
zük,-hogy-a-magyar-nemzetet-is-képviselő-magyar- királyi- kormány- nem-szentesítheti
azokat-az-intézkedéseket,-melyek-egy-magyarsággal-ellenséges-beállítottságú-szláv-faji
imperializmust-szolgáltak.-u-gyanezen-okból-és-etnikai-területünk-megőrzése-céljából
bátorkodunk-n-agyméltóságodtól-azt-kérni,-hogy-ne-engedélyezze-a-ruszinoknak-a-köz-
ségünkben-létesítendő-gör.katolikus-egyházközséget-és-ne-engedje,-hogy-ezen-céllal
igényelt-120-kat.hold-földet-megkapják.”²⁴ szintén-1939-júliusában-keltezték-bátyú
község-hasonló-tartalmú-levelét.-n-ehezmenyezték,-hogy-községük-mellé-900-cseh-és
morva-telepes-került,-akik-elhagyott-birtokainak-felosztását-kéri:-az-új-bátyúba-betele-
pített-telepesek-550-kat.-holdját,-a-zemka-cseh-szövetségi-birtok-200-kat.-holdját,
l-éces-tanya-105-kat.-holdját,-d-anilovka-240-kat.-holdját,-bagolyszállás-200-kat.-hold-
ját,-n-agybakos-240-kat.-holdját.²⁵ a-magyar-lakosság-igényeit-igyekezett-a-magyar-kor-
mány-figyelembe-venni,-voltak-azonban-olyan-prioritások,-melyek-megkerülése-nehezi-
tette-volna-a-térség-konszolidálását-a-Magyar-szent-korona-fennhatósága-alatt,-illetve
a-kormányra-nem-csak-a-magyar-közösség-igényeinek-terhe,-hanem-a-rusinság-elége-
detlenségének-súlya-is-nehezedett.

kárpátalja-revizióját-követően-a-ruszinok-általános-elégedetlensége-volt-megfigyel-
hető.-Pataky-Tibor-helyettes-államtitkár-szerint-ezt-elsősorban-az-okozta,-hogy-az-ideig-
lenes-irányításban-kevesen-kaptak-helyet.-ezeknek-a-bajoknak-az-orvoslását-nemzet-
politikai-szempontból-halaszthatatlan-feladatnak-tekintették,-így-a-Minisztertanács
azonnal-megbízta-Patakyt,-hogy-utazzon-ungvárra,-és-a-helyzet-megoldása-érdekében
intézkedjen,-továbbá-felszólítja-korláth-endrét,-hogy-haladéktalanul-intézkedjen-a
ruszin-hivatalnokok-visszavétele-kérdésében.²⁶ a-Magyar-országgyűlésbe-meghívott
ruszin-képviselők-is-bírálták-a-magyar-kormány-kezdeti-kárpátalja-politikáját.-Fenczik
István-panasszal-élt,-mivel-a-csehszlovák-szolgálatban-volt-ruszin-tisztviselőket-töme-
gével-bocsátották-el,-vagy-igazolól-eljáráson-kellett-átesniük.-ennek-egyik-következmé-
nye,-hogy-több-ruszin-tisztviselő-szökött-át-a-szovjet-magyar-határon.²⁷

1939-július-24-én-hasonló-témájú-beadvány-született-a-ruszin-képviselőktől.-ebben
kérték:

--számarányuknak-megfelelően-jelenjenek-meg-a-ruszinok-a-közalkalmazottak
között;

--az-összes-magyar-orosz²⁸ tisztviselő,-akik-eddig-nem-voltak-átvéve,-kerüljön-vissza
a-helyére;

23. MoI-k-27-MT-jegyzőkönyvek,-1939.07.14.-100r

24. MoI-k-28-104.-tétel,-61.-csomó,-alapszám:-18132

25. MoI-k-28-104.-tétel,-61.-csomó,-alapszám:-18131

26. MoI-k-27-MT-jegyzőkönyvek,-1938.-12.-03.-11r

27. MoI-k-28-100.-tétel,-55.-csomó,-alapszám18133

28. a-ruszin-népcsoportnak-főként-a-husadik-század-során-több-megnevezését-is-ismerjük:-rutén,
rusznyák,-kárpát-orosz,-kárpát-ukrán-stb.-az-első-bécsi-döntést-követően-a-Magyar-királyság
kötelékében-gyakran-használták-a-magyar-orosz-megnevezést,-mind-a-népcsoport-egyes-kép-
viselői,-mind-a-magyar-kormányzat.-a-megnevezés-jól-árulkodik-arról-a-nézetről,-mely-szerint-a
ruszin-ugyan-keleti-szláv-népcsoport,-de-történeti-emlékezete-a-magyarokéval-közös.

- a-csehszlovák-időszak-alatt-a-hadseregben-s-a-csend-és-rendvédő-szervekben szolgálókat-is-át-kell-venni;
- kapjon-végleges-autonómiát-Magyarországra;
- az-autonómia-megszületéséig-kérjék-ki-a-döntéshozatal-folyamatában-a-magyar-orosz-politikusok-véleményét;
- legyenek-magyar-orosz-iskolák,-növeljék-azok-számát;
- a-szlovák-területén-lévő-területeket-a-Poprád-ig-csatolják-vissza;
- a-magyar-orosz-képviselők-teljes-bizalmukról-biztosítják-a-kormányt.²⁹

a-telepítéspolitika-revíziója-szemponyjából-fontos-bródy-andrásnak-Pataky-Tiborhoz címzett-levele,-melyben-kéri,-hogy-a-ruszin-telepeseket-ne-fosszák-meg-ingatlanszerzésüktől.-bródy-kérése-a-következő-településekre-vonatkozott:-bereg-déda-esetben-1,-bereg-som-esetében-20,-új-bótrágyon-28,-ó-bótrágyon-21,-eszenyben-15,-Gáton-13,-Hunyaditanyán-24,-Pusztakerepecen-13,-új-helyen-9,-Farkasfalván-1-ruszin-földtulajdonos-esetében,-azaz-összesen-145-család-esetében-kérték-a-kitelepítés-elmulasztását.ez-összességében-1720,6-ha-nyi-földterületet-jelentett.³⁰ ezt-követően-Teleki-miniszterelnök-s-zilassy-béla-hoz-továbbította-a-levelet-pozitív-elbírálással,-így-a-telepések-maradhattak.-bródy-kéri,-hogy-a-földbirtokreform-revíziója-ne-vonatkozzon-a-ruszinokra,mivel:-„a-csehszlovák-kormány-igen-mostohán-kezelte-a-ruszinok-tekintetében-a-földbirtokreformot”.³¹ a-földművelésügyi-minisztérium-szakértői-kiemelték,-hogy-az-egyházi-ingatlanokat-kímélni-kell-az-ingatlanfosztás-alól,-mivel-ellenkező-esetben-az-eljárás-leginkább-a-görög-keletieket-érintené,-akik-a-lakosság-közel-1/5-ét-teszik-ki,-és-akik-szívesebben-tartoznak-Magyarországhoz,-mint-a-roszországhoz.-így-elsődleges-feladat-nem-a-nemzeti,-hanem-a-hazafias-szemponyt-szem-előtt-tartása.-„a-kárpátaljai-lakossá-gának-túlnyomó-része-rutén,-sok-bonyodalmat-okozna,-ha-a-rutén-földeket-magyar-kézbe-adnánk-át.”³² ebből-is-látszik,-hogy-a-magyar-vezetés-egy-fajta-arany-középutat-keresett-a-kárpátaljai-magyar-igények-és-a-térség-konszolidációja-szemponyjából-elen-gedhetetlen-rutén-igények-közt.

a-fent-leírtak-fényében-érdemes-megvizsgálunk-közelebről-a-kárpátaljai-földbir-tokreform-revíziójára-vonatkozó-rendeletet.-a-rendelet-értelmében-a-csehszlovák-földbirtokreformot-felül-kellett-vizsgálni,-az-őslakosságot-hátrányosan-érintő-aránytalansá-gokat-ki-kellett-egyenlíteni.-a-visszafoglalást-követően-az-1918-október-28-a-és-1939-március-15-e-között-bármely-jogügylet-megtámadhatóvá-vált,-és-az-ilyen-módon-kiala-kított-telekkönyvek-perelhetőek-lettek-abbban-az-esetben,-ha-súlyos-anyagi-teher-vagy-kényszer-hatására-történt-az-ingatlan-átadása.-azok-az-épületek-pedig,-amelyek-a-csehszlovák-törvények-értelmében-köztisztületi-közösségi-ingatlanok-voltak,-azok-tulaj-donjogát-nem-lehetett-megszerezni.-Minden-új-telekkönyvezést-felül-kellett-vizsgálni.³³ elrendelték-a-végrehajtás-folyamatának-felülvizsgálatát,-a-szövetkezetek-és-egyéb-tár-sulások-és-magántulajdon-esetében-is.-a-csehszlovák-kormány-jóvoltából-történt-ingat-

29. Mol -k 28-104.-tétel,-61.-csomó,-alapszám:-18355

30. uo.

31. Mol -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-18697

32. Mol -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-18697

33. Mol -k 28-100.-tétel,-55.-csomó,-alapszám:-17555

lanszerzéseket- hatálytalanítani- kellett,- mely- hatálytalanított- tulajdonjog- az- államra szállt-át.- ennek- bekövetkezése- esetén- a- volt- tulajdonost- kárpótlásban- kellett- részesíteni,- mégpedig- a- korábbi- csehszlovák- jogszabályoknak- megfelelően.³⁴ az- elmozdított tulajdonosokon- azonban- adósságaikat- be- kellett- hajtani.³⁵ azonban- míg- az- elvek- megszülettek,- a- földbirtok- reformrevíziója- egy- helyben- toporgott.- a- visszafoglalást- követően 1939- márciusától- 6- hónap- alatt- kellett- volna- a- teljes- revíziót- végrehajtani,- ehelyett- ez az- 1940- es- években- sem- ment- végbe.- ezt- maga- a- Teleki- Pál- miniszterelnök- is- szövéste- Pataky- Tibor- államtitkárnak- címzett- levelében,- melyben- nehezményezi,- hogy semmi- nem- történt- a- földbirtokreform- ügyében.- a- földbirtokreform- revíziójának- késése nem- csupán- kormánykörökben- váltott- ki- elégedetlenséget,- a- kárpátaljai- közvélemény is- nehezményezte- az- elhúzódnását.- a- Földművelésügyi- Minisztérium- ungvári kirendeltsége- 1940- szeptemberében- kéri- a- minisztériumot,- hogy- a- földreform- felülvizsgálatával- a- kirendeltséget- bízza- meg,- mert- egyre- több- panasz- érkezik- az- elhagyott birtokok- miatt,- a- helyzet- mihamarabbi- intézkedést- kíván.³⁶

1940- ben- a- kárpátaljai- földbirtokreform- rendezésére- vonatkozó- rendelet- újabb- verziója- készül- el,- mely- szintén- előírja,- hogy- a- csehszlovák- földtörvény- által- való- vagyon- és ingatlanszerzéseket- felül- kell- vizsgálni- oly- módon,- hogy- az- őslakosságot- ért- egyenlőtlenségek- és- méltánytalanságok- megszűnjenek.- ez- a- folyamat- csak- olyan- birtokokra vonatkozson,- ahol- az- ingatlanszerzés- a- volt- tulajdonos- közreműködése- nélkül- történt. a- felülvizsgálat- során- megszűnt- tulajdonjog- az- államra- száll.- a- megszüntetett- tulajdonjogért- pedig- az- államnak- kártérítést- kell- fizetni- a- tulajdonosnak,- amelynek- összege egyenlő- azzal- az- összeggel,- amelyet- ő- a- területért- fizetett.- a- kártérítés- összegének- meghatározása- során- a- cseh- szlovák- törvények- voltak- mérvadóak.- az- ingatlanokon- folytatott- beruházásért- csak- kivételes- esetekben- járt- volna- kárpótlás.- a- rendelet- a- fenti- kérdésekben- a- kormányzói- biztos- döntési- jogosultságát- biztosította,- az- ingatlanok- sorsáról- pedig- a- földművelésügyi- miniszter- jogosult- dönteni- a- kormányzói- biztos- javaslatátétele- alapján.- a- csehszlovák- földreform- során- több- olyan- földterület- is- volt,- melyet- ugyan a- csehszlovák- állami- Földhivatal- lefoglalt,- de- kiosztására- nem- került- sor,- ezekről- a- Földművelésügyi- Minisztérium- rendelkezhetett.- abban- az- esetben- pedig,- amikor- szövetkezeti- tulajdonban- volt- az- adott- ingatlan,- a- szövetkezet- határozatára- lehetséges- a- földtulajdonból- való- elmozdítás.³⁷

a- fentiekből- látható,- hogy- a- magyar- kormányzatnak- nem- kevés- időbe- került- olyan- következetes- rendeletcsomag- elkészítése,- mely- biztosította- volna- mind- a- kívánt- gazdasági- hatást,- mind- a- helyi- lakosság- elégedettségét.- az- a- rendelettervezet- azonban, amely- 1940- ben- látott- napvilágot,- realizálódni- nem- tudott,- ily- módon- a- telepés- falvak sorsa- sem- az- elképzelések- mentén- alakult.

a- rendelkezésünkre- álló- források- alapján- elmondható,- hogy- az- első- csehszlovák- köztárság- által- kárpátalján- folytatott- földbirtokreformot- és- telepítéspolitikát- a- magyar- kormányzatnak- revideálnia- nem- sikerült.- ennek- egyik- oka- az- volt,- hogy- a- csehszlovák- időszak- alatt- a- régióban- végbement- változások- finom- és- türelmes- politikát- kívántak

34. MoI -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-20472

35. MoI -k 27-MT-jegyzőkönyvek-1940.-10.-17.-15r

36. MoI -k 28-100.-tétel,-56.-csomó,-alapszám:-15222

37. MoI -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-20472

meg- a- magyar- vezetéstől.- a- térséggel- kapcsolatos- mezőgazdasági- politikában- pedig inkább- a- ruszinság- munkaalkalommal- való- ellátása- került- előtérbe,- mintsem- a- földbirtokrendszer- megváltoztatása.- (brenzovics-2010,-112-124.-p.)-n ehezítette- a- hatékony intézkedést- k- árpátalján,- hogy- a- földbirtokreform- revíziója- megszervezőjének- a- személye- gyakran- változott.- először- a- visszacsatolt- országrészekért- felelős- tárca- nélküli miniszteré- volt- az- irányítás- joga,- majd- hatásköréből- a- földművelésügyi- miniszterhez utalták- az- ügyet,- majd- a- kormánybiztos- és- a- kormányzói- biztos- közös- hatáskörébe.³⁸ Még- 1940- őszén- is- arról- érkezik- jelentés,- hogy- k- ozma- Miklós- kormányzói- biztos- a- csehszlovák- földbirtokreform- ügyének- irányítását- k- árpátalján- magának- kívánja- fenn- tartani,- a- Földművelésügyi- Minisztérium- úgy- látja,- hogy- a- helyzet- elmérgesedése- miatt- a- döntést- miniszteri- hatáskörbe- kell- utalni.³⁹ a- magyar- kormány- ruszinokkal- szemben tanúsított- politikája- gátolta- leginkább- a- revízió- végrehajtását.- Mivel- a- csehszlovák- idő- szakban- a- telepítések- során- a- ruszinok- is- a- kedvezményezettek- sorába- tartoztak,- így- a- telepes- falvak- lakosságának- jelentős- része- ruszin- volt.- ezeknek- az- ingatlanszerzések- nek- a- felszámolása,- de- akár- a- csehszlovák- időszakban- a- ruszinok- körében- megerősö- dött- görög- keleti- egyház- gazdasági- pozícióinak- hirtelen- gyengítése- veszélyeztette- volna- k- árpátalja- reintegrálását- a- Magyar- királyság- kötelékébe.- a- k- árpátaljával- kapcsolatos autonómia-tervezetek- és- az- a- tény,- hogy- a- magyar- kormányzat- a- ruszinokat- mint- a- kele- ti- szláv- népek- között- önálló,- a- magyarhoz- lojális- nemzetet- látta- volna- szívesen,- (brenzovics-2010,-182.-p.)-arról-árulkodik,- hogy- a- magyar- kormányzatnak- hosszú- távú konszolidációs-tervei- voltak.- a- gyors- átalakításokat- k- árpátalja- megváltozott- társadalmi- politikai- viszonyai- a- külpolitika- feszültségekkel- telt- közegében- nem- viselete- volna- el.- a- történelem- azonban- nem- adott- lehetőséget- egy- ilyen- hosszú- távú- politika- kifutására,- a- háború- minden- további- kísérletezést- megakadályozott.- így- a- földbirtokreform- és- telepí- téspolitiká- revíziója- sikertelen- lett,- 1945- után- pedig- már- a- ruszinok- által- lakott- telepes falvak- a- szovjethatalom- új- telepítéspolitikájának- színterévé- váltak.

Források-és-statisztikai-kiadványok

Az Állami Földhivatal Ungvári Kerületi Irodájának iratai --k- árpátaljai- Területi- állami- I- evéltár-36. Fond

Statistický lexikon obcí v Podkarpatské Rusi vydán Ministerstvem Vnitřní a Státním Úřadem Statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921.-v-Praze,-1928.

Magyar-országos-I- evéltár -- Miniszterelnökségi levéltár, Nemzetiségi és kisebbségi osztály 1923 -- 1944 -- k 28

Magyar-országos-levéltár---Miniszterelnökségi Levéltár, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek --k 27

korabeli-sajtóanyag-és-kiadványok

stav-kolonisace-koncem-r.-1934.-Pozemková reforma,-1935/5.-XVI.-évf.-3.-sz.

38. MoI -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-20472-és-MoI -k 27-MT-jegyzőkönyvek,-1939-10. 11.

39. MoI -k 28-104.-tétel,-62.-csomó,-alapszám:-20472

Felhasznált irodalom

- Botlik-József-2005.-*Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. kötet. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok.*-nyiregyháza,-nyiregyházi-Főiskola-veszprémi-Tanárképző Főiskola.
- Brenzovics-Irászló-2010.-*Nemzetiségpolitika a visszacsatolt Kárpátalján 1939 – 1944.*-ungvár, kárpátaljai-Magyar-kulturális-szövetség.
- Fedinec-Csilla-vehes-Mikola-(szerk.)-2010.-*Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* budapest,-argumentum,-MTA-etnikai-nemzeti-kisebbségkutató-Intézete.
- Tilkovszky-I.óránt-1964.-a-csehszlovák-földreform-magyar-revíziója-az-első-bécsi-döntés-által átsatolt-területen-(1938-1945).-*Agrártörténeti Szemle*,-6.-sz.-113–142.-p.
- voženílek,-jan-1932.-*Predbežné výsledky Československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská.* Praha.

Imre Szakál

The attainment of the settlement policy of the first Czechoslovak Republic in Transcarpathia between 1938 and 1944

The Hungarian government on the reclaimed territory failed to revise the land reform and settlement policy carried out by the first Czechoslovak republic. One of the reasons of this was that the changes going on in the region in the Czechoslovak era required sensitive and patient policies on part of the Hungarian leadership. In connection with the agricultural policy of the region, rather than the change of the land tenure system, working opportunities were most important to be provided for the Ruthenian population. The effectiveness of the measures to be taken was made difficult by the fact that the person of the chief organizer of the land reform changed frequently. The implementation of the revision was detained most of all by the policy of the Hungarian government towards the Ruthenians: as Ruthenians belonged among the beneficiaries during the deportations in the Czechoslovak times, significant part of the population of the settlers' villages were Ruthenians, and the liquidation of these property acquisitions, as well as the sudden weakening of the economic positions of the Greek Catholic church, which were strengthened among the Ruthenians in the Czechoslovak era, would have jeopardized the reintegration of Transcarpathia to the ties of the Hungarian kingdom. Autonomy concepts connected with Transcarpathia and the fact that the Hungarian government would have been pleased to see Ruthenians among the eastern Slavonic nations as an independent one loyal to the Hungarians, tells about the long-term consolidation plans of the Hungarian government. The changed socio-political relations of Transcarpathia would not have coped with a rapid transformation in the tensed medium of the foreign policy. History though did not give a chance to the run-out of such a long-term policy, the war prevented any further experimentation. Therefore, the land tenure reform and the revision of the settlement policy was unsuccessful, and the Ruthenian settlers' villages became after 1945 scene of the new settlement policy of the Soviet power.

a-vereckei-honfoglalási-emlékmű- „mitológiájának”-kialakulása-és újraértelmezése-mélyinterjúk-tükrében*

I ászl ó Túr I

The-formation-and-re-interpretation-of-the-“mythology”-of-the-Hungarian
conquest-Memorial-in-verecke-in-the-light-of-in-depth-interviews

94(439)

94(477.87)-

725.94(477.87)

keywords:- The verecke memorial.- Hungarian-ukrainian-and-Hungarian-Hungarian-relations-in-ukraine-at
the-millennium.-The-stands-of-the-Hungarian-politicians-and-public-figures-in-ukraine-on-the-memorial.

a- 21.- század- elejére- a- 156,6- ezer- (Molnár-Molnár- d.- 2003,- 62.- p.)- fős- ukrainai
magyarságság-egyik-közösségi-szimbólumává-a-vereckei-emlékmű-emelkedett,- amely
1996-tól,- megkezdett-építésétől-a-2008-as-felavatásig--sőt-azóta-talán-még-jobban--
az-ukrán-magyar,- továbbá-a-helyi-érdekeket-képviselő-magyar-magyar-politikai-kap-
csolatok-egyik-érzékeny-témájaként-a-közfigyelem-előterébe-került,-s-mint-ilyen-a-régió
ukrán-és-magyar-sajtóorgánumainak-is-állandó-témájává-vált.-Mindazonáltal-az-ezred-
forduló-után-fellendülő-nemzeti-turizmusnak-is-az-egyik-központi-állomása,-és-tagad-
hatatlanul-beleivódott-a-magyar-köztudatba.-ez-a-magas-fokú-érdeklődés-vezetett-nap-
jainkra-a-„verecke-kultusz”-kialakulásához.

a-kutatáshoz-rendelkezésre-álló-irodalom-igen-széles-spektrumon-mozog.-nemcsak
a-magyar-és-ukrán-kutatók-szemléletmódja-tér-el-egymástól-kisebb-nagyobb-mérték-
ben,-hanem-a-magyar-szakirodalom,-illetve-a-témával-foglalkozó-periodika-sem-tekint-
hető-egységesnek.

a-folyóiratok-összefoglalása-mellett-mélyebb-betekintést-enged-a-magyar-honfoglá-
lási-emlékmű-bemutatásához-azoknak-a-személyeknek-a-megszólaltatása,-akik-szere-
pet-játszottak-az-emlékmű-történetének-alakulásában,-illetve--foglalkozásuknál,-vala-
mint-hivataluknál-fogva--végigkísérhették-a-vereckei-emlékmű-építésének-folyamatát
1996-tól-2008-ig.-így-a-kárpátaljai-Magyar-kulturális-szövetség-(kMksz)-elnöke,
kovács-Miklós,¹ az-ukrainai-Magyar-demokrata-szövetség-(uMdsz)-elnöke,-Gajdos

*-a-kutatás-az-emberi-erőforrások-Minisztériuma-és-a-balassi-Intézet-által-meghirdetett-Márton
áron-kutatói-s-zakkollégium-keretein-belül-készült-2012-ben.

1. kovács-Miklós--történész,-politológus.-Több-ciklusban-az-ungvári-j-árasi-Tanács,-illetve-a
kárpátaljai-Megyei-Tanács-képviselője,-1998-2002-között-az-ukrán-I-egfelsőbb-Tanács-(par-
lament)-képviselője,-az-emberi-jogi,-vallási-és-nemzetiségi-állandó-bizottság-tagja.-1996-tól
a-kMksz-elnöke.-(www.kovacsmiklos.com.)

István,² az-émlékmű-építő-tervezője,-Matl-Péter,³ a-vereckéről-könyvet-is-megjelentető szakíró-és-turistavezető-kovács-sándor,⁴ valamint-az-ungvári-nemzeti-egyetem-történelem-karának-professzora,-Mándrik-lván⁵ mondta-el-gondolatait-a-témával-kapcsolatban.

a-magyar-honfoglalási-émlékmű-„mítoszának”-kialakulása

„két-fejlett-kultúrájú-nemzet-értelmiségi-elitje-egyaránt-jól-tájékozódik-a-világban,-de nem-is-néz,-nem-is-lát-a-szomszédságba,-a-kerítésen-túlra,-s-ez-az-öntudatlan-főle nyesség-(vagy-közöny?)-a-melegágya-az-»álsajátos«-illúzióknak”---írta-akadémiai-szék-foglaló-beszédében-rákos-Péter-a-magyar-és-a-cseh-történelemre-utalva.⁶ az-általa megfogalmazott-gondolatok-hatványozottan-alkalmasak-a-kárpát-medencei-történelmi valóság-megfogalmazására,-illetve-a-19-20.-századi-nemzeti-mitológiák-pontosítására.

a-nemzeti-mítoszok-a-modern-politikai-mítoszok-egyik-csoportját-alkotják.-Mindez-jól látható-közép-európában-is,-ahol-a-modern-nemzetté-válás-folyamata-együtt-járt-az-új típusú-közösség-sajátos-mitológiájának-megteremtésével.-korszakos-lebontásban-a régió-nemzeteinek-mitológiája-a-felvilágosodás-és-a-romantika-korában-szerveződött többé-kevésbé-koherens-narratívává.-bizonyos-értelemben-maga-a-modern-nemzet-is e-korok-elbeszéléseinek-és-szimbólumainak-az-egyetemes,-hiszen-a-közösség-tagjainak nemzeti-önazonossága-is-ezeknek-a-történeteknek-és-jelképeknek-a-megismerésén,

- Gajdos-István---vállalkozó,-politikus.-1998-2000-között-a-beregszászi-járási-Tanács-elnöke,-2000-2002-között-a-beregszászi-járási-állami-közigazgatási-Hivatal-elnöke, 2002-2006-között-az-ukrán-I.egfelsőbb-Tanács-képviselője,-a-I.egfelsőbb-Tanács-emberjogi-és-kisebbségi-bizottságának-titkára.-2007-től-beregszász-megyei-jogú-város-polgármestere, 2002-től-az-UMDSZ-elnöke.-(www.umdsz.uz.ua)
- Matl-Péter---művészeti-tanulmányait-az-ungvári-erdélyi-béla-képzőművészeti szakközépiskola-kerámia-szakán-végezte,-ahol-1979-ben-diplomázott.-jelenleg-magánvállalkozóként-tevékenykedik,-köztéri-szobrokat,-díszkutatkat,-egyházi-oltárokat-és-szobrokat alkot,-de-festéssel-is-foglalkozik.-az-egyházi-témájú-alkotások-közül-kiemelkedik-a-csetfalvai-görög-római-katolikus-templom-oltárának,-belső-építészetének-kialakítása.-1995-től-a-kárpátaljai-Magyar-képző-és-iparművészek-r.évesz-lmre-Társaságának,-1999-től-az-ukrán nemzeti-képzőművészeti-szövetség-tagja.-1996-ban-megnyerte-a-Magyarok világszövetsége-által-kiírt-millecentenáriumi-szobor pályázatot-a-vereckei-honfoglalási-émlékmű-elkészítésére.-(www.kmmi.org.ua)
- kovács-sándor---tanár,-idegenvezető,-turisztikai-szakkönyvtáros.-1972-től-a-szputnyik-nemzetközi-ifjúsági-utazási-Iroda-állományon-kívüli-(külsős)-tölmács-idegenvezetőjeként-tevékenykedett.-1996-ban-egy-könyv,-egy-képeslapsorozat-és-egy-kétnyelvű-térkép-megjelentetésével-kezdődött-szakíró-tevékenysége.-később-áttelepült-Magyarországra,-ahol-egy-budapesti-gimnáziumba-tanít-jelenleg-is.-az-elmúlt-másfél-évtizedben-számos-könyvet,-térkép-és-filmet-készített-kárpátaljáról,-2006-ban-külön-kötet-szentelve-a-vereckei-émlékműnek.-(http://karpatinfo.net/hetilap/belfold/2007/09/16/karpatalja-igezeteben)
- Mándrik-lván---történész,-a-történelemtudományok-doktora,-professzor,-a-dualizmus-korával-foglalkozik.-az-ungvári-nemzeti-egyetem-oktatója,-emellett-előadásokat-tart-a-II.-r.ákóczy-Ferenc-kárpátaljai-Magyar-Főiskolán-is.-(http://viskhonlapja.weebly.com/ismert-emberek.html)
- mta.hu/fileadmin/nytud/szekfoglalo/rakosp.rtf-(2012.-02.-03.)

elsajátításán-és-magukévá-tételén-alapszik.-(kiss-Gy.-2002)-a-vereckei-hágó--a-honfoglaló-magyarság-első-k-árpát-medencei-„állomáshelye”---a-millenniumi-ünnepségek-keresztén-került-be-a-magyar-köztudatba-s-vált-a-honfoglalás-attribútumává.

a-korabeli-források-nem-támasztják-alá-a-vereckei-hágó-kizárólagosságát:-„s-így-a-Havas-erdőn-[északkeleti-k-árpátok]-áthaladva,-a-hungi-részekre-szálltak.-Midőn-pedig-oda-megérkeztek,-azt-a-helyet,-amelyet-először-foglalták-el,-Munkácsnak-nevezték-el-azért,-mivel-igen-nagy-munkával,-fáradtsággal-jutottak-el-arra-a-földre,-amelyet-maguk-nak-annyira-áhitottak.”⁷ a-rendelkezésre-álló-régészeti-adatok-azt-mutatják,-hogy-a-honfoglalásra-egy-igen-széles-„fronton”,-az-északkeleti-k-árpátoktól-egészen-a-Tölcsvári-szorosig-került-sor.

ennek-ellenére-verecke-a-magyar-nemzeti-mitológia-egyik-fontos-kiindulópontja-lelt.-a-sivár,-nehezen-megközelíthető-helyszín-(amely-egyebek-közt-a-k-árpátok-vízválasztója-is)-különleges,-megfoghatatlan-és-furcsa-érzést-vált-ki-az-egyszerű-helyi-napszámosból-ugyanúgy,-mint-a-vagyonos-kárpátaljai-magyar-vállalkozóból.-nem-egyszerű-megfogalmazni,-miért-van-ez-így,-kis-túlzással-valami-hasonló-érzések-keríthették-hatalmukba-a-s-zentföldre-zarándokló-keresztényeket.-Természetesen-ezeknek-az-érzéseknek-a-kialakulásában-fontos-szerepet-játszott-a-korabeli-magyar-irodalom-is,-így-ady-azóta-szállóigévé-vált-verssora:-„verecke-híres-útján-jöttem-én...”-az-idézett-verssor-meghatározza,-honnan-jött-e-nép,-ugyanakkor-a-jelenben-is-érvényes-kérdést-tesz-fel.-ez-pedig-nem-más,-mint-a-hova-tovább,-merre-vezet-ez-az-út-már-sokszor-hangoztatott-dilemmája.-ady-endre-kései-kárpátaljai-utóda,-kovács-vilmos-Verecke-című-versében-így-jellemzi-a-történelminek-kikiáltott-helyszínt:-„ez-hát-a-hon...-ez-irdatlan-/-Hegyek-közé-szorult-katlan.-/-s-az-út...-kígyó-vedlett-bőre.-/-Hány-népet-vitt-temetőre,-/-s-hozott-engem,-ezer-éve,-/-árpád-török-szava,-vére-/-bélyegével-homlokomon...”-(kovács-2003, 142.-p.)

a-vereckei-hágónak--nemzeti-kulturális-szempontról-legfőképpen--meghatározó-jelentősége-van.-Itt-érdemes-elidőznünk-annál-a-kérdéskörnél,-hogy-mit-is-hordoz-magában-e-helyszínhez-gyakorta-társított,-a-nemzeti-öntudat-megtartásának,-a-magyar-kisebbség-megmaradásának-egyik-fontos-tényezőjeként-említenő-összetartozás-eszméje.-ez-az-elem-a-közös-hagyományok,-történelem,-nyelv,-kultúra-stb.-edényeiből-táplálkozik.-az-ezekhez-köthető-kollektív-emlékezet-által-pedig-megmarad-a-nemzetformáló-erőt-jelentő-gondolkodás.-(Hunt-1984)-az-emlékezés-szoros-kapcsolatban-van-az-identitással-és-ez-által-a-hagyományteremtéssel.-e-három-fogalom-a-közös-emlékek,-tapasztalatok-és-az-ezeket-felidéző-szimbólumok-által-kapcsolódik-egybe.-a-vereckei-hágó-mint-helyszín,-valamint-az-annak-történelmi-jelentőségét-szimbolizáló-honfoglalási-emlékmű-kimondva-kimondatlan-is-fontos-szerepet-játszik-a-nemzeti-identitás-megtartásában,-így-az-azzal-való-azonosítás-által-az-egén-egy-tágabb-közösség-soraiba-tartozhat,-a-csoport-hoz-kötődés-erőssége-által-pedig-nehezebben-vész-el-a-nemzet.

kutatásunk-során-jelentős-kiindulási-alapot-jelenthet-assmann-kulturális-emlékezet-ről-kialakított-felfogása,-mely-szerint-négyféle-emlékezet-létezik:-a-mimetikus-(utánzó)-emlékezet,-a-tárgyak-emlékezete,-a-kommunikatív-emlékezet-és-e-hármat-összefo-

7. anonymus:-Gesta-Hungarorum.-<http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm#13>-(2012. 02.-03.)

gő-kulturális- emlékezet.-ez-utóbbi-esetében-a-múlt-szimbolikus-átalakulásáról-beszélhetünk.-a-kulturális- emlékezet- mitológiai- jelentéssel- ruházta- fel- az- elmúlt- korokat. nemzeti- (vagy- akár- vallási)- ünnepeket- készít,- hogy- a- múltat- jelenvalóvá- tegye.- a vereckei-hágón-felállított- emlékjel- ennek- a- kulturális- emlékezetnek- a- produktumaként alakulhatott.- (assmann-2004)

a-kutatás-során-ady-örökbecsű-verssorát-igyekezzünk-újraértelmezni,-mai-jelentését megtalálni,-aktualizálni.

1889.-március-10-én-janka-sándor⁸ a-bereg-című-újság-vezércikkében-foglalkozott a- honfoglalás- hét- évvel- később- esedékes- ezredik- évfordulójával.- cikkében- azzal- a javaslattal- fordult- bereg- vármegye- vezetőihez,- képviselő-testületéhez,- hogy- méltó módon-szervezzék-meg- ennek- a- nagy- eseménynek- a- megünneplését.- (csanád-2001) a- 4- méter- magas- emlékbelszék- 1896-os- felavatása- után- körülbelül- 60- évig- állt- a helyén.- az-ötvenes-hatvanas-évek-fordulóján-nem-ismert-körülmények-között-bontották szét.- (kovács-2006,-73-74.-p.)

Még- 1995-ben- fogalmazódott- meg- a- gondolat,- hogy- a- vereckei-hágón- a- magyar honfoglalás-1100.-évfordulója-alkalmából- emlékművet- kell- felállítani.- ennek- kezdeményezője- a- Magyarok- világszövetsége- (Mvsz)- volt,- mely- pályázatot- írt- ki- az- emlékmű- terveinek- elkészítésére.- az- emlékmű- felépítésének- támogatói- voltak- a- kárpátaljai református-egyház- és- a- kárpátaljai- Magyar- kulturális- szövetség.- a- felállítandó- emlékmű- elkészítésére- kiírt- pályázatot- Matl- Péter- munkácsi- szobrászművész- és- Medvecki arnold- műépítész- nyerték- el.- ezt- követően- a- Magyarok- világszövetsége- és- a- kMksz megállapodást- írt- alá- a- kivitelezési- munkálatokról,- melyek- elvégzését- követően- a- tervek- szerint- 1996.- augusztus- 15-én- került- volna- sor- a- felavatásra.- (I. ator- 1996,- 3.- p.)- az emlékmű- hét- kötömbjének- szimbolikus- jelentősége- van.- a- hét- méter- széles,- hét- méter magas- tömbökből- álló- emlékjel- életfamtívuma- a- kehelyből- kinövő- hét- virág,- vagyis- a hét- törzs- által- bevezetett- magyarságot- jelképezi.- a- hét- virág- a- hét- kötömb,- a- kehely- a kötömbök- alatt- középen- elhelyezett- oltárkö- szimbóluma.- a- márvány- oltárkö- a- vérszerződésen- kívül- a- két- oldalán- bevéselt- kereszt- által- a- kereszténységre- utal.⁹

az- augusztus- 15-i- avatás- főként- az- ukrán- szélsőséges- szervezetek- ellenmozgalmának- köszönhetően- elmaradt,- sőt- ezt- követően- a- félbehagyott- emlékmű- ellen- számos rongálást- követtek- el.- az- emlékmű- befejezésére- 2008-ban- került- sor,- miután Magyarország- és- ukrán- államfői- megegyeztek- a- vereckei- emlékmű- kérdésének- rendezéséről.- az- államelnöki- találkozóra- -- fokozott- munkatempóban- (és- fagyban)- március közepére- -- befejezett- emlékjel- avatása- elmaradt.- az- építkezést- koordináló- Magyar Főkonzulátus,- illetve- az- Umds- z- által- majd- csak- 2008.- július- 21-én,- zuhogó- esőben,- alacsony- létszám- mellett- került- sor- a- felavatásra.- a- ceremónián- nem- képviseltették- magukat- a- történelmi- egyházak,- így- az- emlékmű- felszentelése- sem- történhetett- meg.¹⁰ a kMksz- ezt- az- avatást- nem- ismerte- el,- mivel- a- munkálatok- az- ő- felügyelete- nélkül- tör-

8. janka-sándor- -- református- lelkes,- a- *Bereg* című- újság- egyik- szerzője,- később- szerkesztője. <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/j/j09505.htm> (2012.-02.-04)

9. Matl- Péter- közlése

10. -i.- gy.-: Hány-szor- fogják- még- avatni- a- honfoglalási- emlékművet?- *Kárpátinfó*, 2008.- augusztus 3.-, XII.- évf.- 31.- sz.- 3.- p.

téntek-(badó-2008,-2.-p.);-a-terület-tulajdonjogi-és-az-emlékjel-jogi-viszonyainak-rendezését-követően-tervezték-az-emlékmű-felavatását.¹¹ 2012.-október-10-én-a-k Mks z szervezésében-tehát-ismét-felavatták-a-magyar-honfoglalási-emlékművet-a-vereckei-hágón.-az-avatáson-részt-vett-és-beszédet-mondott-a-magyar-országgyűlés-elnöke, kövér-I ászló,-Magyarország-ungvári-főkonzulja,-bacskai-józsef,-Magyarország-beregszászi-főkonzulja,-Tóth-István,-a-k Mks z-elnöke,-kovács-Miklós,-a-kárpátaljai-Magyar-cserkészszövetség-elnöke,-Popovics-Pál,-s-ott-volt-az-emlékmű-alkotója,-Matl-Péter-is. a-rongálások-miatt-az-emlékművet-felújították,-sőt-a-vérszerződést-is-szimbolizáló-oltár-követ-teljes-egészében-kicserélték.¹² a-Kárpáti Igaz Szó cikkében-ugyanakkor-arról-írt, hogy-az-emlékjel-jogi-viszonyai-még-nincsenek-tisztázva.-a-megyei-művelődésügyi-főosztály-vezetője,-Jurij-Hleba-azzal-indokolta-az-ügy-egy-helyben-állását,-hogy-a-k Mks z által-benyújtott-dokumentáció-hiányos-volt.¹³

az-avatás-körülményeinek-egyik-kritikáját-foglalmazza-meg-Tóth-viktor,-a-Kárpáti Igaz Szó újságírója,-egy-pártpolitikától-mentes-emlékmű-képét-állítva-az-olvasó-elé, amely-olyanná-válik,-„mint-csiksomlyó,-ahol-felekezettől-és-világnézettől-függetlenül-minden-magyardnak-helye-van”.¹⁴

a-2012-októberében-megtartott-emlékmű-avatás-főszónoka,-kövér-I ászló-így-fogalmazott:-„verecke-a-magyar-lélekben-az-útkeresés-és-a-hazatalálás-örök-jelképe.-(...)bizonyosága-annak,-hogy-ami-ma-még-álom,-az-holnap-valóság-lehet.”-ezzel-azonban-nemcsak-a-megemlékező-tömeget-buzdította-kitartásra,-hanem-egy-olyan-küzdelem-folytatását-vetítette-elő,-amelyben-nem-lehet-megjósolni,-mikor-fogják-legközelebb-megrongálni-a-honfoglalási-emlékművet-verecke-tetején.

Politikai-szempontok-a-mélyinterjúk-alapján

verecke-ügye-nemcsak-kulturális-vagy-nemzeti-fontosságú,-hanem-politikai-viták-középpontjában-is-áll.-Mint-nemzeti-jelentőségű-emlékmű-sokszor-politikai-eszközként-van-felhasználva,-amit-az-eddigi-felavatások-viszonyai-is-jól-példáznak.

kovács-Miklós-az-1995-ben-az-emlékműre-kiírt-pályázat-kapcsán-elmondta,-hogy-a-k Mks z-és-az-Mvs z-számára-fontos-volt-az-a-szempont,-hogy-egy-esztétikus,-ugyanakkor-„vandálálló”-szerkezet-épüljön-fel,-mely-jól-bírja-a-támadásokat.-érdekes,-hogy-ezzel-szemben-Matl-Péter-a-tervek-elkészítésekor-még-nem-gondolt-a-felmerülő-atrocitásokra.

Gajdos-István,-az-UMdsz-elnökének-meglátása-szerint-a-vereckei-emlékmű-szimbolikus-volta-miatt-összeköt-és-szétválaszt-is-egyszerre,-hiszen-a-galíciai-ukrán-ság-továbbra-is-a-„nagy-magyar-sovinizmus-és-az-ezeréves-ország-határ”-jelképét-látja-benne.-Maga-a-helyszín,-azaz-a-vereckei-hágó-adott,-az-emlékmű-helyének-kiválasztá-

11. kovács-Miklós-közlése

12. szcs:-nem-lehet-ügy-megrongálni,-hogy-ne-állítanánk-azt-helyre.-újraavatták-a-vereckei-emlékművet.-*Kárpátalja*, 2012.-október-12.,-XII.-évf.,-613.-szám,-3.-p.

13. balogh-csaba:-verecke-mit-avatott-kövér-I ászló?-*Kárpáti Igaz Szó*, 2012.-november.-13.,-VI.-évf.-141.-sz.-4.p.

14. Tóth-viktor:-zarándokhely-vagy-játékszer?-*Kárpáti Igaz Szó*, 2008.-július-24.,-IV.-évf.-113-114.-(581-582)-sz.-2.-p.

sa-azonban-számos-vitát-gerjesztett-a-magyar-közösségen-belül-is.-ennek-az-egyik-oka, hogy-a-Magyarok-világszövetségének-választmánya,-amely-eredetileg-a-régi-(millenniumi)-emlékmű-helyreállításáról-döntött,-az-eredeti-helyszínen,-azaz-a-megvalósult-emlékműtől-jóval-lejebb,-az-országút-szomszédságában-javasolta-az-elhelyezést.-ennek-számos-gyakorlati-oka-is-volt,-így-a-könnyebb-megközelíthetőség-is.

a-vereckei-emlékmű-helyzete-az-ukrán-magyar-aspektusban-szintén-nem-elhanyagolható,-hiszen-mint-emlékműnek-ukrán-jogi-szempontoknak-kell-megfelelnie,-hogy-az-atrocitásokkal-szemben-a-törvény-által-védve-legyen--utalt-kovács-Miklós-az-emlékmű-rendezetlen-állapotára.-ebben-a-kérdéskörben-elsőként-fontos-megvizsgálni-az-ukrán-állam-szerepét-és-hozzáállását.-kovács-Miklós-negatívumként-fogalmazta-meg-az-ukrán-fél-részéről-tanúsított-változékony-magatartást.-a-magyar-és-az-ukrán-kormány-szerepére-utalva-kifejezte,-hogy-a-vereckével-kapcsolatos-események-jól-tükrözik-a-kárpátaljai-magyarság-általános-helyzetét.-annak-ellenére,-hogy-a-hatályos-ukrán-kisebbségi-törvényben-az-szerepel,-hogy-ukrajna-minden-nemzetiségének-joga-van-nemzete-történetének-jeles-eseményeit-méltatni,-sőt-ezek-tiszteletére-akár-emlékműveket-állítani,-az-ukrán-állam-a-saját-jogrendszerét-megsértve-nem-engedte-az-emlékművet-felépíteni.¹⁵ 2008-ban,-amikor-mégiscsak-felépítették-az-emlékművet,-ez-a-két-ország-közötti-viszony-kontextusában-történt.-viktor-juscenko-és-sólyom-I-ászló-államfők-megállapodtak-abbban,-hogy-felépülhet-a-vereckei-emlékmű,-és-együtt-fogják-felavatni-(ennek-ellentételezéseként-budapesten-felavatásra-került-Tarasz-sevcsenko-szobra, illetve-az-ukrán-„holodomor”-[éhínség]-emlékműve).¹⁶ az-ukránok-külpolitikai-megfontolásból-mondtak-le-korábbi-jogellenes-álláspontjukról-és-engedték-meg-az-emlékmű-befejezését--vélekedett-kovács.

a-k-Magyar-Elnöke-az-emlékmű-ukrán-pártokra-gyakorolt-hatásáról-elmondta,-hogy-vereckében-semmi-sértő-nincs,-az-pedig,-hogy-a-magyar-honfoglalás-vereckéhez-kötődik,-tudományosan-sem-vitatott-tény.-„amennyiben-egy-politikai-erő-arra-építi-az-imidzsét,-hogy-ellenségképet-alakít-ki-és-az-ellen-vívott-küzdelem-által-pozicionálja-magát,-az-megtehető.-Mindenesetre-ez-ebből-a-szempontból-is-furcsa,-hiszen-egyértelmű,-hogy-ukrán-nemzeti-szempontból-messze-nem-Magyarország-vagy-a-magyarok-jelentenek-a-legnagyobb-veszélyt,-ha-egyáltalán-veszélyt-jelentének,-az-ukrán-nemzetföltésnek-akkor-is-más-irányba-kellene-irányulni.”

15. az-eredetileg-kiadott-építési-engedély-a-régi-emlékmű-helyreállítására-szóló-(amelyet-hivatalosan-soha-nem-bontottak-le,-azaz-„kvázi”-egy-„létező”-emlékmű-helyreállítását-engedélyezte-a-megyei-hatóság).-az-építkezés-leállításáról-szóló-határozatot-éppen-ettől-a-tervtől-való-eltérésre-hivatkozva-hozták-meg-az-illetékes-hatóságok,-természetesen-engedve-a-kárpátaljai-ukrán-nyelvű-médiában-elszabadult-indulatoknak.-egyebek-között-felmerült-annak-a-kérdése-is,-hogy-kinek-a-tulajdonát-képezi-az-a-földterület,-ahol-a-felépült-emlékmű-áll,-hiszen-az-egykori-verbjázsi-kolhozsal-kötött-földhasználati-(bérleti)-szerződés-csupán-egy-dűlőnevet-(urogyiscse)-tartalmazott,-nem-pedig-egy-konkrét-helyrajzi-számot.-erre-hivatkoztak-a-völöci-járási-bíróság-előtt-a-vereckei-emlékmű-felgyújtása-ügyében-elmarasztalt-szovabodás-aktivisták,-mondván,-hogy-hivatalosan-az-emlékmű-nem-is-létezik.-egy-nem-létező-emlékművet-pedig-nem-lehet-megrongálni.

16. a-Magyar-k-öztársaság-és-ukrajna-kormányainak-cselekvési-terve-a-2007.-évre.-[https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hatteranyagok/munkaterv20070306-\(2012.-02.-03\)](https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hatteranyagok/munkaterv20070306-(2012.-02.-03))

kovács- Miklós- kiemeli- az- ukraina- és- Magyarország- által- megkötött- kisebbségi egyezményt,- amelynek- következtében- megalakult- a- kisebbségekkel- foglalkozó- kormányközi-vegyes-bizottság- ennek- szerepe- azért- fontos,- mert- a- kárpátaljai- magyarokra vonatkozó- kérdések- ezáltal- államközi- szintre- lépnek,- sőt- a- két- ország- viszonyrendszerének- az- állandó- témájává- válhatnak.- a- k M k s z- a- vereckei- emlékmű- ügyét- szerepeltette- az- ukrán- magyar- vegyes- bizottság- ülésein,- azonban- az- ukrán- fél- -- kovács- Miklós- szerint- -- mereven- elzárkózott- attól,- hogy- bármiféle- lépést- tegyen- az- emlékmű- esetleges- megépítése- ügyében.- Tehát- annak- ellenére,- hogy- évről- évre- napirendi- pontként szerepelt- a- vereckei- emlékmű- kérdése,- a- megoldás- nem- a- vegyes- bizottságokon múltott.

az- egyik- legfontosabb- szempont- a- helyi- magyar- magyar- viszonyrendszer- kibontása verecke- tükrében.- Mándrik- Iván- rámutatott- arra,- hogy- míg- Gajdos- István- és- az- u M d s z liberálisabbak,- jobban- próbálnak- beilleszkedni- az- ukrán- politikai- rendszerbe,- a- k M k s z sokkal- konzervatívabb,- s- az- anyaországi- támogatás- hátszelével- próbál- eredményeket elérni.- a- konfliktus- igazából- nem- is- a- két- szervezet,- hanem- annak- vezetői- között- áll fenn,- ami- hátráltatja- a- magyar- összefogást.

kovács- Miklós- arra- a- kérdésre,- hogy- mi- gátolta- a- helyi- magyar- magyar- megegyezést az- emlékmű- ügyében,- 2008- ban- úgy- nyilatkozott,- hogy- verecke- nem- a- magyar- együttműködés- témája,- hiszen- az- emlékmű- állítás- kérdése- nyitott,- mindenki- ott- állít- emlékművet,- ahol- akar.- a- vereckei- emlékművet- a- k M k s z- kezdeményezte- és- állította,- így- a tulajdonjogi- viszonyok- értelmében- a- szervezet- annak- jogos- tulajdonosa.- a- továbbiakban- szövé- teszi,- hogy- a- vereckei- emlékmű- ellenségei- azok- az- ukrán- szervezetek, melyek- az- emlékmű- galázásokat- támogatják,- viszont- ha- van- olyan- magyar- szervezet, amely- szintén- valamilyen- szempontból- ellenzi- a- k M k s z- tulajdonában- álló- emlékművet, akkor- az- a- szervezet- az- ukrán- szélsőjobboldali- tömörülésekhez- sorakozik- fel.- amint- a sajtó- oldalairól- ismeretes,- az- u M d s z- és- a- k M k s z- nem- egy- állásponton- helyezkedett- el több- kérdésben- is,- tehát- a- fentebb- taglalt- nyilatkozatban- kovács- Miklós- az- u M d s z- t sorolja- a- szélsőjobb- ukrán- elemek- táborába.

kovács- Miklós- az- általa- ellenszervezetként- definiált- u M d s z- nek- a- régi- emlékmű újraépítésére- tett- indítványát- kétségbeesett- lépésként- határozta- meg,- amelynél- a másik- szervezet- vezetői- „a- fejüket- a- falba- verték,- hogy- ez- miért- nem- nekik- jutott- az eszükbe- előbb”.- a- k M k s z- jobb- politikai- helyzetfelismerésének- nevezte- az- emlékmű- felépítésének- ötletét.- a- fő- probléma- abból- ered,- hogy- két- politikailag- konkurens- szervezetről- van- szó,- melyek- verecke- jelenkori- történetével- párhuzamosan- váltak- ellenfelekké- a- magyar- érdekképviselőben.- kovács- Miklós- többször- kiemelte,- hogy- a- vereckei emlékmű- az- általa- vezetett- szervezet,- a- kárpátaljai- Magyar- kulturális- szövetség- tulajdonában- áll.- Mivel- az- u M d s z- nem- hajlandó- elfogadni- ezt- a- kijelentést- (mondván,- hogy a- magyar- nemzet- tulajdonaként- nekik- is- részük- van- abban),- a- két- tömb- közötti- meggyezés- sem- tud- létrejönni- verecke- ügyében.

1994- ben- ugyan- a- kárpátaljai- Magyar- kulturális- szövetségen- belül- az- érdekcsoportok- vitája- miatt- (a- soros- parlamenti- választásokon- a- k M k s z- beregszászi- járási- szervezete- Tóth- Mihály- korábbi- alelnök,- míg- a- szervezet- többi- része- Fodó- sándor- elnök- képviselő- jelöltségét- támogatta,- amely- megmérettetés- az- előbbi- győzelmével- ért- véget)- a szervezetben- belső- szakadásra- került- sor,- a- k M k s z- egészen- 1996- ig- mint- egyik- alapítója- az- ukránai- Magyar- demokrata- szövetségnek- az- országos- ernyőszervezet- tagja

volt.¹⁷ éppen-ezért-a-k Mk s z-ből-kivált,-azonban-hasonló-politikai-értékeket-valló-szervezeteknek-nem-volt-érdekük,-hogya-ukránok-mellett-lépjének-fel-a-verecke-i-emlékmű-ellenzőiként.-az-1996-ra-tervezett-ünnepségek-elmaradása-miatt-az-Mvs z-egyebek között-tervezte-egy-kisebb-honfoglalási-emlékmű-kivitelezését-beregszászban,-az-idő rövidsége-és-a-pénzforrások-elapadása-miatt-azonban-ez-a-terv-nem-valósult-meg.¹⁸

az-egyik-szembetűnő-vitatémaként-merült-fel-az-emlékmű-2007-es-újrátárgyalása-kor,-hogya-milyen-formában-fejezzék-azt-be.-az-uMds z-által-támogatott-1896-os-obelisk-visszaállítására-reagálva-a-k Mk s z-elnöke-elmondta,-hogya-2007-ben,-amikor-felmerült-az-emlékmű-befejezésének-gondolata,-előtérbe-került-az-az-elképzelés,-hogya-eredeti,-1896-ban-felállított-emlékművet-kellene-újraépíteni-a-Matl-Péter-által-tervezett-új-emlékmű-helyett.-kovács-Miklós-szerint-onnan-indult-ez-a-felvetés,-hogya-verecke-i-emlékmű-körül-kialakult-folyamatos-problémát-és-feszültséget-úgy-oldják-meg,-hogya-csinálnak-helyette-egy-másikat,-a-k Mk s z-által-elkezdett-emlékmű-helyén.-ezt-a-konceptiót-többek-között-az-uMds z-elnöke,-Gajdos-István-támogatta.

a-2008-elején-a-közelgő-j uscsenko-s ólyom-elnöki-találkozó-előkészítéseként-a magyar-Miniszterelnöki-Hivatal-n emzetpolitikai-államtitkársága-saját-hatáskörben-gyorsított-eljárásban-döntött-a-Matl-féle-emlékmű-befejezéséről,-ezzel-kapcsolatban-csupán-konzultációt-folytatott-a-kárpátaljai-magyar-szervezetekkel.-a-végző-döntés-meghozatalát-követően-az-ungvári-Főkonzulátus-kapta-meg-a-szükséges-engedélyeket-és-a-pénzügyi-forrásokat-ahhoz,-hogya-avatásra-akár-2008.-március-15-re-elkészüljenek.-a-2008.-július-21-i-avatást-ennek-ellenére-a-k Mk s z-elnöke-nyilatkozatában-nem-ismer-te-el,-sőt-annak-jelentőségét-az-emlékműgyalázások-közzé-sorolta-és-„parodisztikus elemként”-határozta-meg.-[badó-2008,-2.-p.]-az-uMds z-oldaláról-közvetítő-Kárpáti Igaz Szó közlése-beszámol-a-zuhogó-esőben-megtartott-megemlékezés-előzményeiről-a-2007-es-márciusi-eseményektől-a-felavatás-pillanatáig.¹⁹ a-harmadik-számottevőnek-nevezhető-kárpátaljai-magyar-sajtótermék,-a-Kárpátinfó ugyan-nem-emelt-szót-az-avata-s-jogossága-ellen,-mindazonáltal-sérelmezte,-hogya-régen-várt-eseményen-méltatlanul-kevesen-vettek-részt.²⁰

ezeknek-értelmében-elmondhatjuk,-hogya-a-magyar-magyar-viszonynak-fontos-szeg-mense-a-verecke-ügy,-amelyben-a-megegyezés-a-két-párt-közötti-békülés-függvénye-ként-sikerülhet.-az-emlékmű-telekkönyvi-bejegyzése-és-emlékművé-nyilvánításának-helyi-része-után-a-kijevi-engedélyek-rendezése-szükségeltetett,-hogya-teljes-jogállású-emlékműről-beszélhessünk.-ezenkívül-az-emlékmű-körüli-tereprendezési-munkálatok-és-térfigyelő-kamerák-kihelyezése-lesz-napirenden-a-továbbiakban.²¹ az-emlékműnek-a-k Mk s z-oldaláról-való-felavatására-2012.-október-10-én-került-sor,-miután-a-rongálá-

17. Hivatalosan-a-k Mk s z-a-mai-napig-tagja-az-uMds z-nek,-tagságát-a-lembergi-közgyűlés-határozatainak-el-nem-ismerése-miatt-határozatlan-időre-felfüggesztette.

18. Gajdos-István-közlése

19. Felavatták-a-verecke-i-emlékjelet.-*Kárpáti Igaz Szó*,2008.-július-22,-.lv.-évf.-112.-[580.]-sz. 3.-p.

20. -i.-gy.-:Hányszor-fogják-még-avatni-a-honfoglalási-emlékművet?-*Kárpátinfó*,2008.-augusztus 3,-.XII.-évf.-31.-sz.-3.-p.

21. kovács-Miklós-közlése

sok-alkalmával-több-helyen-megsérült-emlékművet-felújították.-így-a-k Mks z-is-megtarthatta-az-általa-hivatalosnak-és-törvényesnek-elismert-emlékműavatást.²²

Magyarország- kárpátaljával- kapcsolatos- politikájának- témáját- elemezve- Mándrik sajátos-módon-arról-is-beszélt,-hogy-a-rendszerváltás-után-kiderült,-k árpátalja-nem-kell Magyarországnak.- a történelemprofesszor-szerint- Magyarországnak- kényelmesebb- a támogatáspolitikai-kérdését-rendezi,-mint-egy-egymilliós-ruszin-kisebbség-felvállalása és-a-fejletlen-régió-rendbehozatala.- Megmutatta-a-német-egység,-hogy-milyen-nehéz felhozni-egyforma-szintre-az-elmaradott-területet.-a-vereckei-emlékmű-kontextusában ezt- a-gondolatot- azzal- egészítette- ki,- hogy- a- magyarok- ukránok- általi- elnyomása,- a emlékművek-meggyalázása,-az-oktatási-rendszer-nehézségei-mind-mind-olyan-eszközök,- melyeket-a-kárpátaljai-magyarságnak-hangsúlyoznia-kell,-hogy-ezáltal-is-életben tarthassa-az-anyaországi-támogatáspolitikát.

kulturális-megközelítés-a-mélyinterjúk-tükrében

az-alábbiakban-olyan-szemponatok-kerülnek-megvizsgálásra,-amelyek-a-különböző-értékű-interjúk-összehasonlításából-mutatják-be-a-honfoglalási-emlékmű-körüli-viszonyokat.

elsőként- az- emlékmű- szerepét- és- hivatását- taglaló- válaszokat- vizsgáljuk- meg. Kovács-sándor-szerint-a-nemzeti-szimbólumok-sorában-verecke-legalább-annyira-fontos,-mint-csiksomlyó-(„ez-a-mi-csiksomlyói-búcsúnk”),-hiszen-ez-nemcsak-egy-emlékmű,-hanem-szagrális-jelentőséggel-bíró-jelkép.

Matl-Péter-szobrászművész,-a-vereckei-magyar-honfoglalási-emlékmű-tervezője-a-tervezéskor-áttekintette-a-honfoglalás-kori-és-a-magyar-ornamentikát.-a-kutatott-szimbólumok-közül-kiemelkedett-egy-óvó-védő-„fogas”-motívum,-mely-közös-a-közép-európai-népeknél,-így-a-magyaroknál-is-nagyon-jellemző.-az-is-ide-tartozik,-hogy-verecke-szláv-neve-a-kapu-vagy-átjáró-jelentéssel-bír.-Matl-tehát-az-emlékmű-tervezésekor-első-sorban-egy-olyan,-a-honfoglalásnak-emléket-állító-művet-képzelt-el,-mely-összefogó-kapocsként-állhat-a-nemzetek-és-a-felekezetek-között.-ennek-megfelelően-állított-a-közepébe-egy-oltárkövet.-az-emlékmű-állítás---ukrán---ellenzői-javasolták-ugyan,-hogy-máshol-állítsák-fel-a-tervezett-objektumot,-mindemellett-azonban-Matl-kifejtette: „vereckét-áthelyezni-máshová-nem-lehet,-mert-lehet,-hogy-provokál-valakit,-de-ezt-nem-lehet-megváltoztatni.-Mert-ha-máshol-állítottuk-volna-fel,-Munkácson-vagy-valahol-az-ukrán-magyar-határon,-akkor-ez-a-szerkezet-nem-lett-volna-honfoglalási-emlékmű.”-az-emlékmű-hivatása,-hogy-megmozgassa-az-magyar-ember-szívét,-összetartson-és-reményt-adjon.-az-építő-tervező-szavaival: „azért-csináltam,-hogy-megszűnjenek-az-atrocitások.-ez-van-belevésődve-az-emlékmű-elgondolásába,-szellemiségébe.-ahogy-krisztus-mondja,-akinek-van-füle-a-hallásra,-hallja,-és-akinek-van-szeme-a-látásra,-lássa.-aki-nem-akarja-látni,-az-nem-lát,-aki-nem-akar-hallani,-az-nem-hall,-és-olyan-mondanivalókkal-ruházzák-fel-az-emlékművet,-melyek-nem-felelnek-meg-a-valóságnak.”

22. szcs:-nem-lehet-azt-úgy-megrongálni,-hogy-ne-állítanák-helyre---újraavatták-a-vereckei-emlékművet.-*Kárpátalja*,2012.-október-12.,-XII.-évf.-41.- (613.)-sz.-3.-p.

a-szobrászművész-nem-gondolt-a-tervezéskor-az-emlékműgyalázásokra.-a-műemlék masszív-szerkezetét-azzal-indokolta,-hogya-a-kárpátok-földrajzi-és-éghajlati-hatásainak próbáit-csak-egy-erős,-tartós-építmény-állhatja-ki.-„Hegyetőre-építeni-bármít-komoly-feladat,-mivel-itt-van-leginkább-kitéve-az-időjárás-viszontagságainak,-a-tél-sokkal-hidegebb,-a-nyár-sokkal-melegebb,-olyan-emlékművet-kellett-állítani,-ami-kibírja-ezeket.”-a-szobrászművész-az-általá-megszabott-szakmai-kritériumokkal-szembeállította-a-szicsgárdistáknak-emelt-(soltész-István-által-tervezett)-másik-emlékművet,²³ melyen-a-2008-és-2012-között-eltelt-időszakban-már-megmutatkoztak-az-időjárás-viszontagságainak jelei:- „Felelőtlenség-volt-ezt-így-építeni,-mert-ha-tiszteljük-azokat,-akiknek-állítjuk-az-emlékművet,-akkor-időtálló-anyagból-építjük-meg-azt.-nem-számítottam-arra,-hogy-lesznek-rongálások,-én-azt-hitem,-békét-fog-teremteni,-nem-pedig-békétlenséget,-ezért-is-használtam-közös-motívumokat.”

az-emlékművek-nagyon-fontos-kérdését-képezik-a-nemzetek-közötti-egyensúlynak. Mándrik-Iván-történész-szerint-ezek-alátámasztására-jó-néhány-példát-hozhatunk-fel-a-20.-századi-történelemből.-a-különböző-szovjet-emlékműveket-kelet-közép-európában-már-javarárszt-lebontották-ugyan-(pl.-az-o-sztapenko-szobrot-budapesten),-de-a-háborúk-következtében-létrehozott-katonai-temetők-és-emlékművek-még-a-mai-napig-is-állnak.-a-magyaroknak-megengedték,-hogya-voronyezsnél-emlékművet-állítsanak,-ami-pozitív-dolog,-ezzel-szemben-viszont--mondja--nem-émetországban-egyetlen-orosz-emlékművet-sem-engednek-felállítani.

kovács-sándor-úgy-véli,-minden-emlékmű-nagy-érték,-hiszen-egy-kor,-egy-nép,-egy-gondolkodásmód-dokumentumaként-vehető-számba.-egy-kulturált,-fejlett-társadalomban-nem-kérdés,-hogya-egymás-mellett-megfér-e-két-emlékmű.-Példaként-említi-szigetvárnál-szulejmán-és-zrínyi-Miklós-közös-szobrát,-mely-a-népek-közötti-toleranciának,-történelmi-megbékélésnek-egyfajta-szimbóluma.-volt-idő,-amikor-harcoltak-egymás-között,-de-ezen-túl-kell-lépni--vallja-a-szakíró.-Mándrik-Iván-arra-a-kérdésre-válaszol,-hogya-mennyire-fér-meg-egymás-mellett-a-hágón-az-ukrán-és-a-magyar-emlékmű,-így-válaszolt:- „a-történelemben-sok-minden-zavar,-ideálissal-pedig-ritkán-találkozhatunk.-Probléma-mindig-a-szomszédos-népek-között-adódik.-Mint-a-magánéletben:-aki-messze-lakik,-a-falu-másik-végén,-azzal-nincs-probléma.-ukrajnának-így-a-legfőbb-problémája-mindig-a-roszországgal-lesz.-Magyarországnak,-l-engyelország-kivételével,-valamennyi-szomszédjával-voltak-problémái,-ukrajnával-a-legkevesebb.-a-ruszinok-mindig-támogatták-a-magyarokat.-Itt-sose-volt-zavargás,-és-ezt-kell-megtartani.-Itt-sosem-volt-probléma,-mert-idomultak-egymáshoz-a-népek.”-ellenpéldaként-a-szerbeket-és-a-kaukázusi-népeket-említette,-akik-esetében--mentalitásuk-folytán--napjainkig-fennállnak-a-belső-harcok,-viszont-a-ruszinok-és-magyarok-között-ez-soha-nem-volt-jellemző. Mándrik-professzor-összefoglalva-elmondta,-hogya-az-átlagembert-a-különböző-ideológiák,-az-emlékművek-körüli-huzavonák-nem-foglalkoztatják,-hiszen-számba-a-megélhetés-az-igazán-fontos.-az-olyanfajta-ideológia-pedig,-mely-erőszakos-és-nem-vezet-jóra,

23. az-ukrán-nemzeti-szervezetek-a-maguk-részéről-elutasítják-a-megyei-hatóságok-által-épített-szicsgárdista-emlékművet,-mivel-a-tervező-„belekomponálta”-a-komplexumba-a-kárpátok-„felszabadításában”-kiemelkedő-szerepet-játszó-18.-gárdahadsereg-emlékművét-is.

nem-is-az-emberek-akarátát-közvetíti.-az,-hogya-társadalomnak-egy-vékony-rétege mégis-ezt-az-utat-követi,-nem-szabad,-hogy-kihasson-az-egész-állam-gondolkodására.

kovács-sándor-positívumként- említette,-hogya-amikor-verecke-környékén-az-ottani ruszinsággal-beszélgetett,-nagyon-sokan-támogatták-elképzeléseit.-a-régi-emlékmű kutatása-közben-(a-hágót-körülvevő-völgyekben-kereste-az-emlék-obeliszkmaradványait²⁴)-a-környező-falvakat-bejárva-alkalma-nyílt-az-ottani-pásztorok-és-egyszerű-emberek-megismerésére.-Több-képeslap-és-fénykép-ezekről-az-emberektől-származik,-és szintén-nagy-segítségnek-bizonyult.-a-turistavezető-szakíró-szavai-szerint:-„n-agyon-positív-tapasztalataim-vannak-ezekből-a-falvakból,-mert-ha-jön-a-magyar-turistabusz,-a-gyerekektől-az-idős-emberekig-integetnek,-és-üdvözlök-az-ide-látogató-magyar-turistákat.”

a-mélyinterjúk-tükrében-megvizsgált-kérdések-által-megállapítható,-hogya-vereckei emlékmű-fontos-részét-képezi-s-képezte-az-ukrán-magyar-kapcsolatoknak,-a-kisebbségekkel-foglalkozó-ukrán-magyar-vegyes-bizottság-üléseinek,-a-kárpátaljai-és-magyar-országgi-magyar-magyar-kapcsolatoknak,-sőt-még-a-szélsőséges-gondolkodású,-valamint-a-mérsékeltbb-helyi-ukrán-politikai-életnek-is.-a-hét-méter-magas,-termésköből-és-vasbetonból-felépített-szerkezet,-841-méter-magasan,-fenyőerdőkkel-körülve,-az-emberi-zajtól-távol-áll-rendületlenül,-kitéve-a-következő-arra-látogató-magyar-érzelmű-közösség-érdeklődésének,-vagy-éppen-az-ártani-kíváncsi-szélsőségesek-türelmetlenségének.

befejezés

a-18.-században-a-társadalmakat-összekötő-egyik-legerősebb-kapocs,-a-vallásosság, meggyengült.-ez-a-tendencia-mindinkább-erőssé-válik,-s-a-20.-század-végén-elérte-a-társadalom-legszelesebb-rétegeit-is.-ugyanakkor-az-elveszett-vallásosságot-különböző mítoszokkal-kezdtek-pótolni.-kialakult-a-nemzet-mítosza-is,-melyhez-valamennyi-olyan-elem-hozzátartozik,-mellyel-a-kulturális-emlékezet-folytán-képesek-megragadni-a-történelmet.

a-nemzet-fogalma-csupán-a-19.-századtól-nyerte-el-mai-jelentését.-addig-falvak-és régiók-közös-identitása-létezett-csupán.-az-átformálódott-történelemtípus-fő-célja-az-események-objektív-leírása-volt,-másképpen-a-19.-század-történetírói-is-nagymértékben törekedtek-arra,-hogya-egy-dicső-múlt-felmutatásával-egységes-és-közös-érzést-hozzanak-létre-államukban.-ettől-azt-remélték,-hogya-könnyebbé-válik-a-politikai-cselekvés-gyakorlata.-a-vereckei-emlékmű-mitológiája-is-ezt-irányozza-elő:-egységbe-fogni-a-kárpátaljai-magyarságot.-ennek-következtében-a-közös-emlékezet-és-nemzeti-öntudat-politikai-vonásokká-képes-átalakulni.

24. az-eredeti-emlékmű-darabjait-végül-is-kovács-sándor-találta-meg.-az-obeliszk-felső-része Tuholka-községben-található,-amelyből--a-sors-iróniája--a-felszabadító-szovjet-hadsereg elesett-katonáinak-emlékművét-alakították-ki:-„n-éhány-falubeli-lakos-az-1960-70-es-években-egyszerűen-leemelte-az-obeliszk-felső-részét-és-elvitte.-azaz,-ellopták!-Falujuk-főterén,-a-község-háza-előtt-talapzatra-helyezték,-és-1975-ben-a-nagy-honvédő-háborúban-elesett-7-falubeli-szovjet-katonaáldozat-emlékére-avatták-fel.”-<http://www.karpataljalap.net/archivum/276szam/k3.html>

a 19. századi történetírók a nemzet számára olyan valóságalappal rendelkező mítoszokat hoztak létre, melyek megalkotásánál a legfőbb szempont a jelenben való hasznosíthatóság volt. emlékművek, emlékhelyek állítottak, hogy ezt a nemzeti mitológiát tudatosítsák az emberekben. a vereckei emlékmű gondolata az 1880-as években indult janka-sándortól, s az évtizedek sora alatt egy emlékjelként díszelgő határkőből napjainkra a megmaradás szimbólumává fejlődött. r endeltetését tekintve másodlagossá vált az eredeti szerepe, vagyis a honfoglalás emlékének megőrzése; ehelyett a fő hivatása az identitás megőrzése, a kollektív nemzeti emlékezet fenntartása lett. (assmann-2004, 23–25. p.)

a különböző csoportok, közösségek a múlt képeit is felhasználják annak érdekében, hogy fenntartsák történelmi létük legitimálását. így például a nemzeti etnikumok az ünnepeiket, emlékjeleiket arra használják fel, hogy a másik nép előtt kifejezzék, hangsúlyozzák identitásukat. ez a fajta kulturális hagyományörzés mind az ukrán, mind a magyar nemzet részéről megnyilvánul kárpátalján. Míg a magyarok az ezeréves történelem alapjaira építenek, az ukránok az állam általi támogatottságot élvezhetik.

1995-ben, amikor felvetődött a vereckei emlékmű újjáépítésének gondolata, az ukrán állam függetlenségének mindössze 4. évfordulóját ünnepelte. Mivel a Magyarországgal való jószomszédi viszony már 1991-től kialakult, a gondolat felvetésére az ukrán állam első lépésként pozitívan reagált. ezt követően azonban az elkezdett építkezés félbemaradt, és az emlékmű felavatása sem valósulhatott meg. ennek okai az ukrán oldalról jelentkező ellenérzések hatásaiban keresendők. a fiatal államiság történetírása megpróbálta a szovjet hagyományoktól elrugaszkodva felrajzolni saját, független történelmét, amelyben olyan hősokeket keresett, akik például felkerülhetnek az új bankjegyek (1996) oldalaira, s akik által megteremtődik a kollektív emlékezet és gondolkodás, és ami a legfontosabb: az egységes állam. a 20. századi hősök közé sorakoztatta fel az ukrán történetírást az 1938–1939-ben kárpát-ukrajnáért harcoló szicsgárdistákat is. ennek az államkezdeménynek a végét a magyar törekvések jelentették, ezért a vereckével kapcsolatban lévő problémák is innen eredeztethetők. (j effrey – r obbins-1998)

Matl Péter az általa tervezett műemlékről így nyilatkozott: „ez a műél. él, mert valaki imádkozik mellette, él, mert valaki elpusztítja, újjászületik, mint a fönix, átmegegy víz és tűzkeresztségen...” a politikai küzdelmek, az emlékmű ellen elkövetett atrocitások, illetve a sajtóban megjelenő írások által felnagyítódik a honfoglalási emlékmű témája, ugyanakkor annak jelentősége és kulturális nemzeti hatása megkérdőjelezhetetlen.

Miközben azonban politikai vezetők, újságot olvasó közemberek, egyetemen vagy főiskolán tanuló diákok töprengenek el verecke mítoszában és üzeneténél, elfeledkeznek annak igazi céljáról és hivatásáról: az összetartozás eszméjéről.

Felhasznált irodalom

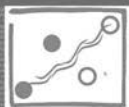
- ady endre-1989. Góg és Magóg fia vagyok én... benedek István (szerk.): *Rendületlenül – A hazaszeretet versei. II. kötet.* budapest, officina nova kiadó, 545. p.
- assmann, j an-2004. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* budapest, atlantisz könyvkiadó.
- assmann, j an-2006. *Religion and Cultural Memory. Ten studies.* stanford, stanford-university Press.

- badó-zsolt-2008.-újra-émlékművet-„avattak”-a-vereckei-hágón.-*Kárpátalja*, -2008.-július-25.,-vIII. évf.-30.-(393.)-sz.-2.-p.
- csanády-György:-r-égi-beregszásziak.-mek.niif.hu/02100/02131/html/02.htm-(2012.-02.-05)
- Gesta-Hungarorum.-http://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.htm#13-(2012.-02.-03.)
- Hunt,I ynn-avery-1984.-*Politics, Culture and Class in the French Revolution*.-berkeley,university of-california-Press.
- kiss- Gy.- csaba- 2002.- Hungarológia- és- nemzeti- mítoszok.- *Korunk*, -2002.- november. http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2002&honap=11&cikk=7060- (2012.- 02. 03)
- kovács-sándor-2006.-Verecke. budapest,-HungarovoX-kiadó.
- kovács- vilmos- 2003.- verecke.- In: *Verecke – Kárpátaljai magyar költők a XX. századból*. ungvár-budapest,-Intermix-k iadó.
- I ator-Ilona-1996.-I esz-millecentenáriumi-émlékmű-vereckén!-*Kárpátaljai Szemle*,-Iv.-évf.-2.-sz. 3.-p.
- Molnár-józsef-Molnár-d.-István-2003.-*Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrajnai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek tükrében*. Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. budapest,-Teleki-I ászló-alapítvány.
- olick,-jeffrey-k.-r-obbins,-joyce-1998.-social-Memory-studies.-From-„collective-Memory”-to-the Historical- sociology- of- Mnemonic- Practices.- http://www.jstor.org/discover/10.2307/223476?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=56178516523

I ászló Túri

The For MaTion and re-enTer PreTaTion of The “MyTHoLoGy”- of The HunGar lan Conquest MeMor ial In Verecke In The IIGHT of In-dePTH InTervleWs

The-topic-of-this-essay-is-the-verecke-memorial,-which-has-become-a-community symbol-of-Hungarians-in-ukraine.-The-verecke-mountain-pass- --the-first-“station point”- of-the-conqueror-Hungarians-in-the-carpathian-basin- --became-part-of public-awareness-and-an-attribute-of-the-Hungarian-landtaking,-in-connection-with the-ceremonies-of-the-Millennium.-In-1995,-when-the-question-of-the-rebuilding-of the-verecke-memorial-was-raised,-the-ukrainian-state-had-only-celebrated-the-4th anniversary-of-its-independence.-as-good-neighbourly-relations-with-Hungary-had been-developing-since-1991,-the-ukrainian-state-at-first-reacted-on-the-raised idea- positively.- but- later,- the- construction- works- were- suspended- and- the inauguration-of-the-memorial-did-not-go-smooth-either,-partly-for-the-national antipathies-of-the-ukrainian-partner,-partly-for-the-different-visions-of-the-divided Hungarian- political- representation- in- ukraine.- We- follow- the- views- of- the Hungarian- minority- on- the- memorial- from- the- beginning- of- its- construction- in 1996- until- its- inauguration- in- 2008.- The- memorial- has- been- in- the- centre- of attention-as-one-of-the-sensitive-issues-and-source-of-a-potential-conflict-between ukraine- and- Hungary,- as- well- as- the- Hungarian- Hungarian- political- relations representing-local-interests,-and-as-such,-has-become-a-constant-topic-in-the regional-ukrainian-and-Hungarian-press.



Fórum
Kisebbségkutató
Intézet
Etnológiai
Központ

Lokális és regionális monográfiák 7.

Angyal Béla

Kisalföldi tanyák

Gúta és vonzáskörzetének
településnéprajza



Fórum Kisebbségkutató Intézet

Források-a-20.-század-eleji-magyarországi nemzetiségi-tanítóperek-történetéhez*

anIkó anTal lcz

sources-to-the-history-of-national-minority-teacher-trials-in-Hungary
in-the-beginning-of-the-20th-century

371(439)(091)-
37.014(439)“1907”
94(439)

keywords:- l ex- apponyi.- vázsec.- slovak- evangelical- elementary- school.- r equirement- of- the- Hungarian- lan-
guage- command.- c onviction- of- teacher- andrás- Paszternák.

Forrásközlésünk- a- Paszternák- andrás- vázseci- (l iptó- megye)- evangélikus- tanító- ellen
elrendelt- fegyelmi- eljárás- iratait- teszi- közzé.¹ az- eljárás- egyike- volt- azoknak- a- tanítópe-
reknek,- melyeket- l iptó- megyében- 1908- ban- és- 1909- ben- rendeltek- el- az- 1907:- XXvII.
tc.- 22. §- ban- meghatározott- fegyelmi- vétség- elkövetése- miatt.

a- közölt- iratokból- egy- olyan- per- folyamata- bontakozik- ki,- mely- során- az- egyházi- főha-
tóság- és- a- világi- hatalom- érdekelletéiből- fakadó- harc- tanúi- lehetünk.- a- tanfelügye-
lő,- valamint- a- közigazgatási- bizottság- -- a- helyi- szintű- felügyelettel- megbízott- legfelsőbb
állami- szerv- szerepében- -- támadólag- lép- fel,- míg- az- evangélikus- egyház- és- a- tanító
védekező- szerepbe- kerül,- még- ha- az- egyház- nem- is- annyira- a- tanító,- mint- évszázados
autonómiája- mellett- áll- ki.

az- egyház- a- védelem- tanúját- arra- szólítja- fel,- hogy- az- egyház- érdekeit- szem- előtt
tartva- nyilatkozzon;- a- realitás- és- logika- alapjain- álló- érveket- maga- a- megvádolt- tanító
sorolja- fel.- a- per- mégis- az- állam- győzelmével- ér- véget,- amiből- látszik,- hogy- a- törvény-
ben- szabott- feltételekhez- képest- nagyon- rövid- időn- belül,- a- hatályba- lépést- követő
kilenc- hónap- után- megindított- eljárások- sokkal- inkább- a- törvény- szigorának- demonst-
rálását,- nem- pedig- a- következetes- végrehajtást- szolgálták.

*- a- tanulmány- a- c ollegium- Talentum- támogatásával- készült

1. a- korabeli- szereplők- nevét- és- a- helyneveket- a- korabeli- iratokban- használt- formában- közöl-
jük.- Természetesen- tisztában- vagyunk- azzal,- hogy- Paszternák- andrás- nagy- valószínűséggel
szlovák- nemzetiségű- volt- és- nevét- Ondrej- Pasternák- formában- használta.- bizonyítékaink
erre- azonban- nincsenek.- vázsec- (važec)- település- nevét- a- Bánffy- d ezső- kormányzata- idején
a- helynevek- törzskönyvezéséről- elfogadott- 1898.- évi- lv.- tc.- törvény- nyomán- vágfalva- néva-
lakra- változtatták- meg,- de- sok- száz- szlovák- népességű- felső- magyarországi- településhez
hasonlóan- ezeket- a- magyarosított- névalakokat- a- gyakorlatban- nem- használták,- amint- azt- az
általunk- közölt- iratok- is- jelzik.- a- törvény- szövegét- l.- www.1000ev.hu;- a- törvény- következmé-
nyeiről- l.- szulovszky- 2002.

az-1907.-évi-törvények

az-1906-ban-kinevezett-koalíciós-kormány-Magyarország-átalakítását-tűzte-ki-céljául. Programjában-szerepelt-a-dualista-rendszeren-belüli-pozíciók-megváltoztatása,-önálló magyar- hadsereg- és- külügyminisztérium- kialakítása.- Mindezek- az- elképzelések- túl radikálisak-voltak-az-uralkodó-száma-ra,-így-a-kormány-kénytelen-volt-sorra-lemondani célkitűzéseiről.-n apirenden-maradt-azonban-a-nemzetiségekkel-szembeni-magyarosító politika-és-az-elemi-oktatás-megreformálásának-ügye.- (vö.-s zarka-2007)

Halász-Ferenc,-a-kultuszminisztérium-államtitkára-a-következőkben-határozta-meg az-oktatási-reformnak-és-a-nemzetiségi-törvény-revíziójának-célját:- „nemzeti-létünket mindaddig-biztosítva-nem-látjuk,-míg-a-magyarság-a-haza-földjén-oly-erős-számbeli-túl-súlyra-nem-jut,-mely-a-széthúzó-erők-állambontó-törekvését-egyszermindenkorra-lehe-tetlenné-teszi-[...]és-itt-a-népnevelés-nyomul-előtérbe,-mint-amelynek-feladata-hazánk-ban- nemcsak- az- általános- népművelést- terjeszteni,- hanem- a- nemzetet- nyelvben- és- érületben-egységessé-tenni.”-(Halász-1906,-4-5.-p.)

d olmányos-István-szerint-az-oktatáspolitikai-törvények-beterjesztésének-Halász-nyi-latkozata- ellenére- nem- csak- nemzeti,- hanem- erős- társadalmi- indokoltsága- is- volt.- a tanítók- --különösen-a-felekezeti-iskolák-tanítóinak--rossz-anyagi-helyzete-miatt-min-dennapossá-vált-a-panaszlevelek-megjelenése,- tiltakozások-szervezése.- (d olmányos 1968,-487.-p.)- ezt- a- problémát- volt- hivatott- orvosolni- az- 1907.- évi-XXVI.-törvénycikk, mely-az-elemi-népiskolák-tanítóinak-illetményét-szabályozta,-valamint-a-XXVII.-törvény-cikk,- mely- rendelkezett- a- tanítók- járandóságairól.- ez- a- törvény- azonban- azáltal,- hogy „egybekötötte-az-állami-támogatást-a-magyar-nemzeteszmé-szolgálatával”,-jelentősen korlátozta-az-egyházak-autonómiáját-az-oktatásban.- (vö.-s zarka-2007)

a-17.-paragrafus-kimondta,-hogy-„Minden-iskola-és-minden-tanító,-tekintet-nélkül-az iskola-jellegére-és-arra,-hogy-állami-segélyt-élvez-e-vagy-sem,-a-gyermekek-lelkében-a magyar- hazához- való- ragaszkodás- szellemét- és- a- magyar- nemzethez- való- tartozás tudatát,-valamint-a-vallásérkölcös-gondolkodást-tartozik-kifejleszteni-és-megerősíteni. ennek-a-szempontnak-az-egész-tanításban-érvényesülni-kell;-külső-kifejezésül-minden iskolában,-jellegkülönbség-nélkül,-úgy-a-főbejárat-fölött,-mint-megfelelő-helyen-a-tan-termekben-Magyarország-címere-helyezendő-el,-a-tantermekben-a-magyar-történetből vett-falitáblák-alkalmazandók,-nemzeti-ünnepeken-pedig-az-épületen-a-magyar-nemzeti címeres-zászló-tűzendő-ki.”²

apponyi-szerint-az-a-tanító,-aki-száma-ra-az-állammal-és-a-nemzettel-szembeni-köte-lesség-teljesítése-nyűg,-„az-nem-áll-azon-a-talajon,-amely-talajon-minden-civilizált-állam-ban,- minden-öngyilkosságot-elkövetni-nem-akaró-nemzetnek-kebelében-a-szabadság-nak-nyugodnia-kell”.-az-állameszmét-nem-politikai-eszmeként-fogta-fel,-erkölcsi-köte-lességnek-tartotta-annak-szolgálatát.- (kemény-G.-1971,-82.-p.)

a-nem-magyar-tanítási-nyelvű-népiskolákban-a-törvény-a-tanítói-korpótlék-és-járan-dóságok-kifizetését-a- „vallás-és-közoktatásügyi-minister-által-is-helybenhagyott-haza-

2. 1907.-évi-XXVII.-törvénycikk.-compl ex-kiadó-kft.-1000-év-törvényei-internetes-adatbázis <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6966>-(l etöltve:-2012.-november-1.)

fias-tartalmu-olvasókönyvek-és-tanszerek"-használatához-kötötte.³ a-nemzetiségek-szemponjtájból-jogkorlátozásnak-számított-az-oktatási-nyelv-választásának-18.-paragrafusban-meghatározott-módja-is.-a-paragrafus-lehetővé-tette,-hogy-a-kultuszminiszter-elrendelje-a-magyar-tanítási-nyelv-bevezetését-mindazokban-a-nem-magyar-nyelvű-iskolákban,-melyeket-látogattak-magyar-gyermekek.-amennyiben-pedig-a-magyar-tanulók-létszáma-elérte-a-húszat-vagy-meghaladta-a-teljes-létszám-húsz-százalékát,-az-oktatási-nyelv-magától-értetődően-a-magyar-lelt.

a-következő-paragrafus-teljesíthetetlen-feladat-elé-állította-a-tanítókat-és-a-tanulókat;-elrendelte,-hogy-„a-nem-magyar-anyanyelvű-gyermekek-a-negyedik-évfolyam-bevégeztével-gondolatait-magyarul-élőszóval-és-írásban-érthetően-ki-tudja-fejezni”.⁴ s-zarka-l-ászló-értékelése-szerint-ez-a-törvényi-előírás-figyelman-kívül-hagyta,-hogy-a-zárt-nemzetiségi-régiókban-a-tanulóknak-nem-volt-lehetőségük-a-gyakorlatban-alkalmazni-a-magyar-nyelvet,-így-négy-év-alatt-jó-esetben-is-csupán-az-alapok-elsajátítására-volt-módjuk.⁵

a-magyar-nyelv-tanításának-eredménytelensége-azon-fegyelmi-vétségek-közé-tartozott,-melyek-elkövetése-a-22.-paragrafus-szerint-fegyelmi-vizsgálatot-vont-maga-után.-a-tanítókat-a-fegyelmi-vétség-fokozatához-képest-dorgálásra,-pénzbírságra,-korpótlék-megvonására-vagy-hivatalukból-való-eltávolításra-ítélhették.-Felekezeti-iskolák-esetében-az-eljárást-az-adott-hitfelekezeti-hatóság-saját-szabályai-szerint-foganatosíthatta,-de-szabályait-köteles-volt-előzetesen-bemutatni-a-miniszternek.-a-határozat-meghozatala-az-adott-felekezet-hatáskörébe-tartozott,-viszont-a-miniszter-a-közigazgatási-bizottság-közbenjárásával-új-eljárást-és-határozathozatalt-rendelhetett-el.

a-törvény-végrehajtását-rendeletek-szabályozták.-a-tanítói-illetmények-szabályozásáról-és-a-helyi-felügyeletről-az-1907.-évi-73-776.-számú-miniszteri-rendelet-szól;-az-utasítás-nevet-viselő-1907/76-000.-számú-rendelet-behatóbban-foglalkozott-a-fegyelmi-eljárásokkal,-iskoláztatási-naplókkal,-az-iskola-felszerelésével.-az-iskolák-felügyelete-a-tanfelügyelők-feladatkörébe-tartozott.-az-általuk-tapasztalt-hiányosságok-alapját-képezhették-a-tanítók-ellen-megindított-fegyelmi-eljárásoknak.

a-l ex-appointy-fogadtatása-a-nemzetiségek-részéről

a-nemzetiségek-tiltakozó-feliratait-és-felszólalásait-kemény-G.-Gábor-tette-közzé-forrásközlésében.- (kemény-G.-1971,-137-155.-p.)-a-románok-tiltakozó-gyűléseket-szerveztek,-melyeken-a-tanítók-is-hangot-adtak-felháborodásuknak.-a-szerbek-a-törvényt-arra-használták-fel,-hogy-minél-sötétebb-színben-tüntessék-fel-a-kormányt.-a-Zastava-című-lap-ugyanakkor-hangsúlyozta,-nem-ellenzi-a-magyar-nyelv-tanítását,-sőt,-üdvösnek

3. 1907.-évi-XXVII.-törvénycikk.-compl-ex-kiadó-kft.-1000-év-törvényei-internetes-adatbázis.
http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6966-(l-etöltve:-2012.-november-1.)

4. uo.

5. vö.-s-zarka-2007.-a-szerző-véleményét-támasztja-alá-Paszternák-andrás-vádolt-tanítónak-a-kultuszminiszterhez-címzett-levele-is,-melyben-felhívja-a-miniszter-figyelmét-arra-a-tényre,-hogy-a-szlovák-tanulók-korábban-csak-a-hasonló-hangzású-magyar-szavakat-tanulták,-ezért-nem-várható-el-tőlük-a-magyar-nyelv-rövid-időn-belüli-elsajátítása.

tartaná- minél-több-idegen-nyelv-tanítását,-de-az-elemi-iskola-nem-képes-ellátni-ezt-a-feladatot,- célja- az- alapismeretek- átadása.- (vö.- d olmányos- 1968,- 502–504.- p.)- a román-görögkeleti-és-a-szerb-görögkeleti-egyház-nemtetszésének-adott-hangot,-első-sorban-az-1868-ban-garantált-egyházi-és-iskolai-autonómia-megsértése-miatt-előbbi-egyház-arra-is-rámutatott,-hogy-a-tanítók-ellen-megindítható-fegyelmi-eljárások-elrendelésénél-a-hatóság-önkéntesen-járhat-el-a-neki-nem-tetsző-tanító-elmozdítása-érdekében.- (vö.- d olmányos-1968,-497–498.-p.)

ezzel-szemben-a-szlovákok-mérsékeltén-fogadták-a-törvényt.-a-szlovák-katolikus-klérus-a-*Ludové Noviny*-ben-ugyan-hangot-adott-a-koalíciós-kormány-szembeni-nemtetszésének,-a-*Slovenský Týždenník* is-bíráta-az-egyházi-vezetők-cinkos-magatartását,-a-nemzetegyház-hiánya-miatt-azonban-komolyabb-törekvésekre-nem-került-sor.-Mi-több,-d olmányos-István-szerint-a-szlovákság-egyházainak-vezetői-összejátszottak-a-magyar-kormány-al.-a-pártok-sem-mozgósították-kellőképpen-a-tömegeket;-szlovák-területeken-nem-került-sor-tömegmozgalmakra.-ugyanakkor-a-szlovák-nemzeti-párt-evangélikus-vezetőinek-lapja,-a-*Národné Noviny* janicsártörvénynek-nevezte-a-l ex-apponyit,-melynek-célja-a-gyermekeket-saját-nemzetük-ellen-fordítani.- (bővebben-l.-d olmányos-1968, 501–508.-p.)

Tömegmozgalmak-és-szervezett-támogatás-híján-a-szlovák-tanítók-teljes-passzivitásba-vonulva-teljesítették-a-törvényben-foglaltakat.-a-*Slovenský Obzor* című-havilap-szemükre-vetette,-hogy-nem-tettek-semmit-a-törvény-ellen,-hanem-egyesen-szimpatizálnak-vele.-a-lap-álláspontja-szerint-a-törvény-megfosztotta-a-tanítókat-függetlenségűktől-és-a-kormány-bábjaivá-tette-őket.-érdekes-fordulat-azonban-a-bírálatban,-hogy-emiatt-az-egyházat,-a-cikk-esetében-az-evangélikus-egyházat-hibáztatta.-az-evangélikus-egyház-semmit-nem-tett-annak-érdekében,-hogy-megnyerje-saját-maga-száma-ra-tanítóit,-akik-gyökerek-hiányában-fejet-hajtottak-az-állam-akarata-előtt.-a-cikk-írója-szerint-a-tanítók-ingen-szenvedték-el-az-őket-az-egyház-részéről-ért-igazságtalanságokat,-az-állam-viszont-jobb-megélhetéssel-jutalmazza-őket.⁶

Michal-Potemra-szerint-apponyi-törvénye-azzal-a-problémával-szembesítette-a-szlovák-iskolákat,-hogy-összeegyeztethető-e-a-szlovák-elemi-iskola-megtartása-az-ideológiai,-nemzeti,-állami-és-nyelvi-követelések-teljesítésével.-Felhívja-rá-a-figyelmet,-hogy-a-gyakorlatban-az-is-előfordult,-hogy-a-szlovák-tanítók-nyomást-gyakoroltak-az-egyház-községe-annak-érdekében,-hogy-fogadják-el-a-magyar-nyelvet-tanítási-nyelvként-azért,-hogy-megszűnjének-az-őket-ért-zaklatások-és-megkapják-az-államsegélyt.-a-szlovák-nyelvű-oktatás-rovására-a-megyei-elit-aláírásgyűjtő-akciókat-szervezett-a-szlovák-szülők-körében,-akik-aláírásukkal-kérvényezték,-hogy-a-szlovák-faluban-magyar-nyelvű-oktatás-folyjék.-Mindezeket-a-körülményeket-figyelembe-véve-Potemra-szerint-a-végrehajtás-sokkal-buzgóbb-volt-a-törvényi-előírásnál.-a-bemutatott-jelenségek-azonban-nem-voltak-általános-érvényűek;-a-szlovák-népoktatás-fejlődésének-objektív-értékeléséhez-a-különböző-típusú-népiskolák-történetének-feldolgozása-szükséges.- (vö.-Potemra-1978, 519–520.-p.)

6. vö.- nová- školská- predloha- a- naše- učiteľstvo.- *Slovenský Obzor*, 1.- évf.- 1.- sz.- 1907, 242–243.-p.

a-Tiszai-evangélikus-egyházkerület-reakciója

az-egyházkerület-még-a-törvény-szentesítése-előtt,-1907.-április-2-án-rendkívüli-közgyűlést-tartott-I-iptószentmiklóson,-melyen-petíciót-fogalmazott-meg-ebben-kérte-a-képviselőházat,-hogy-vegye-le-a-napirendről-„a-nem-állami-elemi-népiskolák-jogviszonyairól-és-a-községi-és-felekezeti-tanítók-járandóságairól”-szóló-törvényjavaslat-tárgyalását,-mert-az-az-evangélikus-egyházra-nézve-sérelmes-pontokat-tartalmaz.-a-közgyűlés-javasolta,-hogy-az-autonóm-egyházi-főhatóságokkal-együtt-dolgozzanak-ki-olyan-új-javaslatot,-amely-megfelel-a-modern-követelményeknek-és-Magyarország-érdekeinek, ugyanakkor-nem-sérti-az-evangélikus-egyház-autonómiáját.

a-határozat-az-1790.-évi-26.-törvénycikkre,-az-1848:-22.-tc.-re-és-az-1868-as-nép-oktatási-törvényre-hivatkozott.-az-1790-es-törvény-átengedte-a-felekezeteknek-az-iskola-szervezésének-jogát,-az-1848-as-törvény-pedig-az-autonóm-jogok-megsértése-nélkül-tette-lehetővé-a-felekezeti-iskolák-szükségleteinek-közálladalmi-költségek-általi-fedeztetését.-a-népoktatási-törvény-ugyancsak-a-felekezeti-autonómia-megsértése-nélkül-rende-zte-az-iskolák-kérdését.-az-esperesség-hivatkozási-alapul-használta-az-1893-as-zsinati-törvényt-is,-melynek-201-223-as-paragrafusai-kimondják-az-autonóm-jogok-biztosítását-iskolai-ügyekben.- (vö.-bella-1907,-65-66.-p.)

az-evangélikus-egyház-az-anyanyelvi-oktatás-akadályozását-a-modern-népoktatás-követelményeivel-éles-ellentmondásban-álló-negatív-tényezőként-ítélte-meg.-a-közgyűlésen-megfogalmazott-petíció-rámutatott-arra,-hogy-a-modern-társadalmak-elfogadott-alapelve,-hogy-a-gyermekek-oktatása-és-nevelése-anyanyelven-zajlik.-a-modern-alapelvek-megszegése-pedig-nem-csupán-a-gyermekeket-fosztaná-meg-anyanyelvi-művelődésük-lehetőségétől,-hanem-kárt-okozna-az-egyháznak-és-a-társadalomnak-is.- (vö.-bella-1907,-67.-p.)

az-aggályok-logikus-felépítése-ellenére-a-törvényjavaslatot-a-képviselőház-elfogadta,-ezért-az-esperesség-az-uralkodóhoz-fordult-abbán-bízva,-hogy-kérvényük-a-szentesítés-megtagadására-eredményt-hoz-elsősorban-azt-nehezményezték,-hogy-a-törvény-megvonja-a-szervezési-és-fenntartási-jogot,-valamint-a-tanító-feletti-fegyelmi-jogot-az-egyházaktól,-és-a-kormány-jogkörébe-vonja-a-felekezeti-iskolák-bezárását-„a-tanítónak-az-egyházi-főhatóság-tudta-nélkül-esetleg-elkövetett-cselekedete-miatt”.- (vö.-bella-1907,-71.-p.)

a-I-ex-apponyival-Ferenc-j-őzsef-is-elégedetlen-volt,-de-mindennek-és-a-liptói-kérvényen-kívül-az-ország-több-megyéjéből-érkező-hasonló-kérvényeknek-ellenére-szentesítette-az-országgyűlés-által-elfogadott-javaslatot.-Ferenc-Ferdinánd-nyíltan-elítélte-a-törvényt,-mert-rendelkezéseit-sérelmesnek-tartotta-a-nemzetiségekre-nézve,-meghiúsítása-érdekében-azonban-ő-sem-tett-komolyabb-lépést.- (vö.-d-olmányos-1968,-495-496.-p.)

a-I-iptó-megyei-fegyelmi-eljárások

I-iptó-megyében-a-vallás-és-közoktatásügyi-miniszter-jelentése-szerint-1908-ban-janoška-Miloš,-1909-ben-további-négy-tanító-(Paszternák-andrás,-Pepich-sándor,

r umann-aurél,- Hajduk-józsef)-ellen-indult-fegyelmi-eljárás.⁷ a-tiszai-egyházkerület-1908.-évi-jegyzőkönyve- ezzel-szemben-arról-számolt-be,-hogy-1908-ban-az-egyházkerület-hét-tanítója-ellen-indítottak-fegyelmi-vizsgálatot.-a-miniszter-tudomásul-vette-az-egyházi-hatóság-határozatát,-majd-megbízta-a-tanfelügyelőt,-hogy-május-folyamán-újra-látogassa-meg-az-érintett-iskolákat-és-tegyen-jelentést-állapotukról.- (vö.-bella-1908, 60.-p.)

az-evangélikus-országos-I-evéltár-Tiszai-egyházkerület-I-evéltára-fondjába-tartozó-fegyelmi-iratok-j-anoška-Miloš,-Paszternák-andrás,-Pepich-sándor,-r umann-aurél-és-a-miniszteri-jelentésben-nem-említett-scholtz-Pál-ellen-folytatott-eljárást-érintő-levelezéseket-és-a-vizsgálati-jegyzőkönyveket-tartalmazzák.-a-l-ex-apponyi-végrehajtása-és-a-lip-tói-percek-elemzésével-zilizi-zoltán-2006-ban-megjelent-tanulmánya-foglalkozik.- (zilizi 2003,-237-268.-p.)

Paszternák-andrás-fegyelmi-ügye-a-források-tükrében

a-Paszternák-andrás-fegyelmi-iratait-tartalmazó-iratcsomó-a-következő-dokumentumokat-tartalmazza:-iskolalátogatási-jegyzőkönyv,-a-minisztérium-és-a-püspök-levelezése, a-püspök-és-az-érsek-levelezése,-a-nevezett-tanító-védekező-és-sérelmező-levelei,-a-vizsgálat-során-keletkezett-dokumentumok:-bizonyítványok,-útszámlák,-jegyzőkönyvek, határozatok.

az-első-datált-irat-az-iskolalátogatási-jegyzőkönyv-sándor-alajos-királyi-tanfelügyelő-1908.-március-27-én-a-vázseci-szlovák-magyar-nyelvű-evangélikus-elemi-népiskolában-tartott-hivatalos-látogatásáról.-a-látogatás-során-bizonyítást-nyert,-hogy-„a-magyar-beszéd-tanítása-eredménytelen,-a-hazafias-szellem-ápolására-gond-fordítva-nincs”, ezáltal-vádalapot-szolgáltatott-a-tanító-ellen-indítványozott-eljárásnál.⁸ Paszternák-andrás-1904-júniusában-eperjesen-szerzte-tanári-oklevelét,-szeptembertől-lett-a-vázseci-evangélikus-elemi-népiskola-tanítója.⁹ 1908-ban-az-5-6.-osztály-volt-a-vezetésére-bízva,-de-a-tanfelügyelő-véleménye-szerint-saját-hanyagossága-miatt-osztályaiban-a-tanítás-eredménytelen-volt.

a-főispán-1908.-április-14-én-küldte-el-hivatalos-felszólítását-zelenka-Pál-püspöknek,-melyben-kérte,-hogy-a-hazafias-szellem-ápolásának-elhanyagolása-miatt-indítson-fegyelmi-eljárást-a-hibbei,-liszkófalvi-és-vázseci-tanítók-ellen.-a-püspökség-júniusban-vizsgálatot-tartott-az- említett-iskolákban.-a-liszkófalvi-iskola-kivételével- valamennyi-intézmény-megfelelő-eredményt-mutatott-fel.-a-vázseci-iskolában-előrelépést-tapasz-

7. az-adatokat-a-következő-forrás-közl-i.-n.-n.-:1906.-évi-május-hó-19-ére-hirdetett-országgyűlés-nyomatványai.-k-épviselőház.-Irományok.-XXXIII.-budapest,-Pesti-könyvnyomda,-1909, 410-411.-p.-; az-1910.-évi-június-hó-25-ére-hirdetett-országgyűlés-nyomatványai.-k-épviselőház.-Irományok.-XI.-budapest,-Pesti-könyvnyomda,-1911,-88-89.-p.

8. evangélikus-országos-I-evéltár,-Tiszai-egyházkerület-I-evéltára,-202.-doboz,-IX/1,-Fegyelmi-ügyek-1888-1911,-I-iptói-tanítók-fegyelmi-ügyei,-Paszternák-andrás-ügye-(továbbiakban: eoI,-Paszternák-andrás-ügye),-113-391/908.

9. bella,-M.-Metod-1909.-*Zápisnica riadneho seniorálneho konventu*. Tlačou- kníhtlačiarne klimeša-a-Pivku-v-I-iptovskom-sv.-Mikuláši.-70.-p.

táltak;-a-tanulók-nagy-számban-jelentek-meg-a-vizsgán.-az-osztálykönyveket-valamennyi-iskolában-rendben-találták,-a-felszerelés-viszont-kivétel-nélkül-mindenütt-hiányosnak-találtatott.-(vö.-bella-1909,-55.-p.)

bár-az-eljárásnak-a-felszólítástól-számított-harminc-apon-belül-kellett-megkezdődni-és-három-hónap-alatt-le-kellett-volna-zárulnia--tehát-a-Paszternák-andrás-elleni-eljárásnak-augusztus-közepén-kellett-volna-véget-érnie--,-augusztus-24-én-simkovic-jános-esperes-jelentette-zelenka-Pál-püspöknek,-hogy-sürgeti-az-ügyet,-de-„néha-nem-lehet-a-legjobb-akarattal-mellett-sem-az-ügyet-olyan-időben-elintézni,-a-mint-az-kíváncos-vólna”.¹⁰ a-sürgetés-ígéréte-ellenére-nincsenek-azt-igazoló-források,-hogy-a-következő-két-hónapban-konkrét-lépéseket-tettek-volna-a-mielőbbi-befejezés-irányában.-a-törvény-23.-paragrafusa-viszont-kimondja,-hogy-amennyiben-az-illetékes-hitfelekezet-nem-tartja-be-a-határidőket,-a-fegyelmi-ügyet-a-közigazgatási-bizottság-látja-el.-Feltehetően-ez-volt-az-oka-annak,-hogy-1909-januárjában-a-közigazgatási-bizottság-kérte-a-minisztert,-hogy-rendeljen-el-eljárást.-a-közigazgatási-bizottság-feliratát-megkapva-az-államtitkár-15-apon-belül-kérte-a-püspök-nyilatkozatát-arra-vonatkozóan,-kívánja-e-érvényesíteni-fegyelmi-jogát.

ezt-megelőzően,-1908-októberében-Paszternák-andrás-levélben-fordult-a-vizsgálóbíróhoz,-melyben-visszafogottan-próbált-rámutatni-annak-az-elvárásnak-az-irrealitására,-hogy-a-törvény-életbe-lépésének-első-évében-a-tanulók-folyékonyan-beszéljenek-magyarul.-az-ügy-kimenetele-szemponjtából-fontos,-hogy-a-tanító-levélbe-belefoglalta,-hogy-a-tanfelügyelő-maga-is-elismerte,-hogy-„a-magyar-nyelv-tanítása-sikertelenségének-okai-nemcsak-magában-a-tanítóban,-hanem-különösen-az-előzetes-körülményekben-rejlenek,-hogy-a-mi-vázseci-iskoláinknak-kárára-vált-azon-körülmény,-hogy-a-tanítók-gyakran-váltakoztak;-sőt-azon-tanítók-is,-akik-el-nem-hagyták-az-egyházat,-osztályaikat-kicserélték”.¹¹ a-későbbi-vizsgálat-során-a-tanfelügyelő-már-azzal-érvel,-hogy-szakközegként-sikerült-megállapítania,-hogy-a-tanító-által-felsorolt-körülmények--melyekhez-csatlakozott-az-egy-tanító-re-bízott-tanulók-magas-száma-is--semmilyen-hatással-nincsenek-a-tanítás-eredményére,-így-az-eredménytelenség-egyedül-Paszternák-andrás-hibája.

d.r.-k-állay-józsef-törvényszéki-bíró-tudomásul-véve-a-vádolt-érveit-javasolta,-hogy-az-iskolaszék-elnöke-és-a-dékán-is-véleményezze-a-tanító-tevékenységét.-bár-javaslatát-1908-novemberében-tette,-csak-a-közigazgatási-bizottság-felirata-nyomán-kapott-államtitkári-kérdőre-vonást-követően,-1909-február-23-án-érkezett-meg-az-érseki-hivatalba-Hecsko-Gyula,-az-iskolaszék-elnökének-bizonyítványa-Paszternák-andrás-tanítói-működéséről.-amellett,-hogy-abbán-semmilyen-kifogást-nem-talált,-kiemelte,-hogy-szorgalmának-köszönhetően-az-1907-ben-tartott-vizsgán-az-ő-tanulói-mutatták-fel-a-legjobb-eredményt.-ő-is-hangsúlyozta,-hogy-egy-tanító-re-130-tanuló-jut,-kiknek-fele-szüleik-alkoholizmusa-következtében-alkalmatlan-a-tanulásra.-kérte-a-főesperest,-hogy-az-eljárásnál-„egyházunk-érdekeit-védelmesni-kegyeskedjék,-mert-ha-tanítóink-méltán,-vagy-méltatlanul-fegyelmi-alá-kerülnek,-akkor-400-tanköteles-oktatás-nélkül-marad-és-nem-vállalkoznak-tanítók,-hogy-a-régiek-helyét-betöltsék”.¹² Harmann-cyryll-felső-liptói-dékán

10. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-4414/1908.

11. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-809/1908-II.

12. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-809/1908-v.

1909.-március-3-án-kelt-bizonyítványa-ugyancsak-az-előző-évi-iskolai-vizsga-eredményességéről-és-a-tanulók-magas-létszámáról-számolt-be.

az-ügy-folytatását-lassította-a-miniszteri-titkár-leirata-a-püspöknek,-melyben-kérte, hogy-közbevető-intézkedése-miatt-függeszse-fel-a-végrehajtást.-az-értéskést-március-22-én-küldte,-április-18-án-pedig-már-arra-szólította-fel-a-püspököt,-hogy-szabályszerű-ítélettel-fejezzék-be-az-ügyet,-ellenkező-esetben-az-eljárást-rábízza-a-közigazgatási-bizottságra.-az-esperes-1909-májusában-bocsátotta-az-egyházmegyei-törvényszék-elé-az-ügyet.-júniusban-a-miniszter-sürgető-levelet-küldött-a-püspöknek,-akinek-válaszából-megtudjuk,-hogy-a-minisztériumtól-nem-kapták-meg-az-áprilisi-rendelet-csatolmányait.-az-iratok-hiánya-pedig-hátráltatta-az-eljárás-kimenetelét.-a-levélváltásból-tehát-az-derül-ki,-hogy-a-minisztérium-által-sérelmezett-késedelem-okozója-maga-az-államtitkár-volt.

bár-az-esperes-júliusban-jelentette,-hogy-a-hónap-végére-megszületik-az-ítélet, augusztusban-az-egyházmegyei-ügyész-átvette-a-vád-képviselét.-a-vizsgálat-további-kiegészítését-céltalannak-tartotta,-szerinte-a-rendelkezésére-bocsátott-iratok-bizonyít-ják-a-tanító-bűnösségét.-Miután-az-ügyész-tárgyalási-határnap-kitűzését-kérte, Paszternák-andrás-megbízta-d.r.-r-umann-j-ánost,-hogy-képviselje-őt-a-törvényszék-előtt.

az-egyházi-főhatóság-1909-szeptember-10-én-tartotta-ülését.-az-ülést-megelőzően-j-án-cimrák-lelkész-a-dékáni-nyilatkozat-által-felvázolt-helyzetre,-valamint-az-1908-júniusi-vizsgálatra-hivatkozva-kérte-a-tanító-felmentését.-a-törvényszék-nem-találta-vétkesnek-és-felmentette-a-tanítót.-az-ítéletet-tudomásul-vételre-felterjesztette-a-miniszternek.-a-miniszteri-titkár-új-fent-közbevető-intézkedésre-hivatkozva-kérte-az-ítélet-végrehajtásának-elhalasztá-sát.-csaknem-két-hónappal-az-egyházmegyei-eljárás-után-az-államtitkár-tájékoztatta-a-püs-pököt,-hogy-nem-veszi-tudomásul-a-felmentő-ítéletet,-mivel-nem-vették-igénybe-az-utasításban-előírt-jogsegélyt-a-sérellem-orvoslására.-a-kultuszminiszter-újabb-eljárást-ren-delt-el,-melynek-levezetésével-a-közigazgatási-bizottságot-bízta-meg.

1910.-február-23-án-a-tanfelügyelő-és-a-főszolgabíró-jelenlétében-vizsgálatot-tar-tottak-az-5-6-osztályban-és-az-ismétlőiskolában.-a-tanfelügyelő-megállapította,-hogy-a-tanulók-továbbra-is-„értelmetlenül,-hibásan,-összefüggés-nélkül-olvasnak-magyarul,-az-olvasmány-tárgyalásaként-hozzájok-intézett-kérdéseket-egyáltalában-meg-nem-értet-ték”.¹³ a-tanító-ismételten-a-tanulók-magas-létszámával-és-a-mulasztások-magas-szá-mával-védekezett.-az-iskolaszék-elnöke-is-azt-nyilatkozta,-hogy-többször-ellenőrizte-a-tanítót,-és-mindig-elfogadhatónak-tartotta-a-magyar-nyelv-tanítását.

belopotoczky-Gyula-rózsahegy-i-királyi-főügyész-a-tanfelügyelői-véleményt-figyelem-be-véve-májusban-indítványozta,-hogy-a-közigazgatási-bizottság-mondja-ki-vétkesnek-Paszternák-andrást.-a-tanfelügyelő--aki-két-évvel-korábban-jogosnak-ismerte-el-Paszternák-andrás-valamennyi-védekező-érvét--a-februári-helyszíni-vizsgálaton-szak-közegként-megállapította,-hogy-a-vádolt-által-megnevezett-problémák--a-tanító-ala-csöny-száma,-tanulók-iskolai-mulasztása--nem-befolyásolják-a-tanítás-minőségét,-így-az-eredménytelenség-egyedül-a-tanító-hibája.-a-főügyész-súlyosbító-körülményként-nevezte-meg,-hogy-a-tanító-mulasztásával-„messze-kiható-időkre-visszavetette”-a-magyar-nyelv-elsajátítását.¹⁴

13. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-33-010/1909.

14. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-III.-281/1910.

Paszternák-andrás-június-5-én-nyolc-nap-határidőt-kapott-a-közigazgatási-bizottságtól-sérelmei-benyújtására.-a-tanító-nem-élt-ezzel-a-jogával,-viszont-kiállt-mellette Palugyay-k álman-főszolgabíró,-aki-szerint-nem-a-tanító,-hanem-az-iskolaszék-és-vezetője-követett-el-mulasztást.-a-főszolgabíró-arra-is-felhívta-a-közigazgatási-bizottság figyelmét,-hogy-a-tanító-ellen-politikailag-nem-emelhető-kifogás.-a-fegyelmi-ügy-lebonnyolítására-meghatározott-idő-rövidsége-nem-csupán-az-egyházi-főhatóságnak-okozott problémát,-a-közigazgatási-bizottság-sem-tudott-megfelelni-a-törvényben-kiszabott három-hónapos-határidőnek.-1910-október-25-én-a-miniszteri-titkár-utasította-a-közigazgatási-bizottságot,-hogy-december-15-ig-fejezze-be-az-eljárást.-a-felszólítás-ellenére-a-nyilvános-gyűlésre-csak-1911-január-12-én-került-sor-a-tanítót-vétkesnek-mondták-ki,-dorgálásra-ítelték-és-42-korona-10-fillérben-elmarasztalták.

1911-februárjában-Paszternák-andrás-kérelmezte-felmentését-a-vád-és-annak-következményei-alól.-Ismételten-felhívta-a-figyelmet-arra,-hogy-„az-új-iskolatorvénynek életbe-lépése-előtti-időkben-a-magyar-nyelvnek-tanítása-abbán-merült-ki-a-legtöbb-tót nemzetiségű-iskolában,-így-a-vázsecziben-is,-hogy-hat-év-alatt-néhány-a-tót-szóval hasonhangzású-magyar-szóra-tanították-meg-a-gyermekeket”;-ezzel-szemben-„az-1907. évi-XXVII.-tc.-meg-már-azt-követeli,-hogy-a-negyedik-elemi-iskolai-osztályba-járó-gyermekek magyar-nyelven-teljesen-képes-legyen-gondolatait-kifejezni”.¹⁵ a-tanító-szerint-ilyen eredményeléréséhez-a-tanító-szándékán-kívül-több-körülménynek-is-érvényesülnie-kell, de-a-legminimálisabb-az-lenne,-hogy-adják-meg-neki-a-törvényben-előírt-négy-évet. 1912,-1913-előtt-tehát-semmiképp-sem-vonhatók-fegyelmi-eljárás-alá-a-tanítók-azért, mert-a-negyedikes-tanulók-nem-beszélnek-magyarul.

a-tanító-a-tanfelügyelőt-sem-kímélve-közölte-a-miniszterrel,-hogy-a-vizsgálaton-nem-az-ő-előrehaladását-vizsgálták-az-akkor-rá-bízott-5-6.-osztályosokat-feleltetve,-hanem azokat-a-tanulókat-hívták-össze,-akik-az-1908-as-vizsgán-sem-feleltek-meg-az-elvárásoknak,-mert-nem-értették-a-magyarul-feltett-kérdéseket.-a-tanulókat-az-albíró-házzal házra-szedte-össze,-de-csak-azt-a-20-30-tanulót-találták-meg,-akik-1908-ban-is-a-leggyengébb-eredményt-mutatták-fel.-Paszternák-andrás-felhívta-a-miniszter-figyelmét arra-a-tényre,-hogy-„1908-ban-egyáltalában-nem-is-foroghatott-fenn-olyan-ok,-amely miatt-az-1907.-XXVII.-tc.-alapján-fegyelmi-vizsgálatot-kellett-volna-ellenem-indítani”.¹⁶ Hogy-az-eljárásra-mégis-sor-kerülhetett,-annak-okát-abbán-a-megmagyarázhatatlan bizalmatlankodásban-látja,-„amely-a-nemzetiségi-vidékeken-működő-tanítók-ellen-időszakonkint-megnyilatkozik-és-pedig-legtöbbször-teljesen-indokolatlanul”.¹⁷ Paszternák-andrás-nyílt-bírálatát--nem-meglepő-módon--nem-vált-a-tanító-javára.-a-miniszter-a-fellebbezés-ellenére-jóváhagyta-az-ítéletet.

a-fegyelmi-ügy-záródokumentuma-az-1911.-május-20-i-kelezésű-levél,-melyet sinkovics-jános-esperes-küldött-zelenka-Pál-püspöknek.-ebben-sérelmezte,-hogy-a-minisztérium-figyelmen-kívül-hagyta-az-egyház-törvénykezését,-pedig-az-egyház-tárgyilagosan-tudja-megítélni-saját-iskolai-helyzetét,-mint-a-világi-hatóság.

15. eol,-Paszternák-andrás-ügye,-II.-341/911.

16. uo.

17. uo.

Források

Liptó vármegye közigazgatási bizottságának nevében Palugyay Móricz főispán levele Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspöknek, melyben felszólítják a liskófalvi, vázseci és hibbei evangélikus iskolák tanítói elleni eljárás megindítására

Iiptó-vármegye-közigazgatási-bizottsága
451/1908-kb.-szám

Méltóságos-és-főtisztelendő-zelenka-Pál-ág.-ev.-püspök-úrnak

Miskolcz

a-vármegye-kir.-tanfelügyelőjének-folyó-évi-március-havi-jelentéséből-arról-értesültünk,-hogy-a-liskófalvi,-továbbá-a-vázseczi-és-hibbei-ág.-ev.-iskolák-felsőbb-osztályokban-a-tanítás-teljesen-eredménytelen,-a-hazafias-szellem-ápolása-el-van-hanyagolva.

Tisztelettel-felkérjük-Méltóságodat,-hogy-ezen-iskolák-tanítóival-szemben-az 1907-évi-XXVII.-tc.-alapján-az-eljárást-elrendeltetni-méltóztassék.

kelt-Iiptóvármegye-közig.-bizottságának-Iiptószentmiklóson,-1908.-április-14-én-tartott-ülésében.

Palugyay-Móric

főispán-mint-elnök.

Tóth János államtitkár levele Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspöknek Paszternák András vázseci evangélikus tanító fegyelmi ügyében való ítélet meghozatalának sürgetéséről

43355.-szám

Méltóságos-és-Főtiszteletű-Püspök-ur!

Paszternák-andrás-vázseczi-ág.-h.-ev.-felekezeti-iskolai-tanító-fegyelmi-ügyében folyó-évi-március-hó-10-én-1269-szám-alatt-kelt-előterjesztésére-ennek-csatolmányait-idezárva-tisztelettel-felkérem-Méltóságodat,-hogy-a-szó-alatti-tanító-ellen-a 16763/909-számú-megkeresésemben-foglalt-és-az-1907-XXVII.-tcz.-22§-ának-a/-pontjába-ütköző-vétségek-miatt-folyamatba-vett-fegyelmi-vizsgálatot-szabályszerű-ítélettel mielőbb-befejezni-méltóztassék,-mert-az-ellenkező-esetben-kénytelen-lennék-az-1907: XXVII.-tcz.-24-§-ában-nyert-felhatalmazáshoz-képest-az-eljárást-a-közig.-bizottság-utján keresztül-vitetni.

Fogadja-Méltóságod-őszinte-tiszteletem-nyilvánítását.

budapesten,-1909.-április-hó-18.

a-miniszter-helyett:Tóth-államtitkár

Méltóságos-és-Főtiszteletű-zelenka-Pál-tiszamelléki-ág.-h.-ev.-püspök-urnak

Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspök levele az egyházkerület főesperesének a liszkófalvai, a vázseci és hibbei evangélikus iskolák elleni eljárás elindításáról

1740.-szám

n agytiszteletű-Főesperes-úr!

I iptó-vármegye-közigazgatási-bizottságtól-mai-napon-az-alábbi-átiratban-foglaltakat-vettem;

„I iptó-vármegye-közigazgatási-bizottsága-451/908-kb.-szám.-Méltóságos-és Főtisztelendő-zelenka-Pál-ág.-ev.-püspök-urnak-Miskolcz.-a-vármegye-kir.-tanfelügyelő-jének-f.-é.-március-havi-jelentéséből-arról-értesszük, hogy-a-liszkófalvi,-továbbá-a-vázseczi-és-hibbei-ág.-ev.-iskolák-felsőbb-osztályaiban-a-tanítás-teljesen-eredménytelen,-a-hazafias-szellem-ápolása-el-van-hanyagolva.-Tisztelettel-felkérjük-Méltóságodat, hogy-ezen-iskolák-tanítóival-szemben-az-1907-évi-XXVII-t.-cz.-alapján-az-eljárást-elrendeltetni-méltóztassék.

kelt-I iptó-vármegye-közig.-bizottságának-I iptószentmiklóson-1908-április-14-n tartott-ülésében.-Palugyay-Móricz-főispán,-mint-elnök.”

Méltóztassék-ez-ügyben-a-szükséges-intézkedéseket-megtenni-és-eljárásának eredményéről-részletes-jelentést-mind-három-iskolára-vonatkozólag-ide-mennél-előbb felterjeszteni.

Testvéries-üdvözlettel.

Miskolcz-1908-évi-ápril-hó-30-n.

zelenka-püspök.

Paszternák András vázseci tanító levele a vizsgálóbírónak, melyben érveket sorakoztat fel saját védelme érdekében

33010/908

fordítás:

Tekintetes-uram!

Tekintetes-kir.-tanfelügyelő-úr,-folyó-évi-március-hó-27.-én-első-ízben-látogatta meg-a-vázseci-ág.-hitv.-ev.-iskoláinkat-és-akkor,-n agytiszteletű-helybeli-lelkész-úr-kiséretében,-az-én-v-vl.-oszt.-tantermemet-is-meglátogatta-és-a-tanfelügyelő-urak-szokása szerint-azonnal-magyarnyelvből-vizsgázta-a-gyermekeket;-az-1907.-évi-XXVII.-tcz. apponyi-féle-iskolai-törvény-értelmében-kívánva,-hogy-a-gyermekek-kérdéseire,-folyékony-magyarnyelven-feleljenek.-Igaz,-hogy-ilyen-eredményt-iskolánkban-nem-talált,-sőt, meggyőződésem-szerint,-nem-is-találhatott,-a-fent-nevezett-iskolai-törvény-életbe-lépésének-első-évében.-n em-tetszett-a-kir.-tanfelügyelő-úrnak-azon-körülmény-sem,-hogy-a-gyermekek,-a-magyar nyelv-elsajátítása-céljából,-fordítani-tanultak-és-az-elsajátítottakban-gyakorolták-magukat,-nagyobb-tökéletesség-elérése-céljából-esperességünk-által előírt-magyar-beszéd-és-értelem-gyakorlat-által.-a-kir.-tanfelügyelő-úr-ezen-magyar nyelv-tanítási-módozatot-kárhoztatta,-tőlünk-tanítóktól-azt-kívánva,-hogy-a-magyar nyelv

tanításánál-v -vi.-osztályban-egyedül-az-olvasmánytárgyalást-vegyük-alapul-és-eképen gyakoroljuk- a- magyarnyelvben- a- gyermekeket.- a- mikor- a- kir.- tanfelügyelő- úr- minket meglátogatott,- maga- is- beismerte,- hogy- a- vázseci- ág.- hitv.- ev.- egyház- iskoláiban,- a magyarnyelv-tanítása-sikertelenségének-okai-nemcsak-magában-a-tanítóban,- hanem különösen-az-előzetes-körülményekben-rejlenek,-hogy-a-mi-vázseci-iskoláinknak-kárára-vált-azon-körülmény,-hogy-a-tanerők-gyakran-váltakoztak;-sőt-azon-tanítók-is,-akik-el nem-hagyták-az-egyházat,- osztályaikat- kicserélték.- a- minek- az- lett- a- következménye, hogy-fiatalabb-tanítók,-erre,-a-nem-igen-fogékony-közegre,-a-vázseci-gyerekek-eszének magyarnyelvben-való-oktatásánál,-különbféle-módszereket-és-eszközöket-választottunk. azért,-maga-a-tanfelügyelő-úr-azt-kivánta-tőlünk,-hogy-mindazon-ideig,-amíg-ezen-hibák kijavíthatnának,-csorbák-kiküszöböltnének,-hiányok-kipótoltatnának,-hogy-mindaddig ezen-célnek-megfelelően-változtassuk-meg-a-tanrendet.-a-mi-pedig-saját-személyemet illeti,-szolgáljon-mentségemre-azon-körülmény,-hogy-nem-csak-a-gyermekek-minősége, de-annál-inkább-a-mennyisége- --(lévén-majdnem-400.ra-rúgó-tanköteles-három-tanteremben-elhelyezve,-három-tanerőre-bizva)-ezen,-a-tanfelügyelő-úr-által,-iskolánkban észlelt,-magyarnyelvben-való-oktatás-eredménytelenségét-okozta.

II.-a-mi-a-kir.-tanfelügyelő-úrnak-azon-második-vádját-illetli,-mintha-én-a-vezetésekre-bízott-gyermekekben,-a-hazafiúi-érzelmeiket-nem-ápoltam-volna,-ezen-vádat magamtól-egyenesen-elutasítom.-Mert-én-édes-hazánk-történetének-oktatásánál,-valamint-minden-más,-alkalmas-időben,-igyekeztem-beoltani-a-gyermekek-szívében-édes magyar-hazánk-iránti-szeretetet-és-az-összes-egyházi-és-hazai-törvények-iránti-engedelmességet.-Hogy-a-gyermekek-azonban,-a-magyar-nyelvben-nem-lévén-képesek-gondolataikat-tökéletesen-kifejezni;-a-Tekintetes-kir.-Tanfelügyelő-úr,-a-haza-iránti-hűséget illető-kérdéseire-nem-tudtak-felelni,-abból-nem-lehet-azt-következtetni,-mintha-bennök a-hazafiúi-érzelmeik-ápolása,-egyáltalában-elhanyagoltatott-volna.-Mert-mint-a-kisgyermek,-mely-még-anyja-tejével-táplálkozik,-jól-lehet,-szíve-érzelmeit-szóval-még-kifejezésre-juttatni-nem-képes,-mégis-átölve-tartja-édes-anyja-nyakát-és-szeretettel-simul-szerető-keblére:-úgy-az-én-tanítványaim-is,-szeretettel-simulnak-azon-édes-hazánk-keblére- -- mely- mindannyiunkat- egyforma- szeretettel- magához- ölel,- -- dacára,- hogy- ezen-érzelmeiket-a-Tekintetes-kir.-Tanfelügyelő-úr-előtt,-magyarnyelven,-tökéletesen-kifejezni nem-tudták.-elvégre-pedig,-szolgáljon-enyhítő-körülményül-ezen-fegyelmi-eljárásnál,-mely-ellenem-indítatott,-hogy-még-fiatal-tanító-vagyok,-aki-küzd-a-kezdet-nehézségeivel.-azért-ígérem,-hogy-az-Isten-segítségével,-igyekezni-fogok-összes-kötelességeimnek-eleget-tenni.-k-érve-a-tekintetes-vizsgáló-bíró-urat,-hogy-a-mi-iskolai-dékánunk-véleménye-is,-az-előtte-addig-megtartott-vizsgálómról-tekintetbe-vételessék;-a-vizsgáló-bíró-úr-jó-akarátába-zárva-magamat-maradtam,-alázatos-szolgája,-Paszternák-andrás
vázsec,-1908.-október-hó-29.-én.

Tóth János államtitkár levele Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspöknek Paszternák András vázseci tanító elleni fegyelmi eljárás jogi alapjáról és a vizsgálat elrendeléséről

16703.-szám

Méltóságos és Főtisztelt Eü-Püspök-úr!

l Iptó-vármegye-közigazgatási-bizottságának-jelentéséből-és-a-vármegyei-kir.-tan-felügyelőség-által-1908-évi-március-hó-27-én-teljesített-iskolalátogatás-alkalmával-fölvett jegyzőkönyvből-arról-szereztem-tudomást,-hogy-a-Méltóságod-egyházi-főhatósága-alá-tar-tozó-vázseczi-ág.-ev.-felekezeti-iskola-nem-felel-meg-a-törvényes-követelményeknek.

n evezetesen:- a szó- alatti iskola- v.- és- vl.- osztályaiban- ugy- az- általános- mint pedig- a magyar- nyelv- tanítási- eredménye- jőlehet- a tanítóoktató- képességgel- bírja- a magyar-nyelvet--elégtelen.--

Mivel- pedig- a közlött- adatok- arra- engednek- következtetni,- hogy- Paszternák andrás-vázseczi-tanítót--a magyar-nyelv-tanításának-elhanyagolása-miatt--az-1907: XXVII.-t.-c.-22.§-ának-a/-pontjába-ütköző-vétség-terheli,-a-hivatkozott-törvény-24.§-ára való-utalás-mellett-felkérem-Méltóságodat,-méltóztassék-jelen-megkeresésem-vételé-től-számítandó-15-nap-alatt-nyilatkozni-afelől,-hogy-vajjon-fegyelmi-jogát-érvényesíteni kívánja-e,-illetve,-hogy-a-fegyelmi-vizsgálatot-elrendelte-e?

amennyiben-a-mondott-határidőn-belül-a-kért-nyilatkozatot-kézhez-nem-kap-nám,-a-fegyelmi-eljárást,-a-hivatkozott-törvény-244§-ának-első-bekezdésében-nyert-fel-hatalmazáshoz- képest,- az- illetékes- törvényhatósági- közigazgatási- bizottság- útján fogom-elrendelni.

Fogadja-Méltóságod-őszinte-tiszteletem-nyilvánítását.

budapest,-1909-február-hó-8-án

a-miniszter-helyett-Tóth-államtitkár

Méltóságos-és-főtisztelt-ú-zel en ka-Pál -tis zamelléki-ág.-h.-ev.-püspök-urnak.

Hecsko Gyula evangélikus lelkész és iskolaszéki elnök levele a főesperesnek Paszternák András vázseci tanító munkájának véleményezéséről

a-liptó-vázseczi-ág.-hitv.-evang.-egyházköztség-lelkészi-hivatalától

27/1909.-szám

vázsecen,-1909-évi-februárius-hó-23-án

n agytisztelt-ű-Főesperes-úr!

Felszólítva-lévén-n agytisztelt-ű-sége-által,-hogy-Paszternák-andrás-vázseci-ev. tanító-szorgalmáról,-tanítása-módjáról,-valamint-1908/8-ig.-tanév-végén-elért-tanítási eredményről-véleményemet-működési-bizonyítvány-alakjában-kifejezzem,-a-főnt-neve-zett-egén-tevékenységéről-a-következő-megjegyezni-valóim-vannak:

Három-éve-van-már-annak,-a-mióta-a-vázseci-egyház-lelkészének-megválasz-tott,-s-a-mióta-mint-iskolaszéki-elnök-tanítóink-tevékenységét-figyelemmel-kisérem-s mint-fiatal-lelkész-a-legnagyobb-lelkessedéssel-fogtam-hozzá-azon-kötelességem-telje-sítéséhez,- hogy- iskoláinkat- minél- gyakran- a- tanítás- folyamán- meglátogassam- s

tanítóinkat-ez-által-is-minél-nagyobb-buzgalom-kifejtésére-serkentsem,-de-ezen-látogatásoknál-sajnos-azon-szomorú-tapasztalatra-jutottam,-hogy-„sok-az-aratni-való-gabona, de-az-arató-kevés”.-sok,-nagyon-sok-a-munka-egy-tanerőre-nézve-130-gyermekkel-és annál-inkább-olyan-gyermekkel-a-kiről-szól-az-úr-szava:-„Megbüntetem-az-atyák-vétkei-a-fiakon-harmad-negyed-iziglen.”

sajnos,-meglátszik-a-gyermekeken-szüleik-vétke,-az-alkohol-szeretete.-a-gyermekek-40-50%-ánál-az-agy-majdnem-fogékonytalan,-a-mit-magam-tapasztaltam-nem csak-a-gyermekek-confirmációi-tanításánál,-hanem-annál-inkább-azon-két-hónap-folyamán,-a-mikor-egy-tanítói-állás-üresedésben-lévén,-két-osztályt,-két-hónapig-magam vezettem-és-oktattam.

Ha-az-ember-mind-ezen-dolgok-tekintetbe-vételével-itéli-meg-Pasztrnák-andrás tanító-működését,-akkor-kénytelen-beismerni-róla,-hogy-ő-is-erejéhez-képest-serényen munkálkodott,-szorgalma-nem-csak-kielégítő,-hanem-mondhatni-nagy-volt-a-szorgalma, ha-a-nevezett-nehézségek-dacára-ilyen-gyermekekkel-és-ennyi-gyermekkel-olyan-szép vizsgálával-örvendeztette-meg-az-egyházat-az-1907-ig-tanév-végén,-hogy-az-ő-vizsgálja-a három-tanítóé-közül-a-legjobban-sikerült-a-miről-tanuskodni-fog-a-dékán-úr-a-legjobban.

kérve-azért-a-nagytiszteletű-Főesperes-urat,-hogy-ezen-fegyelmi-eljárásnál, egyházunk-érdekeit-védelmesni-kegyeskedjék,-mert-ha-tanítóink-méltán,-vagy-méltatlanul-fegyelmi-alá-kerülnek,-akkor-400-tanköteles-oktatás-nélkül-marad-és-nem-vállalkoznak-tanítók,-hogy-a-régiék-helyét-betöltsék,-maradtam-a-nagytiszteletű-Főesperes úrnak-kész-hive.

kelt-vázsecen-1909.-évi-február-hó-23-án.

Hecsko-Gyula,-ev.-lelkész-és-iskolaszéki-elnök

Harman Cyrill csorbai evangélikus lelkész bizonyítványa Pasztrnák András vázseci tanító tanulóinak eredményeiről

56/1909.-sz.

bizonyítvány

alulírott-hivatalosan-bizonyítom,-hogy-a-vázseczen-1908.-évi-jun.-hó-4.-én-megtartott-év-végi-iskolai-vizsgának-az-eredménye-azon-tanulóknál,-a-kiket-Pasztrnák andrás-tanító-úr-tanított,-általában-kielégítő-volt-s-a-magyar-nyelvből-is-elégséges,-annál inkább,-hogy-nevezett-tanító-úr-tanítására-bízott-tanulóknak-a-száma-messze-túlhaladta-az-egy-tanító-részére-a-törvény-által-meghatározott-számot.

kelt-csorbán-(I.íptó-m.)-1909.-évi-március-hó-3.-án

Harman-cyrill

csorbai-ág.-hitv.-ev.-lelkész,

felsőiptói-dékán

dr. Payer Géza egyházmegyei ügyész levele az egyházmegyei törvényszéki elnökségnek a Pasztrnák András vázseci tanító ellen emelt vád ügyészi megbízatásának elfogadásáról, a vád képviselőténak átvételéről

n agyságos-és-nagytiszteletű-egyházmegyei-törvényszéki-elnökség!

a-tizsamelléki-evang.-püspök-úr-ő-méltóságától-1909-évi-július-hó-7-napján 3270-szám-alatt-kelt-vett-megbízatus-alapján-Paszternák-andrás-vágfalvi-tanító,-ellen az-1907-évi-XXVII.-tcz,-22§-ának-a,-pontjába-ütköző-vétségek-miatt-emelt-vád-folytán a-vád-képviselétét-átveszem-és-indítványozom.

Méltóztassék-az-alkotmány-369§-ának-b.-pontja-értelmében-tárgyalási-határnapot-tűzni.

a-rendelkezésemre-bocsátott-iratokból-ugyanis-az-látszik-ki-hogy-a-nevezett tanító-a-felhívott-törvényszakaszokban-vétkes-és-ekként-a-vád-képviselétét-átveszem, és- miután- a- vizsgálat- kiegészítését- céljatlannak- találom- -- fennebbi- indítványomat megtennem-kellett.

Poprád-1909-évi-augusztus-hó-23-án.

dr.-Payer-Géza-egyházmegyei-ügyész

Jegyzőkönyv a lipitói evangélikus egyházmegyei törvényszéknek 1909. szeptember 10-i üléséről, melyen a Paszternák András vázseci tanító ellen indított eljárást tárgyalták

Fordítás

jegyzőkönyv

Felvétetett-a-lipitói-ág.-h.-es.-egyházmegyei-törvényszéknek-I-iptószentmiklóson-

jelenvoltak:

r-uziak-j-ános-esp.-felügyelő-világi,-s-inkovic-j-ános-főesperes-egyházi-elnökök-c-imrák j-ános-egyh.-törvényszéki-bíró,-baniač-d-aníel-és-d-uram-Gergely-világi-törvényszéki-bírák. bella- M.- Metod- törvényszéki- jegyző,- dr.- Payer- Géza- közbíró- ügyész,- vádlott, Paszternák-andrás-vázseci-tanító,-vádlott-képviselője-dr.-r-umann-j-ános-ügyvéd.

az-elnökség-a-tárgyalást-megnyitja.-a-tárgyalás-tárgyát-azon-fegyelmi-eljárásban jelöli- meg,- melyet- a- tiszai- kerület- püspöki- hivatala,- a- m.- kir.- vallás- és- közoktatásügyi miniszteriumnak-16708/909-számú-átirata-értelmében-775/909-szám-alatt,-az-1907-XXVII.-t.-cz.-22-§-ának-a,-pontja-alapján-indított-Paszternák-andrás-vázseci-tanító-ellen.

sem-miféle- indítvány- nem- terjesztetett-elő.- előzetes- kérdést- tesz- a- közbíró, sem-a-vádlott-nem-terjesztettek-elő.

közbíró-az-1907-XXVII.-t.-cz.-22-§.-a,-pontja-alapján-vádat-emel-Paszternák andrás-vázseci-tanító-ellen-a-magyar-nyelv-tanításának-elhanyagolása-miatt-kéri-a-bizonyítási-tárgyalás-lefolytatását.

a-bizonyítási-tárgyalás-következőleg-folyt-le:

- 1.)-Felolvasatott-vádlottnak-1908-okt.-29-én-kelt-nyilatkozata
- 2.)-Hečko-Gyula-vázseci-lelkésznek-mint-az-iskolaszék-elnökének-nyilatkozata
- 3.)-Harman-cyryll-körlelkésznek-1909-III/3án-56/909-szám-alatt-kelt-nyilatkozata-illetve-bizonyítványa

következett-vádlottnak-kihallgatása:

Paszternák-andrás,-25-éves,-nőtlen,-ev.-vázseci-tanító-saját-mentségére-az-1908-okt-28-iki-nyilatkozatához-még-azt-fűzi-hozzá,-hogy-1907-okt-1-től,-1908-március-1-ig-az-iskolás-gyermekek-4113-félnapot-mulasztottak.

Harmann-cyryll-körlelkész-következőket-vallja:

„Mindenben- ragaszkodom- 1909- március- 3án- kiadott- bizonyítványom- tartalmához, melynek-értelmében-a-tanítás-eredménye-ugy-általában,-mint-a-magyar-nyelvet-illető-leg-kielégítő-volt-különösen-a-vádolt-iskolájában.-az-egy-iskolára-jutó-108-130-tankötelesek-száma,-nagyon-meghaladja-a-törvény-által-megengedett-számot.-a-tanítók-általában- nagy- szorgalmat- fejtenek- ki,- de- az- iskolalátogatás- annyira- rendetlen,- hogy némely-záróvizsga-alkalmával-2-3-gyermeknél-nincs-több-jelen.”

Hečko-Gyula-vazseci-lelkész,-iskolaszéki-elnök-vallomásában-megerősíti-1909 febr.- 23án-kelt-jelentésének-egész-tartalmát,-hozzáteszi-még-azt,-hogy-a-vazseci-egyház-belátván-a-tankötelesek-egy-tanítóra-eső-óriási-száma-mellett-a-tanítás-eredményességének-lehetetlenségét,-eddig-iskoláinak-számát-3ról-5-re-emelte-fel.

közvádoló-azon-kérdést-intézi-vádolthoz,-ragaszkodik-e-1908-okt.-28án-kelt nyilatkozatához,-annak-különösen-következő-kitételéhez:-a-mi-a-kir.-tanfelügyelő-úrnak azon-vádját-illetli,-mintha-én-a-vezetése-mre-bízott-gyermekekhez-a-hazafiúi-érzelmeket nem-ápoltam-volna,-ezen-vádat-magamtól-egyenesen-elutasítom.-Mert-én-édes-hazánk történetének-oktatásánál,-valamint-minden-más-alkalmas-időben-igyekeztem-beoltani a-gyermekek-szívébe-édes-magyar-hazánk-iránti-engedelmességet?-vádolt-most-is magáénak-vallja-ezen-nyilatkozatát.

közvádoló-a-bizonyítási-tárgyalás-befejeztével-nem-látván-beigazoltnak-vádolt vétkességét-az-1907-XXVII-t.-cz.-22§.-a.-pontjaiban-foglalt-fegyelmi-vétségre-vonatkozólag,-vádoltnak-felmentését-indítványozza.-k közvádoló-költségeit-15-k-ban-számítja.

vádolt-és-képviselője-ezen-indítványhoz-hozzájárulnak.-vádolt,-vádolt-képviselője,-a-vizsgálóbíró,-a-törvyszéki-bírák-és-a-jegyző-költségeket-nem-számítanak.

a-törvényszék-ezekután-visszavonult,-zárt-ülésben-meghozta,-s-a-mindjárt-reá-következő-nyílt-ülésben-ki-is-hirdette-a-következő-ítéletet:

a-liptói-ág.-h.-ev.-esperesség-törvényszéke-I-iptószentmiklóson-1909-szept. 10én-délelőtt-10-órakor-megtartott-ülésében-Paszternák-andrás-vazseci-tanító-ellen-a tiszai-ág.-h.-ev.-egyházkerület-püspöki-hivatala-által-775/909.-sz.-átírtára-következtében az-1907-XXVII-t.-cz.-22§-ának-a.)-pontja-alapján-a-magyar-nyelv-tanításának-elhanyagolása-miatt-emelt-fegyelmi-eljárás-tárgyában-a-következőleg

ítélt:

a-törvényszék-a-további-eljárást-beszünteti,-Paszternák-andrás-vádoltat-az-1907-XXVII. t.-cz.-22§-ának-a.)-pontja-alapján-emelt-vád-alól-felmenti-s-a-közvádoló-15-koronában megállapított-költségeinek-megfizetésében-a-liptói-esperességi-pénztárt-marasztalja-el.

Indokok.

Paszternák-andrás-vádolt-vazseci-tanító-az-1907-XXVII.-t.-cz.-22§-ának-a.-pontja-alapján-a-magyar-nyelv-tanításának-elhanyagolása-miatt-emelt-vád-alól-felmentendő-volt, mert-vádoltnak-1908-okt.-28án-kelt-nyilatkozatából-beigazolást-nyert-azon-tény,-hogy midőn-1908-március-27én-a-tanfelügyelő-iskoláját-meglátogatta,-legelsőben-is-a magyar-nyelv-vizsgálatával-kezde-s-megkivánta,-hogy-a-tanítványok-magyar-kérdéseire folyékony-magyarsággal-feleljenek,-a-mire-a-tanítványok-képtelenek-voltak-azért,-mert a-vazseci-iskolában-különösen-az-utóbbi-években-a-tanítók-folyton-váltakoztak,-több mint-400-növendék-volt-bizva-addig-3-tanító-gondjaira.-a-gyermekek-az-értelmiség nagyon-alacsony-fokán-állnak,-hogy-az-igen-fiatal-tanító-tapasztalatok-hiján-még-mindig-a-kezdeti-néheztségeivel-küzd.-a-helybeli-lelkésznek-Hečko-Gyulának,-mint-az-isko-

laszék-elnökének-felolvasott-nyilatkozatából-beigazolást-nyert-továbbá-azon-tény,-hogym-vádlott-130-gyermekeket-tanított,-még-pedig-oly-gyermekeket,-a-kiknél-nagyon-is-visszatük-rözdik-szüleik-bünének,-az-alkoholizmusnak-rettentő-következménye.-a-gyermekeknek-körülbelül-50%-a-teljesen-fogékonytalan.-Hermann-cyryll-körlelkész-tanúságából-beigazoltatott,-hogym-a-magyar-nyelv-tanításának-eredménye-aránylag-legjobb-volt-épen-a-vádlott-növendékeinél,-s-hogym-a-gyermekek-annyira-rendetlenül-látogatják-az-iskolát,-hogym-némely-vizsgánál-alig-van-2-3-gyermek-jelen.

jelen-ítelet-a-feleknek-nyílt-ülésben-kihirdettetett.-úgy-a-közvádló,-mint-a-vádlott-az-íteletet-tudomásul-vették.

kelt-mint-fent.

r uziak-jános-törvszéki-világi-elnök

bella-M.-Metód-s.-k.-jegyző

simkovics-jános-törvszéki-egyházi-elnök

a-fordítás-hitelül-Tarnóc-1909-szept.-16-án

bella-M.-Metód-törvszéki-jegyző

Tóth János államtitkár levele Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspöknek Paszternák András vázseci tanító elleni új fegyelmi eljárás elindításáról és a püspök által foganatosított eljárás és annak összes iratának megszüntetéséről

121013-szám.

Méltóságos-és-Főtiszteletű-Püspök-ur!

Méltóságodnak-1909-évi-szeptember-hó-23-án-4462/909-szám-alatt-kelt-elő-terjesztésével-közölt-íteletett-amelylyel-Paszternák-andrás-várseczi-ág.-h.-ev-felekezeti elemi-iskolai-tanító-a-magyar-nyelv-tanításának-elhanyagolása-cimén-emelt-vétség-alól felmentetett,-figyelemmel-arra,-hogym-a-kir.-tanfelügyelő-által-megállapított-eredménytelenség-okából-sem-az-érdekelt-tanító,-sem-az-iskolafentartó-a-hivatkozott-törvény-végrehajtása-tárgyában-kiadott-„utasítás”-47-§-a-által-előirt-jogsegélyt-a-vélt-sérelem orvoslása-végett-igénybe-nem-vette--tudomásul-nem-veszem-és-az-idézett-törvény-24 §-a-alapján-az-ügyet-a-törvény-22-§-ában-megállapított-fegyelmi-eljárásra-átterelem.--

ebből-folyólag-utasítottam-egyidejűleg-az-illetékes-törvényhatósági-közigazgatási-bizottságot,-hogym-szóbanforgó-tanító-ellen-a-16703/1909-számú-rendeletben megjelölt-s-a-hivatkozott-törvény-22-§-ának-1./a/-pontjába--ütköző-vétség-természetével-bíró-kifogás--alapján-az-ezen-törvényszakasz-által-szabályozott-módon-és-az ott-megállapított-fegyelmi-büntetések-alkalmazásával-foganatosítandó-új-fegyelmi-eljárást-vigyen-keresztül.-ezen-intézkedésem-következtében-a-Méltóságod-által-foganatosított-fegyelmi-eljárás-a-melynek-összes-iratait-esetleges-felhasználás-végett-l-iptó-vár-megyei-közigazgatási-bizottságának-kiadtam,-megszűntnek-tekintendő.

a-hozandó-íteletet-a-fegyelmi-eljárás-irataival-együtt-annak-idején-Méltóságoddal-közölni-fogom.--

Fogadja-Méltóságod-öszinte-tiszteletem-nyilvánítását.

budapest-1909-november-2.

a-miniszter-helyett-Tóth-államtitkár.

Méltóságos-és-Főtiszteletű-zel n k a-Pál -tiszamelléki-ágost-hitv.-evang.-püspök-úrnak.
Miskolcz.

Tóth János államtitkár levele a liptó vármegyei közigazgatási bizottságnak Paszternák András vázseci tanító ellen új eljárás elrendeléséről és az egyházi főhatóság iratanyagának átküldéséről

121013-szám.

Paszternák-andrás-vázseczi-ágost-hitv-evang.-felekezeti-elemi-iskolai-tanító fegyelmi-ügyében-a-tiszamelléki-ág.-h.-ev.-egyházi-főhatóság-által-lefolytatott-fegyelmi vizsgálat-iratait-idezárva,-visszavonólag-azzal-küldöm-meg-a-bizottságnak,-hogy-az-egyházi-főhatóság-által-hozott-felmentő-ítéletet-tudomásul-nem-vettem,-hanem-a-törvény 24-§-a-alapján-az-ügyet-a-törvény-a-22-§-ában-megállapított-fegyelmi-eljárásra-átterelem.--

ezekhez-képest-felhivom-a-bizottságot,-hogy-a-1909-évi-16703/909.-számu rendeletemben-foglalt-vádakat-érintőleg-nevezett-tanító-ellen-az-1907-évi-XXVII-t.-c.-22 §-a-által-szabályozott-módon-és-az-ott-megállapított-fegyelmi-büntetések-alkalmazásával-foganatosítandó-új-fegyelmi-eljárást-minél-előbb-rendelje-el-és-folytassa-le.--

a-hozandó-ítéletet-az-összes-fegyelmi-iratokkal-együtt-a-bizottság-annak-idején terjessze-fel-hozzám.

budapest-1909-november-2.

a-miniszter-helyett-Tóth-államtitkár.

a-liptó-vármegyei-közigazgatási-bizottságának.

I ipto-szent-Miklos

Jegyzőkönyv Liptó vármegye közigazgatási bizottságának Paszternák András vázseci tanító ellen elrendelt fegyelmi vizsgálat megejtéséről

j jegyzőkönyv

Felvétetett-I ipto-vázseczen-1910.-évi-február-hó-23-án-a-liptó-ujvári-járás főszolgabírája-által-I ipto- vármegye- közigazgatási- bizottságának- Paszternák- andrás- vázseczi-ág.-hitv.-evg.-tanító-ellen-1534/1909.-kl.-szám-alatt-elrendelt-fegyelmi-vizsgálat-megejtéséről.

j elen-voltak-az-alulírottak:

a- vizsgálat- teljesítésével- megbízott- főszolgabíró- a- jegyzőkönyv- vezetésére klobusiczky-zoltán-vázseczi-lakost-kérvén-fel,-legelső-sorban-megállapítja,-hogy-a-vizsgálat-kitűzése-a-73-776/1907.-sz.-vallás-és-közüktatás-ügyi-m.-kir.-ministeri-rendelettel kiadott-Fegyelmi-szabályzat-34§-a-szerint,-tehát-szabályszerűen-történt-s-hogy-az-értesített-és-idézett-felek-valamennyien-megjelentek.

ennek megállapítása-s-a-már-hivatkozott-Fegyelmi-szabályzat-39.-és-40.-§§-aiban-foglaltakra-való-figyelmeztetése-után-eljáró-főszolgabíró-felkéri-a-tárgyaláshoz megjelent-kir.-Tanfelügyelőt,-mint-az-iskolai-főhatóság-képviselőjét,-hogy-nyilatkozzék-az-iránt,-vajjon-a-fegyelmit-elrendelő-határozatban-foglalt-vádpontokat-egész-terjedelmükben-fenntartja-e,-avagy-azokat-módosításokkal-kivánja-kiegészíteni?

Miután-a-kir.-Tanfelügyelő-kijelenti,-hogy-ezen-kérdésre-vonatkozólag-érdemleges-felvilágosítást-csak-akkor-adhat,-ha-az-ismétlő-iskolának-a-mai-napra-elrendelt-12-14-éves-tanköteleseit-is-meghallgatja,-s-azoknak-a-tantárgyakban-tett-előmeneteléről-tájékoztatót-szerez,-a-vizsgálattal-megbízott-főszolgabíró,-a-Fegyelmi-szabályzat-29.§-a-értelmében-a-vizsgálatnál-jelen-lenni-jogosultakkal-a-tanterembe-ment-s-ott-a-kir.-Tanfelügyelő-a-tankötelesekhez-a-tényállás-megállapítására-szükségesnek-mutakozó-kérdéseket-intézett-s-a-kapott-feleletekből-szerzett-tapasztalatainak-eredményeképp-következőkben-foglalja-össze-észrevételeit:

kir.-tanfelügyelő-megállapította,-hogy-Paszternák-andrás-vázseci-ág.-h.-ev.-tanító,-ki-az-v.-v.l.-osztályt-és-az-ismétlő-févi-tanköteleseket-tanítja-jelen-állomásán-1904.november-óta-működik.-átlag-évenként-130-tanulót-tanított,-volt-tanítványai-az-v.-v.l.-osztályból-kikerülve-jelenleg-az-ismétlőbe-járnak;-az-vizsgálat-tehát-ezekre-terjesztetvén-ki-a-megjelent-33-tanulónál-a-következő-eredményt-állapította-meg:

értelmetlenül,-hibásan,-összefüggés-nélkül-olvasnak-magyarul,-az-olvasmány-tárgyalásaként-hozzájok-intézett-kérdéseket-egáltalában-meg-nem-értették.

ezek-után-az-elemi-iskola-II.-III.-osztálya-számára-előírt-magyar-beszéd-anyagból-intézett-kérdéseket,-melyekre-feleletet-adni-egáltalában-nem-voltak-képesek.ezek-után-felkérte-a-tanítót,-hogy-jelöljön-ki-három-legjobb-tanulót,-mi-megtörténvén,azok-a-magyarul-feltett-kérdésekre-szintén-nem-voltak-képesek-feleletet-adni.

az-előírt-tanterv-szerinti-tananyag-feldolgozása-szóba-sem-jöhetvén-kir.-tanfelügyelő-megállapította,-hogy-Paszternák-andrás-tanító-által-felmutatott-magyar-beszéd-tanítás-teljesen-eredménytelen,-az-életre-kiható-semmi-nemű-sikere-nincs.-eljáró-főszolgabíró-a-magyar-tanítási-eredmény-sikertelenségéről-győződött-meg.

Paszternák-andrás-26-éves,-ág.-ev.-nőtlen,-büntetlen-előéletű,-vagyontalan-tanító,-vázseczi-lakos-a-közig.-bizottság-1584/909-cz.-határozatának-s-a-kir.-tanfelügyelőnek-a-mai-vizsgálatból-kifolyólag-tett-észrevételeinek-tudomásul-vétele-után,védelmét-következőkben-terjeszti-elő:

én-vétkesnek-nem-érzem-magam,-mert-mindenben-igyekeztem-a-reám-háruló-kötelességeknek-eleget-tenni,-hogy-kellő-eredményt-felmutatni-nem-sikerült,-az-nem-tudható-be-nekem,-hanem-annak,-hogy-én-az-elhanyagolt-anyagot-vettem-át,-s-azon-130-140-tanulónál,-kiket-évente-oktatnom-kellett-sikeres-eredményt-felmutatni,-már-csak-azon-oknál-fogva-sem-lehetett,-mert-1907.-november-1-től--1908.-márc.-27-ig-a-vezetésemre-bízott-tankötelesek-4113-félnapot-mulasztottak,-mit-osztálykönyvemmel-igazolhatok.-Hogy-az-ismétlő-tanköteleseknél-az-észlelt-mulasztást,-illetve-elhanyagolást-nem-sikerült-jóvá-tennem,-védelmül-felhozom,-hogy-hetente-csak-3-órát-tanítottam-ezeket-s-különb-is-arról,-hogy-most-nevezettek-még-azt-a-keveset-is,-amit-tudtak-hova-tovább-jobban-elfelejtették-nem-tehettek.-ellenben-az-iskolaszék-részéről-panasz-be-nem-adott-s-annak-igazolványára-kész-vagyok-bizonyítani,-hogy-kötelességemet-min-dig-teljesítettem.-Megnehezíti-az-eredmény-sikerét-az-is,-hogy-az-iskola-elegendő-tan-

erővel és eszközzel nem rendelkezik mit felesleges igazolnom, mert hiszen ezen okból két tanítói állás szervezési folyamatban van.

kir. tanfelügyelő megjegyzi, hogy a jelen vizsgálat azon növendékekre terjesztette ki, kik az 1908. évi márc. 27-én teljesített vizsgálat óta két éven át tanultak Paszternák-andrás-tanító-vezetése alatt s a megállapított ténynél ez mérlegeltetett.

az iskolaszék képviselőjében annak elnöke oda nyilatkozik, hogy Paszternák-andrás-tanító működését több ízben ellenőrizte s a magyar nyelv-tanításnak eredményével meg volt elégedve. ezzel a jegyzőkönyv-felolvastatott, tót nyelven megtolmácsoltatván, helyben hagyva aláíratott.

kurf.

Hecsko-Gyula-ev.-lelkész és iskolaszéki-elnök

Paszternák-andrás-tanító

klobusiczky-zoltán-jzktvő

Palugyay-kálmán-főszolgabíró

sándor-alajos- kir.-Tanfelügyelő

Belopotoczky Gyula ügyész indítványa Paszternák András vázseci tanító vétkeességéről és pénzbírság kiszabásáról

a-rózsahegyi- kir.-ügyésztől.

1549/1910.-k.-ü.

Paszternák-andrás-vázseci-ág.-ev.-felekezeti-tanító-fegyelmi-ügyére vonatkozó iratokat./-aláidezárva az 1907. évi 7378.-v.-M.-sz.-rendelet-54.-§-a alapján indítványozom,

hogy a közigazgatási-bizottság-fegyelmi-választmánya-Paszternák-andrás-26-éves, ág.-ev.-vallásu-felekezeti-tanító-vázseci-lakost-vétkesnek mondja ki az 1907. évi XXVII.-tcz. 22.-§-1.-a./-és 1/-pontjaiban meghatározott fegyelmi-vétségben azon az alapon, hogy a magyar nyelv-tanítását elhanyagolva azt saját hibája és mulasztása folytán nem az 1907. évi 27.-tc.-19.-§-ában megjelölt célnak megfelelő átlagos eredménnyel tanítja és hogy tanítói kötelességét vétkesen elmulasztja azáltal, hogy a tananyag feldolgozásánál a megállapított tantervet be nem tartotta.

a-fegyelmi-büntetésre vonatkozólag indítványozom, hogy Paszternák-andrás az 1907. évi 27.-tc.-XXVII.-tc.-4.-b/-pontja alapján pénzbírsággal sújtassék.

Indokok:

a-liptóújvári-főszolgabíró által foganatosított vizsgálat adatiból az a tény állapítható meg, hogy a vázseci-ág.-ev.-hitfelekezeti-iskolában az v.-és-vl.-osztály, nemkülönben az ismétlő-iskolába járó tanulók értelmetlenül, hibásan, összefüggés nélkül olvasnak magyarul és az olvasmányra vonatkozó hozzájuk intézett kérdéseket egyáltalán meg nem értették, sőt ezen tanulókhöz a II.-és-III.-ik osztályu-magyar-beszéd-anyagából intézett kérdésekre feleletet adni egyáltalában nem tudtak.

a-bizottság ennek alapján arról győződött meg, hogy a magyar-beszéd-tanítása a Paszternák-andrás-tanító-tanítására bizott gyermekeknél teljesen eredménytelen és annak az életre kiható semminemű sikere nincsen.

de-megállapítható-a-fegyelmi-vizsgálat-adataiból-az-is,-hogy-Paszternák-andrás tanítói-kötelességének-elmulasztásával-az-egyes-tantárgyakat-nem-az-előírt-tanterv-terjedelem-ben-tanítja.

Paszternák-andrás-azzal-védekezik,-hogy-az-iskolába-járó-gyermekek-számához-a-meglevő-tanerő-elégtelen,-ily-nagy-számu-gyereknél-a-magyar-nyelv-tanításban eredményt-elérni-képtelen-és-hogy-tanítói-kötelességének-az-igen-sűrűn-előforduló iskola-mulasztások-miatt-sem-képes-megfelelni,-illetve-eredményt-elérni.

Miután-azonban-a-helyszínen-megtartott-vizsgálat-mind-azokat-az-adatokat-és körülményeket,-a-melyek-a-tanító-tanításának-eredményét-hátráltatják-figyelembe vette-és-a-kir.-tanfelügyelő-mint-szakközeg-ezeknek-mérlegelésével-terjesztette-elő-azt-a-véleményt,-hogy-a-vádolt-tanító-kötelességének-teljesítésével-némi-eredményt-felmutathatott volna,-ugyanazért-megállapítható-az,-hogy-a-magyar-nyelv-tanításának teljes-eredménytelenségét-a-felhozott-védelmi-körülmények-nem-befolyásolják,-hanem az-eredménytelenség-egyedül-vádolt-tanító-mulasztásának-tudandó-be.-

Paszternák-andrás-tanító-további-kötelesség-mulasztást-követett-el-azáltal, hogy-a-vizsgálat-adatai-szerint-az-előírt-tantervet-be-nem-tartotta.-

ezek-a-tények-kimerítik-az-1907.-évi-27.-tc.-22.-§-ának-1.-a/-és-1/-pontjaiban meghatározott-fegyelmi-vétségek-alkotó-elemeit.

a-büntetési-tétel-indítványozásánál-figyelembe-vettem,-hogy-vádolt-tanító eddig-fegyelmileg-büntetve-nem-volt,-viszont-súlyosítónak-azt-a-kötelesség-mulasztást, mellyel-a-vádolt-a-magyar-nyelv-elsajátítását-az-ő-mulasztása-folytán-messze-kiható időkre-visszavetette.-

r-ózahegy,-1910.-évi-május-hó-7-ik-napján.

belopotoczky-Gyula-sk.-kir.-ügyész.

A Palugyai Kálmán lipió vármegyei főszolgabíró levele a lipió vármegyei közigazgatási bizottságnak Paszternák András vázseci tanító védelmi irata betérjesztésének elmulasztásáról

a-lipió-ujvári-járás-főszolgabírájától

1916/1910.-sz.

k-özigazgatási-bizottságnak

l-iptószentmiklós

F.-é.-645.-sz.-becses-meghagyására-felterjesztem-a-./-a-iratokat-azzal,-hogy panaszlott-védelmét-írásban-értesítés-daczára-be-nem-terjesztette.-

a-midőn-az-iratokat-mellékelve-felterjesztem-nem-hallgathatom-el-az-igazság érdekében-azon-körülményt,-hogy-panaszlott-tanító-azon-mulasztását,-mellyel-vádolva van,-s-melynek-okozója-nem-is-ő-maga-de-inkább-a-vázseczi-iskolaszék-és-vezetője, jóvátenni-igyekezik-s-függetlenítvén-magát-az-eddigi-káros-befolyásoktól-jelenleg-politikai-szempontról-nem-tehető-ellene-kifogás.-

l.-ujvár-1910-j-úlius-22

főszolgabíró

Liptó vármegye közigazgatási bizottságának határozata Paszternák András vázseci tanító vétkességéről és pénzbírság kiszabásáról

Iiptóvármegye-közigazgatási-bizottsága.

1676.-kb.-szám

1910.

Paszternák-andrás-vázseczi-ág.-ev.-tanító-fegyelmi-ügye.

Határozat

Iiptóvármegye- közigazgatási- bizottsága- fegyelmi- választmánya- Iiptószentmiklóson- 1911-évi-január-hó- 12-én-szabályszerűen-megtartott- nyilvános-tárgyalásán Paszternák-andrás-26-éves,-ág.-ev.-vallású,-nőtlen,-vázseczi-ág.-ev.-tanítót,-aki-a-tanítói pályán-6-éve-működik,-fegyelmileg-büntetve-nem-volt,-a-magyar-nyelv-tanításának-eredménytelensége-miatt-az-1908.-évi-XXVII.-tcz,-22§-a-1.-a)-pontjában-meghatározott-vétségben-vétkesnek-mondja-ki-és-e-miatt-hivatkozott-szakasz-4-a.-)-pontjában-meghatározott-dorgálásra-ítéli-és-a-felmerült-42-korona-10-fillér-vizsgálati-költségekben-elmarasztalja.-egyben-felhívja-a-liptóújvári-járás-főszolgabíróját,-hogy-ezen-összeget-nevezettől-a-felebbezési-határidő-lejártától-számitandó-30-nap-alatt-hajtsa-be.

Indokok:

a-megejtett-fegyelmi-vizsgálat-során-minden-kétséget-kizárólag-megállapított-az-a-tény,-hogy-a-vázseczi-ág.-ev.-hitfelekezeti-iskolában-az-v-és-vl.-osztályba-nem-különb-az-ismétlő-iskolába-járó-tanulók-értelmetlenül-hibásan,-összefüggés-nélkül olvasnak-magyarul-és-az-olvasmányra-vonatkozó-hozzájuk-intézett-kérdéseket-egyáltalán-meg-nem-értették,-sőt-ezen-tanulókhöz-a-II.-és-III.-osztályok-magyar-beszéd-anyagából-intézett-kérdésekre-feleletet-adni-egyáltalában-nem-tudtak.-a-bizottság-ennek-alapján-megállapította,-hogy-a-magyar-beszéd-tanítása-Paszternák-andrás-tanítására bízott-gyermekeknél-teljesen-eredménytelen-és-annak-az-életre-kiható-semminemű sikere-nincs.

d-e-megállapított-az-is,-hogy-Paszternák-andrás-tanítói-kötelességének-elmulasztásával-az-egyes-tantárgyakat-nem-az-előírt-tanterv-terjedelmében-tanítja.-a-tanító azon-védelmével-szemben,-hogy-iskolája-túlzsufolt,-a-vizsgálat-mindazokat-a-körülményeket-és-adatokat,-a-melyek-a-tanításnak-eredményét-hátráltatják-figyelembe-vette-és a-kérdéseket-az-alsóbb-osztályok-anyagából-intézte,-a-kir.-tanfelügyelő-mint-szakember ezeknek-mérlegelésével-terjesztette-elő-ama-véleményét,-hogy-a-vádlott-kötelességének-teljesítésével-némi-eredményt-mutathatott-volna-fel,-ugyanazért-megállapítható-az, hogy-a-magyar-nyelv-tanításának-teljes-eredménytelenségét-a-felhozott-védelmi-körülmények-nem-befolyásolják,-hanem-az-eredménytelenség-egyedül-vádlott-tanító-mulasztásának-tudható-be,-annál-is-inkább,-mert-az-egyházhatóság-által-megtartott-vizsgálatnál-alapúl-vett-panasz-1908-évi-március-27-én-kelt-és-a-közig.-bizottság-által-1910-február-23-án-megtartott-vizsgálatig-két-év-telt-el,-mely-tény-az-1907-évi-XXVII.-tcz.-22§-ába-ütköző-súlyos-vétséget-képezvén,-hivatkozott-§-4.-1)-pontja-alapján-a-dorgálásra való-elitélése-és-a-költségekben-elmarasztalása-indokolt.

az-ítélet-kiszabásánál-enyhítő-körülményként-figyelembe-vetetett-a-tanító-ifjúkora,-az-hogy-fegyelmileg-még-büntetve-nem-volt.

jelen-határozatunk-a fegyelmi-szabályzat-80§-a-alapján,-a-kézbesítéstől-számítandó-15-nap-alatt,-a-vallás-és-közükt.-miniszterhez-felebbezhető.

Mirről- a- vallás- és- közoktatásügyi- minisztert,- az- ítélet- jogerőre- emelkedése után,-az-összes-iratokkal-felíratilag,-a-tiszai-ág.-ev.-püspökséget-Miskolcra,-a-kir.-tanfelügyelőt,-a-vármegyei-tiszti-főügyészt,-a-liptóújvári-járás-főszolgabíróját,-a-vázseczi-ág.-ev.-iskolaszéket,-Paszternák-andrás-ág.-ev.-tanítót-vázseczen-tudomás-végett-jegyző-könyvi-kivonaton-értesítjük.

kelt- I-iptóvármegye- közigazgatási- bizottsága- fegyelmi- választmányának I-iptószentmiklóson-1911-évi-január-hó-12-én-tartott-nyilvános-ülésében.

főispán-mint-elnök

Paszternák András vázseczi tanító levele gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek, melyben fellebbez a Liptó vármegye közigazgatási bizottságának elmarasztaló határozata ellen

n agyméltóságú-vallás-és-közoktatásügyi
Miniszter-úr!
kegyelmes-uram!

I-iptóvármegye- közigazgatási- bizottságának- 1676- kb./1910- számú- határozata ellen-tisztelettel-felebbezek-a-magas-tanügyi-kormányhoz,-tiszteletteljesen-kérelmezvén,
Méltóztassék- az- ellenem- hozott- marasztaló- határozatot- feloldva,- engem- a magyar-nyelv-eredménytelen-tanításának-vádja-és-következményei-alól-teljesen-feloldani.
Indokaim-következők.

1.)-való-az,-hogy-a-megejtett-vizsgálat-során-1908-évi-március-hó-27-én-megállapított,-hogy-a-tanításomra-bízott-v- VI.-osztályú-tanulók-a-hozzájuk-magyarul-intézt-kérdésekre-még-a-II.-és-a-III.-osztályok-anyagából-sem-tudtak-magyar-nyelven-kellő-feleletet-adni.

amikor-azonban-ezen-tényből,-a-vizsgáló-bizottság-azon-következtetésre-jut, hogy- tanításomnak- eredménye- a- magyar- nyelv- tekintetében- eredménytelen,- akkor hamis-nyomon-jártak.

Teljesen-szem-előlt-tévesztették-azon-körülményt,- hogy-az- 1907-évi-XXVII.-tc., amelyre-az-ellenem-indított-vád-alapítva-volt,-csak-9-hónappal-előbb-lépett-életbe,-mint a-vádnak-közvetlen-indokául-szolgáló-tanfelügyelői-látogatás-történt-iskolámban.

az-új-iskolátörvénynek-életbe-lépése-előtti-időokban-a-magyar-nyelvnek-tanítása abban-merült-ki-a-legtöbb-tót-nemzetiségű-iskolában,-így-a-vázsecziben-is-hogy-hat-év alatt-néhány-a-tót-szóval-hasonhangzású-magyar-szóra-tanították-meg-a-gyermekeket.

az-1907.-évi-XXVII.-tc.-meg-már-azt-követeli,-hogy-a-negyedik-elemi-iskolai-osztályba-járó-gyermek-magyar-nyelven-teljesen-képes-legyen-gondolatait-kifejezni.

Ilyen-utóbbi-eredménynek-eléréséhez-nyol-sok-egyéb-körülmény-szükséges-a-tanító-jóakaratu-törekvésen-kivül,-de-a-legminimálisabb-követelmény-az,-hogy-meglegyen adva-a-tanítónak-legalább-a-törvény-rideg-betűjéből-kiszámítható-azon-legrövidebb-terminus,-a-melynek-eltelte-után-már-formailag-követelhető-lehet-a-kívánt-eredmény.

a-legrövidebb-terminus-pedig,-amely-után-az-v -vl.-osztály-tanítóját-józan-belátás-szerint-az-1907-évi-XXVII.-tc.-22.§.-a.)-bekezdés-intenciájának-megfelelően-fegyelmi-alá-lehessen-vonni,-1908-évi-július-hó-1-től-számítandó-5-6-év-mulva,-vagyis-1912, 1913.-évben-lehetséges.

vagy-lehetséges-e-hosszú-esztendő-k-hibáját-hat-hónap-alatt-korrigálni!-vajon-lehetséges-e-mintegy-beleoltani-a-gyermekekre-nézve-eddigelé-teljesen-ismeretlen-magyar-nyelvet-olyan-140-gyermekebe-hat-hónap-alatt,-akiknek-legnagyobb-része-még-a-saját-anyanyelvén-sem-tudja-gondolatait-kifejezni.

sőt-tovább-megyek-n-agyméltóságú-Miniszter-úr!-szerény-véleményem-szerint-még-1912.-évben-is-csak-akkor-lenne-indokolt-az-v -vl.-osztály-tanítója-ellen-a-magyar-nyelv-eredménytelen-tanítása-címén-fegyelmi-eljárást-indítani,-ha-az-illető-tanító-beigazoltan-olyan-tanuló-anyagot-kapott-tanítása-körébe-a-IV.-osztályból,-akik-az-1907.-XXVII. tc.-19.-§.-rendelkezésének-megfelelően-már-tudnak-tökéletesen-magyarul.

ám-én-1908-ban-olyan-tanulókat-kaptam-összességükben-a-megelőző-IV.-osztályból,-akik-még-saját-anyanyelvükön-is-vajmi-keveset-tudtak,-magyarul-azonban-épen-semmit-sem.

Honnan-is-tudtak-volna-tehát-a-magyarul-kérdező-vizsgáló-bizottság-magyar-kérdéseire-magyarul-válaszolni-a-magyarul-egyéltalán-nem-értő-gyermekek?!

Ilyen-körülmények-között-pedig-az-1907.-XXVII.-tc.-életbelépésének-első-évében,-ugyanezen-törvény-22.§-a.)-alapján-ellenem-vádat-emelni-még-formailag-sem-volt-lehetséges.

2.)-az-ellenem-hozott-határozat-arról-is-szól,-hogy-az-1908.-évben-megindított-fegyelmi-eljárás-kapcsán-a-közigazgatási-bizottság-által-2-év-mulva:-1910-febr.-hó-23.án-megtartott-vizsgálat-alkalmával-ugyancsak-beigazolódtott-azon-tény,-hogy-tanítói-működésem-2-évvél-azelőtt-eredménytelen-volt.

1910.-év-febr.-hó-23.án-királyi-tanfelügyelő-úr-azzal-kezdte-vizsgálatát,-hogy-„neki-ezuttal-az-v -vl.-osztályhoz-semmi-köze”;-„az-osztályt-küldjem-haza”;-vagyis-nem-azt-vizsgálta-meg,-hogy-két-évi-működésem-óta-mennyire-haladtam-rám-bizott-v -vl.-osztályos-gyermekekkel-a-magyar-nyelv-tanításában,-hanem-azt-kivánta,-hogy-hivassam-össze-megvizsgálás-végett-az-ismétlő-iskolát,-*akiket két éve már tanított!*

erre-a-községi-albíró-házról-házra-járva-összeterelt-néhány-ismétlő-iskolai-tanulót,-körülbelül-20-30-at,-azon-140-közül,-akik-az-1908-évi-vizsgálatkor-talán-a-leg-gyengébb-tanítványaim-voltak.

az-ismétlőiskola-kötelesek-nagyon-rendetlenül-jártak-akkoriban-egyébként-is-a-heti-„kettő”-óra-előadásra-és-mivel-magyarul-nem-tudtak-1908-ban,-mint-v -vl.-osztályú-tanulók,-természetesen-annál-kevésbé-tudhattak-1910-ben;- --ám-- -- úgy-látszik--mintha-mindenáron-el-kellett-marasztaltatnom.-abból-a-negatívumból-azonban,-hogy-az-ismétlő-iskolások-nem-tudtak-megfelelni-a-királyi-tanfelügyelő-úr-nak-oly-magyar-nyelvű-kérdéseire,-amikre-két-évvél-ezelőtt-sem-tudtak-magyarul-megfelelni:-arra-következtetni,-hogy-az-illető-tanítónak-működésére-két-évvél-azelőtt-kifogás-alá-esett,-egyéltalában-nem-jóhiszemű;-mert-hiszen-a-gyermekeknek-emlékező-tehetsége-nagyon-is-egyéni,-relatív-dolog-és-bármely-tanítónak-a-működését-abból-megítélni,-hogy-mennyit-felejtettek-a-volt-tanítványai,-legalább-ilyen-életbe-vágó-fegyelmi-ügyben-még-sem-lehet!

Tehát-az-1910-febr.-hó-23.án-történt-vizsgálat-egyéltalában-nem-is-foglalkozott-az-én-v -vl.-osztályban-kifejtett-működésemmel;-de-nem-is-volt-okozati-összefüggésben

az- 1908.- évben- ellenem- indított- fegyelmi- vizsgálat- állítólagos- indokával:- a- magyar nyelvnek-eredménytelen-tanításával;-következésképen:-ezen-1910-febr.-hó-23.án-tartott-vizsgálat-eredményre,-a-két-év-azelőtti-vád-beigazolására-vonatkozólag,-jóhiszeműleg-a-vizsgáló-bizottság-nem-is-hivatkozhatott.

Mindezeket-egybe-véve-k egyelmes-uram,-kérem-felmentésemet!

ezen-felebbezésemben-kifejtett-szerény-véleményem-szerint-1908-ban-egyal-
talában-nem-is-foroghatott-fenn-olyan-ok,-amely-miatt-az-1907.-XXVII.-tc.-alapján-fegyel-
mi-vizsgálatot-kellett-volna-ellenem-indítani.-Hogy-mégis-megindult-ellenem-fegyelmi
vizsgálat,-annak-okát-csak-a-jó-Isten-tudja;-én-legfeljebb-abbán-a-szinte-megmagya-
rázhatatlan-bizalmatlankodásban-vélem,-amely-a-nemzetiségi-vidékeken-működő-tanít-
ók-ellen-időszakonként-megnyilatkozik-és-pedig-legtöbbször-teljesen-indokolatlanul.

Ilyen-az-én-esetem-is!

én-szivem-és-érzéseim-sugallatát-követve,-mindenkor-a-magyarságnak-ter-
jesztője-voltam-politikailag;-az-iskolában-pedig-az-igaz-hazaszeretetnek-istápolója.

az-1907-évi-XXVII.-tc.-életbelépése-óta,-de-különösen-a-hosszan-húzódó-fegyel-
mi-eljárás-alá-jutásom-óta,-kettős-buzgósággal-működöm-teljes-tudásommal-tanítói
kötelességem-teljesítésében,-hogy-nyilvánvaló-legyen,-miszerint-engem-nemcsak-az
1907-évi-iskolai-törvénynek-tisztelete-és-kényszerítő-ereje-ösztönöz-nevelői-munkálko-
dásban,-hanem-az-a-törhetetlen-tudat-is,-amellyel-első-rendű-életszükségletnek-tar-
tom,-hogy-tót-anyanyelvű-kis-tanítványaim-a-magyar-nyelvet-minél-teljesebb-mértékben
elsajátítva,-annak-az-életben-csak-áldásait-fogják-élvezni!

vázsecz,-1911-február-hó-23.án

Teljes-tisztelettel

Paszternák-andrás,
tanító

*Simkovics János esperes levele Zelenka Pál tiszamelléki evangélikus püspöknek a püs-
pöki hivataltól kapott iratok visszaszolgáltatásáról és annak sérelmezéséről, hogy a
közigazgatási bizottság és a minisztérium semmibe veszi az egyház törvénykezését*

1313/1911.

Méltóságos-és-Főtisztelendő-Püspök-úr!

(1604)-a-folyó-évi-május-hó-12.-napján-Miskolczról-a-püspöki-irodából-kapott-adatcso-
mót-a-felhívás-értelmében-van-szerencsém-visszaszármaztatni-azon-megjegyzésem
kapcsán,-hogy-a-leiratot-és-a-benne-foglalt-miniszteri-rendeletet-visszatartottam,-szük-
segem-levén-ra-a-legközelebbi-évi-esperesi-jelentéshez.-Hiszen-a-rendelet-eredetije
úgyis-az-ker.-levéltárban-van-elhelyezve.

sérelmes-az-ilyen-eljárás-az-ág.-h.-ev.-egyházzal-szemben,-a-midőn-a-magas
kultuskormány-semmibe-sem-veszi-az-egyházi-törvénykezést,-pedig-mi-igazán-alapo-
sabbban-ismerjük-s-tárgyilagossában-tudjuk-megítélni-iskolánk-állapotát-mint-a-világi
hatóságok.

kiváló-tiszteletem-kifejezésével-vagyok

Hybbén-1911.-május-20-a

Méltóságodnak-az-úrban-alázatos-szolgája-simkovics-jános-esperes

Források

evangélikus-országos-I evéltár,-Tiszai-egyházkerület-I evéltára,-202.-doboz,-IX/1,-Fegyelmi-ügyek 1888–1911,-I iptói-tanítók-fegyelmi-ügyei,-Paszternák-andrás-ügye

Felhasznált irodalom

- Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai.-k épviselőház.-Irományok.-XI. budapest,-Pesti-k önyvnyomda,-1911.
- bella,- M.- Metod. (zost.)- 1907.- *Zápisnica dvoch seniorálnych konventov*. Tlačou- kníhtlačiarne k limeša-a-Pivku-v-I iptovskom-sv.-Mikuláši.
- bella,-M.-Metod.-1908.-*Zápisnica riadneho seniorálneho konventu*. Tlačou-kníhtlačiarne-k limeša a-Pivku-v-I iptovskom-sv.-Mikuláši.
- bella,-M.-Metod.-1909.-*Zápisnica riadneho seniorálneho konventu*. Tlačou-kníhtlačiarne-k limeša a-Pivku-v-I iptovskom-sv.-Mikuláši.
- dolmányos-István.-1968.-a-I ex-apponyi.-*Századok*, 3–4.-sz.-484–535.-p.
- Halász-Ferenc.-1906.-*Nemzeti állam és népoktatás*. Franklin-társulat,-1906.
- kemény-G.-Gábor.-1971.-*Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*. V. kötet. 1906–1913. budapest,-Tankönyvkiadó.
- n.-n. :-1906.-évi-május-hó-19-ére-hirdetett-országgyűlés-nyomtatványai.-k épviselőház.-Irományok. XXXIII.-budapest,-Pesti-k önyvnyomda,-1909.
- nová-školská-predloha-a-naše-učiteľstvo.-*Slovenský Obzor*. Mesečná-revue.-1.-évf.-1.-sz.-1907, 242–243.-p.
- Potemra,-Michal.-1978.-Školská-politka-maďarských-vlád-na-slovensku-na-rozhraní-19.-a-20.-storočia.-*Historický časopis*, 26.-évf.-4.-sz.-519–520.-p.
- szarka-I ászló.-2007.-a-I ex-apponyi-oktatás-és-nemzetiségpolitikai-olvasatai.-korunk,-december. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2007&honap=12&ciikk=8746>- (I etöltve: 2012.-október-29.)
- szulovszky-jános.-2002.-a-helynevek-politikumához,-Helynévkutatás--Tanulmányok. <http://mnytud.arts.klte.hu/nevarchivum/konyvtar/helynev/tanulmanyok.html> (I etöltve:-2013.-február-21.)
- zilizi-zoltán.-2003.-a-I ex-apponyi-végrehajtása-a-I iptó-megyei-evangélikus-elemi-népiskolákban. *Sic Itur Ad Astra*, 3–4.-sz.-237–268.-p.

közzölt-források

eoI,-Paszternák-andrás-ügye--1740/1908,-főispán-levele-a-püspöknek;-1857/1909,-államtitkár-levele-a-püspöknek;-809/1908-I,-püspök-levele-a-főesperesnek;-809/1908-II,-Paszternák-andrás-levele-a-vizsgálóbírónak;-773/1909,-államtitkár-levele-a-püspöknek;-809/1908-V,-iskolaszék-elnökének-levele-a-főesperesnek;-809/1908-VI,-felső-iptói-dékán-bizonyítványa;-809/1908-X,-egyházmegyei-ügyész-levele-a-törvényszéki elnökségnek;-4462/1909,-egyházmegyei-törvényszék-jegyzőkönyve;-5423/909,-államtitkár-levele-a-püspöknek;-III.-85/909,-államtitkár-levele-a-közigazgatási-bizottságnak;-33-010/909,-közigazgatási-bizottság-fegyelmi-vizsgálatának-jegyzőkönyve;-III.-281/1910,-királyi-ügyész-indítványa;-III.-281/910,-főszolgabíró-levele-a-közigazgatási-bizottságnak;-1676/1910,-közigazgatási-bizottság-határozata;-II.-341/1911,-Paszternák-andrás-levele-a-vallás-és-közüktatásügyi-miniszternek;-2570/1911,-esperes-levele-a-püspöknek.

ánlkó anTalcz

Sources To The History of National Minority Teacher Trials in Hungary in The Beginning of The 20TH century

our source publication presents the papers on the disciplinary proceedings imposed on evangelical teacher of Vázsec (Iptó county) András Paszternák. The process was one of the teachers' lawsuits ordered in Iptó county in 1908 and 1909 because of the disciplinary offence defined in §22. of act XXVII of 1907. The documents published here open up the process of a trial, in the course of which we can witness the fight stemming from the conflicts of interest between the major ecclesiastical authority and the secular power. The superintendent and the public administration committee -- in the role of the supreme state authority responsible for local inspection -- reacts offensively, while the evangelical church and the teacher takes the defensive role, even if the church stands not that much for the teacher, but for its own autonomy going back several centuries. The church calls the witness of the defence to take a stand in the best interests of the church; arguments based on reality and logic are listed by the accused teacher himself. nevertheless, the trial ends in victory of the state, indicating that the processes launched within a very short time compared to the conditions defined by the law, just in nine months after entering into force, rather serve the purpose of demonstrating the rigor of the law than its consistent enforcement.

Jelek a térben 4.

A HELY NEVEI, A NYELV HELYEI

A kisebbségi nyelvi jogok története
Szlovákiában 1918–2012

DUNAJSKÁ STREDA
DUNASZERDAHELY



Dejiny menšinových jazykových práv na Slovensku 1918–2012
History of Minority Language Rights in Slovakia 1918–2012
L'histoire des droits des langues minoritaires en Slovaquie 1918–2012

Fórum Kisebbségkutató Intézet

adalék-a-(cseh)szlovákiai-magyar tudományosság-megszervezéséhez

Ismeretese-k azok-a-komoly-erőfeszítések,-amelyeket-korán-elhalt-irodalomkritikusunk, művelődéstörténészünk,-irodalom-és-művelődésszervezőnk,-az-idén-hatvanöt-éve-született-és-tíz-éve-elhalálozott-zalabai-zsigmond-tett-a-(cseh)szlovákiai-magyar-irodalmi, szellemi-és-közélet-minőségesebbé,-sokrétebbé-és-lendületesebbé-tételéért,-valamint az-1970-es-évek-elején-csak-egymástól-elszigetelt-elemeiben-meglevő,-általános-helyzetét- nézve- kezdetleges,- megfelelő- intézmények- nélküli- állapotban- leledző- tudományosság-megszervezéséért,-működtethető-struktúrája-megalapozásáért.-s-természete-sen- köztudottak- azok- az- eredmények- is,- melyeket- e- törekvéseivel,- az- 1970-1980-1990-es-éveken-átívelő,-közel-három-és-fél-évtizedes-munkásságával-elért.-(a-helyzetet-jellemzi,-hogy-a-csehszlovákiai-magyar-lapok,-folyóiratok-közül-legfőképpen-a-már címével-is-az-irodalmiságot-hangsúlyozó-folyóirat,-az-Irodalmi-s-zemle-vállalkozott--és nemcsak-a-tudományosság-vonatkozásában,-hanem-egyéb-területeken-is--a-csehszlovákiai-magyar-szellemi-művészeti-élet-akkorra-már-egyértelműen-egészségtelen-és visszahúzó-irodalomközpontúságának-felszámolásához.-r-ajta-kívül-még-a-csemadok központi-bizottságának,- illetve- lapjának,- a- Hétnek- voltak- még- ilyen- törekvései.) r-észletesen-összefoglalja-és-elemzi-zalabai-ezen-elgondolásait-és-erőfeszítéseit-Filep Tamás-Gusztáv-róla-írt,-két-kiadást-is-megért-monográfiája-(*Zalabai Zsigmond*, -1998-és *Zalabai Zsigmond 1948-2003*, -2004),-felsorolva-azokat-a-munkáit-is--önálló-és-társ-szerzős-műveit,-valamint-szerkesztéseit,-összeállításait--,-melyek-pontos-képet-adnak erről-a-nem-mindig-egyen-es-vonalú,-s-társadalmilag-meglehetősen-hepehupás-terepen, buktatók-során-át-vezető-útról.-írónk-szerkesztői-szervezői-munkásságának-zöme-tud-valevően-az-1968-utáni-husáki-posztsztálinista-visszarende-ződés-két-évtizedére-esik, ami-egyrészt-ugyan-erősen-meghatározta-annak-kereteit,-másrészt-viszont-újabb-és újabb-feladatokat-jelölt-ki-számára-a-csehszlovákiai-magyarság-azonosságtudatának és-integritásának-erősítése,-másfelől-pedig-differenciáltságának-és-világra-nyitottságának-tágítása-terén.-Mindezekkel-összefüggésben-szerkesztői-munkásságának-szerves részét-képezi-tudományszervezői-programja,-tevékenysége-is.-egy-é-terhetünk-monog-ráfusával,-Filep-Tamás-Gusztávval,-aki-szerint-„zalabai-célja-az-élő-tudományágak-szak-szerűbb-működtetése,-komplex-tudományos-élet-megszervezése--beleértve-ebbe-a szociológiát,-statisztikát,-demográfiát-is--,-s-a-nyert-adatok-közkinccsé-tétele-egy-ál-

potát-tudatosító-és-lehetőségeit-kereső-néptöredék-számára”.-a-korabeli-csehszlovákiai-magyar-írásbeliség-1970-es-évek-eleji-„szerkezeti-arányainak-átalakítására”-(Filep Tamás- Gusztáv)- irányuló- törekvései,- melyeknek- első- nyomait- az- Irodalmi- szemle z alabai-által-kezdeményezett-és-szerkesztett-1974-es-és-1975-ös-tájszámaiban,-valamint-az-ugyancsak-általa-összeállított-A *Csallóköztől a Bodroghöz*ig című-1977-es-szöveggyűjteményben-kell-látnunk,-s-tulajdonképpen-az-Új Minden Gyűjtemény című-társadalomtudományi-évkönyvsorozat-ugyancsak-neki-köszönhető,-ekkor-már-a-Madách könyvkiadó-szerkesztőjekénti-megszervezésével-és-elindításával-érnek-be-elő-ízben.

e-kiadványsorozatnak,- melynek- 1981- és- 1993- között- összesen- tíz- kötete- jelent meg,-s-amely-a-csehszlovákiai-magyar-tudományosság-és-a-csehszlovákiai-magyarság-kutatás-megszervezésének-és-differenciálódásának,-ha-nem-is-egyedüli,-de-egyik-legfontosabb-és-annak-legkomolyabb-eredményeit-összefogó-fórumává-nőtte-ki-magát, z alabai-csupán-az-elő-kötetét-jelzi-összeállítóként.-a-kötet-nyilvánvalóan-az-összeállítótól-származó-nyúl-farknyi-fülszövege,-utalva-az-1789-1792-közt-komáromban-megjelent,- Péczely- József- szerkesztette- „első- magyar- népszerű- tudományos- folyóirat”,- a Minden Gyűjtemény- kötelező- hagyományára,- az- Új Minden Gyűjtemény- olyan, „szlovákiai-magyar-szerzők-társadalomtudományi-dolgozatait-tartalmazó-évkönyvként” határozza-meg,-mely-„elsőként-vállalkozik-arra,-hogyan-fórumot-biztosítson-az-önismertünket-gazdagító-tudományosságnak,-a-szülőföldünk-valóságát-vizsgáló-történelmi,helytörténeti,- művelődés- és- gazdaságtörténeti- tanulmányoknak,- a- nemzetiségünk néprajzával,- demográfiájával,- szociológiájával-foglalkozó-dolgozatoknak”.-a-kötet-szerkezete,- szerzőinek-és-anyagainak-összetétele-„példás-szerző-és-tárgyválasztása”-(Filep Tamás-Gusztáv)-hűen-tükrözi-mind-a-csehszlovákiai-magyar-tudományos-irodalom-korabeli-állapotát,- szintjét,- orvoslásra-szoruló-félfoldalasságát,- mind-pedig-z alabai-minél-több-tudományterület-átfogására-törő-programját-is.-a-jeles-szerzőgárdát-felsorakoztató-összeállítás-nyolc-tanulmányának-felét-a-történettudományi-és-gazdaságtörténeti-írások-teszik-ki-(Püspöki-nagy-Péter:-*Quintus Atilius és családja sírfelirata Boldogfán a II. század közepéről*;-blaskovics-József:-*Köprölüzáde Ahmed pasa nagyvezír kegyes alapítványai az érsekújvári kerületben [1664-1685]*;-vadmarty- katalin:-*A műtrágyázás kezdete Szlovákia területén*;-Mácza-Mihály:-*A politikai erőviszonyok alakulása egy dél-szlovákiai határvárosban az első Csehszlovák Köztársaság idején [Komárom 1919-1938]*),-melyek-mellett-két-néprajzi,-egy-művelődéstörténeti-és-egy-szociográfiai-demográfiai-tanulmány-kapott-még-helyet-benne-(dodekné-c hovan-Ilona:-*A koloni lyukas himzés*;-b.-kovács-István:-*Adalék a gömöri magyarság mesekincsének ismeretéhez*;-továbbá-Popély-Gyula:-*Bartók Béla hatása a két háború közötti kisebbségi kulturális életünkre*;-valamint-Mihály-Géza:-*A társadalmi átalakulás és gazdasági fellendülés hatása a népesedési folyamatok alakulására Dél-Szlovákiában*).-az-Új Minden Gyűjtemény szerkesztését-szervezését-annak-második-kötetétől-balla-k álman,-majd-tőle,-az-1989-es,-8.-kötettől-Tóth-károly-vette-át.-az-Új Minden Gyűjtemény körül-ekkorra-már-valóságos-műhely-alakult-ki,-s-a-sorozatnak-külön,-a-csehszlovákiai-magyar-tudományosság-képviselőiből-álló-szerkesztőbizottsága-volt,-mely-az-1980-1990-es-évek-fordulóján-az-Új Minden Gyűjtemény Könyvtára címmel-a-Madách-könyvkiadóban-elindította-a-maga-dokumentumkiadvány-sorozatát-is.-a-tudományszervező-műhelymunka-motorja-a-kiadóban-ekkor-már-Tóth-károly-és-balla-k álman,-akiknek-kezdeményezésére-a-szerkesztőbizottság-1988-második-felében-A

tudomány szerepe a csehszlovákiai magyar szellemi életben címmel-ankétot-hirdetett meg- „a-kisebbségi-tudományosság-fogalmáról,-helyzetéről,-szerepéről-és-jövőbeli-feladatairól”,-melyre-a-csehszlovákiai-magyar-szellemi-és-tudományos-élet-tizennyolc-szerplője-küldte-el-válaszait.-(ezeket-lásd-az-Új Mindenés Gyűjtemény 1990-ben-kiadott, 9.-kötetében!)-ugyanekkor-1989-márciusában-áprilisában-Tervezet a csehszlovákiai magyar tudományos élet intézményi rendszerének kialakítására címmel-kidolgozott egy,-a-kutatási-feladatokra-és-az-intézményi-rendszer-kiépítésére-vonatkozó,-„a-kisebbségi-kultúra-igényeit-szem-előtt-tartó”-dokumentumot-(lásd-ugyanott),-s-a-kisebbségi tudományosság-volt-a-feladata-az-év-őszén,-már-közvetlenül-a-novemberi-„báronyos forradalmat”-megelőzően-megrendezett-kassai-Fábry-zoltán-n-apokon-is.-ez-utóbbi-eseményei-azután-teljesen-új-(társadalmi-politikai)-feltételeket-teremtettek-a-fenti-törekvések-megvalósítására,-melyek-azután-a-somorjai-bibliotheca-Hungarica,-szintén-z-alabai kezdeményezte-és-szervezte-könyvtárának,-továbbá-a-Tóth-károlynak-köszönhetően megalakult-Fórum-kisebbségkutató-Intézet-és-annak-lapja,-a-Fórum-Társadalomtudományi-szemle-létrejöttében-csúcsosodtak-ki.-I-átható,-hogymilyen-messzire-vezettek z alabai-zsigmond-1970-es-évek-eleji,-egy-eleve-reménytelennek-látszó-helyzetből-induló-korszakos-kezdeményei-és-hathatós-erőfeszítései,-amelyeknek-összefoglaló-értékelése--az-erre-kísérletet-tevő-Filep-monográfiákon-kívül--máig-nem-történt-meg-megfelelő-mértékben-és-mélységben.

viszont-Filep-Tamás-Gusztávnál-sem-találtam-utalást-arra,-és-másutt-sem-leltem nyomát,-hogyz alabai-zsigmond-ismertetett-kezdeményének,-összeállításának-közvetlen-előzménye-is-lett-volna.-Márpedig-volt.-k-őzel-fél-évszázadot-átfogó-levelezésem-rendezése-közben-akadt-kezembe-az-a-z alabai-zsigmond-saját-kezü-aláírásával-ellátott dokumentum,-mely-azt-bizonyítja,-hogyz az-Új Mindenés Gyűjtemény első-kötetének 1981-es-megjelenésével-egy,-írónkban,-szerkesztőnkben-akkor-már-hosszú-évek-óta érlelődő-kiadvány,-,illetve-sorozatterv-vált-valóra.-a-háromlapos,-gépirati-másolatban,-de-eredeti-autográf-bejegyzésekkel-és-aláírással-előkerült,-1974.-január-20-án-keleztett iratból-ugyanis-kiderül,-hogyz alabai--Az Irodalmi Szemle Mindenés Gyűjteménye 1975 címmel--még-a-folyóirat-szerkesztőjeként-benyújtott-egy-tervezetet-a-Madách könyvkiadónak-egy-„évkönyv-jellegű-kiadvány”-megjelentetésére,-mely-„a-hagyományt felmutatandó--az-első-magyar-tudományos-folyóiratnak-[...]a-címéhez-kötődik”,-s amelynek-„megjelenése-irodalomtörténeti-határkő-lehet”.-Miért-is?-a-helyzet-világos,-s a-cél-egyértelmű:-a-szerkesztő-elképzelése-szerint-az-akár-egy-sorozat-elindítására-is alkalmas-tervezett-kötet-„a-harmadvirágzás-során-első-ízben-próbálkozik-meg-azzal, hogyz az-intézmények-nélküli,-tehát-meglehetősen-szétforgácsolt-hazai-magyar-tudományosságot-összefogja,-közlési-lehetőséget-teremtsen”.-Már-nem-tudom,-a-tervezetet z alabai-milyen-meg gondolásból-küldte-el--nyilvánvaló-címzettjén,-a-Madách-könyvkiadón-és-esetleg-másokon-kívül--nekem-(is);-az-is-elképzelhető,-hogyz mivel-akkoriban már-egy-éve-sorozatban-szerveztem--ön-tevékeny-módon,-senki-által-sem-megbízatra--különböző-témákkal-és-tartalmakkal-tanácskozásokat-akkori-működésem-színhe-lyén,-d-unaszerdahelyen-a-fiatal-csehszlovákiai-magyar-írók-és-értelmség-részére,-s nyakig-benne-voltam-egy-Párbeszéd-címmel-tervezett-alternatív-könyv-matos--nemze-déki--irodalmi-folyóirat-szervezésében-(1974-ben!)-vélhetően-ezek-valamelyikhez-kap-csolódón-kaphattam-tőle-a-szóban-forgó-szinopszist.-(s-még-egy,-egyelőre-nem-világos pontja-van-ennek-a-dokumentumnak:-az-1974.-január-20-i-keleztése.-z alabai-ugyanis

ez-időben--1973-ősze-és-1974-ősze-között--az-egyetem-elvégzése-utáni-egyéves-kötelező-katonai-szolgálatát-töltötte-a-besztercebányai-katonai-gimnáziumban,-így-felvetődik-a-kérdés,-hogya-nevezett-írásművet-ott-írta-e-s-onnan-küldte-meg-a-kiadónak-[és másoknak],-vagy-egy-korábbi,-még-a-bevonulása-előtti-elképzelésének,-félbemaradt tervének-három-négy-hónappal-későbbi-letisztázásáról-van-e-szó?-az-összeállító-sorozattervező-zalabai-kötetterve-Irodalmi-s-zemle-beli-szerkesztői-elképzeléseire-és-tevékenységére-épül,-s-híven-tükrözi-azt-a-különböző-művészeti-és-tudományágakat-felölelő-koncepciótágítást,-mely-első-ízben-a-folyóirat-már-hivatkozott-tájszámaival-mutatkozott-meg-a-leginkább-láthatóan-és-látványosan,-s-melynek-célja-végső-soron-mindekelőtt-a-csehszlovákiai-magyar-ság-önösszeszedésének-szorgalmazása,-ön-és-éntudatának,-önazonosságának,-ön-és-világképének-tágítása-és-erősítése,-illetve-az-ezeket-segítő-tudományosság-kialakulásának-és-megszerveződésének-segítése-volt.-az Irodalmi Szemle Minden Gyűjteményének-anyagát-szerkesztőnk-elképzelései-szerint a-következő-tanulmányok-képezték-volna-(az-aláhúzottak-a-szóban-forgó-időre-már elkészültek-és-megérkeztek-a-szerkesztőségbe):

- 1.- Turczel-I ajos-bevezetője
- 2.- szeberényi-zoltán:-A nyitrai Híd értékelése
- 3.- Tőzsér-árpád:-A szlovák népköltészet fordításelméleti problémái
- 4.- zsilka-Tibor:-A Valóság-irodalom mint műfaj. Duba Gyula Vajúdó parasztvilág című könyve alapján
- 5.- beke-sándor:-Tamási Áron Az énekes madár c. drámája dramaturgiai és-színreviteli-problémái
- 6.- Mészáros-andrás:-Vandrák András filozófiája
- 7.- Gágyor-józsef:-Tallós község hangállománya
- 8.- kovács-I ászló:-a-nyelvjárás-és-az-irodalmi-nyelv-együttélése-a-szlovákiai magyar-köznyelvben
- 9.- Mórocz-károly:-Sárkányölő Jankó. Adalék a mátyusföldi magyar népmese-kincséből
- 10.- ág-Tibor:-Népdalkutatásunk eredményei és jelenlegi állása-[megtoldva-jelentős kottaanyaggal]
- 11.-Tok-béla:-A Komáromi Múzeum Egylet története
- 12.-varga-sándor:-A pozsonyi jogakadémia története
- 13.-Popély-Gyula:-A pozsonyi Bartók Béla Dalegylet alakulása és kezdeti tevéken-sége
- 14.-Fogarassy-I ászló:-Ligetfalu története 1945-ig
- 15.-Hofer-I ajos:-Érsekújvár és környéke a kuruckorban
- 16.-kissling-eleonóra:-A Tanácsköztársaság Nyitra környéki eseményei
- 17.-nevizánszky-Gábor:-A zsitvabesenyői ősmagyar sírok feltárása

I átnivaló,-az-összeállítás-főként-a-helyi-történeti-és-néprajzi-hagyomány-feldolgozására-épül;-a-17-szerző-közül-(beleértve-a-bevezető-íróját,-a-neves-irodalomtörténészt,-Turczel I ajost,-a-csehszlovákiai-magyar-tudományosság-helyzetével-és-feladataival,-lehetőségeivel-a-második-világháború-után-első-ízben-számot-vető,-nevezetesen-1968-as-magastátrai-tudományos-fórum-egyik-létrehozóját-és-főelőadóját-is)-3-irodalomtörténész-és-kritikus-(szeberényi-zoltán,-Turczel-I ajos,-zsilka-Tibor),-1-költő,-esztéta-és-műfordító

(Tőzsér-árpád),- 1- filozófus- (Mészáros- andrás),- 1- színházi- rendező- (beke- sándor),- 1- nyelvész- (kovács- lászló),- 1- néprajzkutató- és- népdalgyűjtő- (ág- Tibor),- illetve- 2- néprajzi gyűjtő- (Gágyor- józsef- és- Mórocz- károly),- továbbá- 1- régész- (nevizánszky- Gábor),- 5- történetész- (Fogarassy- lászló,- kissling- eleonóra,- Popély- Gyula,- Tok- béla,- varga- sándor), valamint- 1- helytörténész- (Hofer- lajos)- szerepel.- az- összeállító- szándéka- szerint- az- „itt és most elvét”- érvényesítő- tervzet- -- miként- azt- a- szerzők- összetétele- (is)- mutatja- -- hat- fő- területet:- az- irodalom- és- a- nyelvtudományt,- továbbá- a- néprajz- és- a- történetudományt,- valamint- a- filozófiát- és- a- színházművészetet- érint,- s- annak- terjedelmét- az- összeállító- szerkesztő- 400- 450- szabvány- gépelt- oldalon,- azaz- 20- 22,5- szerzői- ívben határozta- meg,- z- alabai- szinopszisének- utolsó- pontjai- konkrét- szerkesztési- szervezési- technikai- kérdésekkel- foglalkoznak- (kéziratleadás,- szerkesztés,- nyomdába- adás,- megjelenés- időpontja,- gépeltetés- költségei- stb.),- s- az- is- kiderül- belőle,- hogy- az- összeállító szerette- volna,- ha- a- felelős- szerkesztőként- d- uba- Gyula,- az- Irodalmi- s- zemle- fő- szerkesztője,- szerkesztőként- z- alabai- z- sigmond- által- jegyzett- gyűjtemény- lehetőleg- még- az- 1974- es- esztendőben- megjelent- volna- (esetleg- a- Madách- k- önyvkiadó- az- évi- kiadási- tervéből kieső- valamely- mű- helyett).- erre- azonban- nem- került- sor,- a- kiadónak- sem- az- az- évi,- sem- a- szóban- forgó- esztendei- kiadványai- között- nem- szerepel,- a- kézirat- további- sorsáról (egyelőre)- nem- tudni.

z- alabai- terve- ekkor- még- idő- előttinek- bizonyult,- s- megvalósulására- -- arra,- hogy- a- Madách- k- önyvkiadó- „mint- műhely,- mint- irodalom- és- szellemiségteremtő- központ”- a- fenti- összefüggésben- is- részt- vegyen- „a- hazai- magyar- tudományosság- összefogását célzó- erőfeszítésekben”- -- még- további- több- mint- fél- évtizedet- kellett- várni,- hogy- aztán- azt- szerkesztőnk- -- már- mint- a- kiadó- fő- szerkesztője- -- a- később- tíz- évfolyamot- megért *Új Mindenés Gyűjtemény* című- évkönyvsorozat- elindításával,- annak- első- kötete- 1981- es- megjelentetésével- valósíthassa- meg.

LAMPL ZSUZSANNA

A SZLOVÁKIAI MAGYAROK SZOCIOLÓGIÁJA

1. kötet

Szlovákiai és magyar



FÓRUM Kisebbségkutató Intézet

egy-maréknyi-anyanyelvünk-aranypénzeiből

s zemerkenyi-áGnes-megfogalmazása-szerint-a-nemzetközi-szakterminológiában-használatos-proverbiumnak-tekintjük-„mindazokat-a-rövid,-általában-mondatnyi-terjedelmű, állandósult,-közkeletű-szókapcsolatokat,-amelyeknek-a-nyelvben-fontos-stilisztikai-és hangulati-hatásuk,-alkalmanként-különbözö-funkciójuk-van,-és-folklór-alkotásnak tekinthetők”-k-rúdy-Gyula-ezeket-a-szólásokat-és-közmondásokat-anyanyelvünk-aranypénzeinek-nevezi,-amelyek-gurulnak,-forognak-a-nép-között.

bár-a-közmondásokat-és-a-szólásokat-a-legkisebb-népköltési-műfajként-tartjuk-számon,-mégis-különbö-s-figyelmet-érdemelnek,-mert-ezek-reagálnak-legfogékonyabban-a-mindennapi-élet-jelenségeire,-ezek-a-legalkalmasabbak-egy-kisebb-nagyobb-nyelvi közösség-életének,-leleményességének,-történetének,-elődeik-élettapasztalatának-a bemutatására.-dokumentálásukat-nehezíti,-hogy-csak-alkalomszerűen,-bizonyos beszédhelyzetekben-hangzanak-el.

Proverbiumok-gyűjtésével-lakóhelyemen,-a-galántai-járásbeli-Tallóson-kb.-1965-től foglalkozom.-azóta-több-mint-tizenkétezer-szólást,-szóláshasonlatot,-közmondást,-nyelvi-fordulatot-sikerült-felgyűjtenem.-ezek-a-pozsonyi-Madách-Posonium-könyvkiadó jóvoltából-Mátyusföldi-rózsák-és-bogáncsok-címen-jelentek-meg-öt-kötetben (2007-2011-között).-a-millennium-jegyében-(1896-ban)-jelent-meg-Margalits-ede Magyar-közmondások-és-közmondásszerű-szólások-c.-könyve,-amely-25-336-(az-ismétléseket-leszámítva-mintegy-tizenegy-tizenkétezer)-adatot-tartalmaz.-Titokban-az-volt-a célom,-hogy-a-honalapítás-1100.-évfordulójára-valami-hasonló-gyűjtéssel-gazdagítom én-is-irodalmunkat.-bár-másfél-évtizedes-késéssel,-de--végtelen-örömmel-tölt-el-hogy-tervem-et-sikerült-megvalósítani.

a-kiadott-anyag-csak-a-Tallóson-felgyűjtött-adatokat-tartalmazza,-ám-alkalomszerűen-a-más-községekben-elhangzott-szólásokat-is-feljegyeztem,-amennyiben-azok-nem szerepelnek-o.-n-agy-Gábor-Magyar-szólások-és-közmondások-c.-vaskos-kötetében. szülőfalum,-Ipolynyék-szólásanyagából-is-vannak-adataim,-főleg-gyermekek-korából.-az alábbiakban-ezeket-a-nem-Tallóson-feljegyzett-proverbiumokat-szeretném-közkinccsé tenni.-vezérszavaik-ábécé-szerinti-sorrendjében-közlöm-öket.-vezérszónak-általában-a kifejezés-első-főnévi-elemét,-bizonyos-esetekben-pedig-a-kifejezés-legjellemzőbb-szavát-tekintem.-a-közmondásokat-az-állandósult-szókapcsolatok-egyéb-fajtáitól-a-k-m-rövidítéssel-különböztetem-meg.-z-árójelben-megadom-a-község-nevét,-ahol-a-szókapcsolatot-felgyűjtöttem.

agy

kutat-az-agyában:-megpróbál-émlékezni-vmire.-(Pozsonyvezekény)

csiszolja-az-agyát:-tanul,-okosodik.-(Pozsonyvezekény)

ajtó

az-én-ajtóm-mindig-nyitva-áll-előtte:-ha-segítség-re-van-szüksége,-hozzám-bármikor jöhet.

(Pozsonyvezekény)

olyan-széles,-hogycsak-keresztben-tud-bejönni-az-ajtón:-nagyon-kövér.-(Hidaskürt)

akácfa

kétszer-nyílik-az-akácfa-virága:-(akkor-mondják,-ha-vki-idős-korában-szerelemre gyullad).-k m.-(Ipolynyék)

állat

állatnak-ember-az-istene:-az-állatok-sorsa-az-emberektől-függ.-k m.-(d unaszerdahely)

alsó

enyém-az-alsó:-(tréfás-figyelmeztetés,-ha-vkinek-a-lábára-léptek).-(Hegyéte)

aludttej

olyan-hülye,-hogymég-az-aludttej-től-is-megkérdezi,-hogymit-álmodott:-nagyon-buta, ostoba.-(d iószeg)

angyal

nem-vagyunk-angyalok:-egyikünk-sincs-hiba-nélkül.-k m.-(Pozsonyvezekény)

anya

az-anyjában-felejtette-az-eszét:-buta,-ostoba.-(Hidaskürt)

Potrohos-anyának-potrohos-gyereke:-a-gondatlan,-ügyetlen-anyának-rosszul-fejlett-a gyermeke.-k m.-(Ipolynyék)

asszony

egy-asszonynak-mindent-kell-szeretnie:-az-anya-nem-válogathat-az-ételben,-mert akkor-gyermekeinek-rossz-példát-mutatna.-k m.-(vízkelet)

bab

Összekeveri- a- babot- a- borsóval:- fogalmakat,- adatokat- összekever,- fölcserél. (Ipolynyék)

bajusz

olyan-bajusza-van-neki,-mint-amikor-a-macska-viszi-a-tollsöprűt:-kétoldalt-hosszan kiálló-bajusza-van.-(n agyfödémes)

bakonyi

úgy-néz,-mint-a-bakonyi-betyár:-csúnyán,-látható-gyűlölettel-néz.-(Ipolynyék)

bálnafos

bánatos,- mint- a- másnapos- bálnafos:- bánatos,- szomorú,- kedvetlen,- lehangolt. (n agymácséd)

bánya

olyan-csúnya,- hogy- ha- lemegy- a- bányába,- hát- feljön- a- rém:- nagyon- csúnya,- rút. (d iószeg)

bányarém

olyan-csúnya,-mint-a-bányarém:-nagyon-csúnya.-(d iószeg)

beborul

Ha-beborul,-még-nem-biztos,-hogymég-esni-fog:-a-baljós-jelek-még-nem-jelentik-azt,-hogymég-azokból-törvénytörő-szerűen-baj-származik.-k m.- (Pozsonyvezekény)

Benkő

kívárja,-mint-benkő-a-vakondot:-kívárja-az-alkalmas-pillanatot.- (Feketenyék)

betegség

annyi- betegségem- van,- hogymég- el- is- adhatnék- belőle,- de- nem- kell- senkinek): nagyon-sok-betegségem-van.- (Felsőszeli)

bodaki

izzad,-mint-bodaki-(gyüge)-a-ladikban:-gyöngyözik-róla-a-verejték.- (Felsőszeli)

bomba

Időzített-bomba:-csak-idő-kérdése,-hogymég-mikor-lesz-belőle-baj.- (n emeskosút)

Boszi Mari

izzad,- mint- boszi- Mari- számára- az- aludtjettől:- nagyon- izzad.- (Ipolynyék)- Megj.: Gyermekkoromban-még-volt-szerencsém-látni-a-ragadványnevével-megjelölt-idős-nénit és-szürke-samarát.-az-én-émlékezetemben-a-szóláshasonlat-a-közölt-változatban-rögződött,-még-hat-évvel-idősebb-bátyám-szerint-a-hasonlat-csak-a-személyre-vonatkozott: Izzad,-mint-boszi-az-aludtjettől.- (aratáskor-a-határban-aludtjetet-ivott,-s-ennek-nyomai az- arcán- maradtak.)- bátyám- a- következő- tréfás- ételkínálóra- is- emlékezett:- lhol- a- káposzta,-benne-van-a-boszi-(Mari)-számárának-az-eleje-még-a-hátulja.

bőr

Még-a-bőrröm-alá-is-bemászik-ez-a-hideg:-dermesztő-hideg-van.- (Pozsonyvezekény)

bugyi

valamikor-úgy-volt,-hogymég-nyitott-bugyi,-csukott-pina,-most-még-úgy-van,-hogymég-nyitott-bugyi,- nyitott- pina:- a- régebbi- erkölcsös- életet- erkölcstelen- életmód- váltotta- fel.- k m. (durva)- (Felsővámos)

bűnös

j-obb-egy-megtért-bűnös-száz-igaznál:-a-bűneit-igazán-megbánó-ember-hibáiból-okulva-gyakran-jobb,-mint-aki-sohasem-vétkezett.- (d ióság)

cica

Fekete,-mint-a-cica-ülege:-fekete-(tréf.).- (Ipolynyék)

cigány

úgy-néz-rá,-mint-az-utolsó-cigányra:-lenézi,-megveti.- (j óka)

csap

Még- a- csapból- is- az- csurog:- vkiről- v.- vmiről- rendkívül- sokat- beszélnek,- írnak. (Pozsonyvezekény)

csendőr

Inkább-két-csendőr-kísérjen,-mint-egy-pap:-inkább-legyek-törvénytörő-mint-halott. (Pozsonyepéres)

csík

c-serba-csík,-c-serba-csík,-minden-szarba-belecsíp!-=(tréfás-csúfolódó,-rends.-kis-gyerekek-mondják,-ha-kiesett-a-tejfoga).- (Ipolynyék)

csizma

annyt-ér,-mint-a-fejetlen-csizma-szár-nélkül:-semmit-sem-ér.- (Felsőszeli)

csontkollekció

o-lyan,-mint-a-csontkollekció:-nagyon-sovány.- (Pozsonyvezekény)

csök

csökre-ugrik:-alaposan-melléfog,-póru-ljár.-(Hegyéte)-Megj.:csök-'csomós-fatuskó, gyökér'

csúnya

olyan-csúnya,-hogya-meglátom,-hát-lehányom-(v.-elhányom)-tőle-magam:-nagyon csúnya.-(Feketenyék)

délelőtt

a/- amit-délelőtt-mond,-délután-már-nem-igaz.-b/-Hiába-mondja-délelőtt,-hogya-így meg-úgy,-ha-délután-már-másképpen-mondja:-nem-szavahihehető,-gyakran-változtatja-a véleményét.-(Pozsonyeperjes)

dió

Megvagyok,-mint-a-törött-dió:-(tréfás-felelet-a-„Hogya-van?”-kérdésre:)-beteg-vagyok, de-azért-még-élek.-(Hidaskürt)

addig-kell-a-diót-feltörni,-míg-meg-nem-nyívesedik:-a-lánynak-idejében-kell-elvenni-a szüzességét.-k m.-(Hetény)

egy

egyet- fűrt,- öt- lett:-(tréfás-felelet-az-„ez-egy-olyan-agyafűrt-ötlet”-kifejezésre). (Hidaskürt)

élő

élő-rendezi-el-a-holtakat:-az-élők-kötelessége-a-holtak-eltemetése.-(Pozsonyeperjes)
élőknek-egészségére,-holtaknak-üdvösségére:-(koccintáskor-mondják,-rendsz. halotti-torban).-(szenc)

ember

jó-ember-mellett-nem-lehet-megöregedni:-a-férj-(ön)dicsérete,-ha-a-feleségét-vki valóságos-koránál-fiatalabbnak-tekinti.-(vízkelet)

nem-ember-az-ember,-csak-az-emberséges-ember-az-ember:-csak-a-becsületes ember-nevezhető-embernek.-k m.-(vízkelet)

Minden-ember-ember,-de-nem-minden-ember-emberséges-ember:-az-emberek között-jók-és-rosszak-egyaránt-találhatók.-k m.-(vízkelet)

év

akinek-hetven-éven-felül-nem-fáj-semmi,-az-kint-van-a-temetőben:-a-hetvenedik-élet-év-betöltése-után-már-mindenkinek-van-vmilyen-betegsége.-k m.-(Pozsonyeperjes)

esőbéka

olyan-szemei-vannak,-mint-az-esőbékának:-nagy,-dülledt-szemei-vannak. (Pozsonyvezekény)

fa

azt-sem-tudja,-mi-fán-terem-a-dió:-fogalma-sincs,-hogya-miféle,-micsoda,-honnan származhat-a-szóban-forgó-dolog.-(n agyfödemes)

sok-a-fa,-és-mégis-kicsiny-az-erdő:-a-sok-ember-között-kevés-azoknak-a-száma,-akik-re-valóban-számítani-lehet-vmely-feladat-végrehajtásában.-(Felsővamos)

úgy-fog-kezet,-mint-ha-fát-vágott-volna:-a-szokásosnál-jóval-erősebben-szorítja-meg társa-kezeit.-(Pozsonyvezekény)

fal

behúz-egyet,-hát-átmész-a-falon:-borzasztó-verést-kapsz-tőle.-(d ióság)

faló

s számíthatsz-rá,-mint-falótól-a-szarra:-egyáltalán-nem-számíthatsz-rá.-(d íószege)

farkas

n em-kell-rögtön-farkast-kiáltani:-amíg-nem-ismerjük-meg-valakinek-a-tulajdonságait,-addig-nem-kell-rémíteni-a-többieket-vele.-(Ipolynyék)

farkasdi

Farkasdi-szalonnát-reggelizett:-vöröshagymát-evett-reggelire.-(Felsőszeli)-Megj.:a farkasdiak-híres-hagymatermesztők-voltak.

fej

úgy-fáj-a-fejem,-mintha-fát-hasogatnának-rajta:-nagyon-fáj-a-fejem.-(n emeskosút)
belenyomom-a-fejedet-a-seggembe,-és-te-leszel-a-legnagyobb-seggfej:-(durva-ócsárlás).-(n agymácséd)

bekötik-a-fejét,-kioldják-a-nyelvét:-a-férjhezmenetel-után-az-asszony-már-szabadon-beszélhet.-k m.-(Ipolynyék)

fél (fn)

a/-Ha-ennek-a-fele-igaz,-(már)-az-is-sok.-b/-Már-az-is-sok,-ha-ennek-a-fele-igaz:-túlontúl-sok-bizonyíték-szól-ellené.-(n emeskosút)

I átjátok-feleim,-nőnek-a-füleim!:-(a-Halotti-beszéd-kezdő-sorának-tréfás-elferdítése.)(Ipolynyék)

féreg

Még-a-féreg-is-védekezik:-mindenki-védekezik,-ha-bántják.-k m.-(Ipolynyék)

feszület

áll,- mint- a- fancsali- feszület- az- út- mellett:- tehetetlenül,- szomorúan- álldogál. (Felsőszeli)

foci

k is-foci,-kis-pénz,-nagy-foci,-nagy-pénz=-minél-magasabb-osztályban-játszik-a-labdarúgócsapat,-annál-magasabb-(titokban-nyújtott)-pénzjutalomban-részesülhet.-k m. (d unaszzerdahely)

Födémes

Födémesen-még-a-kutyának-se-jó,-mert-ha-feláll,-a-helyére-rögtön-sátrat-állítanak:(tréfás-csúfolódó-a-nagyfödémesiekre:-) minden-kis-helyet-felhasználnak-a-fóliasátor-alatti-zöldségtermesztésre.-(Hidaskürt)

födémesi

alul-van-a-főle,-mint-a-födémesi-tejnek:-(tréfás-védekezés,-ha-a-tej-minőségét-ócsárolják):-nincsen-annak-semmi-baja.-(Ipolynyék)-Megj.:állítólag-az-ipolyfödémesi-asszony-az-ipolysági-piacon-tejfőlt-árult,-s-a-vevő-kifogásolta,-hogya-tejnek-nincs-főle,-mire-az-eladó-így-védekezett:-dehogya-nincs-főle,-azért-nem-látja,-mert-alul-van!

fuga

olyat-behúz,-hogya-beleszorulsz-a-fugába:-hatalmas-ütést-mér-rád.-(n agymácséd)

futórózsza

Fut,-mint-a-futórózsza:-gyorsan-fut.-(tréf.)-(vízkelet)

fül

I legalább-hallja-a-füled,-hogya-mit-mond-a-szád:-legalább-vedd-észre,-hogya-butaságokat-beszélsz-v.-káromkodsz.-(Pozsonyvezekény)

Minek- örülsz,- hogy- két- füled- van- és- nem- vagy- fazék?:- nincs- minek- örülnöd.
(Hidaskürt)

fűszál

Még-a-fűszálba-is-megbotlik:-betegség,-részegség,-esetleg-vmilyen-testi-fogyatékos-
ság-miatt-bizonytalanok-a-lépteit,-ill.-nehézkedő-mozgású,-tehetetlen.- (Felsőszeli)

gabona

a-gabonát-bőrben-kell-eladni:-kifizetődőbb,-ha-nem-a-gabonát,-hanem-a-vele-kine-
velt-állatokat-adjuk-el.-k m.- (n agyfödémes)

gazda

n em-szabad-másnak,-szabad-a-gazdának:-a-feleltesnek-mindig-nagyobb-a-cselek-
vési-szabadsága,-mint-a-beosztottnak.-k m.- (Hegyéte)

gombóc

a-szilvás-gombóc-akkor-jó,-mikor-kiszőrösödik:-a-kislánynak-is-meg-kell-érnie-a-sze-
relemre.-k m.- (Felsővámos)

gyerek

n em- akármilyen- gyerek- ő- még,- ha- pisál,- csörög- is:- (kisgyerek- tréfás- dicsérete).
(Felsővámos)

ami-a-gyerekek-jó,-az-anyának-kétszer-jó-kell,-hogy-legyen:-az-igazi-édesanyának
megértőnek- kell- lennie- gyermeke- iránt,- osztotnia- kell- annak- boldogságában.- k m.
(Hidaskürt)

k önyebb- egy- gyereket- szerezni,- mint- egy- kis- párnát:- utód- nemzése- nem- olyan
nehéz,-mint-a-munkával-szerzett-javaké.-k m.- (Felsőszeli)

gyerekgyártó

olyan,-mint-a-gyerekgyártó-kisiparos:- (férfinak)-sok-gyereke-van.- (Hidaskürt)

gyertya

k i- tudja,- meddig- ég- még- a- mi- gyertyánk:- nem- tudhatjuk,- hogy- meddig- élünk.
(Pozsonyvezekény)

hal

k icsontozlak,-mint-egy-halat:-alaposan-ellátom-a-bajodat.- (n agymácséd)

harang

n em-kell-rögtön-félreverti-a-harangokat:-a-rémhírek-és-a-borúlátó-jóslatok-nem-min-
dig-bizonyulnak-igaznak.- (Ipolynyék)

hát

ú gy-hátba-váglak,-hogy-kiköpöd-a-gerincedet:-alaposan-hátba-váglak.- (Galánta)

Hodos

ég,-mint-Hodos:-nagyon-ég.- (k isudvarnok)- Megj.-a-szóláshasonlat-egy-régi-tűzvész
emlékét-őrzi.

ház

amilyen- házba-mégy,-olyan-hitű-légy!:-alkalmazkodjunk-a-vendégül-látó-házbeliek
szokásaihoz.-k m.- (Ipolynyék)

hiba

csak- egy- hibája- van,- hogy- élve- született:- gazember,- semmirekellő- alak.
(Pozsonyeperjes)

hó

Ha-ropog-a-hó-a-lábunk-alatt,-még-hideg-lesz:-(népi-megfigyelés:)-a-kemény-hóta-karó-hideget-jósol.-k m.-(Pozsonyvezekény)

hóhér

Hóhérnak-hóhér-az-ideálja:-gonosz-embernek-a-példaképe-is-gonosz-szokott-lenni. k m.-(Ipolynyék)

holdugró

o-lyan,-mint-a-holdugró:-a/-holdkóros,-hebehurgya,-kelekótya;-b/-sovány,-gebe,-fejetlen.-(vízkelet)

hordó

ú-gy-aludt,-mint-az-üres-hordó:-(tréfás,-szexualitásra-célzó-megjegyzés,-ha-ismerős-nőtől-vki-megkérdezi,-hogya-hogyan-aludt).-(Pozsonyeperjes)

igazság

az-az-igazság,-hogya-nincs-is-igazság:-a-tényeket-mindenki-a-saját-szemszögéből-ítéli-meg.-k m.-(Feketenyék)

írás

n-em-éri-őt-az-írás:-(a-gyermek)-az-alapiskola-első-osztályába-azért-nem-írátható-be,-mert-a-tanévkezdés-napjáig-még-nem-töltötte-be-a-hatéves-kort.-(Ipolynyék)

Isten

Isten-őrizz,-de-jó-volna!-=szabadkozom,-de-azért-nagyon-szeretném,-ha-megtörténne.-(tréf.)-(Hidaskürt)

n-incs-Isten-hírvél:-veszélyt-jelent-az-érkezése.-(zsigárd)

verje-meg-az-Isten-mind-a-két-kezevel-=-(átkozódás).-(Pozsonyvezekény)

verje-meg-az-Isten,-veretlen-ne-hagyja-=-(átkozódás).-(Ipolynyék)

Istent-nem-lehet-lefizetni:-Isten-megvesztegethetetlen.-k m.-(Felsőszeli)

kakas

j-ő-kakas-kiveszi-a-vámot:-az-igazi-férfi-semmit-sem-tesz-ingeny,-fizetség-nélkül.-k m.-(Ipolynyék)

kapitány

a-milyen-a-kapitány,-olyan-a-regimentje:-a-feljebbvaló-magatartását-követik-a-beosztottjai-is.-k m.-(Ipolynyék)

karónkiabáló

o-lyan,-mint-a-karónkiabáló,-hun-búg,-hun-nem-búg:-(vmely-gép-meghibásodás-következtében)-szaggatott-búgó-hangot-ad.-(nagymácséd)-Megi.:karónkiabáló-'hangszóró,-hangoshíradó'-(tréf.)

karos

o-da-karos-kell,-nem-szaros:-oda-erős-emberre-van-szükség,-nem-jelentéktelen-emberre.-(Felsővámos)

kasza

ú-gy-vannak-egymással,-mint-a-kasza-és-a-fém:-haragban-vannak-egymással,-egymás-ellenére-tesznek.-(Ipolynyék)

kecske

e-fallálja,-mint-kecske-a-bagzást:-kötelességét,-tennivalóját-ügyeskedve,-vmely-ürüggyel-elhalasztja,-elodázza.-(Pozsonyvezekény)

kecskebéka

Fölfújta-magát,-mint-kecskebéka-a-napsütésben:-durcáskodik,-sértődötten-duzzog.
(Hegyéte)

kilincs

s árga-kilincs,-kenyér-meg-nincs:-a-„cifra-nyomorúság”-(a-jólét-látszatát-leplező-szegénység)-jellemzésére-mondják.-(Galánta)

kocsmá

azelőtt-azt-mondták,-hogya-valakivel-találkozni-akarsz,-menj-a-kocsmába,-máma már-úgy-mondják,-hogya-valakivel-találkozni-akarsz,-menj-a-kórházba=-(rendsz.-kórházban-mondják,-ha-rég-nem-látott-ismerőssel-találkoznak:-)manapság-sokkal-többben járnak-a-kórházba,-mint-a-kocsmába.-(Feketenyék)

kolbász

k óbász,- amit- a- kutya- lóbász:- (tréfás- felelet- a- „kóbász”- szóra;- lóbász- 'lóbál').
(Ipolynyék)

koldus

l óg-a-szája,-mint-a-kódós-(koldus)-zsebe:-eltátja-a-száját,-le-van-fittyedve-az-ajka.
(vízkelet)

kotló

ú gy-áll-a-haja,-mint-amikor-a-kotlót-valagba-fújja-a-szél:-borzas,-kócos,-szétáll-a-haja.
(Felsővámos)

köröm

k örmöket-égettünk:-{a-litániában-elhangzó-„k önyörögi-érettünk!”-tréfás-elferdítése).

(Ipolynyék)

kőműves

k őművesnek-nyáron-nincs-felesége,-télen-pedig-nincs-kenyere:-a-kőműves-nyáron-a sok-munka-miatt-keveset-tartózkodhat-a-családja-körében,-télen-viszont-a-családjával lehet,-mert-nincs-munkája,-ám-éppen-ezért-jövedelme-sincs.-k m.-(n agymácséd)

kőszikla

o lyan-a-gyomrom,-mintha-kősziklát-nyeltem-volna:-vmely-élelem,-ill.-idegesség-hatására-görcsbe-rándult-a-gyomrom.-(Hegyéte)

Krisztus

a kinek-k risztus-a-komája,-üdvözl:-akinek-befolyásos-rokona-van,-az-könnyebben boldogul.-k m.-(Felsőszeli)

Fekszik,- mint- krisztus- a- keresztfán:- a- betegségtől- elgyötörtén- fekszik.
(Pozsonyeperjes)

kukorica

n ő,-mint-a-kukorica:-(gyermek)-szinte-szemlátomást-növekszik.-(n ádszeg)

kurva

n e-pörgesd-magad,-mint-kurva-a-ridikült!:-ne-nagyzolj,-ne-tedd-a-nagyot!-(diószeg)

Passzol,-mint-kurva-kezébe-a-liliom:-egyáltalán-nem-illik-neki.-(Galánta)

k iütlek,- mint- diszkós- kurvát- a- szilvapálinka:- ellátom- a- bajodat,- elverlek.
(n agymácséd)

kutya

a zért-kutya,-hogya-ugasson=-hadd-járjon-a-szája,-nem-kell-őt-komolyan-venni.-k m.
(Ipolynyék)

Meghurcolja,-mint-kutya-a-papucsot:-vkit-ide-oda-vonszol,-kimerítően-megtáncoltat.
(Felsővámos)

úgy-föl-van-öltözve,-mint-az-úri-kutya:-nagyon-szépen-van-felöltözve.- (alsószei)

labda

--Hun-van-a-labda?--Mögötted.---dehogy-öttem-mögl!-(az-ö-ző-nyelvjárást-beszélő jókaikat-csúfoló-tréfás-párbeszéd.-(j óka)

lelkiismeret

olyan-(v.-úgy-néz-ki),-mint-a-rossz-lelkiismeret:-fáradt,-levert,-kimerült-állapotban van.-(Hegyéte)

levegő

r ágia-a-levegőt:-főlöselesen-(sokat)-beszél.-(Hegyéte)

levelibéka

vígrog,-mint-a-levelibéka:-szélesre-nyúlt-szájjal-vígrog.-(Hegyéte)

ló

r öhög,-mint-a-ló-az-istállóban:-(örömeben)-hangosan-nevet.-(vízkelet)

macska

j ó-macska-megfogja-az-eget:-az-ügyes-nő-bájaival-képes-szerelemre-lobbantani és-rabul-ejteni-a-férfit.-k m.-(n agyfödemes)

madi

nyiklik-nyaklik,-mint-a-madi-bicska:-feje,-végtagja-erőtlenül-vmerre-billen,-csuklik.
(Felsőzei)

s zarban-maradtak,-mint-a-madiak:-kelmetlen-helyzetbe-kerültek.-(Felsőzei)-az adatközlő-szavait-idézve:-„valamikor-a-madiak-valami-patkánt-vagy-gerént-üldöztek,-és hogy-kimentek-már-egész-a-falu-végire,-addig-kergették.-és-a-bíró-már-látto,-hogy-igen elfárodta,-há-megmérgegt,-levágt-a-botját,-hogy-innen-tovább-nem-megyünk.-és-akkor níték,-hogy-egy-rakás-tehéntrágyo-vót-ottan,-és-azóta-mondják,-hogy-szarba-marattak, mint-a-madiak.”

malac

amilyen-a-malac,-olyan-a-nyígása:-az-embert-beszédje-minősíti.-k m.-(szenc)

mama

egyet-a-mamának,-egyet-a-papának,-egyet-a-hazának:-ideális,-ha-a-családba-három gyermek-születik.-k m.-(lpolnyék)

Mamlasz

Máma- van- szent- Mamlasz:- (tréfás- mondás,- ha- vkinek- aznap- van- a- névnapja.)
(Taksony)

megjön

Most- úgy- van,- hogy- megjöttünk,- elmentünk:- mihelyt- megérkeztünk,- azonnal- távo- zunk-is.-(Pozsonyeperjes)

menőke

Menőke-van-(v.-volna),-csak-vevőke-nincsen:-(akkor-mondják,-ha-a-lány-nem-tud-férj- hez-menni).-(lpolnyék)

mindegy

Mindegy,-hogy-milyen,-csak-fürge-legyen:-a-hímvevőnek-nem-a-mérete-a-fontos, hanem-a-teljesítőképesége.-k m.-(d iószeg)

mohácsi

n ekifekszik, -mint-mohácsi-ló-a-völgynek:-megfontolás-nélkül-belekezd-a-munkába.
(n ádszeg)

mozi

csak-néz,-mint-a-moziban:-tétlenül-néz.-(n agymácséd)

nádszegi

olyan,-mint-a-nádszegi-bicskás:-verekedős-természetű.-(Felsőszeli)

német

Hajlik,-mint-a-német-nóta:-a/-nagyon-hajlékony-(tárgy),-b/-befolyásolható,-ingatag
(személy).-(Felsőszeli)

név

Fölvette-a-néhai-nevet:-meghalt.-(Ipolynyék)

nyéki

el- van- förmedve,- mint- a- nyéki- búcsú:- méregbe- gurult,- borzasztóan- dühös.
(Felsőszeli)-Megj.:-a-szóláshasonlat-egy-régi-feketenyéki-búcsú-émlékét-őrzi,-amikor-is
a-szép-idő-csúnyára-fordult,-s-a-vihar-feldöntögette-a-búcsúsok-sátrait.-Más-magyará-
zat-szerint-az-egykori-búcsúkkor-szokásos-verekedések-émléke-él-benne.

visít,-mint-a-nyéki-búcsú:-kellemetlenül-éles-hangot-hallat.-(Felsőszeli)

nyúlsszar

Pattog,-mint-nyúlsszar-a-deszkalapon:-mérgesen-pörlekedik,-parancsokat-osztogat,
teszi-a-nagyot.-(n agymácséd)

orr

n em-estem-ki-az-orrából:-velem-nem-bánhat-akárhogyan.-(l éva)

ökör

két-lábon-járó-ökör=-buta,-ostoba-ember.-(Pozsonyeperjes)

öregség

Öregség-tisztesség:-az-idős-embereket-illik-tisztelni,-megbecsülni.-k m.-(Ipolynyék)

papfi

Papfi-gazfi:-a-papok-mind-gazemberek.-(durva-általánosítás)-(alsószeli)

paraszt

akkora- paraszt,- hogy- ha- a- Göncölszekér- lejjebb- volna,- telerakná- ganajjal:- nagy
paraszt,-nem-tudja-az-illemet.-(d ióság)

l etolja,-mint-paraszt-a-gatyáját:-csúnyán-leszidja.-(Pozsonyeperjes)

Minél-butább-a-paraszt,-annál-szebb-a-krumpli:-{burgonyaszedéskor-a-gazda-tré-
fás-dicsérete).-(Hidaskürt)

patikamérleg

Pontos,-mint-a-patikamérleg:-vmely-mérleg-nagyon-pontos.-(Ipolynyék)

péntek

Pintek,-szaros-az-inged:-{tréfás-megjegyzés-a-nyelvjárási-„pintek”-szóra).-(Ipolynyék)

Petőfi

úgy-melegít,-mint-Petőfi-kályhája:-{fűtőtest)-nagyon-rosszul-melegít.-(Felsőszeli)

pilicke

olyan,-mint-a-pilicke:-{a-bigéhez-hasonló:-sovány,-vékony-termetű.-(vízkelet)

pofon

n em- mindig- attól- kapjuk- vissza- a- pofont,- akinek-adtuk:- nem- törvényszerű,- hogy gonosz-tetteinkért-a-megtorlást-csak-a-sértett-féltől-várhatjuk.-k m.-(Ipolynyék)

o ly an- pofont- kapsz,- hogy- két- hétig- infúzió n- fogod- kapni- a- bundás- kenyeret:- hatal- mas- pofont- kapsz.- (Galánta)

pohár

Fél-pohár-nincs:- (akkor-mondják,- ha- vkinek- bort- akarnak-önteni,- s- az- illető- az- unszo- lásra- azt- mondja,- hogy- „jól- van,- de- csak- fél- pohárral”).-(Pozsonyvezekény)

rakás

k kicsi- rakás- nagyot- kíván:- (akkor-mondják,- ha- a- gyerekek- közül- vki- vmilyen- oknál fogva-lehasal,- a-többiek-pedig-kupacba-föléje-feküsznek).-(Ipolynyék)

ruha

n em- a- ruhával- gyászolok,- hanem- a- szívemmel:- (szabadkozásként-mondják,- ha- vki a- gyászév- letelte- előtt- felhagy- a- sötét- öltözékekkel).-(kisudvarnok)

sár

s árra- már- nem- sok- eső- kell:- a- nem- komoly- megbetegedés- is- komollyá- válhat,- ha újabb-veszélynek-tesszük-ki-magunkat.-k m.-(Ipolynyék)

aki- sárral- dobálódzik,- az- maga- is- sáros- lesz:- a- másokat- rágalmazó,- gyalázkodó embert-viselkedése-miatt-szintén-megvetik.-k m.-(Ipolynyék)

semmi

semmiért-csak-semmit-adnak:-mindent-ki-kell-érdemelni,- ingyen-nem-várhatunk-el semmit.-k m.-(zsigárd)

sóki

ú gy- fel- van- öltözve,- mint- a- sóki- báb:- az- időjáráshoz-képest-túlságosan-melegen- van öltözve,- be- van- bugyolálva.- (zsigárd)

stampedli

Meghalt- a- stampedli:- (óvatos- figyelmeztetés,- hogy- a- pálinkát- már- kiitták,- s- a- ház- igazda- újra-önthetne).-(Felsővámos)

süket

n ekiesett,- mint- süket- az- ólajtónak:- véletlenül- vminek- nekiment,- nekiütközött. (Felsővámos)

szakajtó

I lyet-mondani,-szakajtóba-fingani!:-amit-hallok,-az-hihetetlen,-lehetetlen.-(Ipolynyék)

Mit-lehet-csinálni,-szakajtóba-pisálni:- (tréfás-felelet-a-„Mit-lehet-csinálni?”-tanács- talanságot-kifejező-kérdésre):-ez-van,-ezt-kell-elfogadni.-(Ipolynyék)

szalmakazal

a-szalmakazal-még-sohasem-nyomta-össze-(v.-agyon)-az-eget:-nem-számít-bajnak, ha-a-férj-kövér,-a-feleség-pedig-sovány.-k m.-(Felsővámos)

szar

s zar-nélkül-szart-(se)-ér-a-paraszt:-ha-nem-kap-trágyát-a-föld,-nem-hoz-termést-a gazdának.-k m.-(Pozsonyeperjes)

s zarból-nem-lehet-kötelet-fonni:-értéktelen-dologból-nem-lehet-értékeset-alkotni. k m.-(alsószei)

s zarból-nem-lehet-várat-építeni:-csak-jó-nyersanyagból-lehet-értékes-dolgat-előállí- tani.-k m.-(Ipolynyék)

Mehet-a-szarhoz-sírni:-saját-maga-idézte-elő-a-bajt,-senkit-sem-vádolhat.-(vízkelet)
Szárazék

s szárazéknál-vagyunk-vendégségben:- (óvatos-figyelmeztetés-a-házigazdának,-hogy
 öntsön-már-vmit-a-vendégeknek,-ill.-a-munkásoknak).-(vízkelet)

szél

Minden-becsületes-szél-eláll-reggelre:- reggelre-a-szélfújás-általában-meg-szokott
 szűnni.-k m.-(Ipolynyék)

szelet

vékony-szelet,-hosszú-élet:-egyél-keveset,-hogy-tovább-élj!-k m.-(Felsőszeli)

szeli

olyan,-mint-a-szeli-bicskás:-túlságosan-harcias-természetű,-verekedős.-(Taksony)

szem

szeme-meredtig-önt:-(poharat)-csordultig-tölt.-(Zsigárd)

szemétláda

én-vagyok-a-családi-szemétláda:-a-család-(rokonság)-tagjai-nekem-mondják-el-pana-
 szaitkat.-(Pozsonyvezekény)

szombat

szombat,- cigány- asszony- szoptat:- (tréfás- megjegyzés- a- „szombat”- szóra).
 (Ipolynyék)

szűnyog

annyian-vannak,-mint-a-szűnyogok:-nagyon-sokan-vannak.-(Felsővámos)

találkozik

addig,-míg-találkozunk,jól-vagyok:-(tréfás-felelet-a-„Hogy-van?”-kérdésre).-(alsószeli)

tapló

buta,-mint-a-tapló:-nagyon-buta.-(Felsővámos)

Teda

úgy-befűtött,-mint-Teda-a-rákokra:-alaposan-befűtött.-(Felsőszeli)-az-adatközlő-a-szó-
 láshasonlat-keletkezését-a-következő-történettel-magyarázta:-„vót-itt-a-faluba-fonóház.
 és-a-r ákékho-jártok-a-fonókábo.-azelőtt-nyitott-konyhák-vótak,-és-a-kemencét-a-kony-
 hábú-fűtötték.-és-akkor-be-vót-készítve-szalma,-mer-fűtöttek-azér.-és-vót-ott-et-Teda
 nevű-ember,-aki-rakta-a-kemencét,-ugyi,-el-is-fűtött-mindent,-ami-bent-vót.-és-akkor-igen
 örűtek,-hogy-no,-megenyhűt-a-idő,-mer-hogy-igen-meleg-van,-hogy-má-nem-is-kő-fűte-
 nyi.-és-azóta-s-zelibe-közmondás,-hogy-úgy-befűtött,-mint-Teda-a-rákokra,-mer-jó-betűzēt
 rájuk.”

Tekla

úgy-néz-ki,-mint-Tekla:-hanyagul-van-felöltözve.-(Felsővámos)

tetű

Ha-találsz-valamit,-ami-egy-tetűnél-többet-ér,-azt-fel-kell-venni:-minden-csekélységet
 meg-kell-becsülni.-k m.-(Felsőszeli)

tolvaj

Tolvajnak-tolvaj-a-komája:-rossz-embernek-a-barátja-is-rossz.-k m.-(Ipolynyék)

torok

szorogatja-torkomat-a-sírás:-erősen-sírhatnékom-van.-(Pozsonyeperjes)

tő

Mindig-a-tőviben-van:-mindig-körülötte-lábatlankodik.-(Felsővámos)

tők

r öhög,-mint-tők-a-ganajon:-hangosan-nevet.-(durva,-gúny)-(vízkelet)

Tudsz

Te-vagy-a-Tudsznak-a-fia-(v.-lánya):-amit-mondasz,-az-biztos-igaz.-(tréf.)-(bős)

tűz

Még-nem-is-ég,-de-már-tüzet-kiált:-még-nincs-semmi-baj,-de-már-jajveszékel.
(Ipolynyék)

úr

úrtól,-parasztól-mindent-fel-kell-venni:-nincs-értelme,-hogya-befolyásos-gazdag
emberrel,-ill.-a-vagyontalan,-de-műveletlen-emberrel-vitába-szálljunk.-k m.-(vízkelet)

út

r övid-útról-könnyebb-visszatérni,-mint-a-hosszúról:-ha-vkinek-rosszul-sikerült-a
házassága,-jobban-cselekszik,-ha-mihamarabb-elvállik,-mert-később-már-sokkal-nehe-
zebb-a-gyerekek-miatt.-k m.-(Felsőszeli)

üvegszem

jobb-ma-egy-szemüveg,-mint-holnap-egy-üvegszem:-többet-ér-a-biztos-kevés-a
bizonytalan-soknál.-k m.-(tréf.)-(vízkelet)

vakond

I efejellek,-mint-vakond-a-kútgyűrűt:-ellátom-a-bajodat,-elverlek.-(szelőce)

valami

valamiért-valamit:-az-adományt-vagy-jó-cselekedetet-rendszerint-viszonozni-szok-
ták.-k m.-(nemeskosút)

vármegye

ugat,-mint-hét-vármegye-kutyája:-másokat-durván,-hangoskodva-szidalmaz.
(Felsőszeli)

verés

a-verést-is-meg-lehet-szokni:-idővel-a-durva-bánásmódhoz-is-hozzászokik-az-ember.
k m.-(Feketenyék)

Vezekény

ég,-mint-vezekény:-nagyon-ég.-(Felsőszeli)-Megj.:a-szóláshasonlat-egy-régi-vezeké-
nyi-tűzvész-emlékét-őrzi.

vezekényi

olyan-nagy-a-szája,-mint-a-vezekényi-búcsú:-nagyszájú,-hangoskodó.-(Taksony)

viski

kivan-a-viski-pince:-(akkor-mondják,-ha-a-kislánynak-kilátszik-a-bugyija).-(Ipolynyék)

víz

Gyúrja-maga-alatt-a-vizet:-türelmetlenül-topog,-idegeskedik.-(Felsővámos)

zsídó

veri-a-feleségét,-mint-zsídó-a-lovát:-feleségét-tettleg-bántalmazza.-(Felsőszeli)

a-közlésben-előforduló-településnevek-szlovák-megfelelői:

alsószeli:-dolné-saliby,-bodak:-bodíky,-bős:-Gabčíkovo,-díószeg:-sládkovičovo,-duna-
szerdahely:-dunajská-streda,-Farkasd:-vlčany,-Feketenyék:-Čierna-voda,-Felsőszeli:

Horné-saliby,-Felsővámos:-Horné-Mýto,-Galánta:-Galanta,-Hegyéte:-kútniky,-Hetény: chotín,-Hidaskürt:-Mostová,-Hodos:-vydrany,-Ipolyfödémes:-Ipeľské-úľany,-Ipolynyék: vinica,-Ipolyvisk:-vyškovce-nad-Ipľom,-j óka:-jelka,-kisudvarnok:-Malé-dvorníky,-I éva: l evice,- nádszeg:-Trstice,- nagyfödémes:- veľké- úľany,- nagymácséd:- veľká- Mača, nemeskosút:-košúty,- Pozsonyeperjes:-jahodná,- Pozsonyvezekény:-vozokany,- sók (Magyarsók):-Šok,-s zelőce:-selice,-s zenc:-senec,-Taksony:-Matúškovo,-vízkelet:-Čierny brod,-zsigárd:-Žihárec.

HeGedűs Norbert

a-tudomány-szolgálatában az-*Eruditio*-*Educatio* 7.-évfolyamáról

a-szlovákiai-magyar-tudományos-élet-nincs-irigylésre-méltó-helyzetben.-s-zűkösek-az-anyagi-kapacitások,-viszonylag-kisszámú-a-szakembergárda,-és-az-állami-támogatás-is-alig-csordogál.-Mindezen-problémák-ellenére-elmondhatjuk,-hogy-számos-területen-folyik-színvonalas-kutatás,-melynek-eredményeit-tudományos-folyóiratokban-közzlik.Hiszen-még-a-legjelentősebb-felfedezés,-legkiemelkedőbb-eredmény-is-elsikkadhat,-ha-nem-publikálják-és-nem-ismeri-meg-a-közvélemény.-a-szlovákiai-magyar-tudományos-élet-egyik-ilyen--talán-már-hagyományosnak-mondható--főuma-a-komáromi-s-elye-jános-egyetem-Tanárképző-karának-2006-ban-alapított-*Eruditio*-*Educatio*-című-folyóirata.

elsődleges-célja-bevallottan-a-karon-elért-tudományos-eredmények-publikálása.ebből-következik,-hogy-nem-monotematikus,-nem-egy-adott-tudományos-diszciplína-köré-szerveződő-lapról-beszélünk--a-témák-sokszínűsége-tükrözi-a-Tanárképző-karon-folyó-változatos-munkát-is.-ahogy-az-alapításkor-a-kar-dékánja--és-a-lap-alapító-főszerkesztője--,-erdélyi-Margit-elmondta,-a-folyóiratot-a-„hiánypótlás-és-a-hagyományteremtés-szándéka-szülte”,-továbbá-az-a-nem-titkolt-cél,-hogy-az-egyetem-nyisson-„más-felsőoktatási-intézmények-féle”.-ez-egyrészt-jelenti-a-karon-folyó-kutatások-eredményeinek-publikálását,-másrészt-azt-is,-hogy-ez-a-fórum-nyitott-a-többi-egyetemről-érkező-dolgozatok-felé-is.-egy,-a-s-elye-jános-egyetemhez-hasonló-fiatal-felsőoktatási-intézmény-ugyanis-csak-a-színvonalas-szakmai-munkával-tud-felzárkózni-az-„öregek”-mellé.

a-folyóiratnak-2012-ben-a-7.-évfolyama-jelent-meg,-a-négy-számából-kettő-idegen-nyelvű.-a-tudományban-természetes-dolog-a-többszínűség-tisztelete,-és-a-s-elye-jános-egyetem-már-pusztán-a-helyzetéből-fakadóan-sem-zárkózhat-el-a-más-nyelvű-kultúrák-elől.-ez-a-megoldás--hogy-a-szerkesztőség-külön-lapszámokba-rendezte-az-idegen-nyelvű-tanulmányokat--szerencsésebb,-mint-ha-az-egyes-számokban-elszórva-jelenne-meg-egy-egy-idegen-nyelvű-szöveg.-így-a-2012/2-es-szám-ban-csak-szlovák,-a-2012/3-as-lapszám-ban-pedig-német-és-angol-nyelven-írt-tanulmányokat-találunk-vegyesen.

Mivel--ahogy-már-említettük--az-egyes-számok-nem-szerveződnek-egy-adott-téma-köré,-a-továbbiakban-néhány--önkéntesen-kiragadott--tanulmányt-ismertetünk.-jelen-lapismertető-nem-tud-és-nem-is-akar-a-teljes-szám-igényével-fellépni,-hiszen-ha-minden-egy-tanulmányról-értekezni-akár,-félő,-hogy-a-szöveg-egy-végtelen-névsorolvasásba-ful-ladna.-a-kiragadott-példák-segítségével-mindössze-érezkelteni-szeretnénk-a-folyóirat-tematikai-sokszínűségét,-azzal-a-nem-titkolt-céllal,-hogy-felkeltsük-az-olvasó-érdeklődését-a-folyóirat-iránt.

a-2012-es-évfolyam-első-számában-sorosy-d-óra-egy-igen-érdekes,-napjainkban-sok-szor-tárgyalt-jelenségről-ír-A Gutenberg-korszak vége? című-tanulmányában.-azt-a-kérdést-járja-körül,-hogyan-változott-meg-az-írásbeliség-az-internet-hatására.-a-könyvek-és-a-nyomtatott-sajtótermékek-visszaszorulását-adottnak-veszi,-s-a-digitális-médi-umok-térhódítását-összeköti-az-értő-olvasás-színvonalának-csökkenésével.-bár-a-tanul-mány-elismétli-az-ilyenkor-általában-előkerülő-közhelyeket-(az-új-technika-miatt-növekszik-a-funkcionális-analfabéták-aránya,-gyorsul-a-globalizáció,-veszélybe-kerül-a-nem-zeti-kultúra),-azt-is-elismeri,-hogyan-a-jelenségnek-számos-pozitív-hozadéka-is-van-(pl.-az-elektronikus-könyvtárak,-melyek-mindenki-száma-é-élérhetőek).-„csak-a-digitalizáció-mentheti-meg-az-írott-kultúrát-a-megsemmisüléstől”---zárja-a-dolgozatot-a-szerző.¹

slávka-otčenášová-Kto je Čechoslovák? című-tanulmányában-a-két-világháború-közötti-csehszlovák-történelemtanulmányok-kollektív-identitást-formáló-szerepéről-érteke-zik.-Mint-ismeretes,-a-csehszlovák-költársaság-hivatalos-ideológiája-szerint-a-csehek-és-a-szlovákok-az-egységes,-ún.-csehszlovák-nemzet-tagjai-voltak.-ez-számos-problé-mához,-illetve-feszültséghez-vezetett,-melyeket-a-szerző-a-korabeli-történettudományi-munkák,-valamint-a-szlovák-iskolahálózat-kiépítésének-kontextusában-tárgyal.-r-ámutat,-hogyan-a-pedagógusoknak-szóló-kézikönyvek-két-dologra-összpontosítottak:hogy-elhatárolják-a-szlovák-nemzeti-történelmet-a-magyar-történelemtől;-valamint,hogy---a-közös-csehszlovák-történelem-jegyében---megtalálják-a-közös-pontokat-a-cse-hek-históriájával.-a-szerző-a-korabeli-tanulmányokat-elemezve-leleplezi-a-mögöttük-meg-húzódó-politikai-ideológiát-(hogyan-ti.-csehszlovákia-létrejött-1918-ban-az-addigi-törté-nelmi-folyamatok-egy-optimális-és-igazságos-folyománya- lenne),² s-a-zárásban-arra-is-felhívja-figyelmünket,-hogyan-ez-a-felfogás-bizony-ma-is-mindennapos.

r-oppant-érdekes-témát-dolgoz-fel-Horváth-H.-attila-*Informal Learning in Historical Aspect* című-tanulmánya.-a-szerző-azokat-a-nonformális-tanulási-módokat-dolgozza-fel,amelyek-az-1920-as-és-30-as-évek-Magyar-k-irányában-voltak-adottak.-bemutatja-a-kor-pepszgő-egyesületi-életét,-az-első-futballklubok-és-sportegyesületek-kialakulását,-a-cserkészlet-és-a-leventeképzés-térhódítását.-Megismerjük-ezen-egyesületek-szerepét-az-ország-két-világháború-közötti-történetében.-az-általános-történeti-leírást-azonban-a-szerző---remek-megoldással---kisebb-mikrotörténeti-kikacsintásokkal-szakítja-meg.-így-például-megtudjuk,-milyen-beavatási-szertartáson-kellett-átesnie-egy-újoncnak-az-első-futballmeccs-után.³ ez-a-megoldás-közelebb-hozza-az-olvasóhoz-magát-a-kort,-ill.-hoz-zájáru-ahhoz,-hogyan-megpillantsuk-a-történelem-mögötti-embert.

H.-nagy-Péter-Kosztolányi-Dezso-költészetének-alapvonásai című-tanulmánya-kosztolányi-életművének-értelmezéséhez-szolgál-érdekes-adalékokkal.-H.-n-agy-a-költő-esztétikai-látásmódjának-egyediségét-kiemelve-rámutat,-hogyan-míg-kosztolányi-„indulá-sa-elhelyezhető-a-klasszikus-modernség-domináns-kérdésirányai-között,-addig-mind-a-lírában,-mind-prózában-az-avantgárd-utáni-modernség-(későmodernség)-tapasztalatá-

1. sorosy-d-óra:-a-Gutenberg-korszak-vége?-avagy-írásbeliség-az-Internet-korában.-*Eruditio-Educatio*, 7.-évf.-1.-sz.-50.-p.
2. slávka-otčenášová:kto-je-Čechoslovák?-Formovanie-kolektívnej-identity-v-medzivojnových-československých-učebniciach-dejepisú-(1918-1938).-*Eruditio-Educatio*, 7.-évf.-2.-sz.-13.-p.
3. Horváth-H.-attila:-*Informal Learning in Historical Aspect*.-*Eruditio-Educatio*, 7.-évf.-3.-sz.-83.-p.

ig-jut-el".⁴ ezt követően a költő-köteteinek bemutatásával és néhány kiválasztott vers (Boldog, szomorú dal; Őszi reggeli; Halotti beszéd; Ének a semmiről)-részletesebb elemzésével bizonyítja, hogy a koszтолányi által nyitott horizontok válnak „a 20. századi magyar költészeti tradíció egyik legfontosabb további ösztönzőjévé, a kérdések és a válaszok korszerű újraértésének előzményévé”.⁵

a folyóirat szerkesztői a Tanárképző kar hallgatóinak is teret adnak: a tanulmányok, a recenziók és a hírek között is találunk egyetemisták által írt opusokat. egy egyetemhez köthető tudományos folyóirat esetében ezt a megoldást természetesnek tekinthetjük, hiszen így biztosítható a tudományos kutatómunka kontinuitása. I. Órinicz-Gábor és Vas-Kinga tanulmánya⁶ Kaffka Margit Színek és évek című regényét értelmezi. a művet elemezve megállapítják, hogy a Színek és évek impresszionista jellege sokat köszönhet a rendkívül összetett képalkotásnak, amely kihangsúlyozza a vizuális élmények szövegben játszott szerepét. Merva-Attila Az ifjú Jókai és a szlovákok című dolgozatában⁷ a Jókai-művekben kirajzolódó szlovákságképet elemzi. érdekes kölcsönhatások egész hálózata bontakozik ki előttünk, ahogy a szerző a korabeli politikai események Jókai írásművészetére tett hatását elemzi. a tanulmány a történelem és az irodalomtudomány határán egyensúlyozva egy érdekes történeti szemponttal gazdagítja a Jókai-műveinek recepcióját.

az Eruditio-Educatio szerkezete a tudományos folyóiratok megszokott vonásait mutatja. vagyis az első blokkban találjuk a hosszabb tanulmányokat, ezt követik a recenziók, majd az aktuális hírek. a tanulmányok adják a lap súlyponti részét, itt prezentálják a szerzők az eredményeiket, s nyilván ezek tudományos hozadéka a legnagyobb. a recenziók feladata ismertetni és értékelni a legújabb szakirodalmat. az Eruditio-Educatio esetében ez a külföldi szakkönyvekre is kiterjed: a szerkesztőség ügyel arra, hogy ne csak a magyar nyelven fellelhető szakirodalom kerüljön bemutatásra. közzismert, hogy az átlagember olykor a közvetlen környezetéről, a szomszédjairól rendelkezik a legkevesebb ismerettel. éppen ezért üdvözlendő az olyan könyvek bemutatása, amelyek éppen ezt a kultúrát bemutatva segítik elő a határon átvéelő párbeszédet. Ilyen például Hatos-rudolf Az ismeretlen szomszéd című írása,⁸ amely a többszerzős Neznámy sused. Dvadsať rokov Maďarska (1990–2010) című könyvet mutatja be. de említhetnénk erdélyi Margit recenzióját Patrik Šenkár kortárs szlovák irodalomról írott könyvéről is.⁹ Mindkét recenzió olyan könyvekre hívja fel a figyelmünket, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy jobban megértsük a másikat.

az egyes számok végén az aktuális hírek ismertetése kapott helyet. r övid összeoglalókat olvashatunk a selye-jános egyetemen megrendezett konferenciákról, szim-

4. H. Nagy Péter: koszтолányi-dezső költészetének alapvonásai. Történeti-poétikai vázlat. Eruditio-Educatio, 7. évf. 4. sz. 49. p.

5. uo. 55. p.

6. I. Órinicz-Gábor-Vas-Kinga: a Színek és évek című regény képi szintjének vizsgálata. Eruditio-Educatio, 7. évf. 1. sz. 18–25. p.

7. Merva-Attila: az ifjú Jókai és a szlovákok. Eruditio-Educatio, 7. évf. 4. sz. 43–48. p.

8. Hatos-rudolf: az ismeretlen szomszéd. Eruditio-Educatio, 7. évf. 1. sz. 128–129. p.

9. erdélyi Margit: Ďalší pohľad na literatúru posledných dvoch dekád. Eruditio-Educatio, 7. sz. 2. sz. 129–131. p.

póziomokról,-rendezvényekről.-ezekből-két-dolog-derül-ki:-egyrészt-az-egyetemen-zajlik az-élet,-hiszen-az-*Eruditio-Educatio* minden-egyes-számában-újabb-és-újabb-tudományos-rendezvényről-olvashatunk.-Másrészt-ki-kell-emelnünk-azt-is,-hogyz-ezek-a-rendezvények- mind- valamilyen- releváns,- tehát- aktuális,- illetve- közösségünket- közvetlenül érintő- témakör- köré- szerveződnek.- az- 1-es- számban- nagy- Melinda- az- en vlr oFII M nevű-rendezvényről-írt,-amelyben-az-egyetemen-zajló-environmentális-és-környezetvédelmi-nevelés-fontosságát-emeli-ki.-a-2012-márciusában-zajlott-rendezvényen-a-látogatók- nyolc- díjnyertes,- a- környezetvédelemmel- foglalkozó- filmet- tekinthettek- meg, melyek-közül-négy-szlovákiai-rendezők-munkája-volt.-de-olvashatunk-a-berlini-székhelyű- német-Magyar- Társaság,- a- Fórum- kisebbségkutató- Intézet- és- a- selye- jános egyetem-által-közösen-megrendezett-Fórum-Hungaricum-III.-című-nagyszabású-nemzetközi-konferenciáról,-az-egyetemen-megrendezett-tankönyvkutató-szimposiumról vagy- a- közép-európai-folklorisztika-időszzerű-kérdéseiről-szóló-tudományos-tanácskozásról,- amely- utóbbi-szintén- több- jelentős- intézmény- szervezésében- zajlott.- a- Hírek rovatot-olvasva-igazából-csak-megerősödik-bennünk-a-már-a-tanulmányok-olvasásakor kialakult-benyomás:-a-selye-jános-egyetemre-a-pezső-tudományos-és-szellemi-élet,-a színvonalas-szakmaiság-és-a-többi-intézmény-felé-irányuló-nyitottság-a-jellemző.

Eruditio-Educatio.- a- selye- jános- egyetem- Tanárképző- kara- tudományos- folyóirata. alapító-főszerk.:erdélyi-Margit.-Főszerk.:I. szka-józsef.-7.-évfolyam-(2012).-lssn-1336-8893

**epélyi- kata- és- kántor- zoltán- (szerk.):
Térvesztés-és- határtalanítás.- a- magyar- nyelv-
politika- 21.- századi- kihívásai.- budapest,
nemzetpolitikai- k- utatóintézet,- l- ucidus- kiadó,
2012,- 288-p.**

„a- nyelvhasználati- jogok- biztosítása- elenged-
hetetlen- egy- kisebbségi- közösség- számára,
hiszen- fontos- eleme- a- közösség- fennmaradá-
sának”---szögezi- le- a- kötet- előszava.- s- szerkesz-
tői,- eplényi- kata- és- kántor- zoltán- azt- is- hozzá-
teszik,- hogy- ebben- a- kérdésben- konszenzus
van,- ám- abban- nincsen,- „hogy- a- közösség
anyanyelv- használati- joga- besorolható- e- az
alapvető- emberi- jogok- közé,- illetve- hogy- defini-
álható- e- az- alapvető- egyéni- vagy- közösségi
jog”.- ez- a- dilemma- adja- a- kötet- eszmei- vezér-
fonalát.

Péntek- jános- szerint- a- nyelvmegtartás
egyik- alapvető- feltétele- az- optimista- jövőkép,
bizakodó- magyarságkép.- d- e- kulcsszerepe- van
a- kisebbségpolitikának,- valamint- a- történelmi
egyházaknak.- Tehát- a- nyelvi- tervezés- és- nyelv-
stratégia- kapcsolódik- a- politikához- és- az- adott
kisebbség- társadalmának- szervezetségi- álla-
potához.- valamint- persze- ahhoz- a- nemzeti
jövőképhez,- amit- magukról- maguknak- alkot-
nak.

kiss- jenő- tanulmánya- a- *Nyelvstratégia
nyelvészeti megalapozottságának fontossága*
címet- viseli.- a- szerző- szerint- a- különféle- eszkö-
zök- összehangolására- volna- szükség.- ám- az
egymással- küzdő- táborok- együttműködésére
is.- „érvelésük- a- kelleténél- sűrűbben- távolodik
el- a- nyelvi- gyakorlattól,- valóban- hatalmi- harccá
alakulva,- egy- kérdést- a- középpontba- helyezve:
ki- fogja- uralni- a- magyar- nyelvről- szóló- diskur-
zust.”- a- magyar- nyelvstratégiának- kellően- dif-
ferenciáló- stratégiának- kell- lennie,- hogy- min-
den- felmerülő- kérdésre- választ- tudjon- adni.

juhász- hajnalka- tanulmányának- *A nyelvi
jogok és lehetőségek az Európai Unióban*
címet- adta.- a- szerző- azt- vizsgálja,- mit- hozott- a
lisszaboni- szerződés- a- nemzeti- kisebbségek
és- a- nyelvi- jogok- védelmében.- Továbbá,- hogy
milyen- új- lehetőségeket- kínál- a- mostani- álla-

pot- a- nemzeti- kisebbségek- és- a- nyelvi- jogok
védelmében.- az- alapdilemmát- úgy- fogalmazza
meg- a- szerző,- hogy- vajon- elismerhetők- e- a
nyelvi- jogok- önálló- jogként,- vagy- csak- más
jogokkal- együttesen.- a- tanulmány- sorba- veszi
a- nemzetközi- jog- legfontosabb- dokumentuma-
it,- számos,- a- gyakorlatban- megjelenő- problé-
mára- mutat- rá,- majd- konkrét- javaslatokat- tesz.
sőt,- javaslatait- stratégiai- rendbe- szedi.- a- szer-
ző- arra- a- következtetésre- jut,- hogy- csak- hosszú
távú- célként- képzelhető- el- az- európai- unió
kisebbségvédelmi- politikájának- kialakítása.- a
nemzetpolitikának- a- rendelkezésre- álló- eszkö-
zök- kihasználása- mikéntjét- kell- kidolgoznia.

a- regionális- vagy- kisebbségi- nyelvek
európai- k- artájának- végrehajtási- mechanizmus-
sával- és- a- mechanizmus- gyengéivel- foglalkozik
kardos- gábor- tanulmánya.- a- szerző- szerint- a
karta- végrehajtásának- ellenőrzését- erősítenié,
ha- lehetőség- nyílna- egyéni- vagy- kollektív
panaszra.- n- oha- jelenleg- nincs- meg- rá- a- politi-
kai- akarat,- nem- tartja- eleve- kizártnak- egy- nem-
zetközi- panaszmechanizmus- felállítását.
Öröndetesnek- nevezi,- hogy- a- magyar- szerve-
zetek- jelentéseikkel- egyre- inkább- hozzájárul-
nak- az- árnyalt- kép- és- értékelés- kialakításához.

andrassy- györgy- azt- vizsgálja,- miként- segít-
het- a- nemzetközi- jog- abban,- hogy- a- Magyar-
országgal- szomszédos- országokban- hivatalos
nyelvvé- váljon- a- magyar.- a- szerző- kiváló- képví-
selője- annak- a- gondolatnak,- hogy- a- nyelvi
jogoknak- az- emberi- jogok- közt- volna- a- helyük.
ez- a- látásmód- a- probléma- elemzésében- is
megmutatkozik.- andrassy- szerint- bár- ez- egyes
nyelvek- beszélőinek- helyzete- közt- mutatkoznak
ugyan- eltérések- az- egyes- országokban,- ám- fur-
csállja,- hogy- a- szakemberek- csak- a- különb-
ségekről- beszélnek,- a- hasonlóságokról- pedig
megfeledkeznek.- Márpedig- ahol- különbségek
vannak,- ott- hasonlóságoknak- is- lenniük- kell,
állapítja- meg- világos- logikával- a- szerző.- ebből- a
szemléletmódból- következik,- hogy- az- egyes
személyek- eltérő- nyelvi- helyzete- a- diszkriminá-
ció- szemüvegén- keresztül- is- vizsgálható.

a- kötet- második- fele- az- egyes- magyar
kisebbségek- nyelvi- jogaival- foglalkozik.- Göncz
l- ászló- a- szlovéniai,- s- zoták- s- zilvia- az- ausztriai,
Horváth- István- a- romániai,- c- sernicskó- István
és- Ferenc- viktória- a- kárpátaljai,- beretka
katinka- a- szerbiai,- andócsi- jános- pedig- a- hor-

vátországi-magyarok-nyelvi-jogait-vizsgálja.-a-szlovákiai-magyarokkal-Fiala-butora-jános-tanulmánya-foglalkozik.-a-szerzők-részletes-statisztikai-adatokat-szolgáltatnak,-bemutadják-az-érvényes-jogsabályokat,-alkalmazásuk-módját,-a-hivatalok-valós-működését,-és-gyakran-a-nyelvi-jogok-kibővítéséért-indított-mozgalmakat,-kezdeményezéseket.-külön-figyelmet-érdemelnek-azok-a-javaslatok,-amelyek-(például-szlovákia-esetében)-a-fennálló-jogi-helyzetben-rejlő-lehetőségekre-mutatnak-rá.Fiala-butora-jános-szerint-a-kisebbségi-nyelv-használati-törvény-negatív-elemeinek-kritikája-mellett-nem-volna-szabad-elhanyagolni-egyes-pozitív-rendelkezéseinek-végrehajtását.-Főként-nem-volna-szabad-így-viselkednie-a-magyar-vezetésű-minisztériumoknak.

a-kötet-szerkesztői-részletes-és-áryalt-kép-kialakítására-törekedtek.-a-kiváló-szerzőgárda-révén-e-törekvésük-sikerült.-az-olvasó-összevetheti-az-egyes-országokban-uralkodó-állapotot,-de-érdekes-összehasonlítani-az-európai-unió-tagállamait-az-eu-n-külviekkal.számos-konkrét,-megvalósítható-javaslat-találkozunk,-ám-meghatározó-jelentőségű-elméleti-megállapítással-is.

a-kötet-ajánló-Gál-kinga-szerint-a-nyelvi-jogok-felmérésének-munkája-egy-soha-véget-nem-érő-nemzetpolitikai-feladat,-éppen-ezért-állapotfelmérésre-újra-és-újra-szükség-van.l-eszögezhetjük,-hogy-a-kötet-valóban-pontos-képet-ad-a-magyar-nyelv-jogi-helyzetéről-a-Magyarországgal-szomszédos-államokban.ám-néhány-ponton-túlmutat-a-jelen-állapot-leírásán.-a-kötet-megfontolásra-érdemes-javaslatokat-is-tartalmaz.-a-nyelvstratégia-lényege-a-cselekvés.-a-tetthez-azonban-új,-korszerű-elképzelésre-van-szükség.-ebben-a-nemzetpolitikai-kutatóintézet-kötete-sokat-segít,-e-célból-is-érdemes-elolvasunk.

Öllös László

braun- l ászló,- csernicskó- István- és- Molnár j őzsef:- Magyar- anyanyelvű- cigányok/romák k árpátalján.-ungvár,-PoliPrint-kft.-2010,-118-p.

k árpátalján-a-magyar-nyelvet-beszélők-etnikai-szempontról-nem-képeznek-egységes-csoportot:-a-magyar-nemzetiségük-mellett-jelentős

a- magyar- anyanyelvű- cigány/roma- lakosság-részaránya-is.-r-ölük,-mármint-a-magyar-anya-nyelvű-cigányokról,-azonban-igencsak-hiányosak-az-ismereteink.-ezen-információhiány-megszüntetését-tűzte-ki-céljául-braun-l ászló,-csernicskó-István-és-Molnár-j őzsef.-a-II.r-ákóczi-Ferenc-kárpátaljai-Magyar-Főiskola-szakemberei-a-kárpátaljai-magyar-anyanyelvű-cigányságot-érintő-többszintű-kutatások-eredményeit-tárják-a-kutatók-és-a-kérdés-íránt-érdeklődő-olvasók-elé-a-2010-ben-napvilágot-látott-*Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján* c.-monográfiájukban.

a-kötet-tartalmi-szempontról-több-fejezet-re-oszlik.-a-bevezetőben-a-szerzők-hangsúlyozzák,-hogy-meglehetősen-kevés-figyelm-jut-az-etnikai-jegyei-miatt-a-„látható-kisebbség”-kategóriájába-tartozó-és-a-kárpát-medence-valamennyi-államában-jelen-lévő-magyar-anya-nyelvű-cigányokra/romákra.

a-továbbiakban-az-európai-és-a-kárpát-medencei-roma-népességről-rendelkezés-re-álló-információkba-nyerhetünk-rövid-betekintést.-ebből-megtudhatjuk-azt-is,-hogy-kárpát-medence-összslakosságán-belül-a-roma-népesség-részaránya-elérheti-akár-a-9%-ot-is,-valamint-hogy-r-omániában,-spanyolországban,-bulgáriában,-Magyarországon-és-Törökországban-élnék-a-legnagyobb-számban-romák-(9-11.-p.).

a-következő-fejezetben-a-romák-ukrajnai-helyzetét-mutatják-be-a-szerzők,-hangsúlyozva,-hogy-a-cigányság-aránya-1959-től-folyamatosan-növekedett:-a-2001-es-népszámlálás-hivatalos-adatai-alapján-ukrajna-lakosságának-0,1%-a-(47-587-fő)-vallotta-magát-cigány-nemzetiségűnek.-Más-források-az-ukrajnai-cigányság-számát-azonban-közel-200-ezer-fő-körülként-határozzák-meg.-a-szerzők-felhívják-a-figyelmet-arra-is,-hogy-az-ukrajnai-cigányság-nyelvi,-néprajzi,-szociológiai,-foglalkozási-és-szociológiai-szempontról-sem-tekinthető-homogén-csoportnak-(12-17.-p.).

ezt-követően-a-kárpátaljai-cigányság-száma-és-területi-elhelyezkedése-kerül-ismer-tetésre.-e-részből-megtudhatjuk,-hogy-az-ukrajnai-romák-29,4%-a-(14-004-fő)-él-kárpátalján,-ami-a-megye-összslakosságának-1,1%-a.-a-cigányság-lélekszámának-önbevalláson-alapuló-pontos-meghatározása-kárpát-

alján-(akárcsak-Magyarországon)-elég-bizonytalannak-tekinthető,-hiszen-jelentős-hányaduk magyar,-illetve-ukrán-nemzetiségüként-definiálja-önmagát.-a-2001-es-népszámlálási-adatok- alapján- a- kárpátaljai- cigányság- 51%-a városlakó- volt,- ugyanakkor- arányuk- egyetlen járásban- vagy- megyei- alárendeltségű- városban-sem-érte-el-a-10%-ot.-a-kárpátaljai-cigányság-62,4%-a-magyar-anyanyelvű,-míg-a-cigány nyelvek- valamelyikét-csak-20,5%-tekinti-anyanyelvének.- Második- nyelvként- a- legtöbb- kárpátaljai- roma- az- ukrán- nyelvet- használja,- de jelentős- az- orosz- és- a- magyar- nyelv- elterjedtsége-is,- ami- a- megye- soknemzetiségű- jellegéből- adódik.- a- cigány- nyelvek- ismerete- a- nem cigány-anyanyelvűek-körében-azonban-meglehetősen-alacsony-(17-36.-p.).

a-cigányság-nemi-összetétele-arányosabb, mint-a-megye-össztlakossága-körében.-ugyanis amíg- 2001-ben- a- megyében- 1000- férfira 1077-nő-jutott,-addig-a-cigány-romáknál-ez-az arány- 1000- férfire- 1047- nő- volt.- k-orfájuk- a magas-születésszámú-nép csoportokra-jellemző-piramidális-alakú-(35-37.-p.).

a-roma-lakosság-foglalkoztatottsága-meglehetősen-alacsony.- 2001-ben- csupán- 6,7%-uk- volt- foglalkoztatva,- s- közülük- is- 60,2%-a legegyszerűbb- foglalkozások- körében- volt alkalmazva,- míg- például- vezető- beosztásban csupán-0,28%-uk-dolgozott,-ami-összefüggésben-áll-az-alacsony-iskolázottsági-mutatókkal.-a-városi-cigányság-körében-az-1-9.-osztályokba-beíratottak-aránya-a-teljes-roma-népesség-belül-ugyanis-csupán-20,9%,-s-a-falvakban-is-csak-21,4%-(37-41.-p.).

a-szerzők-felhívják-a-figyelmet-arra-is,-hogya-cigány-lakosságra-vonatkozó-népszámlálási adatok- és- a- valóságos- helyzet- sok- esetben jelentős- eltérést- mutathat,- így- saját- számításokat-is-végeztek.-számításaik-és-a-népszámlálási- adatok- csupán- a- szolvai- járás- és beregszász- város- esetében- mutatott- jó- egyezést-(41-43.-p.).

a-kárpátaljai-cigányság-túlnyomó-többsége a- megye- nyugati- részében- (Perecsenyi, ungvári,- beregszászi- járásokban,- valamint beregszász- városában)- él.- a- 2001-es- népszámlálási-adatok-alapján-összesen-110-olyan kárpátaljai-település-van,- ahol- a- cigány-lakosság- száma- meghaladja- a- 10- főt.- a- legnépe-

sebb-cigány-közösségek-Munkácson-(3000-fő) és- ungváron- (2000- fő)- található.- ezer- főnél nagyobb- roma- közösség- él- beregszászon, királyházán,- szőlősvégardón- és- Poroskón (Perecsenyi- járás).- a- cigány- lakosság- 48%-a városokban-vagy-városi-típusú-településen-él.- a-kárpátaljai-cigányság-72%-a-olyan-településen- él,- ahol- számuk- meghaladja- a- 300- főt.- ugyanakkor-az-általuk-benépesített-településrészek-(romatelepek,- cigánytáborok)-általában a- települések- határában,- a- központtól- és- az intézményektől- távol- fekszenek,- ahová- sok esetben-még-az-infrastruktúra-sem-jut-el,-ami még-inkább-hozzájárul-az-itt-élők-szegregáció-jához-(43-51.-p.).

a- továbbiakban- a- kötet- a- kárpátaljai cigányság- képzési- és- oktatási- helyzetét- próbálja- meg- nagy-vonalakban-felvázolni.-a-szerzők-leszögeznek,-hogya-a-cigányság-iskolai-oktatása- egyben- a- többségi- társadalomba- való integrálását-is-szolgálni-hivatott,-vagyis-hogya-roma-lakosság-az-intézményes-szocializációval ellenőrizhető- módon- itt- találkozik- először,- s- valószínűleg- utoljára- is.- a- kárpátaljai- iskolákban- a- 2008/2009-es- tanévben- 6497- cigány gyerek-folytatott-tanulmányokat,-ami-több-mint az- összlétszám- 4%-a.- k-özülük- 2872- magyar iskolába-vagy-osztályba-járt.-a-magyar-tannyelvű-iskolákban-tanuló-gyerekek-esetében-így-a-roma-tanulók- részaránya- eléri- a- 17,1%-ot.- a- 2008-as- ukrainai- oktatáspolitikai- változások és- a- roma- tanulók- arányának- a- növekedése végett-egyre-több-magyar-szülő-írta-j-gyerekét államnyelvi- iskolába/osztályba.- így- számos kárpátaljai- magyarlakta- településen- épp- a- roma- gyerekeknek- köszönhetően- vagy- csak velük- nyitottak- meg- magyar-annyelvű- osztályokat.-az-elemi-osztályok-élvégzését-követően az-iskolába-járó-cigány-tanulók-létszáma-azonban- folyamatosan- csökken.- az- iskolából- való kimaradást- sok- esetben- elősegíti- a- lányok nagyon-korai,-13-14-éves-korban-történő-férjhezmenetele,- pontosabban- polgárjogilag-élet-társi- viszonya,- valamint- a- roma- családok idénymunkája- az- ország- belső- területein, ahová- gyakran- a- gyerekeiket- is- magukkal viszik.-így-a-középiszkolai-osztályokban-a-cigány tanulók-aránya-már-csupán-0,76%,-vagyis-még az- ötödük- sem- jut- el- az- ukránban- elvileg kötelező- középiszkolai- végzettség- megszerzé-

ség- ennek- egyik- okaként- említik- azt,- hogy- az iskolában- sokszor- tovább- fokozódik- a- kiközösítettség- érzése,- valamint- hogy- a- szülők- többsége- is- igen- korán- kikerült- az- iskolai- oktatás keretei- közül.- ezenkívül- fontos- azt- is- megemlíteni,- hogy- a- kárpátaljai- iskolákban- oktató pedagógusok- nincsenek- megfelelően- felkészítve- arra,- hogy- a- roma- tanulók- nyelvi- és- kulturális- sajátosságait- figyelembe- véve- és- arra alapozva,- érdeklődésükhöz- igazítva,- számukra is- érhető- módon- közvetítsék- a- tananyagot- az ebből- fakadó- problémák- kiküszöbölését- szolgálhatnák- azok- az- iskolák- is,- ahol- csak- cigány gyerekek- tanulnak.- a- magyar- anyanyelvű- cigányok- oktatását- jelenleg- két- ilyen- állami- intézmény- segíti- (a- Munkácsi- 14.- sz.- és- a- beregszászi- 7.- sz.- általános- iskola)- ugyanakkor egyházi- fenntartás- mellett- több- jelentős- roma lakossággal- rendelkező- településen- működnek- ún.- „cigány- iskolák”,- melyek- az- állami iskolák- mellett- kiegészítő- osztályok- vagy- napközis- foglalkozások- keretében- szolgálják- a- roma tanulók- felzárkóztatását.- az- ilyen- iskolák- látogatottsága- sokkal- nagyobb,- mint- a- heterogén iskoláké,- ami- részben- az- iskolák- és- a- lakóhely közelségével- magyarázható.- a- vegyes- összetételű- iskolákban- a- roma- tanulókat- sokszor- a problémák- forrásaként- értékelik.- ezt- a- szerzők a- helyi- magyar- sajtóban- megjelent- cikkekből vett- idézetekkel- igyekeznek- még- szemléletesebben- alátámasztani- (51-91-p.).

az- oktatást- követően- a- társadalmi- szervezetek- és- egyházak- roma- programjai- kerülnek- bemutatásra.- a- megyei- állami- közigazgatás- nemzetiségi- osztályának- adatai- alapján- 2009-ben- a- megye- területén- 19- társadalmi- és- kulturális, érdekvédelmi- szervezet- volt- bejegyezve,- melyek a- romák- szociális- és- oktatási- felzárkóztatását hivatottak- szolgálni.- e- szervezetek- mellett- különösen- fontos- szerepet- játszanak- a- cigányság helyzetének- a- javításában- a- különböző- egyházak- is- (elsősorban- a- református- és- a- római- katolikus).- ugyanakkor- a- régióban- is- működő- nemzetközi- segítség-szervezetek,- a- helyi- érdekvédelmi szervezetek- és- az- ezek- által- létrehozott- pártok programjában- sem- szerepel- a- magyar- ajkú romák- érdekképviselője- (92-93.-p.).

ahogyan- azt- a- szerzők- is- megfogalmazták, „a- kárpátaljai- magyar- közösség- még- nem ébredt- tudatára- annak- hogy- a- vele- együtt,

közvetlen- szomszédságában- elő,- magyar anyanyelvű- roma- közösség- jelentős- szerepet játszhat- a- közeljövőben- a- magyar- nyelv- és- a magyar- nyelvű- oktatási- rendszer- fenntartásában,- fennmaradásában.- Mint- ahogyan- az- is valószínűsíthető,- hogy- a- kárpátaljai- magyar szervezetek,- intézmények- azért- sem- mutatnak különösebb- érdeklődést- a- magyar- nyelvű cigány- közösség- iránt,- mert- előítéleteik,- illetőleg- ez- irányú- hiányos- ismereteik- gátolják- őket abban,- hogy- érdemben- foglalkozzanak- a cigányság- problémaival.”- (94.-p.)

a- kötet- utolsó- fejezetében- a- szerzők- saját és- más- ukrainai- kutatások- eredményeire- alapozva- tesznek- kísérletet- a- cigányokhoz- fűződő viszony- bemutatására.- elsőként- az- ukrán nemzeti- Tudományos- akadémia- szociológiai Intézete- és- a- demokratikus- kezdeményezések alapítvány- által- 1994- és- 2005- között- végzett felmérés- kerül- bemutatásra,- melyből- kiderül, hogy- a- cigányokat- ukrain- lakosai- legfeljebb- az országba- látogató- külföldiként- képzelnek- el.- a vizsgálatban- részt- vevő- 1800- fő- 42,1%-a viszont- be- sem- engedné- a- cigányokat- ukrainába.- a- kárpátalján- (2001- és- 2006- között)- végzett- felmérések- is- hasonló- eredményeket mutatnak.- ezek- szerint- a- megkérdezettek- többsége- a- cigányokkal- való- együttélés- formájaként maximum- a- velük- egy- településen- belüli- együttélést- tartja- elfogadhatónak,- de- leginkább- a saját- lakóhelyén- kívül- képzelel- el- őket. ugyanakkor- a- szerzők- arra- is- felhívják- a- figyelmet,- hogy- a- szociológiai- kutatások- során- készített- mélyinterjúk- esetében- ennél- sokkal- semlegesebb,- kevésbé- elutasító- viszonyra- lehetne következtetni.- vagyis- az- adatközlők- még- névtelenül- sem- vállalják- fel- nyíltan- a- cigányokkal szembeni- ellenséges- érzületeiket- ennek- igazolására- számos- interjúrészlet- is- közlésre- kerül.

az- összegzésben- a- szerzők- hangsúlyozzák: legfőbb- céljuk- az- volt,- hogy- ráirányítsák- a- kutatók,- politikusok- és- más- szakemberek- figyelmét- a- kárpátaljai- magyar- anyanyelvű- romák problémáira,- és- a- roma- magyar- együttélés különböző- vetületeire.- a- fejezetet- egy- a- kötet teljes- anyagát- felölelő- (38- pontból- álló)- kivonat zárja.- a- munka- értékét- növeli- a- gazdag- (84 tételes)- irodalomjegyzék- is.

Összességében- tehát- mindenképp- azt- kell mondanunk,- hogy- a- fentebb- bemutatott- kötet

egyértelműen- hiánypótló- munka,- mely- nagy- mértékben- hozzájárul- a kárpátaljai- magyar anyanyelvű- cigányok- helyzetének,- problémáinak-a-megismeréséhez,-s-remélhetőleg-hozzájárul-a-további-kutatások-kibontakozásához-is, ami-idővel-magával-vonhatja-az-érintett-közösség- szociális- helyzetének- javulását- és- a- más nemzetiségűek- általi- elfogadtatását.

Gazdag Vilmos

vajda- barnabás:- egy- szabad- hang- kelet-európában.-a-s-zabad-európa-r-ádió-tevékenységéről-a-hidegháború-alatt.-d-unaszerdahely, naP-kiadó,-2011,-332-p.

„The-wind-of-change-/-blows-straight-into-the-face-of-time-/-I-like-a-stormwind-that-will-ring-the-freedom-bell-/-For-peace-of-mind-/-I-et-your-balalaika-sing-/-What-my-guitar-wants-to-say”-(scorpions:-Wind-of-change)

Mondják,-egy-versnek--vagy-épp-egy-dal-szövegnek--nem-tesz-túl-jót,-ha-konkrét-célzattal-keletkezik.-a-líra,-s-annak-egyes-válffajai már- rég- kinőtték- a- „konkrét- dologról”- vagy „konkrét-eseményről”-szólás-kereteit.-Mára-a hangulat,-a-forma,-s-a-nyelvhez-fűződő-viszony az,- ami- leginkább- sajátja- egy- versszakokba tördelt-szövegnek;-ami-lírává-emeli-a-textust.-a scorpions- együttes- fent- idézett- dalának- bár jócskán- megvan- a- maga- emócióvilága,- keletkezésének- körülményei,- s- az- egyes- --korántsem-rejtett--mozzanatok-mégis-inkább-a-célzatos-szövegek- spektrumába- terelik.- Mindez persze-nem-változtat-azon,-hogy-az-emlegetett dal- máig- a- valaha- volt- legkelendőbb- sláger, amit-német-művész/zenekar-alkotott.-bárhogy is,- a- világ- kulturális- irányvonala- esetenként igen-gyümölcsözően-reflektál-a-társadalmi-változásokra.- esetünkben-épp-ez-teszi-lehetővé, hogy- az- idézett- szövegrész,- s- főként- annak bizonyos- szegmensei- remek- támpontokat kínálnak-vajda-barnabás-legújabb-opusának megközelítéséhez.

a- változás- szele- mint- szókapcsolat,- igen flexibilisen- kezelhető.- k- épzeljünk- csak- el- egy földterületet,- amelyet- egy- több- méter- magas fal-vesz-körül,- aztán-vegyük-sorra-az-elemeket: a-földet,- a-tüzet,- a-víz-és-a-levegőt.- Ha-az-a fal- kellőképp- tömör,- a- föld- s- vele- együtt- a

hozzá- tartozó- flóra- és- fauna,- az- érzelmektől fűtött-tűz-s-a-tiszta,- hullámzó- folyók- egyaránt távol- tarthatók- a- bezárt- világszelettől.- az elzárt- terület- képes- megélni- saját- földjéből, vízből,- s- tüzet- is- képes- csiholni- magának, nincs- azonban- az- a- fal,- amelynek- sikerülne kizárni-a-negyedik-elemet,-mindennek-az-alapját:-a-levegőt.

amikor-1949-decemberében-r- obert-l-ang igazgatóvá- történő- kinevezésével- megalakult a-s-zabad-európa-r-ádió-(szer),-azt-mondhatjuk,- hogy- ez- az- új- médium- képletesen-épp-a megfoghatatlant,-kvázi-a-negyedik-elem-adta lehetőségeket- kihasználva- nyitott- kapukat abba-az-elzárt-világba,-melyet-s-zovjet-uniónak neveztek.-a-s-zer- feladata-nem-volt-más,-mint hogy- ne- engedje,- hogy- a- falak- közé- zárt emberek- -- minden- lehetséges- kommunista propaganda-ellenére--elfeledjék,-nem-normális- olyan- rendszerben- élni,- amely- leginkább ahhoz- a- csizmához- hasonlít,- „amely- örökké egy-emberi-arcon-tapos”.

Művével- lényegében- vajda- barnabás- is ahhoz- a- történészi- áramlathoz- csatlakozik, melynek-figyelme-a-2000-es-évektől-hatványozottan-irányult-ismét-a-s-zer- -re,-lévén-feloldásra- kerültek- olyan- állami,- intézményi- és- magánarchívumok-(köztük- igen-jelentősek- a- c la szer- rel- kapcsolatos- levéltári- anyagai)-forrásai,- melyek-révén-a-rádió-szerepe,-intézményi rendszere-és-kapcsolatai-tovább-voltak-árnyalhatók,- kutathatók.- a- bemutatni- kívánt- kötet alapjául- szolgáló- mélyreható- kutatómunka- a téma- iránt- érdeklődők- számára- kétségkívül megkerülhetlenné- avanszája- az- opust, lévén- magyar- nyelven- elsőként- közelíti- meg- a rádió- és- -- főként,- de- nem- kizárólagosan- -- csehszlovákia-viszonyát.-a-kutatásról-és-a-felhasznált-irodalomról-az-alábbiakban-még-szót ejtünk,-előbb-azonban-a-mű-néhány-blokkját kívánjuk-bemutatni.

„Minden- dollárral,- amivel- hozzájárulsz- a szabadság-hadjáratához,-egy-percnyi-igazságot támogatsz- a- szabad- európa- r- rádiónál.- k- üldj egy- dollárt- most!”- (20.- p.)- -- idézi- a- szerző r- ichard-cummings- *Origins of the Crusade for Freedom Advertising Campaigns of the 1950s* című-szövegét-kötetének-első-fejezetében/tanulmányában.-A SZER megszervezése fejiécű szövegblokk- az- ötlet- megszületésétől,- annak

kivitelezésén-át-a-rádió--s-bizonyos-szerkesztőségek--beindulásáig-boncolja-a-történetet, figyelmet-szentelve-egyebek-közt-a-szervezeti felépítésnek,- a médium- propagált- és- valós anyagi- fenntartórendszerének,- illetve- a new york- München- központok- viszonyrendszerének- is.- ebben- a- szövegrészben- jelenik- meg először- a- jelen- dolgozat- elején- idézett- dalszövegben- is- szereplő- szabadságharang,- „melynek-képe-később-logóként-rákerült-a-szer-iratainak-fejlécére,-[s-mely]-többszörös-szimbolikával-bírt.-n-emcsak-az-1776-os-amerikai-függetlenségre-utalt,-hanem-szervesen-kapcsoldott-hozzá-egy-abraham-i-incoln-idézet-is:-That this world-under-God-shall-have-a-new-birth-of freedom---Hogy-e-világban-lsten-hatalma-alatt újjászülessen-a-szabadság”.-(28.-p.)

a-továbbiakban- nem- kívánjuk- kivonatolni az-egyes-fejezeteket,-mint-tettük-azt-a-nyitótanulmánnyal,- dolgozatunknak- ugyanis- korántsem-a-tartalomfelmondás,-hanem-a-kötet-horizontjának-körülhatárolása-a-célja.

Mint- azt- fentebb- már- emlegettük,- vajda barnabás- nagy- hangsúlyt- fektet- a- szer-csehszlovákiához- fűződő,- a- politikai- események- által- jócskán- befolyásolt- viszonyára,- s ilyenformán- arra- is,- hogy- kik- voltak- azok- a jelentős-személyiségek,-akik-a-rádió,-s-főként a-csehszlovák-részleg/szerkesztőség-megalakulásánál-nagy-szerepet-játszottak.-az-ország-jelentőségét-a-nyugat-szemében-mi-sem-bizonyíthatná-jobban,-minthogy,-[a]-csehszlovákok 1950.- július- 4-én- sugároztak- először- adást csehszlovákiának--s-egyúttal-ez-volt-a-szer-legelső-műsora-is”.-(43.-p.)- a- bejelentkezés pedig-- mint- a- későbbiekben- mindig-- a következőképp- hangzott:- „volá- hlas- svobodného- Československa,- rozhlasová- stanice svobodná- evropa»-- ltt- a- szabad- csehszlovákia-hangja,-a-szabad-európa-rádióállomás”. (44.-p.)

ezt- követően- részletes- információkat kapunk- azokról- a- ballonos- kampányokról, melyek-nagyban-összefonódtak-a-rádió-propagandatevékenységével,- s- amelyek- éppúgy- a láthatatlan,- negyedik- elem- révén- érhetők- el céljukat.-a-szerző-árnyalt-megközelítési-stratégiáját-mutatja,-hogy-a-nyugat-tevékenységét-is megfelelő-kritikával-szemléli;éppúgy-felhívja-a figyelmet-annak-túlkapásaira-is.-„az-egyedüli

terroristák-a-kommunisták.-az-egyetlen-külföldiek-az-oroszok”¹ (71.-p.)--olvasható-a-ballonok-szállította-propagandaanyag-egyik-szórólapján.

a- kötet- elemzi- a- rádió- amerikai- menedzsmen-tjének-ténykedését-is.-ugyancsak-az-objektivitást-mutatja,-hogy-a-szerző-egy-pillanatra-sem kísérli- meg- propagandamentesnek- mutatni- a szer- t,-hiszen-az-éppen-a-nyugati-világ-értékeinek-mind-nagyobb-propagálása-okán-jött-létre.-„a-hidegháború-[...]”-az-ideológia-és-a-mediális hadviselés-fénykora- volt,- és- a- korabeli- sajtóra mindkét-oldalon-erőteljesen-hatottak-a-politikai-ideológiai-elvárások.”-(79.-p.)

a- cla-nak- a- szer-re- történő- ráhatása, majd-annak-a-titkosszolgálat-szárnyai-alól-történő-kibúvása-is-bemutatásra-jut.-ezen-a-ponton-válik-jól-láthatóvá,-hogy-az-amerikai-társadalom- addig- tekintett- a- lehető- legpozitívabb szemmel- a- szer-re,- amíg- azt- nem- az- állam által- fenntartott--kvázi-befolyásolt--szervezetnek- hitte.- ezt- mi- sem- bizonyítja- jobban, mint- hogy- a- cla-val- való- kapcsolat- felszínre jutása- volt- az- a- pont,- amikor- a- legközelebb került- a- rádió- széthullásának- lehetősége. Tény,-hogy-bár-a-cla-hatása-a-szer-felett-rég megszűnt,-a-bélyeg-azonban-még-ma-is-kísérti-a-médiumot.-„[T]alán-ezért-is-hívják-a-Fardát [a-szer- napjainkban-is-működő,-iráni-megfelelője]-Iránban-máig-cla-rádiónak.”-(280.-p.)

a- kötet- további- részében- a- szer-t- mint munkahelyet- is- megismerhetjük.- kiderül, milyen-volt-az-intézmény-felépítése,-az-egyes szerkesztőségek- egymáshoz- s- a- központhoz fűződő-viszonya,-illetve-a-rádió-költségvetésének-alakulása,-amely-„az-1980-as-évek-végére- elérte- a- 100- millió- dollárt”.-(110.-p.) Megtudjuk,- milyen- gyárak- és- nagyvállalatok voltak-a-fő-támogatói,-s-hogy-ezek-és-a-rádió,- illetve- az- aktuális- politikai- vezetés- viszonya közt-fellelhető-e-bármiféle-összefüggés.

r-álátást-nyerhetünk-arra-is,-hogy-mi-tette olyan- közkedvelté- a- szer-t-; hogy- híreinek elért- minősége- mekkora- erőfeszítéseket- vett

1- a- szerző- a- következő- szöveget- idézi/fordítja: Puddington,- arch:- *Broadcasting Freedom*. kentucky,- The- university- Press- of- kentucky, 2000,-62.-p.

igénybe,- már- csak- ha- azt- az- egyetlen- mozzanatot- nézzük- is,- hogy- „gyakorlatilag- az- összes kommunista- állami- rádiót- és- telexgépet- monitorozta,- vagyis- lehallgatta- napi- 24- órában”. (114.- p.)- ugyancsak- a- sikerhez- járult- hozzá,- hogy- „a- szer- ben- tudatosan- alakították- az »otthoni- adó- érzetét«- azáltal,- hogy- minden területen:- politikai- hírekben,- vallásban,- sportban,- kultúrában- stb.- olyan- műsorokat- közvetítettek,- mint- amilyenek- akkor- készültek- volna,- ha- a- célországban- nem- lett- volna- kommunizmus”.-(138.-p.)

a- műsorok- kapcsán- a- szöveg- újra- és- újra felvillantja- a- másik- fél,- tehát- a- vörös- kelet ellenlépéseit- is,- s- a- tönust,- ahogy- a- szer- a- kommunista- sajtóban- és- rádiózásban- megjelent,- nem- kétséges- azonban,- hogy- vajda barnabás- munkája- arányait- tekintve- ennek elenyészően- kis- figyelmet- szentel,- ezt- a- jelenléte- azonban- két- igen- szilárd- indok- támasztja- alá,- az- egyik,- hogy- a- szer- megközelítését annak- anyai- talajától- kiindulva- szemléli,- tehát a- rádió- berkein- belül- keletkezett- források- felhasználásával- tekint- a- témára,- a- másik- pedig,- hogy- a- szovjet- titkosszolgálati- anyagok- értéke fenntartásokkal- kezelendő,- hisz- a- kommunista- rendszer- „ügynökei- rendíthetetlenül- és mindvégig- abból- az- ideológiai- prekonceptióból- indultak- ki,- hogy- a- szer- nek- a- nyugati kapitalista- ideológiai- diverzió- volt- a- feladata”. (9.- p.)- a- kötet- végére- érve- --miután- jól- megismerkedünk- a- rádió- műsorainak- felépítésével,- s- azzal- a- kelet- által- lényegében- ismeretlen emberközeli- hozzáállással,- mellyel- hallgatóihoz- viszonyult- -- könnyen- lehet,- és- egyetlen- tünk- majd- a- szerző- azon- konklúziójával,- miszerint- „minden- korlátja- (politikai- és- újságírói determináltsága,- ideológiai- befolyásoltsága stb.)- ellenére- a- szer- mindvégig- sokkal- közelebb- állt- a- szabad- sajtó- fogalmához,- mint- az ideológiailag- kiherélt- kommunista- sajtó- bármelyik- terméke”.-(133.-p.)- a- magunk- részéről egy- nyilvánvaló- tény- felvillantásával- foglalnak állást- a- szer- tevékenysége- mellett.- olyat- állítani,- hogy- melyik- ideológiának,- és- melyik- propagandának- volt- igazja,- talán- elbaltázott- lépés volna,- a- tény- azonban,- hogy- csupán- az- egyik fél- tartott- a- másik- ideológiájának- saját- területén- történő- térnyerésétől,- s- felforgató- hatásaitól- -- úgy- hisszük- -- , magáért- beszél.

vajda- barnabás- kötetének- vége- felé- haladva- egyre- oldottabb- témákat- húz- elő.- a- hivatali struktúra- és- működés- korábban- felvillantott mozzanatain- túl- elér- ugyanis- a- rádió- és- a- hallgatók- viszonyához- is.- bemutatja,- hogyan- jutott hozzá- a- szer- a- „fal-tűlő- oldaláról”- jövő- reakciókhoz,- honnét- tudták- a- szerkesztők,- hogy mekkora- hatást- ér- el- a- munkájuk.- a- két- nagy- hatalom- közti- feszültség- mind- nagyobb- enyhülésével- ezen- visszajelzések- módja- is- egyre nagyobb- skálán- mozgott,- a- külföldre- érkezett látogatókkal- készített- interjúkon- túl- egyre- szaporodtak- ugyanis- a- hallgatói- levelek,- majd- a telefonok.- a- korábban- már- említett- emberieség- megnyilvánulása- volt- az- is,- hogy- a- szer- kiemelten- nagy- figyelmet- fordított- a- hallgatói igények- és- kívánságok- kielégítésére,- a- kérdések- megválaszolására,- s- az- üzenetek- továbbadására.- a- sportra- vonatkozó- kérdéseken- túl- menően- nagyban- jelentek- meg- a- napjainkra- is jellemző- dalkérések,- melyek- közt- számtalanszor- ott- szerepelt- a- már- többször- játékba hozott- s- corpión- sláger.

a- rádió- előszeretettel- közölte- a- hallgatók által- beküldött- élcelődő- vicceket- is,- melyek- természetesen- elsősorban- a- rendszer- kritikáját adták.- az- érdekesség- kedvéért- erre- példát- is hozunk:- „Indiába- látogat- a- csehszlovák- köztársasági- elnök,- antonín- novotný- és- a- felesége. az- asszony- azt- javasolja- férjének,- ő- is- fessen- a homlokára- pöttyöt.- novotný- tudni- akarja,- miért.- a- nő- azt- feleli:- --a- pártban- egyszer- halottam,- hogy- rólad- beszélnek.- azt- mondták,- hogy- minden- rendben- van- veled,- csak- a- homlokukra- mutattak,- hogy- innen- hiányzik- valami.”-(251.- p.)- szerintünk- éppúgy- egy- gyöngyszem- a- következő- bohózat- is:- „Tudják,- mi- lesz,- ha- a- gorilla- kereszteződik- a- bacsával?-(bacsá: hagyományos- szlovák- pásztor.)- Gorbacsov.” (252.- p.)

a- szerző- nem- feledkezik- meg- a- csehszlovákiai- magyarság- kérdéséről- sem.- ezen- téma kapcsán- főként- arra- koncentrál,- hogy- ha- megjelent- a- szer- anyagain- belül,- úgy- milyen- kontextusban,- formában- és- jelentőségben. I- lényegében- e- téma- mellett- bontakoztatja- ki- a nacionalizmus- rádión- belüli- megközelítésének módjait- és- változásait- is;- beletelt- ugyanis egy- kis- időbe,- míg- a- nemzeti- kérdésektől- magát- igencsak- távol- tartani- kívánó- nyugat

rájött,- hogy- a- nacionalizmus- fontos- fegyver lehet,- melynek- révén- sorra- verhetőek- az- ékek a- szovjet- unió- falába.

vajda- barnabás- *Egy szabad hang Kelet-Európában. A Szabad Európa Rádió tevékenységéről a hidegháború alatt* című- munkáját dicséri- a- kötetben- helyet- kapó- tanulmányok önreferens- jellege,- hiszen- bár- az- egyes- szöveg-blokkok- -- megfigyelésünk- szerint- -- közegükből- kiszakítva,- önálló- tanulmányokként- is éppúgy- közölhetők- volnának,- az- előző- szövegekre- való- vissza-visszaütalás- azonban- -- ennek- majdhogynem- ellentmondva- -- még feszesebb- és- összefüggőbb- teszi- a- textust.

a- kutatómunka- mélységét- mutatja- a- cirka kétszázhetven- oldalra- rúgó- törzsszöveg- láb-jegyzeteinek- igen- magas- száma.- a- hatszázkilencvennyolc- jegyzet- túlnyomó- többsége- nem kommentár,- hanem- hivatkozás.- Talán- ez- az oka,- hogy- a- kötetet- mindez- nem- teszi- szaggattottá,- az- olvasást- ugyanis- elenyésző- mennyiségben- törik- meg- a- mellékszálakon- kibontakozó- gondolatok;- maguk- a- hivatkozások- pedig- a- munka- által- felvonultatott- bőséges- adatmennyiség- eredeti- helyének- probléma- nélküli- meg- lelhetőségét- adják.

a- kötet- selye- jános- egyetemen- megejtett bemutatóján- jegyezte- meg- s imon- attila- történész,- hogy- az- opus- jelentőségét- növeli- az annak- alapjául- szolgáló,- elsősorban- angol nyelvű- forrásanyag- ahogy- fogalmazott,- épp ennek- köszönhető,- hogy- vajda- barnabás- nem esik- abba- a- sok- más- történész/ szakíró- által- ki- nem- került- hibába,- hogy- témájára- csupán- egy adott- ország/ régió- kínálta- forrásanyag- felől közelítsen- rá.- a- szerző- tehát- nem- tagozódik- be abba- a- hagyományba,- melynek- képviselői- csupán- a- közegünkben- élők- által- ránk- hagyott anyagokat- dolgozzák- fel- a- közegünkről,- hanem- egy- külső- értelmezési- horizont- felől közelít- témájára,- melynek- középpontjában mindazonáltal- továbbra- is- saját- közege marad.- az,- hogy- a- számtalan- angolszász- név,- s hogy- az- egyes- szervezetek,- szervezetek- és- szekciók- neve- hivatalos- formájukban,- angolul- jelennek- meg,- az- említett- nyelvet- nem- beszélők számára- bár- kissé- megnehezít-(het)-i- az- olvasást,- a- megnevezések/ rövidítések- kötet- elején történő- s- a- törzsszövegben- is- számos- esetben

megejtett- fordítása/ feloldása- azonban- ezt- az esetleges- akadályt- is- kellőképp- kiküszöböli.

„2011-ben- a- szer- huszonegy- országba sugároz- huszonnyolc- különböző- nyelven. közülük- 18- országban- engedéllyel- működik, háromban- viszont- illegálisan- (Irán, Türkmenisztán,- Üzbegisztán),- miként- egykor kelet-európában”-(279.-p.)- -- írja- munkájának záró-fejezetében- a- szerző.- l- eginkább- talán- ez a- rész- az,- aminek- kapcsán- az- immár- negyedszer- párhuzamba- hozott- dalszövegrészlet- utolsó- két- sora- játéka- hozható.- Hisz- mint- ahogy- a különböző- hangszerek- is- eltérő- hangzással éneklük- el- ugyanazt- a- kottát,- a- zenét,- úgy- a szabad-európa-r- ádió- egykori- s- jelenlegi- szerkesztősegei- is- bár- más- és- más- nyelven- mondják- el- a- nyugati- demokráciák,- a- leginkább emberközpontú- társadalmak- elvrendszerét,- mégis- végig- ugyanarról- a- minden- embernek járó- jogról- beszélnek- a- s- szabadságról.

Baka L. Patrik

bárczi-zsófia-(összeáll.): szerző—szöveg—olvasat.- Irodalmi- szövegek- elemzése- és- tanítása. Pozsony,- Madách-Posonium,-2012,-272-p.

várható-volt,- hogy- Tóth- l- ászló- Irodalmi- szemlebeli- főszerkesztőségének- nemcsak- a- folyóirat élén- betöltött- szerepe- alatti- időszakban- lesznek- mindenféle- egyéb- leágazásai,- egyáltalán nem- mellékes- melléktermékei,- hanem- azt követően- is,- hogy- a- -- magát- nemcsak- a- fejlődésben- az- irodalom,- művészet- és- művelődéstörténet- mellett- elkötelező- -- lap- sorsát- két- év elteltével- az- általa- jó- érzékkel- választott- szerkesztőjére- bízta.- a- szóban- forgó- kiadvány- a folyóirat- *Olvasó* című,- a- 2011-12-es- évfolyamokban- futó- rovatát- (a- bárczi-zsófia- szerkesztésében- megjelenő- oktatási- mellékletet)- fogja egybe.- o- tt- a- tíz- tanulmány- és- a- hozzájuk- tartozó- tíz- módszertani- segédlet,- óravázlat- az- általános- és- középiskolai- oktatás- üteméhez- igazodva- szeptembertől- júniusig- volt- olvasható.- a- sort- Mórícz- Rokonokja- nyitotta- s- kosztolányi elbeszélései- zárták,- a- kötet- rendezőel- a- irodalomtörténeti- időrend:- az- *Antigoné*-vel- kezdődik,- Tózsér- Árpád- pályaképével- zárul- -- s- ennyiben- a- hagyományos- irodalomtankönyvek- szerkesztét- követi- (amennyiben- a- gimnáziumi- tan-

könyvek- is- az- ókorral- indítanak,- nagyjából Pilinszkyig-fogják-be-a-20.-századot,-a-negyedik-eseknek-szólók-pedig--a-szlovákiai-magyar tankönyvek- legalábbis- --a-szlovákiai-magyar irodalom-taglalásával-végzik).

Másként- olvastatja-e- magát- a- Szerző - szöveg - olvasat,- mint- az- *Olvasó?*- Természetesen- másként,- nem- csak- azért,- mert- a lapban-például-a-kosztolányi-tárgyaló-fejezetet-például-Tandori-vagy-vida-Gergely-versekkel- együtt,- Mészáros- andrás- esszéje- vagy Fried-István-tanulmánya-mellé-kaptuk,- hanem mindazért,- ami- végett- -- úgy- általában,- bármely- szövegekre- vonatkozóan- -- érdemes- a korábban- megjelenteket- egy- szálla- felfűzni, valamilyen- szerkesztői- elképzelés,- ötlet- vagy téma-mentén-újrarendezni;-kötetben-ezek-érthető-módon-másként-viselkednek,-hiszen-egymáshoz- is- viszonyulnak.- Másként- olvastatja magát-a-könyv,- mint-a-folyóiratbeli-részek,- de hiszen- feltételezett- címzettjei- is- részben mások:-a-sorozat-oktatási-szegédletként-határozta-meg- magát- (ezenkívül- mellékletként,- a repertóriumban- tematikus- összeállításként), emez- tanulmánygyűjteményként- (egyszersmind-irodalomtanítási-módszertanként).-a-táblás-kötés-számos-többletet-is-hordozhat-a-lapbeliekhez- képest- (például- kiegészülhet- névmutatóval,- válogathat- a- szövegek- közül, korábban- nem- vagy- másutt- publikáltakat emelhet- be- közéjük- stb.),- esetünkben- azonban-elgondolás-és-tárgya-már-a-sorozat-elindítása- előtt- körvonalazódott- a- szerkesztőben, aki-(ugyanő)-a-könyvben-mintegy-csak-egyben közreadta- a- korábbiakat.- (a- kötetben- akad egy-két-elgépelés-félreütés,- nem-baj,- ennyivel elevebb:-a- lapban- keresve-se-nagyon-találtam.-) volt-lehetett- ugyanakkor- némi- mérlegelés- mégis- a- gyűjteménybe- sorolást- illetően, vagy-csak-a-folyóirat-sorozata-számára-rendelt- és- kapott- anyagok- közti- különbség- vetül- ki- a borító- --nem-a-szerkesztő-által-írt- --fülszövegére,- mely-a-szerzők-közt-említi-Fűzfa-balázst, a-tárgyaltak-közt-pedig-ottlikot-(sem-a-lapban, sem- a- kötetben- nem- szerepelnek;- Tolcsvai Nagy- Gábor- első- vezetőkéne- szerencsére csak-itt,-a-borítón-ipszilonos),-míg-a-kötet-előszava- r- ígő- Gyulát- és- k- osztolányit- nem- említi (mind-a-lapban,-mind-a-kötetben-szerepelnek).

a-kötet-(most-már-erről-lesz-csak-szó,-s-a zárójelben- megadott- oldalszámok- is- erre hivatkoznak)-gyűjtemény-volta-mutatja-igazán, hogy-tanulmányait-nem-a-„hasnó-szemlélet” köti-össze,-mint-ezt-az-*Előszó* állítja-(6.-p.),-szerencsére,-k-iegysúlyozottan-nagyon-jó-szövegek,-az-irodalomtudomány-remek- kis- össze-foglalói- -- mindössze- r- ígő- Gyuláén- (*Kosztolányi Dezső elbeszélésvilága*)-érződik,-hogy-a szerzőben- még- nem- tisztult- le- mindaz,- amit kosztolányitól- és- -ról- olvasott;- ez- nem- baj, főként-nem-az-övé- --itt-jött-volna-jól-a-kötet-hez egy-külső,-erélyesebb-szerkesztő.

a- könyvet- olvasva- éppen- ez,- a- szerzők szemléletbeli- különbözősége- a- legfőltűnőbb, például- ahogyan- tárgyukat- (egy-egy- konkrét mű- vagy- életmű- mint- tananyag)- az- olvasóra (mindenekelőtt-a-középiskolai-tanár-ra,-talán-a diák-ra,- végül- általában- az- irodalomkedvelő-re) mérve- előadják.- d- öntö- többségük- nem- veszi figyelembe,- amit- a- kötet- alcíme- jelez,- amit- előszava- ki- is- fejt- s- amit- egyáltalán- nem- alárendelten- az- összes,- a- konkrét- tanulmányokra szervesen-ráépülő,- egészen-kiváló-módszertani-útmutató-magáért-beszélően-képvisel:-hogy gyakorló- magyartanárok- szemléletváltását kívánja-elősegíteni- --legalábbis- abban- az- értelemben- nem,- hogy- szövege- felépítésén,- mondatfűzésén- s- egyáltalán,- az- irodalomról- való vélekedése- milyenségén- érződnek:- ezt- és- így tanároknak- írta.- valószínűleg- ezért- szembeötlő,- ahol- ez- a- szempont- is- érvényesül:- „de- ha nem-innen-közelítünk-a-regényhez,- akkor-hogy tudjuk- érdekessé- tenni- nemcsak- a- diákok, hanem-a-felnőtt-olvasók-számára-is?”- -- teszi föl- a- kérdést- a- *Rokonok* kapcsán- benyovszky krisztián- (129.- p.);- „amelyet- azonban,- erős erotikussága- miatt,- kétségtelenül- nehezebb gyerekekkel- együtt- elemezni”- -- szögezi- le szilágyi- zsófia- egy- Móríc- novellát- említve (152.- p.).- a- konkrét-(feltételezett)-címmel- (is) szabott- beszéd-mód- szerintem- önmagában véve- nem- fokmérője- a- szöveg- érvényességének,- ez- a- tanulmánykötet- azonban- (számomra)- azt- mutatja,- célszerűbb- nem- élni- e- lehetőséggel.- az- ilyen- szövegek- ugyanis- hajlamosak megfeledezni- arról,- amit- a- kötet- előszava- az iskolai- irodalom-oktatást- kárhóztatva- szorgalmaz:- a- gondolkodás-játékáról- és- a- műalkotások- nyelvi- jellegéről.- értelemszerűen- nem

azért,-mert-ezzel-(a-gondolkodással,-a-játékkal és-a-szöveg-nyelvi-jellegével)-a-minden-tekin-
tetben-tudós-és-avatott-szerző-ne-értene-egyet
(s-ne-képviselné- ezt- maga- is),- hanem- mert
figyelme- helyenként- (éppen- azokon- a- helye-
ken,- ahol- kiszól)-másra-terelődik.-Igazán-akkor
érezem- ezt- problematikusnak,- amikor- ugyane
helyeken-a-sejtett-címzettet-mintha-a-középis-
kolai- tanárénál- csekélyebb- értelmi- szintűnek
tételeznék- -- azzal- összefüggésben,- hogy
Móricz-lejegyezte-s-fölhasználta-a-környezeté-
ben- hallottakat:- „Hangsúlyozni- kell- azonban,
hogy-ezeket-a-»vendégszövegeket«-aztán-nem
»egy- az- egyben«- emelte- át- a- regényeibe- és
novelláiba”- (bk.: *Olvassunk és tanítsunk*
Móriczt – másképpen, -125.-p.);-azzal-össze-
függésben- hogy- a- *Szegény emberek* című
Móricz-elbeszélés- főszereplőjét- nem- hősként
ábrázolja- a- szerző:- „nem- mentette- föl- azért,
amit- tett,- mivel- nem- újságcikket,- hanem
összetett-művészi-alkotást-hozott-létre”-(s-zs:
„*Móricz Zsigmondnak novella-agya volt*”, -156.
p.)- Még- feltűnőbb,- ha- két- egymást- követő
szerző- --lévén,-hogy-ugyanazzal-az-íróval-fog-
lalkoznak- --egymást-ismétli-vagy-variálja-anél-
kül,- hogy- tudna- róla- („Móricz- maga- számos
novellájának-»magjához«-az-utcán,-a-vonaton,
jegyzetfűzettel- a- kezében- jutott- hozzá”- –
mondja- el- benyovszky- k- risztián- után- s- zilágyi
zsófia- is,- 148.- p.);- úgy- tűnik,- miközben- szívó-
san- bontják-rombolják- a- makacs- irodalomtör-
téneti- közhelyeket,- ezek- némelyikét- óhatatlan-
ul- tovább- éltetik.- a- tankönyvkritika- nyilván
helyénvaló-(s- zilágyi- zsófia- tévedéseket- és- tév-
hiteket- cáfoló- példáiból- leszűrhetően- nem
csak- a- szlovákiai- magyar- irodalomtanítás- lát-
szik- figyelmen- kívül- hagyni- az- újabb- kutatások
eredményeit),- kérdés,- mekkora- feneket- kerít-
sünk- neki.- benyovszky- k- risztián- bő- egy- olda-
lon- taglalja,- hogy- a- *Rokonoknak*- a- dzsentr-
fogalma- felől- való- megközelítése- erősen- két-
séges,- de- azzal- zárja- fejtegetését,- hogy- mivel
maga- a- fogalom- sem- tisztázott- még- kellőképp,
„felesleges- vele- terhelni- a- középiskolás- diáko-
kat”- (-129.- p.)- r- endben,- fogadjuk- el- mint- jóté-
kony- tanácsot,- de- a- középiskolai- tanárnak
talán- elérülhető,- addig- is,- a- maga- számára- mit
gondoljon- a- dzsentriről,- vagy- mit- gondol- a- szer-
ző- a- dzsentriről,- amikor- ezt- írja:- „Móricz- eseté-
ben- [...] még- a- dzsentriről- szóló- regények- cso-

portján- belül- sem- a- *Rokonok* tekinthető- a- leg-
sikerültebb- alkotásnak”- (128.- p.)- Másrészt
látható,- hogy- egy- ehhez- hasonlóan- rögzült,
kiirthatatlannak- tetsző,- mert- folyton- újra- fel-
bukkanó- tévedés-(Pannonius- antiklerikalizmu-
sa)- milyen- frappáns- eleganciával- számolható
fel- két- mondatban- (csehy- zoltán:- *Aki az ősi*
*Dunához csalta a Helikon babérkoszorús szü-
zeit. Bevezetés Janus Pannonius költészeté-
nek olvasásába*, -45.- p.)- a- *Rokonok* másként
elemzésének- az- a- mondata,- mely- szerint
„Persze- felettébb- kérdéses,- nevezhetjük-e
»dzsentr- regénynek«,- amikor- a- dzsentr- szó
elő- sem- fordul- benne...”,- elismerem,- kellően
frappáns.- Mással- nem- győző- meg- arról- (amiről
a- szerző- egyéb,- e- tárgyban- írt- tanulmányai
igen),- hogy- társaként- kezel,- érvként- pedig- nem
fogadhatom- el,- mert- például- a- *Rab oroslán-*
ban- viszont- szerepel- a- dzsentr- szó,- mégsem
dzsentr- regény.- a- korrekció- igénye- másutt- is
munkál- (n.- Tóth- anikó:- *...értik e hexamatert*
is? Radnóti Miklós költészete és a Hetedik
ecloga):- „személyes- kapcsolatai- révén- közel
került- az- illegális- kommunista- mozgalomhoz,
de- rövid- idő- alatt- kiábrándult,- beszervezésére
nem- került- sor.”- (-192.- p.)- n- em- baj,- csak- (sze-
rintem)- ügyesebb,- zártabb- és- műközpontúbb
maradt- volna- a- bekezdés,- ha- ott- ér- véget,- hogy
„ezek- a- költemények- azonban- az- életmű- legin-
kább- feledhető- darabjai.”- (u.o.)- egyes- pontosí-
tó- jellegűnek- szánt- megállapítások- alighanem
csak- a- maguk- szövegkörnyezetében- képesek
testre- szabott- érvényességüket- megőrizni:- „a
nyelv- már- nem- mint- eszköz- működik- ebben- a
poétikában...”- (Tolcsvai- nagy- Gábor:- *Lehet,*
hogy nehéz, de csodálatos. Beszéljünk Pilin-
szky költészetéről, -218.- p.)- -- számomra- a- gyűj-
teményben- tárgyalt- poétikák- mindegyike- ilyen;
más,- rövidebb- példa,- verseskötetről:- „szokat-
lan- szóhasználat”- (-194.- p.),- prózáról:- „a- szö-
veg- magas- szintű- megformáltsága”- (-153.- p.).
n- emeth- zoltán- például- nem- pepecsel- azzal,
hogy- a- Tózsér- költészetet- minősítő- jelzőkkel
lássa- el,- csak- bemutatja,- hogyan- s- hányféle-
képp- szól- (A *népi lírától a posztmodern költé-*
szetig. Tózsér Árpád poétikái),- mert- feltehető-
en- számolt- azzal- az- elemi- olvasói- belátással,
mely- abból- indul- ki,- hogy- akik- (egy- világirodal-
mi- és- nyolc- magyar- alkotó)- a- könyvbe- kerültek,
azok- természetesen- „jelentősek”.

késérő-józsef-tanulmányának- (Az *újraértett Krúdy*)- végül- nem- a- címe,- hanem- (kellő műveltség-híján,- mert-sem-a-Napraforgót,- sem a-Kleofásné kakasát- nem- olvastam)- a- józan paraszti-ész-és-a-tágabb-szövegekörnyezet-segített-abbban,-hogyan-egy-ceruzával-alá húzott-mondata-tényleges-jelentését-megfejtsem:- „Pistoli (a-Napraforgó és-a-Kleofásné kakasa főszereplője)- előbb- meghal,- majd- feltámad”- (93. p.);- első- olvasatban- ugyanis- arra- gondoltam, ez- időrendben- így- természetes,- s- nem- csak Pistoli-esetében.- de-nem,- arról-van-szó,- hogy-a két-k- rúdy-elbeszélés-ebben-a-sorrendben-íródott,- mindkettőnek- Pistoli- a- főszereplője,- az elsőben-meghal,- s-mintegy-elbúcsúznak-tőle,- a második-pedig- így- kezdődik:- „Pistoli-sohasem beszélt- arról- az- időről,- amelyet- a- másvilágon töltött.”- o- k-okozati,- előzmény,- következmény jellegű- elbizonytalanodásom- még- egy- volt: nyílasy- balázs- tanulmányának- (*Arany János balladái a költőiség, az elbeszélő jelleg és a drámaiság tükrében*)- záró-tétele-esetében.- Itt a- szerző- fejet- hajtva- (minden- olvasó- fejével) csodálatát- fejezi- ki- afölött,- „hogyan- a- magyar költő- milyen- briliánsan- tudta- átültetni- a- gyakorlatba- az- irodalomtörténész-kritikus-igényes elveit”- (79.-p.)-- azt-sugallva, mintha- az- aranyballadák- a- Greguss- ágost-féle- kíváncsiak konkrét- megvalósulásai- volnának.- Másfelől meglehet,- mindössze- szellemes- csattanónak szánta.

a- módszertani- javaslatok- kidolgozói: brutovszky- Gabriella- (3- segédlet),- kuklis katalin- (2),- Pentz- anna- Mária- (1),- Petres csizmadia-Gabriella- (3),- r- igó-Gyula- (1).

a- fentiekben- a- magam- -- irodalomtudománytól- és- főleg- a- gyakorló- tanári- pályától eltávolodott- -- olvasatát- adtam,- az- idézeteknek- nem- bírálatát,- hanem- az- övékétől- eltérő megítélését.- k- önnyen-belátható,- mindez-kissé szociológia-is:- hogyan- s- mit- tanultak- a- szerzők az- általános- és- a- középiskolában,- milyen emlékeik- vannak- erről- az- időszakról,- milyen- látják- az- akkori- és- a- mostani- (főként,- de

nem-kizárólag)-középiskolai-irodalomtankönyveket,- milyen- további- tapasztalataik-származnak- a- gyermekeik- által- ugyanerről- -- ezek- az egymástól-eltérő-tapasztalatok-szembesülnek olvasójuk- tapasztalataival.- k- özb- az- ember irodalomról- való- vélekedése- kissé- titokzatos egyveleg- is,- más- az- iskolában- vagy- könyvek útján-szerzett,- az- mindig- inkább- tudás,- más- a szépirodalom- olvasása,- az- mindig- inkább- élmény.- bennem- személy- szerint- mindig- az élményszerű,- az-élményszámba-menő-hagyott tartósabb- nyomokat,- s- ez- persze- tanulmányokra- és- tanulmánykötetekre- is- vonatkozik, vagyis-nem-téma-vagy-műfaj,- hanem-nyelv-kérdésének-gondolom-ezt-is- (szerintem- az- irodalomról- való- gondolkodás- nyelve- sem- eszköz jellegű).- s- szociológia- abban- az- értelemben- is, ahogy- a- mai- tankönyvek- összevethetők- a- tegnapiakkal-meg- a- még- azelőttiekkel,- a- ma- tanuló-vagy-tanítók-tapasztalatai- az- előzőkével- s- így- tovább- s- változik- minden,- talán- épp- az életszerű- irodalom- a- legkevésbé,- egy *Rokonok*, egy- *Antigoné* a- társadalmi- változásoktól- teljességgel- függetlenül- valószínűleg mindig- megszólít- bennünket- és- sajnos- visszhangzik- bennünk.- Polgár- anikó- tanulmányához- (*Antigoné szűrő tekintete*)- tartozik- egy táblázat- (számszerűen- három,- de- csak- az egyikből- idézek),- ebben- A *görög színházzal kapcsolatos alapfogalmak* címűben- a- színház-jegyekről- ezt- olvasom:- „az- előadásokon- minden- szabad- ember- részt- vehetett, férfiak- és nők- egyaránt- aki- nem- tudta- megvenni- a- színházjegyet,- vagy- anyagi- kára- származott- a- színházban- töltött- napok- miatt,- kártérítést- kapott” (27.-p.).- a- hozzá- tartozó- módszertani- segédlet (brutovszky- Gabriella:- *Antigoné testközelben*) I.- 3.- fejezetében- olvasom:- „a- tanár- beszélgetést- indít- a- témával- kapcsolatban:- érdemes-e ma- színházba- járni?”- (30.-p.).- a- korszellem- is folyamatosan- változik,- természetesen,- és- a testközelség-is- igen- képlekeny- fogalom.

Csanda Gábor

s számunk-szerzői

Antalicz Anikó (1989)
egyetemi-hallgató-(selye-jános-egyetem,
komárom,-szlovákia)

Baka L. Patrik (1991)
prózaíró,-egyetemi-hallgató-(selye-jános
egyetem,-komárom,-szlovákia)

Csanda Gábor (1963)
szerkesztő,-kritikus-(Fórum
kisebbségkutató-Intézet,-somorja,
szlovákia)

Gábor Péter (1977)
doktorandusz-(Pécsi-Tudományegyetem,
Magyarország)

Gágyor József (1941)
helytörténész-(Tallós,-szlovákia)

Gaucsík István (1973)
történész-(Pozsonyi-városi-Múzeum,
Pozsony,-szlovákia)

Gazdag Vilmos (1984)
doktorandusz-(eötvös-I oránd
Tudományegyetem,-szláv
nyelvtudományi-Program,-budapest,
Magyarország)

Hegedűs Norbert (1987)
doktorandusz-(selye-jános-egyetem,
komárom,-szlovákia)

Molnár Ferenc (1986)
doktorandusz-(eötvös-I oránd
Tudományegyetem,-budapest,
Magyarország)

Öllös László (1957)
politológus-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet,-somorja,-szlovákia)

Szakál Imre (1986)
tanársegéd-(III.-r ákóczy-Ferenc
kárpataljai-Magyar-Főiskola,-ukrajna)

Tóth László (1949)
művelődés-és-irodalomtörténész,-költő,
szerkesztő-(dunaszerdahely,-szlovákia)

Túri László (1989)
történész-(kígyós,-ukrajna)